חיים בן יחיא חבשוש

מסעות חבשוש

חזיון תימן - רֹואיא אלימן

ההדיר, תרגם והקדים מבוא
שלמה דב גויטיין

מכון בן־צבי

מסעות חבשוש

ספרו של חיים חבשוש, צורף נחושת משכיל, מצנעא, על הרפתקאותיו בעת שליווה, בשנת 1870, את המזרחן הצרפתי יוסף הלוי במסעו לנג׳ראן שבצפון־מזרח תימן. חבשוש העלה את סיפוריו על הכתב — תחילה בעברית נמלצת אותה למד מכתבי עת שהגיעו לתימן ממזרח־אירופה, ובהמשך בשפה הערבית המדוברת בין יהודי תימן — לבקשתו של חוקר תימן אחר, היהודי האוסטרי אדוארד גלאזר.

בספר זה, מגלה יהודי בן תימן את תימן, בראש ובראשונה, לעצמו; באמצעות התוודעות זו נעשה גם הקורא קרוב לתופעות מיוחדות עליהן עמד חבשוש. תיאורי החיים בקהילות היהודיות הקטנות הממוקמות בתוך שטחים שבהם לחמו שבטים והקשרים היומיומיים בין יהודים לבין בני שבטים אלה, הם יצירות מופת גם מצד צורתם וגם מצד תוכנם. לשון הספר היא דוגמה מושלמת של לשון דיבור הנכתבת בצורה שיטתית על־ידי בן קהילה בעלת מסורת לשונית רצופה וחיה בעל־פה ובכתב.

במהדורה זו צולמו המקור הערבי והתרגום העברי שהוהדרו ונערכו בידי פרופ׳ ש״ד גויטיין בשנים תרצ״ט, תש״א.

על העטיפה: מפה של חצי־האי ערב, פאריז 1654,
מתוך האוסף ע״ש ערן לאור בבית־הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, ירושלים

חיים בן יחיא חבשוש

מסעות חבשוש

חזיון תימן — רויא אלימן

ר׳ חיים בן יחיא חבשוש
על כתפו השמלה המצויצת

חיים בן יחיא חבשוש

מסעות חבשוש
חזיון תימן — רֻאיא אלימן

תרגום עברי ומקור ערבי

ההדיר, תרגם והקדים מבוא

שלמה דב גויטיין

מהדורת צילום בצירוף הוספות ומפתחות

הוצאת מכון בן־צבי לחקר קהילות ישראל במזרח
יד יצחק בן־צבי והאוניברסיטה העברית בירושלים
ירושלים תשמ״ג

יוצא לאור במכון בן־צבי

בסיוע המרכז לשילוב מורשת יהדות המזרח במשרד החינוך והתרבות

סדר צלום התוספות: אפרת • לוחות: טפשר בע״מ • הדפסה: דפוס דף־חן בע״מ

כולם בירושלים

מסת״ב 965-235-012-5

הקדמה למהדורה השניה

מהדורה זו של "מסעות חבשוש — חזיון תימן", הינה צילום התרגום העברי שיצא לאור בשנת תרצ"ט, והחלק הערבי, הכתוב באותיות עבריות, מתוך המהדורה העברית־אנגלית שהוצאה לאור ע"י האוניברסיטה העברית בירושלים בשנת תש"א. כיוון שארבעים העמודים הראשונים בספרו של חבשוש נכתבו עברית, הוקדם הנוסח העברי למקור הערבי במהדורה זו.

למהדורות המקוריות נוספו: שערים חדשים, כותרות בראשי העמודים ומפתחות. בראשי העמודים צוינו בסוגריים מרובעים מספרי העמודים של כתב־היד, המפתח ערוך לפי מספרי העמודים בכתב־היד ובדרך זו הוא מתאים לשני חלקי הספר, הן העברי והן הערבי. מספרי העמודים של המהדורה העברית נשארו במקומם. למהדורה הערבית נוספו מספרי עמודים בהמשך לנוסח העברי, אך בראש העמודים שובצו המספרים המקוריים. כן נוספו למהדורה הערבית מספרי הפרקים המסומנים במהדורה העברית.

ספר זה יוצא לאור סמוך להוצאת ספר "התימנים" של גויטיין במכון בן־צבי, כהשלמה לספר "התימנים" וכאיור לדיונים רבים במהלך פרקי המחקר, אך יש בו ענין רב בפני עצמו. תודת מכון בן־צבי נתונה למהדיר ספר מסעות חבשוש הפרופ' ש"ד גויטיין ולהוצאת י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית בירושלים, על הרשות לצלם את המהדורות

הראשונות של ספר זה; וכן לד״ר יוסף טובי על הרשות לשלב את מכתבו של ר׳ חיים חבשוש, שיצא לאור במהדורתו.

תשומת לבו של הקורא מוסבת לביקורת ולהערות על המהדורה העברית של הספר מאת א׳ בראואר בקרית ספר, יז (תש״ך), עמ׳ 21-26. הערות על הדיאלקט הערבי המצוי בחלק הערבי של הספר מצויות במאמרו של מ׳ בראפמן, תרביץ, יג (תשכ״ב), עמ׳ 165-177.

מהדורת תשי״א זכתה לביקורות בחו״ל מעט חוקרים נכבדים ובהם ס״ג פילבי וג׳ רייקמנס. אולם, ביקורות אלה לא הוזכרו כאן, כיון שעסקו בעיקר בחלק האנגלי של המהדורה, אשר אינו מצורף למהדורה זו.

ירושלים, מנחם־אב תשמ״ג **מכון בן־צבי**

תכן הענינים

תוכן הענינים

תוכן הענינים

תוכן העניינים

תוכן העניינים

תוכן העניינים

חזיון תימן — רויא אלימן

ראשי תיבות וכיו"ב

אלואסעי — עבד אלואסע אלואסעי, תאריך אלימן, אלקאהרה 1346. עי' במבוא עמ' כ"א.

המספרים בסוגרים מרובעים [] רומזים לכתב־יד גלאזר, עיין במבוא עמ' י"ג. אם אתה מוצא, למשל, בהערה 8 בעמ' 3 את המלים: עיין להלן עמ' [30], עליך לחפש את המספר [30] שבתוך הפנים; נמצא בעמ' 26 של הספר.

מרי — כמו רבי או רב אצל שאר היהודים.

קבילים — בני השבטים בתימן, ע"ע 36 הערה 11.

ריאל — מטבע הכסף של תימן, ע"ע 52 הערה 16.

קדח — מדת היובש והלח, ע"ע 46 הערה 1.

ג' — ג'ים.

ג — גין.

מסעות חבשוש

ספורו של

ר׳ חיים בן יחיא חבשוש

על מסעותיו עם יוסף הלוי בתימן המזרחית
ועל חיי היהודים והערבים שם

תורגם מערבית עם הערות ומבוא ע״י
שלמה דב גויטיין

הוצאת א. י. שטיבל תל־אביב, תרצ״ט

לזכר

אבינעם ילין

זכר צדיק לברכה

הקדמה

ספר זה מתאר אחד ממסעות ערב המפורסמים ביותר של המאה התשע עשרה: את תיורה המדעי של תימן המזרחית על ידי החוקר היהודי יוסף הלוי. המחבר הוא התימני חיים חבשוש אשר ליוה את יוסף הלוי בדרכו ואף העתיק בעבורו כתובות שבאיות. בדברי חבשוש יש השלמה חשובה לידיעות הגאוגרפיות והארכיאו־לוגיות הכלולות בדו״ח של יוסף הלוי על מסעו. ואולם ערך בל יסוף יש לספרו מפני ספוריו על חיי היהודים והערבים בארץ תימן, שהיא, לפי דברי הלוי, „מקלט השמיות הטהורה". סקירה קצרה, אך מקיפה, על הענינים הנדונים בספר נמצאת בספר מאגנס עמ׳ 89—96.

חיים חבשוש חבר את ספור מסעותיו לפי בקשת הנוסע היהודי המפורסם אדוארד גלאזר. תחילה כתב עברית (עד עמוד 35), אחר המשיך, לפי עצת גלאזר, בשפה הערבית של עירו צנעא. החלק העברי נדפס כאן כמות שהוא, וגם כתיב המחבר נשמר דרך כלל (למשל: מושלמנים, ולא: מוסלמים). המקור הערבי תורגם לעברית במלואו ובלי שנויים, רק חלקתי את הספר לפרקים ולסעיפים ונתתי להם שמות; ובשנים שלשה מקומות, שבהם האריך המחבר שלא כדרכו, נתתי תוכן הדברים ולא תרגום. הערבית של המחבר היא קלה ומרוכזת יותר מן העברית. משום כך יועץ אני לקורא האסתניס שידפדף בראשונה בחלקים המתורגמים (החל מעמ׳ 35), ואחרי

שהרגיל עצמו להואי של הספר, ישוב ויקרא בו מתחילתו. את הקשיים של מלאכת התרגום בארתי במבוא.

יש כתבי יד שונים של ספר זה. אבל רק אחד הוא שלם או כמעט שלם: כ״י שרכשו אדוארד גלאזר מן המחבר ושנמצא עכשו, יחד עם רוב עזבונו של גלאזר, בספרית האקדמיה בעיר וינא. כיצד נתגלגלו לידי החלקים השונים של הספר — זהו ספור מענין בפני עצמו. הקורא ימצאנו במבוא.

רק בכ״י גלאזר יש לספר שם, והוא „חזיון תימן״. שם זה מתאים יפה, כי, כאמור לעיל, המחבר מציג לפני הקורא תמונה נאמנה של ארץ מולדתו. ואולם מכיון ששם זה יהיה מוזר בעיני הקורא העברי של עכשו, שמתי תחתיו בשער את המלים „מסעות חבשוש״. וכשמו כן הוא: כפי שנסביר במבוא, בולטת אישיות המחבר בכל דבריו.

ההערות מבררות קושיות שבמקור העברי והערבי, ומוסרות ידיעות היסטוריות, גאוגרפיות, וספרותיות שתוכלנה להועיל להבנתו. מאחר שאין עדיין ספר שמושי על תולדות תימן במאה התשע עשרה, הוצרכתי לפעמים להאריך בפרטים. וביחוד משמשות ההערות להבהרת היחס בין ספורו של חיים חבשוש ובין הדינים והחשבונות של יוסף הלוי. ההערות נכתבו בהנחה שתדפסנה בסוף הספר, ורק אחרי שסודרו, הוצרכתי, מטעמים טכניים, לשימם בשולי העמודים. הקורא שאין לו ענין בכך, אל יראה עצמו מחויב לקרוא בהן.

עבדתי בספר „מסעות חבשוש״ בזמנים ובתנאים שלא היו נוחים ביותר. בלי עזרת המלון של שפת הדבור התימנית שהכינותי לי בשנים שעסקתי בחקירת הדיאלקט הזה לא יכלתי לעשות עכשו את מלאכת התרגום. אני מודה לד״ר בנימין קלאר ולחוקרים התימנים הצעירים מר שמעון גרידי, מוסמך למדעי הרוח, מר יצחק דמתי (אשבט), ומר יהודה רצאבי, על שטרחו לקרוא הגהות ועל שהעירו

לי הערות חשובות. לטוב תזכר ספרית שוקן אשר רכשה צלום של כ״י גלאזר על פי בקשתי. תודה מיוחדת אני חייב למשפחת האחים חבשוש בתל־אביב (צאצאי אחי המחבר), שרק הודות לרוחב לבם ונדיבותם יכול היה ספר זה לצאת לאור. וגם מר טברסקי, בעל דפוס „ספר״, ראוי לשבח על שקבל עליו הוצאת „מסעות חבשוש״ בימים קשים אלה. אני בוטח בקורא העברי שיכיר תודה על כל המאמצים שנעשו בספר זה, ואני מבטיח אותו שיבוא על שכרו בקריאתו.

צריך שימצאו האמצעים גם להדפסת המקור הערבי. כי נוסף לערכו העצמי יש לו חשיבות כתעודה לשונית (עי׳ במבוא כ״ג). משפחת חבשוש משתדלת גם בענין הוצאת ספרו השני של מחברנו, ספרו על קורות יהודי תימן הנקרא „הליכות תמא״ (עי׳ במבוא י״ז). אולי תעמוד לנו השעה וימצא ספר זה במתכנתו המקורית השלמה. אז יהיה מחובת המדע לפרסמו לא רק, כמו שעשיתי, על פי תכנו וענינו (עי׳ במבוא במקום הנ״ל), אלא כלשונו וצורתו. כי ראוי ר׳ חיים בן יחיא חבשוש ששמו יזכר בתוך חבורת הסופרים העברים שבסוף המאה התשע עשרה, וכל מה שנוסיף להוציא לאור מתנובת קולמוסו, הרי זה משובח.

ש. ד. גויטיין.

בין המצרים, תרצ״ט.

מבוא

א. מסעו של יוסף הלוי בארץ תימן.

במאת השנים שלאחרי מסעו המפורסם של הדני קרסטן ניהבּוּר (1763), אשר פתח את החקירה המדעית של ארץ תימן, ביקרו נוסעים אירופים שונים בארץ ההיא[1]. אך איש מהם לא הגיע להשכלה המזרחנית הרחבה, לגבורה ולכח הסבל, ואף לא — להצלחה ולמזל הטוב של החוקר היהודי „הצרפתי" יוסף הלוי[2]. אחרי שובו ממסע מחקר אל היהודים השחורים, הפלשא, שבארץ חבש (1868), הוטל עליו מטעם האקדמיה הספרותית הצרפתית ומטעם חברת „כל ישראל חברים"[3] לתור את תימן, כדי לקבץ את השרידים הנמצאים מכתובות

1 על תיור ארץ תימן בזמן הנדון עיין ביחוד: א. צִיהְמֵי, ערב והערבים במאה השנים האחרונות (בגרמנית) 1875. הוֹגַרְת, תיור ארץ ערב (באנגלית) 1904. א. בראואר, האתנולוגיה של יהודי תימן (בגרמנית) 1934. את הספר האחרון אביא להלן בקצור בשם: בראואר.

2 הלוי נולד בשנת 1827 ומת שבע ימים בפריז בשנת 1917. מלבד חקירותיו בתנ"ך ובשפות שמיות, ביחוד אשורית וחבשית, נודעו גם פעולותיו כסופר עברי. ב„מבחר השירה העברית החדשה", שיצא לאור ע"י אשר ברש, נדפס שירו הציוני הנחמד הפותח במלים:

עוד לא נואשה תקותי
ארץ טובה ונאהבת
כי לפני בוא חליפתי
אמצא לי בך מקום לשבת.

(מספרו „מחברת מליצה ושיר", תרנ"ד, עמ' 67).
ועיין להלן הערה 20 בפרק א'.

3 צִיהְמֵי, עמ' 83. חברת כי"ח הוסיפה לשים לב ליהודי תימן. בשנת

השבאים הקדמונים וכדי לחקור את מצב היהודים שם. בדצמבר 1869 הגיע הלוי אל צנעא בירת תימן. ומשם יצא לתור את החלק המזרחי הצפוני של תימן שהוא מקומה של הממלכה הקדומה והמפוארה שבא, וכפי שגלה הלוי עצמו, של ממלכה קדומה אחרת, ממלכת מעין.

פרסום תוצאותיו של מסע מחקר זה עשה רשם כביר. קדם כל: הלוי השיג את עיקר מטרתו במלואה. בשעה שלפני נסיעתו לא היו ידועות אלא עשרות אחדות של כתובות שבאיות, יכל הוא לפרסם עתה העתקות של 685 כתובות. בדרך זו בסס הלוי ענף חדש של מחקר השפות השמיות ופתח שערים להכרת אחת התרביות המענינות של העולם העתיק.

ושנית: מיציאתו מן העיר צנעא ועד הגיעו, בחזירתו, אל העיר מארב[4], עבר הלוי שטחים שלא דרכה בהם רגל אירופית — ושבחלקים רבים מהם לא דרכה בהם רגל אירופית אחרת עד היום הזה. הרחבה גדולה זו של האופק הגאוגרפי, ודוקא בארץ שנתפרסמה בעולם, הן ע״י התנ״ך (מלכת שבא!) והן ע״י הספרות היונית והרומית, נתקבלה בהתלהבות ובהכרת תודה. ובאחרונה: למקרא הספר „אבן ספיר" של ר' יעקב ספיר „מגלה יהודי תימן"[5] עלה בדעת יוסף הלוי להופיע בתימן בהתחפשות של רב ירושלמי אוסף צדקה בעד עניי עיר הקדש, והחל מן העיר צנעא נסע בלבוש מרי (רב) תימני[6]. הרבה צורות של אבנטורה

1910 נשלח על ידה אל צנעא מר יום טוב צמח, ואולם מחמת התנאים המקומיים לא יכלה החברה לפעול בכיוונה המקובל של החזקת בתי ספר וכיו״ב.

4 בספר של חבשוש תאר החלק העיקרי הזה של מסעות הלוי בעמ' 33—188.

5 בראואר עמ' 7.

6 לא לחנם תופס תאור לבושו התימני של יוסף הלוי מקום ניכר גם בדו״ח שלו, גם בפרסומים המדעיים שנעשו על יסוד הדו״ח האלה, וגם בספר אשר לפנינו עמ' 28.

נתגלו במאה התשע עשרה, המאה של התיורים המדעיים הגדולים. ואולם רעיון זה של תיור ארץ ברברית, משובשת גייסות, ומדברית למחצה, בלבוש קבצן מבקש נדבות עם כל הסבל והיסורים הכרוכים בכך — רעיון כזה היה יחיד במינו והעטיר את מסעות הלוי, נוסף על ערכם המעשי והמדעי, כליל תפארת רומנטי.

על אף כל אלה לא הגיע הלוי לידי נצול מלא של תוצאות מסעו. מטעמים שלא כאן המקום לבררם, לא כתב הלוי ספר על נסיעתו בתימן, אלא הסתפק בפרסום שני דו"ח, אחד בשם „דין וחשבון על שליחות ארכיאולוגית בתימן" ברבעון Journal Asiatique [7] של שנת 1872, והשני בשם „מסע אל נג'ראן" בכתב העת Bulletin de la Société de Géographie de Paris [8] של השנים 1873, 1877. הדו"ח הראשון מקיף את כל הנסיעה, אך מקצר בספור עצם הנסיעה ומכיל בעיקר את העתקת הכתובות ותאורי מקומות מציאתן. השני הוא מפורט יותר, אך מגיע רק עד ואדי נג'ראן[9].

ב. כתבי היד של ספר המסעות של ר' חיים חבשוש.

בכל התיור המחקרי הזה, מיציאתו של הלוי מצנעא ועד סמוך לשיבתו אליה, ליוהו, והורהו הדרך, ואף חפש והעתיק בשבילו כתובות שבאיות, יהודי תימני בשם ר' חיים חבשוש. אמנם אין הלוי רומז

7 יובא להלן בקצור בצורת: JA.

8 יובא להלן בקצור בצורת B.S.G.P. בתוספת 1873 או 1877. כתב־עת זה איננו בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי של ירושלים. אני מודה לפרופסור ג. ו י ל, מנהל בית הספרים, שטרח לשאול בשבילי כתב־עת זה מן הספריה הממלכתית של מצרים.

9 עיין להלן פרק ח' הערה 23. הלוי פרסם מאמר על נסיעתו גם בכתב העת Revue Israélite 1873; אך, כפי שהגיד לי ד"ר א. בראואר, לא מצא כתב עת זה אפילו בברלין. מכתב של הלוי על עדן נדפס ב„לבנון" כ"ו גליון מ"ה, עיין בראואר עמ' XIV.

אליו אלא בתאור צאתו מן העיר צנעא, ובתאור שאר הדרך הוא כותב כאלו היה לבדו בנסיעתו הגדולה והאיומה. אך עוד קודם שנמצאו רשימותיו של חבשוש המתפרסמות להלן, היה ידוע שחיים חבשוש הלך עם הלוי במסעותיו והעתיק כתובות בשבילו, כי הנוסע היהודי האוסטרי אדוארד גלאזר הזכיר זאת מפורש בספרו „מסע אל מארב", 1913, עמ' 5—166[10]. מה גדולה היתה אפוא שמחתי כשמצאתי בכתב יד קבוצי, שרכשה אותו הספריה הלאומית מידי מר יוסף חבארה בהשתדלות מר יהושע חטר בשנת 1933, קטעים גדולים מספר אחד שבו ספר ר' חיים חבשוש על נסיעתו עם יוסף הלוי. לאחר זמן הגיעה לידי גם העתקה אחרת של אותו כ"י שהביאה החוקר קרל ראתינס מתימן לגרמניה ושקנאה מר ש. שוקן. והעו"ד מר קהתי מסר לידי העתקה שלישית שהיא רכושו[11]. את תכן כתבי היד הנ"ל, פרט לתכן ספר המסעות של ר' חיים, תארתי ברבעון „קרית ספר" י"ד, 256—270. ברור היה שספר המסעות שבתוך כה"י הנ"ל אינו שלם. במקומות אחדים נזכר „חסרון יש כאן", יש קטעים הנפסקים באמצע המשפט, וגם סדר הדברים אינו מתוקן. אף על פי כן נראו לי הקטעים של ספר המסעות הכלולים בכה"י הנ"ל חשובים וצריכים פרסום, הן מפאת תכנם, הן מפאת לשונם הערבית העממית המענינת. ואולם מכיון שנזכר בכה"י הנ"ל שר' חיים חבשוש כתב לפי בקשת הנוסע האוסטרי היהודי אדוארד גלאזר, פניתי בתחילת שנת 1934 אל פרופסור גרוהמן המטפל בעזבון גלאזר בשאלה אם נמצא העתק מכ"י זה בין נירותיו של המנוח. פרופסור גרוהמן ענה

10 גם ספר זה איננו בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי שבירושלים. המקום הנ"ל היה ידוע לי מספרם של מיטבוך־מורדטמן, כתובות שבאיות 1931, עמ' 243 הערה 1, ומספרו של בראואר עמ' 11, הערה 4.

11 שלשת כה"י יקראו להלן בקצור: כ"י ספריה, קהתי, שוקן.
אני מודה לכל הנזכרים גם במקום זה על נדיבותם בהשאילם לי כה"י הנ"ל במשך זמן רב. העתקה אחת נמצאת גם בידי מר יעיש נדאף, ואחת, גרועה וחסרה, בידי משפחת חבשוש בתל־אביב.

בשלילה והזכיר שבעזבון גלאזר נמצאים רק העתקים בכתב עברי של כתובות שבאיות שעשאם חיים חבשוש. אז החלטתי לפרסם את שרידי ספר המסעות, והודעתי על כך בספרי Jemenica (עמ׳ IV) שהופיע באותה שנה. ואולם בתשומת לב למצב הנזכר לעיל של כתבי היד הססתי והתמהמהתי. ולא לחנם. כעבור שנה וחצי בערך כתב לי פרופסור Mittwoch ששמע מפרופסור Rhodokanakis חוקר ותיק של עתיקות תימן, שאכן נמצא ספר המסעות של ר׳ חיים חבשוש בעזבון גלאזר השמור באקדמיה הוינאית, ושהוא, פרופסור מיטבוך, מציע שאני אפרסמו[12]. עדיין פקפקתי וחששתי שמא נתחלפו לפרופסור רודוקנקיס, שאינו מבני אומתנו, העתקי הכתובות שנזכרו במכתבו של גרוהמן בספר המסעות. אך המלומד הצעיר ד״ר א. שטרויס, שהואיל בטובו לבדוק את כה״י לפי בקשתי, אשר את דבריו של פרופ׳ רודוקנקיס, וסוף סוף הגיע לידי, בתחילת שנת 1938 צלום כ״י גלאזר, שנעשה בהוצאת שוקן ברלין. כה״י נמצא כמעט שלם, אך אחרי דף 224, במקום שניכר שהוא קרוב לסוף, נפסק כה״י באמצע משפט. שוב נצרכתי לבקש לעשות חפושים בוינא, שמא ימצא עוד השאר. אך החפושים היו לשוא. הישועה באה ממקום שלא צפיתי לו. נודע לי שכ״י גלאזר נכתב בידי החכם כמוהר״ר ע מ ר ם ק ר ח י צ ״ ו, שהוא כיום הרב הראשי של צנעא. כה״י נכתב בשנת תרנ״ד, ולא היתה אפוא תקוה שאחרי ארבעים וחמש שנים יהיה שמור עוד זכר של פרטי חבורו. אך טעיתי. בחדש אלול שנת תרצ״ח קבלתי מר׳ עמרם קרח תשעה דפים מ א ו ת ו כ ת ב י ד בלוית מכתב תשובה, שמחמת תכנו החשוב אדפיסו כאן בהשמטות אחדות:

בע״ה צנעא כ״ג אלול צ״ח.

מע׳ כבוד ה״ר שלמה דוב גויטיין שלום וברכה.

מכתבו מיום ח״י מ״א צ״ח קבלתי ע״ד ס׳ חזיון תימן

12 אני מודה לפרופסור מיטבוך גם במקום זה על נדיבותו זו.

להר׳ חיים יחיא חבשוש ז״ל ורצון מע׳ להשיב על שאלותיו.

א) חבשוש לא היה בדעתו לחבר ספר ע״ד מסעו עם החכם יוסף הלוי ז״ל, ור׳ק לבקשת הד״ר גלאזר נעתר לחבר ספר זה.

ב) חבשוש יודע היה לכתוב. אבל אינו סופר. גם כשהחל לחבר ספר זה, היה לוקח פסת ניר אשר תזדמן לו, רחבה או ארוכה, מרובעת או בעלת קרנות, וכותב עליה בעט עופרת, ודוקא בזמן הפנוי בתחלת הלילה וסופו[13].

ומדי יום יום הייתי לוקח פסת ניר של אותו יום כדי להעתיקה בכתב עברי מיושר.

ג) כשנשלם הספר הלכתי אני וחבשוש אל הבית אשר שם גלאזר. הספר נתתיו ביד גלאזר והוא עשה חשבון ושילם לי שכר ההעתקה.

ד) הספר מכיל נסיעת חבשוש עם יוסף הלוי בכל הדרך, הליכה וחזרה.

ה) קטעי הניר שהיה כותב עליהם חבשוש בלי ספק שנאבדו, כי אינן ראויים להיות כריכה ולא קובץ.

ו) עתה כשבקשתי מאת קרובי המנוח חבשוש לחפש אחר שרידי החבור, הנה חפשו ומצאו מגוף ההעתקה שהעתקתי דפים מספר 225, 226, וממספר 234 עד 239.

זה לפלא בעיני, לא אדע אם גלאזר החזיר לחבשוש חלק מהספר, כי מזמן שנמסר הספר ביד גלאזר בשנת תרנ״ד עד אסיפת חבשוש חדש טבת תרנ״ט לא שמעתי מפיו דבר חדש, אלא שהיה מתרעם על גלאזר שלא שלח לו מכתב אחר חזרתו לארצו.

13 בדבריו אלה של הרב הנכבד אני רואה רמז דק לכך שספורי מסעות אינם סוף סוף דברי תורה, ואין לעסוק בהם אלא בזמן שלא יום ולא לילה.

ז) מה שהיה בידיעת חבשוש ממצב היהודים בתימן כתב בשפת הקדש קובץ קטן בפני עצמו קראו הליכות תמא.

קונטרס קטן אחד מרשימות העפרון של המחבר, שר' עמרם רומז להן במכתבו, נשמר ומשפחת חבשוש מסרה אותו לידי סמוך להדפסת הספר. השואה מדויקת בין קונטרס זה ובין ארבעת כתבי היד שברשותי מוכיחה — מה שהוכחתי אמנם עוד לפני שנה על יסוד בקורת פנימית של כתבי היד[14]—: ששלושת כה"י המאוחרים והמקוטעים אינם העתקים של כה"י הקדום והמקורי, אלא הם נובעים מהעתקות אחרות שנעשו על פי רשימות המחבר אחרי שנתבלבלו ואבדו מקצתן. גם אחרי מציאת כ"י גלאזר לא נעשו אפוא שאר כה"י מיותרים ורק חבל שהם מכילים פחות מחצי החמר. ואמנם דרך כלל אין הבדלים גדולים בנוסח ארבעת כה"י[15]. גם עדות ר' עמרם קרח נ"י וגם בקורת הנוסחות עצמה מלמדות שיש להעריך את כ"י גלאזר כ„דעה אחרונה" של המחבר.

בתחילת הספר נמצאת מעין הקדמה שצוינה בכ"י גלאזר במספרים מיוחדים ושניכרת גם ברשימות המחבר כחלק נפרד. היא כתובה ערבית שלא כעיקר הספר הכתוב בתחילתו עברית. הנני נותן כאן תרגומה:

„כשנתפרסם בירושלם עה"ק, בעתון עורך האור, בשנת תרנ"ג[16] המכתב אל כבוד מורי ורבי, רב החשיבות,

14 ממאמרי על חיים חבשוש בספר מאגנס הושמט, מחוסר מקום, החלק המטפל בכה"י וביחסים המסובכים ביניהם. ע"ש עמ' 89 הערה 1 .אני דוחה את פרסום הברורים האלה לזמן הדפסת המקור הערבי.

15 אעיר שבעמ' 11 יש ברשימות המחבר דוקא „שאיפת" ולא „שאפת", ע"ש הערה 3; „החצרות" ולא „והחצרות", ע"ש הערה 4.

16 עברתי על כרך שנת תרנ"ג של עתון „האור" ולא מָצָאתִי בו אלא כרוז של העדה התימנית שבירושלים.

רם המעלה, שהאיר שכלי, ועוררני מתרדמתי, ולמדני חכמתי, והסיר מסך צללי מחשבתי, החכם הנכבד, התייר יוסף הלוי הצרפתי, אשר נאנחו לבבות האמללים בבואו אלינו בשנת 1287 (1869), כי הצרות היו מבהילות וכמעט כלו כל הקצין, ומסבת בואו והתעסקותו במחקר מצבנו פרחו שכליהם וחשבו שתהיה להם הרוחה מן הצרות כמו לשאר אחיהם, ושישתדל בעבורם בהריצו מכתבים אל בעלי הצדקה, והם לא ידעו שהוא בלי ספק שכחם בלבבו, ושתקותם שבה מעל; וכאשר עברו בערך 20 שנה מזמן נסיעת מורי, עדיין לא פסקו אחדים מחברי לקוות לרחמי אחיהם אשר תחת שלטון הממשלה הרוממה (התורכית) וזולתם, ולשם כך נתפרסם המכתב הנזכר לעיל, אך לא הגיעה ממנו (מהלוי) שום ידיעה, וכאשר הראיתי את המכתב למעלת רעי המכובד, המפואר בחכמתו ובמדותיו הרצויות אדון התיירים, הצייר, המהנדס, התוכן גלאזר האוסטרי, בקש ממני, אני המתלמד בתיירות, שארשום לו כיצד היה ומה קרה אותנו, אני ומורי יוסף; ולכבודו נטלתי עלי לפרש לו מה שאירע ומה שהיה עמנו, אף כי הרבה דברים אזלו מזכרוני מחמת אורך הזמן מנסיעתנו. ועוד בארתי מקצת שאר ענינים ממה שנראה לי. ואחל לסדר דברי בלשון העברית ואומר...״

ברשימות המחבר נכתבה הקדמה זו באופן בלתי מסודר מאד. ואכן היא, מן הצד הספרותי, החלק החלש ביותר של ספרו. חשובה בה בעיקר העדות הנאמנה של הערצה והכרת תודה ליוסף הלוי.

ג. המחבר וספרו.

עצם שם המחבר מורה על חשקו בחקירות.

שמו המלא, כפי שהוא נרשם בשער הספר בכ״י גלאזר, ושם

בדף 41, הוא חיים בן יחיא בן סאלם אלפתיחי המכונה חבשוש[17]. שם המשפחה „אלפתיחי" לא נמצא בשום מקום זולתי השנים הנזכרים, גם לא בקונטרס רשימותיו של המחבר (בהן הוא כותב סתם: חיים בן יחיא חבשוש). כפי שילמד הקורא מפרק ו' הערה 61 ומפרק י"א הערה 37, יחס המחבר לעצמו שם זה על יסוד חקירותיו, ולא היה לכאורה ידוע בו בצנעא עירו.

את רוב הידיעות על חייו ואישיותו צריכים אנו לשאוב מכתביו. חוץ מספר המסעות המתפרסם כאן, חבר ספר על קורות יהודי תימן, שקראו, לפי מכתב הרב עמרם קרח נ"י המובא לעיל, בשם „הליכות תמא"[18]. הספר, או קטעים ממנו, נכללו בכה"י הקבוציים שהזכרנום לעיל ותאור מפורט של תכנו ניתן במאמרי ב„קרית ספר" י"ד.

עוד בשנת 1858, בזמן בקורו של ר' יעקב ספיר בארץ תימן, היה חיים חבשוש אדם מבוגר. כי, כפי שהוא מספר לנו כאן עמ' 37, היה אז בתוך הקהל שברחו מצנעא מחמת המציק והושם בבית הכלא עם יהודים אחרים בשביל יעקב ספיר. חבשוש היה חרש נחושת,

17 המשפחה (צאצאי אחי המחבר) בא"י מבטאת שם זה חבשוש בחירק. מורדטמן־מיטבוך כותבים חבשוש בפתח. הפיכת פתח לחירק בהברה סגורה היא תופעה נפוצה בשפות השמיות.

18 בשלשת כה"י אשר לפני אין שם זה נשמר, והמעתיקים קראו לספרו „קורות הזמן" או „דופי הזמן" על שם ספר אחר קדמון שנעתק בראש כה"י הקבוציים. אחיו של ר' חיים חבשוש, ר' סלימאן חבשוש, חבר קונטרס על המצור הקשה של צנעא שבשנת 1905. קונטרס זה נקרא בכה"י „אשכלות מרורות והליכות שבא" (פורסם על ידי ב„קבץ על יד" של חברת מקיצי נרדמים, ירושלים שנת צ"ח). אפשר שבחלק השני של שם זה, „הליכות שבא", יש בלבול בשם „הליכות תמא" של ספר מחברנו.

אגב, ר' סלימאן חבשוש, אחיו של ר' חיים, אינו „אחד מן הרבנים ראשי הישיבה דק"ק צנעא שהיה אחד המסכימים על ס' עץ חיים הנדפס בירושלם תרנ"ד", כפי שכתבתי שם בהקדמה. בינתים נתברר לי שמשפחת חבשוש ענפה מאד. עיין, למשל, „אהל דוד" של ר' דוד ששון מפתח שמות המשפחות.

ואפשר שמקצועו זה קרבו אל התעסקותו בכתב השבאי. כי דוקא בימים ההם התחילו חוקרים וסוחרי עתיקות להתענין בלוחות הנחושת העתיקים הכתובים בכתב שבאי, וחבשוש מזכיר שגם הוא קנה לוחות כאלה, עבד מקצתם במלאכתו מלאכת הנחושת, ומכר מקצתם לעיר עדן (עמ׳ 105). ואולם לר׳ חיים היה ענין מיוחד בכתב השבאי. כדרך אנשי מקומו האמין שבכתב זה גנוזים שמות השדים, ומכיון שהיה מומחה לקבלה מעשית, הרגיל עצמו בהעתקת האותיות השבאיות המשונות האלה (עמ׳ 6), אם כי לא ידע פרושן (עמ׳ 71). מיד בבואו של יוסף הלוי אל צנעא התקשר אתו, ואכן ספור התקשרותו עם התייר החוקר, כפי שהוא מסופר בספרנו, הוא אופיי מאד לשני האנשים גם יחד. לא לחנם בחר יוסף הלוי בחיים חבשוש כמורה דרך. היתה לו הזדמנות לבחון את זריזותו ונאמנותו בהעתקת כתובות שבאיות עוד קודם צאתם למסעם הגדול. אין אנו צריכים לסמוך כאן על עדות ר׳ חיים בעמ׳ 8. בזמן ששכב הלוי על ערש הדוי בעיר צנעא הלך חבשוש אל העיר ג׳מאן הסמוכה לצנעא והעתיק שם כתובות (פרק ב׳). כפי שמספר לנו הלוי, יצא הוא לשם בעצמו אחרי שקם מחליו, והיתה לו אפוא הזדמנות לבחון את ההעתקות שהביאן אליו חבשוש (עמ׳ 21 הערה 30). על החלק החשוב, המכריע, של ר׳ חיים חבשוש בהצלחת נסיעת המחקר של יוסף הלוי נעמוד להלן בפרק מיוחד. גם אחרי מסע זה לא פסק חבשוש מלעסוק בחפוש כתובות שבאיות והעתקתן. הוא היה מורה דרך בענין זה למאסף היותר גדול של כתובות, לאדוארד גלאזר, וגם לחוקרים אחרים. אנו מוצאים עוד את חבשוש בשליחות מיוחדת אחת: כשנתגלו מכרות זהב במקום אחד בתימן, שלחו לשם הפחה התורכי והטיל עליו לחבר תזכיר על מציאת זהב בתימן, ותזכיר זה, או תמציתו, נשמר לנו בכ״י הספריה צ״ח ע״ב. יחד עם יהודים אחרים חתם חיים חבשוש, ובכתב שבאי דוקא, על מכתב גלוי בנוגע למצב

יהודי תימן שהגיע לידי משה מנטפיורי[19]. בטבת תרנ״ט הלך לעולמו.

רק באחרית ימיו התחיל במלאכת הכתיבה. „עתה... בשביעי של פסח שנת תרנ״ג" היה עסוק בספרו על קורות התימנים (כ״י הספריה נ״ב ע״א)[20], ובשנת תרנ״ד חבר את ספר המסעות (עיין למשל עמ׳ 53: „ובחודש זה, חשון תרנ״ד)". ואולם ענין הכתיבה לא בא לו פתאום. היתה לו ההכנה הפנימית לכך. התקשרותו האמיצה ביוסף הלוי חוללה בו מהפכה רוחנית. ובשני כוונים: הלוי בקש לחקור את מצב היהודים (והערבים). מתוך שאלותיו של הלוי למד חבשוש מה מענין ומה ראוי לחקירה. ואפשר שעוד יעקב ספיר הדליק בו את הניצוץ הראשון של חקרנות בקורות העתים ובמצבים חברותיים. ושנית: הלוי היה „משכיל" מובהק. הבוז לקבלה המעשית ולאמונות טפלות, בטול האמון באגדות ובמעשי נסים, השקפות אירופיות על שאלות חברותיות ואנושיות כלליות נעשו מאז נסיעתו של יוסף הלוי לקנין רוחני של חיים חבשוש ושל חוג חבריו[21]. ואחרי הלוי באו נוסעים אחרים שחבשוש התקרב אליהם. גורם חשוב מאד היו גם העתונים והספרים העבריים שהגיעו לתימן כבר בימים ההם. לא לחנם הצטלם המחבר כש„המגיד"

19 „מכתב גלוי אל... משה מונטיפיורי" 1877, עמ׳ 136.
הנני מודה למר אברהם יערי שהעירני על מקום זה. חבשוש קורא לעצמו באן: „המעורר ישני פניצי (קרא: פרנצי=צרפת?) ומקיץ נרדמי אירפא". הכונה אולי ליוסף הלוי שנתן ליהודי תימן תקוה שיעזר להם, וכנראה לא קיים. עיין לעיל בהקדמת המחבר.

20 אך אפשר שהיה עסוק בכתיבת ספר זה גם אחרי גמר ספר המסעות. כי בספר המסעות הוא מעיר לפעמים שיסביר ענין במקום אחר, והכונה לספר הראשון.

21 מהם אזכיר את „תוכן (חוקר הכוכבים) התימנים סעיד בן הנכבד יוסף ערוסי" (עיין להלן עמ׳ 29) שגם הוא חבר ספר על קורות התימנים במאה התשע עשרה (עיין „קרית ספר" י״ד 261), וביחוד את ר׳ יחיא קאפח, עיין עליו להלן עמ׳ 10 וביחוד עמ׳ 66 הערה 47.

תקוע לו בידו[22], ומי שמצוי אצל הספרות של הימים ההם ירגיש בלי ספק את השפעתה בדרך כתיבתו של חיים חבשוש — גם כשהוא כותב ערבית.

ואולם כל ההשפעות האלה לא היו פועלות, אלמלא היו יהודי תימן בית קבול נוח לקליטתן. חכמים תימנים כתבו קונטרסים על קורות אחיהם עוד קודם בוא יעקב ספיר או יוסף הלוי אל ארצם[23]. הנגוד בין בעלי הפשט ואדוקי הקבלה היה קיים עוד לפני יוסף הלוי (ע״ע 66) והיה בלי ספק גורם של תסיסה רוחנית ידועה, והעמקתם של התימנים בלמוד התנ״ך, המשנה, הרמב״ם, וספרות המדרש והמוסר נתנה בידם את המכשיר הדרוש לפתוח המחשבה: את צחות הלשון (ע״ע 36).

ורבנו חיים בפרט היה אדם מחונן בערנות יוצאת מגדר הרגיל. היה זה איש בינים. כלומר, מצד אחד עמד חבשוש בשתי רגליו על האדמה המוצקה של תימן, תימן היהודית והערבית; אך מצד אחר קנה לו, ע״י המגע עם העולם האירופי־העברי, עינים חדשות, עינים שהביטו בהתענינות — כמעט בהתענינות של זר — ובבקורת על כל הנעשה בארץ מולדתו; ומה שחשוב לא פחות: ניתן לו גם פה לבטא בו מה שראה בעיניו החדשות. באופן זה נעשה חבשוש למליץ נאמן בין ארץ תימן ובין הקורא שאינו תימני, כשם שהוא לגבי התימנים — כך נדמה לי — אספקלריא מאירה של עולם שהיה ידוע להם, אלא שלא ראוהו באופן בהיר כזה מקדם.

ואכן מפליאים רוחב חוג התענינותו וחריפות הסתכלותו של חיים חבשוש. פרטים ארכאולוגיים מסובכים, הערכת פעולת המנגנון של החיים הכלכליים, אמצעים להפלת העובר, ההלכה של כת אסלאמית

22 השערתו של ר׳ בנימין, בירחון „מאזנים״ תרצ״ט, 395, קלעה אפוא אל האמת.

23 השוה „קרית ספר״, י״ד 257—261.

נדחה, באור היסטורי של מנהג או תופעה פוליטית — כל אלה ועשרות נושאים כיוצא בהם מעסיקים את רוחו הפקוחה של „המתלמד בחכמת התיירות". אמנם יש באלה קצת מן הזריזות של הצנעאני הערום היודע תחבולה לכל מצוק ותרוץ לכל קושיא. אך חיים חבשוש הוא מרומם הרבה מדרגות מעל ה„כל־בו"יות העצבנית המפתיעה אותך לפעמים אצל הגבר התימני. יש בו בחבשוש מדה יקרה שנוכל לכנותה בבטוי התנ"כי: ל ב ש ו מ ע. הוא מבין — ועוזר להבין — את רוחו התמימה של הכפרי, את גאותם העורת של אנשי השבטים, את נדיבותו הפזרנית של העני ואת השתמטיותיו של הכילי וכו' וכו' — אכן, הצד האנושי בספר זה אינו נופל בערכו מן הצד האינפורמטיבי.

והצד האנושי המענין ביותר הוא — הכותב עצמו. בכל דף בולטת אישיותו. קודם כל מורגש האדם ה ע י ר ו נ י הנפגש עם הטבע והאדם שמחוץ לחומת העיר. בלי בושה חבשוש מזכיר כמה פחדים פחד כל עת ורגע, כמה לא יכל לסבול תלאות הדרך וצמצום במאכל ומשתה, הוא בז לאנשי הכפרים והמדבר ולועג להם, אך מתפעל מכח סבלם וכיצד משליכים הם את נפשם מנגד על לא דבר. ועירוני הוא יחסו אל „ה מ מ ל כ ה ה ר מ ה" העתמנית שאין חבשוש פוסק מלשבחה (אם כי אין עינו עורת לגבי חסרונותיה, ע"ע 172). אין כאן הבדל בין היהודי חבשוש ובין החכם המוסלמי א ל ו א ס ע י שאת ספרו הערבי „קורות תֵימן" אני מביא בהערות ספר זה לעתים קרובות. לעומת האנרכיה של שלטון השבטים, העירוני משתוקק לאיזו ממשלה תקיפה שהיא, ובלבד שתדע לדכא את השבטים ולהבטיח שלום וסדר בארץ.

שנית, חבשוש הוא לפי מהותו ב ע ל מ ל א כ ה, בעל מלאכה המכבד עבודה טובה והמבזה עבודה רעה, ולא רק במקצועו, מלאכת המתכת. הוא יכול לספר דברים של ממש על בנינים, מלבושים,

מאכלים, וכיו״ב, מפני שהוא יודע להעריך חומר, ומבין, או מבקש להבין, איך משתמשים בו.

אין צרך לאמר שחבשוש הוא יהודי חרד המדקדק במצוה קלה כבחמורה גם במסעות המדבר הקשים. אך נצני הבקורת של המקובל בעולם היהודי נכּרים היטב. עיין למשל בסיום האירוני של דבריו על הדלות המופלגת של בעל בית יהודי: „אבל התפלה היתה כתקונה, לא חסר בה כלום״ (ע״ע 173). הקו העיקרי ביהדותו היא „המשכילות״. המהפכה מאדם שהיה עוסק בקבלה מעשית לאדם לועג ל„פתאים שלנו המאמינים בכל דבר״ (ע״ע 34) בולטת מאד. לפעמים אנחנו עדים למהפכה הזאת אגב עצם הרצאת הדברים, למשל בספור הנוגע אל הלב באמת כיצד בא חבשוש לידי הערכה חדשה של קדושת חיי העובר (153—155). ריח של משכילות יש גם ביחסו אל שאינו יהודי. אמנם כבר נאמר בספרי ההלכה שלנו שאסור להונות את הגוי בדברים (ע״ע 22), ולא כל שכן בממון (ע״ע 190), אך ההדגשה היתרה של אסור זה היא אופיית למשכיל של הדורות האחרונים.

חבשוש מחונן כשרון טבעי של מספר. ספוריו הם דרך כלל יחידות קצרות מגובשות היטב, אנשיו מדברים בהתאם למעמדם ומצבם, וגם עריכת הספר בכללו מעידה על חוש מפותח למדי למה שיוכל להיות מענין ומושך את הקורא. והוא אמן ממש בהחיאת תמונה על ידי הבלטת קוים מועטים בעלי רשם. השוה למשל את תאור כניסתו אל בית האשה הרוחצת בעמ׳ 95, או ביאתו אל בתי היהודים בואדי נג׳ראן, עמ׳ 143 — דברים של מה בכך, אך מוצגים בכח ציור חזק.

גלאזר בקש מחבשוש לכתוב את ספרו בשפת יהודי צנעא[24].

24 ע״ע 36. ואולם עד כמה שידוע לנו, לא הספיק חבשוש לתרגם את

חבשוש לא מלא אחרי בקשה זו בדיוק, אלא עשה מה שהיהודים דוברי ערבית — בדורות האחרונים — עשו לפי הרוב כשבאו לכתוב או להדפיס ערבית באותיות עבריות: הוא כתב בשפה שהיא קרובה לספרותית אלא שהיא מלאה ניבים וצורות דקדוקיות משפת הדבור של יהודי צנעא. אכן היהודים יצרו אותה שפה ערבית כתובה שאליה היו הערבים מגיעים אולי, לו התפתחו התפתחות לאומית נורמלית: שפה שהיא רוויה חיות של שפת הדבור המקומית ושהיא בכל זאת מרוממה מעל הקלוקלות של שפת השוק.

האופי הדו־פרצופי של שפת המקור הסב למתרגם קשיים ידועים, מפני שלפעמים היה מקום לשאלה אם לא כוון המחבר למובן אחר של המלה הספרותית משיש לה באמת. אך מקומות ספק אלה היו מעטים, והקשיים שנבעו מן האופי הדיאלקטי של שפת הספר נפתרו כלם או כמעט כלם.

כדרך אדם שלא למד את מלאכת הכתיבה בדרך שיטתית, אין חבשוש שומר על אחדות הסגנון, אלא משנה, יחד עם הנושא, גם את אופן ספורו. יש בזה מעלה, אך גם קשי לגבי המתרגם. השתדלתי לשמור בתרגומי לא רק על המובן המדויק של המלים והמשפטים, אלא גם על אופן הרצאת הדברים. אם ירגיש אפוא הקורא לפעמים בקפיצות ותמורות בסגנון, ידע נא שיש לפניו בבואה, או נסיון של יצירת בבואה, של המקור.

בסוף סקירה זו על המחבר וספרו רצוננו להזכיר — נוסף על המדות שמנינו לעיל — עוד מדה אחת: חבשוש מלא הומור ובדיחות ומשלח ומפזר את חצי לעגו מעל גפי מרומי משכילותו. אך יחד עם

הספר מערבית לעברית, או להעתיק את החלק העברי לערבית, כפי שבקשו גלאזר שם.

זה הוא אדם נאיבי, גלוי לב, ומוגבל. שניות זו של סאטירה מגבוה ופשטות תמימה משוה לספר לוית חן מיוחדת.

ד. חבשוש והלוי

גותר לנו לברר את היחס בין ספורו של חיים חבשוש והדינים־והחשבונות של יוסף הלוי. מתוך ספורו של חבשוש יוצא שקנה לו במסעותיו עם הלוי שלש זכיות גדולות, שאחת מהן למעלה מכל ספק, אחת קרובה לודאי, ואחת מתקבלת על הדעת, אך לא חשוב היום אם היתה באמת או לא. א) הוא הורה את הלוי בדרכו ודאג לשלומו ואסף בשבילו ידיעות מועילות, הן מפי אנשים, הן ע״י הסתכלות עצמו. ב) הוא העתיק את הכתובות השבאיות שהלוי הביאן אח״כ לאירופה. ג) הוא הוא שגרם לכך שיוסף הלוי לא הלך, כפי שהיה עם לבבו, אל מארב בירת השבאים, שהיתה ידועה מקודם, אלא אל ארץ נהם, ארץ אלג׳וף, ואל ואדי נג׳ראן שהלוי דרך בהן כאירופי ראשון.

לפי חבשוש, שנראה כאן כמסיח לפי תומו (ע״ע 33—34 וגם 183), יצאו הוא והלוי מצנעא כשלא העלו על דעתם שהם הולכים למסע מחקר גדול. הם הלכו, על פי עצת חבשוש — ובלי שום צידה או ממון — אל עיר אלמדיד הרחוקה מצנעא מהלך יום אחד, ומאחר שלא מצאו שם מה שבקשו, נתגלגלה הנסיעה מתחנה לתחנה עד שהגיעו אל ואדי נג׳ראן, הנקודה הקיצונית ביותר של מסעם. ואולם לפי JA עמ׳ 13 הלך הלוי בכל הדרך הרחוקה והבלתי ידועה גם לצנעאנים (כפי שהוא מדגיש שם) על יסוד תכנית מחושבת ומסודרת מראש. שקילה זהירה של תנאי המקום והזמן תביא אולי לידי הכרעה לטובת ספורו של חיים חבשוש. אך זאת היא סוף־סוף שאלה של עבר, ואין צרך להכריע בה[25]. גם אין להרבות דברים

25 גם בנוגע לתאריך היציאה מצנעא אין שני הנוסעים מסכימים זה

בשאלה מדוע אין הלוי מזכיר את חבשוש אלא אגב ספור היציאה מצנעא. כפי שהגיד לי האתנולוג המנוסה ד"ר א. בראואר, נהגו גם נוסעים מפורסמים אחרים של המאה התשע עשרה להעלים את זכיות עוזריהם המקומיים. וגם במקרה שהעלמה זו תביא לידי סתירות שבשום פנים אין להלמן, כמו בספוריהם של שני הנוסעים על הקורות בעיר צרואח (ע"ע 194, הערה 25), אל נא נהרהר אחרי חולשותיו הקטנות של אדם חשוב.

נשארת שאלת העתקת הכתובות. ואכן שאלה זו איננה היסטורית בלבד. חבשוש מעיד במפורש שהלוי העתיק במו ידיו רק את הכתובות בחורבת בנאת עאד (ע"ע 101—102); הוא מזכיר עוד שהלוי הלך אחרי עקבותיו בחורבות מעין (ע"ע 108), אך בשאר מקומות לא יכול הלוי, כדברי חבשוש, לצאת עצמו מבתי היהודים שישב בהם מחמת סכנת הדרכים, אלא חבשוש חפש והעתיק בשבילו (עיין למשל ע' 128). מסתבר שאם דבריו אלה של חבשוש כנים — ואכן יש להם על מה שיסמוכו, אם משוים אותם למה שמספרים שאר הנוסעים שחפשו כתובות בתימן — הרי יש להתיחס אל „כתובות הלוי" אחרת מאשר בהנחה שהלוי העתיקן בעצמו[26]. אין זה צריך להתפרש דוקא לגריעותא. בזמן הנסיעה, לא ידע חבשוש עוד את מובנן של האותיות השבאיות (ע"ל), ומאחר שאנו מוצאים שרבות מן הכתובות האלה תכנן ברור ומתוקן, הרי יש להניח שחבשוש

עם זה. חבשוש קובע את ר"ח אדר תר"ל כתאריך היציאה, ומכיון שיום כמו זה נוח להזכר, נראים הדברים שיש אמת בערותו של חבשוש. ואולם שנת תר"ל היתה שנת עבור. ר"ח אדר א' היה 2 לפברואר 1870, ר"ח אדר ב' היה 4 למרץ. הלוי סותר עצמו, פעם הוא מזכיר את 15 למרץ ופעם את 20 למרץ כתאריך היציאה. קשה להלם את הדברים, מפני שתאריכי הלוי בעצם הנסיעה גם הם אינם מכוונים, עיין צִיהֲמִי בספר הנזכר בהערה 1, עמ' 92.

26 דבר זה חשוב ביותר מפני שמקצתן או רובן של הכתובות נשמדו בינתים. השוה עמ' 118.

עשה את מלאכתו בזריזות ובדייקנות. בשאלה זו יהיה אפשר להגיע לידי החלטה סופית אולי רק ע״י בדיקת העתקותיו של חבשוש הנמצאות בעזבונו של גלאזר.

יחסו של חבשוש אל רבו הלוי הוא אחד הדברים המענינים ביותר שבספר זה. דברתי על השאלה בקצת אריכות במאמרי בספר מאגנס, ואיני רוצה לשנות אחרי הדברים האלה. כאן יש להוסיף רק את זאת: ביחסו של חבשוש אל רבו אנו מוצאים אותה כפילות שצוינה לעיל כאופיית לספרו בכלל: לעג של בקורת מעורב בתמימות של הערצה.

פרק א

התקשרותו של המחבר עם התייר החוקר יוסף הלוי

מצב יהודי תימן בזמן בוא יוסף הלוי אל ארצם

[1] הנני עורך לפניך, קורא יקר, קצת ממצבנו הראשון, עת בא אל מחנה קדשנו החכם התייר כמהר״ר יוסף הלוי הצרפתי הי״ו, לעשות שליחותו לגלות ספוני טמוני חול, שפת השבאים הקדמונים, היא העת האחרונה אשר בה ירדה ממלכת תימן פלאים, ומושלים עריצים קמו בכל כפר עיר ופלך, ורק השם נשאר לאחד מצאצאי עלי אמיר אלמומנין (נגיד המאמינים) בשם כהן ומלך, שמו מחסן אלשהארי[1], ועל הרוב היתה ישיבתו בכפר קטן קרוב למדינת צנעא, בית זבטאן[2] שמו. וזה המלך כל אשר מצאה ידו לעשות בכח תורתו ומפרשי דתו עשה, אף אם היו ידיו ריקניות מכל מקנה וקנין, עם כל זה ידיו מלאות ומגואלות

1 שמו המלא: מֻחְסִן בן אחמד אלשְהארי המכונה אלֻמתַוַכִּל (כנוי זה היה מצוי גם אצל אמאמים אחרים, וגם האמאם של עכשו הוא בעל כנוי זה). מנוהו בשנת 1271 (=1854/5, עיין אלואסעי 92), אך לא יכל לאמאם האחר שהיה באותה שעה; חזרו והקימוהו ב־1274 (=1857/8, ע״ש 95), ורק בשנת 1277 (=1860/1), כאשר השתלטו כת האסמאעילים (עיין במבוא) על סביבות צנעא, הכירו בו שבטים מרובים יותר, ע״ש 103. חבשוש מדבר כאן על מלכותו השלישית של מֻחְסִן.

2 דרומית לצנעא. לפי אלואסעי 101 ישב בכפר סנאע, והוא סמוך לבית זבטאן.

בדם הרב אשר שופך מעוברי רצונו[3], וגם שר שלום היהודי הלוי לבית אלשיך[4] הסיר את ראשו מעליו ואת אָחִיו נתן בבור עד אשר נתנו כפר נפשם למען מצוא די חית נפשו[5].

אחד ממרעיו ומקורביו, אלסייד מחמד בן יחיא חמיד אלדין[6] שמו, נתן לו משרה ועשאו לו למשנה למלא מקומו בהעיר צנעא, והוא כדי לנצל את היהודים אשר שם. וזה המשנה בבקיאותו הגדולה בספרי סופריהם [2] גלה לנו טעם נסתר והוא שהיהודי נמשל לכרתי וכל זמן שכורתים אותו ישוב לצמוח כבראשונה, ועל כן מוכרח לשלם הכסף הנדרש לו ולמלכו בכל עת וזמן כדי שלא ישאר להיהודי כי אם שבעה ריאל לערך קי״ב גרוש עתמאני. וזה חדוש גדול שמענו ממנו על ידי יסורים ועינוים קשים, ואולי מצא זה הטעם בשולי ספר לאחד קדוש להם או הוציאו מסברא זרה לכל ישר לב ולנו בפרט, ולולי לא הניח לו הזמן להפיק זממו בבוא ממשלת החסד והרחמים, ממשלתנו

3 כלומר : הוא שפך דם מתנגדיו.

4 משפחת הלוי אלשיך היא מן המשפחות החשובות שבתימן. אביהם הראשון, מארי יחיא הלוי אלשיך, עמד בראש הקהל שחזרו אל צנעא אחרי גלות מוזע בשנת 1677/8 ויסדו את עיר היהודים הקיימת עד עתה. בית הכנסת של משפחה זו הוא אחד הגדולים שבצנעא.

על רצח מארי שלום אלשיך מספר ר' יעקב ספיר באריכות בספרו „אבן ספיר" ח"ב, סימן נ"ג, עמ' קמ"ו—קמ"ט. בשובו ממסעו בהודו ובאוסטרליה וכו' אל עדן בפורים תרכ"ג (1863) פגש בפליטים שברחו מצנעא וסחו לו כל המעשה. משפחת אלשיך היו ממונים על בית המטבע, והאמאם הרוצח העליל עליהם שזייפו את כסף המדינה. הטעם האמיתי למעשהו היה שהאחים אלשיך לא רצו להוציא מטבעות על שמו בשעה שעדיין לא היתה המלוכה נכונה בידו.

5 כלומר: האמאם רצח ונגש כדי להכניס כסף אל קפתו הריקה.

6 הוא אביו של האמאם המושל עכשו. נולד בצנעא בשנת 1255 (=1839/40) ויצא מן העיר הזאת בשנת 1307 (=1889/90) — שמונה ימים אחרי מות האמאם שרף אלדין, הנזכר להלן, כדי לקבל עליו את משרת האמאם בעיר צעדה, עי' אלואסעי 133. במקורות אשר ברשותי לא נזכר שהיה מושל צנעא במצות מְחַסֵּן הנ"ל.

הרוממה העתמאניה יר"ה, לתימן, אולי היה עוד מפרש לנו טעמים אחרים מחמת רוב הגיונו. זה הוא הכהן המשרת עכשיו להערבים כמעט בכלל בכח דרשותיו וטעמיו אשר מצאו קן למו במוחות מאמיניו. ועוד נפלה לידו כהנת הדת במתנה גמורה מאת הכהן הראשון שרף אלדין שוכן העיר צעדה[7] באין מערער. ואם יחזירהו ה' ליד מושלי תוגרמה הרוממה המה יורוהו לכהן פאר כמשפט.

ויהי היום בהיותנו בנבכי ים התלאות סבונו גם סבבונו צרות אין מספר וארץ הנשיה היא ארץ ערב אותנו השכיבה דומה [3] ומשמע ומשא[8], המה פרצו פרץ במלחמותיהם כעל גיא ההריגה ותרדמה גדולה וחשכה עלינו נפלה באין מעורר סומך וחומל, ומפני שאון הצוררים וחרונם את נפשנו לא מלטנו, אך הדֶבֶר והרעב והחמס והדוחק השאירו לנו פליטה בהעיר צנעא.

לעג מר על המצב הפנימי של יהודי תימן

בשנת כת"ר[9] הדֶבֶר אזר חיל ואת אשר ישרו בעיניו הוליכם שבי אל מחוז חפצו! אך הרעב בחמלתו חבקם! ועל זרועותיו נשאם! והחמס פזרם לכל רוח למען היות בתיהם חרבה וטירותיהם נשמה ונגשיהם מאין יביאו לחמם אם לא משארית הנשארה!

ואת עמלנו זה הדחק כמו שנאמר וכי ימוך אחיך ומטה ידך

7 צעדה: עיר גדולה בצפון תימן. מושב האמאמים הזידיים מאז ומעולם. על שרף אלדין ע"ל הערה 6.

8 דומה משמע ומשא: שבטים ערביים לפי בראשית כ"ה, י"ד, והם מתפרשים בדרך דרש: היהודים היושבים בין הערבים שומעים עלילותיהם ודוממים (שותקים) ונושאים חרפתם. עיין להלן עמ' [30].

9 שנת תר"ך (1860). להלן הכשוש מתאר כיצד גרמו הצרות שהיהודים ירדו איש לחיי אחיו וקנאו זה בזה ואף לא נמנעו ממלשינות וכיו"ב. אפשר שהוא מגזים קצת.

עמו [9א] והחזקת במסחרו אשר יחסר לו ואם הוא שוה פרוטה! וכתוב אחד אומר ואם מך הוא מערכך ופעלו נסתר ממך ואתה הראית לדעת גוו הנשחת וטובל בשמן פניו ערב ובקר, ודמעות הפוך[10] על לחיו ילכלכו, ובגדיו החמודות לך מצמר גפן בלויות לו קרועות ללבך ירהיבו, אחר ודרשת וחקרת היטב והנה אמת נכון הדבר: צורף, חורש, לוטש, מעבד, רוכל, קדר, פועל, מקמץ[11], פוחז, רווק[12], נתעשרה הנפש ההיא [4] בקרבך ואמרת בלבבך איכה יעבדו האנשים האלה את מחיתם ואעשה כן גם אנכי לביתי. ואם ידך לא נדחה בגרזן לכרות את עץ חייו עוד תאריך עליו בלשונך. אם צורף הוא ואמרת: כסף סיגים הוא עושה! ואם בשאר מלאכות הוא עושה ואמרת: מזייף מטבע הנחשת, ואם ידיו לא מגואלות בהמלאכות, ושבת ואמרת: גנב גניבה, ואם כבוד רעך יקר בעיניך, והוצאת עליו שם רע לאמר: מצא מציאה, והנוגש ימצא בטענות אלה במה לגבות את חובו[13]. אלה המה ארבעת שופטי הנוראים, והדוחק מרומם על כלם.

9א סרוס הפסוק ויקרא כ"ה, ל"ה במובן: בשעת צרת אחיך אתה נוטה את ידך ולוקח המעט שנשאר לו. — כך הוא בכ"י גלאזר. שאר כה"י מביאים את הפסוק כצורתו.

10 התימנים נוהגים לשים פוך בעיניהם, ע' להלן עמ' [47]. — „ובגדיו החמודות לך"; הנראים לך יקרים והם באמת בלויי סחבות.

11 פרנסות מצויות אצל יהודי תימן. לוטש=חרש ברזל (פרנסה מצויה מאד בין היהודים בימים ההם והיום כמעט נעלמה), מעבד=מעבד עורות. מקמץ= מאסף זבל. חבשוש רוצה לאמר שבכל הפרנסות האלה אין להרויח הרבה.

12 רווקות היתה — והיא — נדירה מאד בארץ תימן. המחבר רומז בלעג מר: אכן עשירות גדולה יש כאן, אם אין היד משגת אפילו כדי מוהר אשה. (בתימן החתן אינו מקבל נדוניה אלא נותן מוהר).

13 השוה להלן עמ' [93] וכו' באריכות כיצד השתמשו הנוגשים בכל מחלוקת בין היהודים או במלשינות אחד מהם כדי להתנפל על הקהל כלו. — ארבעת שופטי: כך (ולא שפטי, יחזקאל י"ד, כ"א) בכל כה"י. הנוראים: לפי כ"י הספריה וקהתי. בכ"י גלאזר ושוקן: הנוארים (=הנארים?). והאחרונה היא ב"ס גירסת המחבר.

פרק א

בואו של יוסף הלוי אל צנעא בירת תימן

בעת ההיא, בעת שפט השפטים האלה את ארצי, בא אל עירי, עיר ההפכה צנעא, החכם כמהר״ר יוסף הנז׳ על דרך הרי חראז[14] ושם בצעפאן נתאכסן בבית הסוחר הנכבד יחיא עמיסי זצ״ל. את כליו ואת חפציו הניחם אצל הסוחר הנז׳ על ידי הודעת כבוד היקר משה חנוך הלוי תושב עיר עדן, כי זה משה האיש שלח מכתבים אל מיודעיו בתימן אל הסוחר הנז׳ וגם אל הפרנס הגדול לכלל יהודי תימן הרה״ג האב״ד כמהר״ר סלימאן אלקארה וגם אל אחיו הרב המפורסם כמהר״ר יחיא אלקארה להיותם [5] סוכנים להחכם הנז׳ לעזור לו ולסמכו כפי כחם, והוצאותיו וצרכיו על חשבונו, אם מעט ואם הרבה, כי הוא מחמת סכנת הדרכים לא הביא עמו כסף לצרכו. וגם כליו וחפציו נשארו בהעיר צעפאן עד יעבר זעם כהן המושלמנים[15] הנצב על אם דרך חראז לשלול שלל ולבז בז.

כמהר״ר האב״ד ואחיו כמהר״ר יחיא קבלו את פני החכם יוסף הנז׳ בנפש עליזה ובפנים מאירות כיאות לאיש הבא אלינו ממרחקי ארץ, ומה גם החכם יוסף אשר אמר את אחיו הוא מבקש. ומפני כבודו צוה הר׳ יחיא הנז׳ לבנו המשכיל מאיר לשרתו עד בא המשרת הבא עמו מהרי חראז כי הוא הלך מצנעא במצות החכם אל עיר שבאם, ועיר כוכבאן[16], ולא ראהו עוד.

14 מחוז במערב צנעא. העיר הראשית שלו, מנאכה, היא אחת התחנות הראשיות בדרך מן הנמל חדידה אל צנעא. הלוי בא מחדידה.

15 צעפאן עצמה היתה תחת שלטון ה„דאעי", המנהיג הדתי והמדיני של הכת האסמאעילית והיתה אחד המחוזים המתוקנים ביותר בכל הארץ, עד שהלוי מספר שכשנגנבו ממורה הדרך היהודי שלו את כיסו השיב לו השופט את הגזלה — דבר אשר לא נשמע כמוהו בימים ההם בכל גבול תימן (B.S.G.P. 1873 עמ׳ 14/5). ואולם בדרך מצעפאן לצנעא היתה נטושה מלחמה בשל אמאם מורד, ע׳ למטה [10].

16 ערים עתיקות במערב צנעא. בשתיהן ישוב יהודי ישן.

כדי להתקשר עם יוסף הלוי חבשוש מוסר לו כתב יד אחד
ובתוכו העתקות של כתובות שבאיות

אני הצעיר, כשמעי את גודל מעלת חכמתו, בקשתי לשמוע מפיו דבר מה מעשקי בעניני השמות וצירופיהן וצירופי צירופיהן כאשר כבר למדתי גם בספרי המשורר כמהר״ר ס א ל ם א ל ש ב ז י ובנו הר׳ ש מ ע ו ן, את עוני לא כסיתי אודה על פשעי לאדוני. ואת אשר לא שיערתי בנפשי ראו עיני ושמעו אזני: הוא הטבילני [6] במקוה ישע ההשכלה ואת שכלי רחצתי מחלאת השדים[17] השוכנים בקרבי ואת משרתי הרשעים עושי רצוני על ידי ההשבעות נתתים במתנה גמורה לאחרים היותר הגונים וטובים ממני להיותם להם לרצון, ומאז נקשרתי בעבותות אהבתו עד להפליא, ובמה יתרצה עבד אל אדוניו אם לא כמשלים חפצו. ולבי הבין מהזולת שחפצו ורצונו רק במכתבי האבנים הנמצאים בתימן הנקראים בפי ההמון אצלנו, כתבה ע ג׳ מ י ה (כתב פרסי). ועוד אומרים שהם אחראז, פירוש שמירה[18], ובהם נמצאים שמות מלאכי השדים הקדמונים ומשרתי משרתיהם. ומי כמוני במה שעבר אשר יוכל להתאפק מלדרוש אחרי עצים ואבנים כאלה!

ובאותו זמן היו לי העתקות מעט מהאבנים, ועדיין לא השתמשתי בהם, כי לא ידעתי שמותם ומשמרתם, ובערמה הבאתי לו ס פ ר ה מ ו ס ר כ״י ישן לחכם מחכמי תימן כמהר״ר י ח י א א ל צ̇ א ה ר י[19], ובין עליו החבאתי מעט מהמכתבים הנז׳ הנמצאים

17 יהודים וערבים האמינו שבכתובות השבאיות נסתרו שמות של שדים, ומי שידע לקרוא אותן אל נכון יוכל לגלות את האוצרות שאותם שדים שומרים עליהם. ע׳ להלן. והיהודים האמינו שיש בהם שמות הטומאה המעכבים את הגאולה.

18 ממש אותו דבר אמר הלוי, B.S.G.P. עמ׳ 24.

19 ר׳ י ח י א (זכריה) א ל צ̇ א ה ר י חי בצנעא לפני כארבע מאות שנים. „ספר המוסר" שלו הוא אוסף של מקאמות („מחברות") כדוגמת „התחכמוני" של ר׳ יהודה אלחריזי, וספר זה משקף מסעותיו הגדולים של ר׳ יחיא

אצלי. והייתי משבח ומשתבח בצחות לשון המחבר וחרוזיו הנפלאים, והחכם הנז׳ לא שת לבו לדברי ולא למתק לשון המחבר באמרו שמחסרון ידיעתו בלשון עברית הוכרח לקשר עניניו בלשון משנה ותלמוד[20]. אחר [7] כך שאלני אם רצוני למכרו לו כדי שיביאהו לבית הדפוס להדפיסו בעבור שלא יאבד וישכח ח״ו מן העולם, וג״כ ישלח אחר תחתיו מן ההדפסה זולת דמיו. עניתיו עתה לא אוכל להשלים עמך ואם רצונך אניחהו אצלך עד אהי נמלך עם אחי ומחר אשיבך דבר, ע״כ לא יכלתי לדעת מבקשו. וביום המחרת הלכתי אליו על הספר הנז׳ ולהראות לו המקומות החסרים שבו ובלבי לא על ספר המוסר אנכי נצב כי אם על חיי האבנים העתיקות והמכתבים המונחים שם, וארא והנה כבר נעלמו חלפו והלכו ולא מצאתים עוד בהספר. שאלתיו: אדוני אני הנחתי בהספר חתיכות ניר ועליהם איזה רשימות ועתה לא מצאתים? בקש עליהם לפניו ולאחוריו עד אשר הוציאם מתחת הכר אשר הוא יושב עליו. שאלני: ומאין באו לך ומה תעשה בהם? את טעמם הנסתר יראתי להגיד פן ילעג עלי, אך האבנים אשר העתקתי מהם גליתי מקומם ואנה הם.

אלצ̇אהרי בא״י, סוריה, בבל, פרס, והודו. עיין בנוגע למחבר וספרו בקובץ „ידיעות המכון לחקר השירה העברית״, ירושלים, ס׳ שלישי, חיים שירמן, שתי מחברות מ„ספר המוסר״ לזכריה אלצ̇אהרי, תרצ״ז.

אגב, לא רק זכריה אלצ̇אהרי מכונה יחיא, אלא כנוי זה מצוי גם אצל אישים אחרים (למשל זכריה הרופא=יחיא טביב). את המקור של זהוי מוזר זה אני רואה בעובדה, שהאגדה התלמודית המפורסמת על דמו של זכריה בן יהוידע הנביא שרתח ולא שקט עד ששחט עליו נבוזראדן תשעים וארבע רבוא, מיוחסת אצל הערבים אל הנביא יחיא הנזכר בקראן.

20 כידוע היה יוסף הלוי קנאי גדול לסגנון תנכ״י צח. השוה בספרו „מחברת מליצה ושיר״, ירושלים—פריש תרנ״ד, עמ׳ י״ב ואילך, „ועתה אשובה נא הפעם לעורר את סופרי ישראל מתרדמת אשמתם אשר הם הוזים שוכבים על חיק הסורסית רעת המראה ומשחתת התאר וכו׳״.

חבשוש מעתיק בשביל הלוי את כל הכתובות השבאיות שבעיר צנעא

אחרי האמת[21] לדברים האלה ולא יכל יוסף להתאפק ויאמר לי שחפצו ורצונו להעתיק לו כל האבנים הנמצאים בהעיר צנעא על סדר נכון והוא יתן דמיהם כאשר אשית עליו. כשמעי את [8] דבריו, שמחתי במשרתי זאת ופחד פחדתי פן יודע עשקי זה להגוים והרגוני. ובעבור כבוד הכסף וכבודו חשתי ולא התמהמהתי. את כלם נשאתי בעטי מבלי הרגש להגוים, לבד מהמקום הנק׳ זקאק (צר)[22] אשר בו עוברים ושבים רבים, ובקש רשמתי על בשר ידי ובמקום אחר העליתים בקולמוס האבר[23] על הנייר. הגוים שאלוני מדוע אתה הולך ושב פעמים? עניתים אני מיחל עת יעבור שר אחד מכאן הדורש ממני חפצו. ובלי פגע העתקתי את כל האבנים הנמצאים בעיר, לא נעדרה ממני אף אחת, כי כלם ידעתים מקודם זמן מעת חשבתי להיותי רואה ואיני נראה. ויהי כהביאי ההעתקות האלה אליו ויהי כמחריש עד אשר ראה אותם אחת לאחת, וגם העריך מעט ההעתקות אשר הביא לו משרתו החדש המשכיל מאיר בן כמהר״ר יחיא הנז׳ והנה הם משובשים וחסרים, בעבור שלא נסה ללכת באלה, ויותר מפני פחד הגוים. וישאלני איך מיהרת להביאם כיום, ומי גלה לך מקומם בכלל, ואולי היו מן המוכנים אצלך? עניתיו: בחיי אהבתך החדשה לא היו לי עוד מוכנים, אבל ענות הדחק תרבני תרחיב צעדי ידיעותי[24] בכל בתי ושוקי העיר,

21 אחרי האמת לדברים האלה — כ״י שוק: האמין. ואינו עיקר. חבשוש מוציא כדרכו את המליצה (אחרי האמת והדברים האלה) מפשוטה, וכונתו כנראה לאמר: אחרי שנמצאו דברי אלו נאמנים, או אחרי שהאמין להם יוסף הלוי.

22 זקאק (צר) — התרגום שבסוגרים הוא של המחבר. זקאק פרושו סימטא, דרך צרה.

23 קולמוס האבר = עפרון. ע׳ במלון בן יהודה: „ראוי ליחדו (לאבר) להעופרת השחורה המשמשת לכתיבה״.

24 תרחיב צעדי ידיעותי — כלומר דחק פרנסה מכריחני להכיר את כל

והכסף יאזרני חיל. מי יתן ואדע אם באמת [9] ובתמים נתפלא על הזריזות או לנגד עיני הרחיב פיו במהללו? יהיה איך שיהיה דבר גדול נהיה בעיני הכסף אשר הביא בשכרי, הוא התנה עמי על כל אבן אחת רביע ריאל לערך ד׳ גרוש עתמאני.

חבשוש מקבל בשמחה את הצעת הלוי ללותו במסעו אל מארב, כי הוא מקוה שימצא את בני דן במסע זה

אחרי כן גלה לי מטרת נסיעתו להעיר הקדומה מַאְרִב, ורצונו להניח עשקי ביתי וללכת אחריו על דרך אַלסַר, ובני גַ׳בְר, וצִרְוָח, עד בואנו בדרך ישרה אל מארב, ושם נעשה את המוטל עלינו, ויהיה לי בעבור זה ריוח הרבה. כשמעי את דבריו אמרתי לו: הנני מוכן ומזומן לכל אשר תצוה עלי. אבל פחד ורחב לבבי. פחדתי מרעת זאבי ערב השוכנים שם, ולבי נרחב בחשבי עתה באה העת כאשר עם לבבי לבקר ולראות את אחינו יושבי המזרח הנקראים בפי מורי והמוני „בני דן״, אשר המה מושלים על הגוים שכניהם בחרבם הקשה נגד אויביהם, כאשר השקר הזה מפרסם בכל ערי תימן. ולעתים רחוקות אומרים שהם מתגלים באיזה מקומות בכלי מלחמתם בדמות גבורי ערב. ואי״ה אני מבאר הענין הזה במקומו. גם כל עדתי, וגם הרה״ג[25] האב״ד ואחיו כמהר״ר יחיא ואחיו כמהר״ר אברהם אשר הוא יושב אצלם חשבו כן שתכלית נסיעתו האיומה הזאת [10] היא רק לחפש וללכת אל עשרת השבטים היושבים סגורים במזרח תימן כמפורסם אצלנו בקבלה מרבי כזבי אשר סמכו להנהיג משרתו בגאוה וגאון השופט הגדול הוא הדוחק הסכל והנבזה, כאשר אבאר ענין זה אח״כ.

מבואות העיר ובתיה.

25 לפי יוסף הלוי הבין הרב למטרה הארכיאולוגית של נסיעתו.

פרק ב

הרפתקאותיו של המחבר בעיר גימאן

כדי לנחם את הלוי שחלה ונפל למשכב, חבשוש הולך אל גימאן הסמוכה לצנעא בשביל להעתיק את הכתובות השבאיות אשר שם

החכם בעבור שלא באו כליו וחפציו מ חַ רַ א ז והוכרח להתעכב נפל למשכב וכמהר"ר יחיא הנז', רופא תימנים, הוא נתן לו סמי רפואה תימנית הועיל ולא מעט, כי הכהן הראשי קרא לשבט אַ ר ְ חַ ב לבא להלחם עם אנשיו על ערי הרי א ל חַ יְ מ ה אשר על דרך חראז למען שמו ולמען ילכו אל הגן בעדן כל אחד שַ הִ י ד[2] (כל המת במלחמת מצוה נקרא שהיד ומחיצתו בג"ע עין לא ראתה) בפני עצמו. ואז נסתתמו נקבי הדרכים ודמי הורידים נשפכו. ויוסף

1 תמונת חומת העיר עם האבנים שיש בהן כתובות שבאיות בספר „כתובות שבאיות" של מוֹרְדְטְמַן־מִיטְבוֹה, 1931, עמ' 182. אחרי חליו הלך גם הלוי לאותה עיר, לפי דבריו ב־1873 .B.S.G.P ע' 30, והביא משם 24 כתובות, עיין JA עמ' 61 ו־66. ואולם חבשוש חזר וחקר שם, אחרי מסעו של יוסף הלוי, והכתובות שהעתיקן שם נמצאו אחר כך במקומות ובצורה שציינם חבשוש ע"י גלאזר וע"י הנוסעים ראתְיֶנס וּוִיסְמַן. ע' אצל מורדטמן־מיטבוך עמ' 60 הערה 2. אגב, בספר הנ"ל 183 הערה 1 נאמר שגלאזר העתיק את כתובות העיר גִימאן מהעתקות שהיו ברשות הרב יחיא אלקאפח. והמחברים סבורים שאלקאפח העתיק מן הלוי, אך ברור שאלקאפח קבל את העתקותיו מחברו חבשוש.

2 Bury, Arabia Infelix מספר שבאחת המלחמות של האנגלים עם שבטי דרום ערב נמצאו פתקאות קבועות בחזי בני השבטים כתובות ע"י אחד מראשיהם: „אל גבריאל, שומר גן העדן. זהו פלוני בן פלוני. הכנס אותו בלי כל דחוי".

לא היה שליט ברוחו לשבת אתנו עד יעבור זעם המרד, אף התקצף והתרגז ללא הועיל, עד הכביד עליו חליו.

אני המוחזק בעיני יודעי ומכירי לרופא רוח אמרתי לו: הן הנה העיר גִֹימאן קרובה והיא מצער מהלך ד׳ שעות מצנעא, אלכה נא ואראה אם יש בה מכתבים, ואם אין אשובה לבקש לך רפואה אחרת. בעקימת [11] שפתים אמר: לך ואל תאחר דרכך, כי לא האמין לדברי.

נשאתי רגלי עם בקבוק קטן מאד ובו שאפת האף[3], והייתי שואל מעוברים ושבים איה דרך העיר גִֹימאן, כי לא ידעתיה כי אם על פי השמועה. ובהגיעי שמה מצאתי ג׳ יהודים עניים מרודים יושבים בבתי שפל ושאר יושבי המקום ערבים משבט בני בַהְלוּל. ובנין הבתים שלהם משרידי אבני החורבה הישנה אשר תחתיהם, ואבן מקיר תזעק אני בת אלפים שנה ויותר. אני נתחפשתי ושניתי שמי ושם מקומי להיהודי אשר ישבתי אצלו, כי לא מצאתי שם שום אדם יודע אותי, ובקשתי ממנו שיראה לי הבתים והחֲצרות[4] אשר בם המכתבים הדרושים לי ואתן את שכרו כטוב בעיניו. היהודי חשב לא למען הכסף יעשה כי אם למען כל בית ישראל לבטל ולשבר כחות הטומאה על ידי ידיעתי הנסתרה אשר שמו עלינו הצוררים המכשפים הראשונים בהאבנים ועד היום כחם גדול להכניענו ולהשפילנו לפני הגוים שכנינו והגדה זאת שנויה אצל רבני העיר צנעא. ומיראתו ופן יודע הדבר להגוים צוה על אשתו ללכת כדרכה להביא עפר למלאכתם להוציא ממנו מלח לאבק השרפה וכל מקום שיש בו מכתב תניח מקלעת הקש [12]

3 טבק הרחה. כלומר חבשוש עשה עצמו מוכר טבק הרחה. ע׳ להלן סוף עמ׳ 12. שאפת האף — כך (שאפת ולא שאיפת) בכ״י גלאזר, ספריה, קהתי, בכ״י שוקן: בקבוק קטן מאד טוטוז שחוק לשאוף באף.

4 והחצרות — כך בשלושת כה״י המאוחרים. בכ״י גלאזר: החצרות.

מעל ראשה ותחפש ותקמץ מן העפר ואני אחריה רחוק מעט. וזה לי סימן כי לא יוכלו להראות לי ביד וכן היה. ישבתי שם ג׳ ימים ולא נשאר לי מנגד עיני כי אם המסגד הגדול שלהם.

ערבי המקום חושדים בחבשוש, אך מסייעים לו לבסוף בחפוש כתובות

באותו יום הלכתי לבדי לחפש עליו[5] מחוצה לו, ובתוך החצר פ ק י ה מלמד להילדים שלהם, וכראותו אותי הולך ושב יצא עלי בחמה וכעס במקלו ושבטו וצעק בקול גדול הוי טמא, הוי יהודי, מדוע אתה יושב בהמבצר ואין לך עשק? אין זה כי אם לצרינו לבעלי ריבנו אתה. עניתיו בקול עֲנוֹת אל תחשוב שאני משולח ביד מוצאי, השמר לך מדבר אלי מרע ועד טוב, פן תעורר על נפשך דברי ריבות משכני[6] אשר נתנו לי מכתב הבטחתם ואתה פקיה. חזר עלי במַצָּתו ואמר היום כשלשת ימים אתה יושב ובטל ואין לך כּלי ברזל לנקר הרחים[7] ולא מחטים לתפור מלבושי העורות ואינך כי אם מכשף. עניתיו: ומאין ידעת דרכי הכשוף, הלא בקשת ממני אמש לעשות לך מעט כשוף, לא אדע אם לאשתך או לזולתה בעבור שאינה נשמעת לך, ואמרתי לך שעשקי בשאיפת האף. והנה הוא לפניך[7א], ותלונתי לא עליך כי אם על ג׳יראני[8] (שכני). כשמעו דברי בלע

5 „לחפש עליו" כלומר לחקור אותו (את המסגד), על דרך לשון ערבית „דַוַּר עליה".

6 מְשֻׁכֵּנִי, ער׳ ג׳יראני, כלומר בעלי חסות המגנים עלי. ע׳ למטה הערה 8.

7 אחת הפרנסות המצויות אצל היהודים הנודדים בכפרי תימן היא נקור הריחים. אבני הריחים כשהן משתחקות ונעשות חלקות צריכות לנקור בשביל שתהיינה בעלות גבנוניות ושנים קטנות כדי פריכת החטים. השוה מועד קטן י׳ ע״א „נוקרין ריחים במועד".

7א בכ״י גלאזר, שלפיו נדפס הפנים, נשמטו כנראה המלים הבאות הנמצאות בשאר כה״י: והראיתי לך בקבוק השאיפה [והנה הוא לפניך].

8 זאת היא מליצה שבה מאַיים בן חסות כשתוקפים אותו: אין לי להתרעם

כאלה התקצף עוד ושאל על שמות ג׳יראני, [13] וחזר אל המסגד הוא והילדים אשר עמו. והנשים אשר נקבצו מסביב הביטו עלי כעל אשר דקרו[9]. ולטובתי לא היה שם אף איש אחד כי כלם יצאו מהמבצר לעבודתם בשדה. אך היהודי אשר אנכי יושב אתו המקושש עצים מן השדה בא בעת ההיא אל ביתו, וכשמעו דברי המריבה מת לבו בקרבו מפחד הגוים שכניו על נפשו וגם עלי יותר, אני גם כן חשבתי למלט את נפשי ולברוח משם.

עודני מתהפך עם עשתונותי האבודות איך לברוח בעצם היום ומהרה קל נאספו הגוים מן השדה לסעודת הצהרים, ובעל ריבי הלך להודיע חמסי אל השר ושלחו אחרי ב׳ אנשים לבקשני ולתפסני. המשרתים לפני בית היהודי מצאוני והוליכוני אל השר. כבואי לפניו אף אם היו פניו מלאים זעם לבי בטוח ביושר לבם. שאלני: מאיזה מקום אתה? מעיר אלרוצ̇ה אני. ומי ג׳יראנך? פלוני משבט אלחארת̇י, ופלוני משבט אלהמדאני, ופלוני משבט אלסְנְחאני. ומה מלאכתך? צאחב כתאב אני (בעל חפץ אני)[10]. ומה תבקש בעיר העתיקה הזאת היום ג׳ ימים? זאת לא עיר יאמר לה כי אם ארמון המלך הקדמון הנודע והמפורסם לשם ולתהלה בתימן סעד[11] אלכאמל שמו הוא היה [14] לפני מלוך מלך לבני ישמעאל, וקראתי בהחפץ שזה הארמון בנתה אותו על חכמת הקסם זהרא בנת אלאזהר זקנת אסעד ובו גנזה כל סגֻלותיה וסגלות אבותיה וגם אסעד ושאר מלכי חמרום[12]

עליך (התוקף) אלא על בעל חסותי שאינו מגן עלי. והכונה: „בלי ספק יגן עלי ויעניש אותך".

9 עיין זכריה י"ב, י'.

10 „חפץ" בערך „ספר של קבלה". עיין להלן: וקראתי בהחפץ. השוה נקיטת חפין=אחיזת ספר תורה. אינו בבן־יהודה ערך „חפץ" ו„בעל".

11 סעד קצור אסעד, עיין להלן. מלך מפורסם ממלכי (תֻבַּע) תימן. לפי מסורת עתיקה משל בעיר ג̇ימאן ונקבר שם.

12 המרום=חִמְיַר, העם שהיה לפני האסלאם בארץ תימן. חבשוש מראה

הטמינו בו כל מחמדיהם, והכל כאשר לכל טמון עד התחיה להמאמינים. ויש אנשים אשר ה׳ חפץ ביקרם מוצאים מציאה כסף או זהב או אבנים טובות או ד ר א ר (הדראר הזה הוא בפי הערבים יקר המציאות מכל דבר שבעולם, והוא חומר דק מן הדק מעט הכמות ורב האיכות[13] וממנו נותנים משקל גרעין אחד לכמה ככרי נחושת, בדיל, או עופרת, או גם חלב בקר ונעשה מהם זהב או כסף, ככוסף רוחם להעשיר).

כשמוע השר דברי רוח מתנבא כאלה[14] הסיר מעליו פניו הנזעמים והראה לי פני חמלה ורצון. בכבוד משכני אל ביתו לאכול אצלו סעודת הצהרים. אחר הסעודה הביא לנו בקבוק גדול קהוה ומשרפת תִתְן[15], באין אומר ואין דברים זולתי קול דלעת[16] התִתן ודברי נחת מספורים שונים עד תפלת המנחה שלהם. הוא הלך עם מרעיו להתפלל ואני נשארתי לבדי ומחשבותי רצים ושבים. אחרי עשותו מצות נביאו שב אל ביתו לבדו ובלחש אמר לי [15] סוד ה׳ ליראיו עתה הגד נא לי אם כבר מצאת מציאה ואם לאו הגידה ואל תפחד ואל תכסה וכל מחסורך עלי. עניתיו הכל בחפצי שמים, ואתה הלא ידעת אם לא שמעת שהמכתב אשר על האבנים שמירה למטמוניות שונים, ועל כן מוכרח אני להעתיקם ולהתבונן עליהם, אולי ירצה השם עלינו[17] וחפרנו ומצאנו ויגענו להעשיר, ואיש כמוני יודע משטרי הכוכבים ושופטיהם, לא יירא ולא יחת מהשדים שומרי המציאות, כי שבעת השליטים שלהם המה בעלי בריתי. ועתה

כאן את למדנותו: בכתובות העתיקות מקבל השם לפעמים את הסיום „ם", שהחוקרים מבטאים אותו: ום.

13 בכ"י גלאזר, ספריה, קהתי: מעט האיכות ורב הכמות.

14 בכ"י ספריה, קהתי, שוקן: כלה (=כַּלָּה).

15 הנרגילה, מקטרת המים.

16 הנרגילה נקראת מדאעה=„ד ל ע ת", על שם בית קבול המים שבת, שהיה עשוי מעיקרא מדלעת מרוקנת (דרך כלל היא עשויה מפליז).

17 עלינו: על דרך הערבית. (ענא).

נקומה נא ונסובבה בעיר ונראה אם נשארו עוד מכתבים תוך הבתים זולת אשר כבר העתקתי.

בעיני השר היו דברי כדברי נביא, ולא איחר השר לעשות הדבר ויביאני אל תוך הבתים ואל תוך החדרים ואל כל המקומות אשר היו נעלמים ממני, את הכל העתקתי באין פוצה פה ומצפצף, והאבן האחרונה לאור הנר השלמתיה. בחשכת הלילה הלכנו אל ביתו. ואחר סעודת הלילה באו רוב אנשי המקום להיסב ולהשתעות ככל העולה על רוחם משך שש שעות. בלילה ההוא נדדה שינה מעיני ולא בא לעפעפי תנומה. לכן שמתי בטחוני במעביר ראשון ראשון, וסמכתי בנחלת הערבים היא הישרות[18] או הבערות [16] אשר הורישוה קדמוניהם לבניהם ולתלמידיהם, ובבקר השכם אמרתי אל השר שאני צריך שבעה אנשים פועלים ללכת אחרי, וכל אשר אצוה להם לעשות אל ימרו פי. חיש מהר קרא לשני אחים משרתיו מבחורי פרא ויצום לעשות רצוני ולהזמין פועלים כחפצי וגם יעשו לי סעודת הבקר כטוב בעיני.

תאור סעודה כפרית ואשה כפרית

השר הנז׳ נחפז ללכת לדרכו לטעת שלום בינו ובין השבט שכנו, ומשרתיו הנאמנים לו בנפש חפצה הביאוני אל מעונם, ולאחותם הבתולה מְחְצְנָה אחות נעמה[19] קראו וצוו עליה להתכבד בפני ולעשות הפת מקמח חטים עם חמאת בקר וחלב צאן עד שובם מעשות שליחותם. אני ישבתי משמים ומדמים בבית החפשי מכל נקיון ואורה, וצחנת גללי הבהמות או זולתה עלה באפי, ועיני דמוע תדמע מעשן ההסקה, ואין איש מאנשי הבית זולתה לעזור

18 =התמימות. יזכור נא הקורא ש„ערבים" בפיו של חבשוש פרושו ערב, כלומר יושבי הכפרים החיים חיי שבטים.

19 לשון סגי נהור. — מְחְצָנָה: כך מנקד המחבר.

לה. היא הסיקה התנור בראשונה ואחר לקחה מן החטים וניקתה וטחנה ולשה ואפתה לעיני המוצאים[20]. גם כד החמאה הניחה על שפת התנור, רחוק מעט מבקבוקי הקהוה, ועד כה באו אחיה והכל מוכן, ואני לאכילה מזומן. אחר הנטילה ישבנו ארבעתנו, השולחן[21] קש זקן וכבד מרוב משרתו בלי סדרים. [17] הבחורה לקחה הקדרה אשר לשה בה את הקמח, ורחצה אותה מעט משיורי העיסה, והסירה הפת מן התנור אל תוכה, ואחיה לקח כד החמאה ויצק אל תוכה וגם השני לקח החלב ושפך אל הקדירה. היא גם היא בידיה לא מזוהמות לזולתי[22] היפכה ועירבה הכל כאשר לכל עד קרוב להיותו בצק פעם אחרת. אני כאשר לא נשאר לי מה לעשות כי אם לברך ברכת המוציא לחם מבטני הרעיבה בהקאה, המה התחילו להטביל ב׳ אצבעותיהם בהקדירה ללקק מהחמאה והחלב הצף על פני הפתים במתק לשון עד אשר נשמע קול דפיקת הלשון למרחוק — בערבי „מדאק״. — ומחצנה היושבת ממולי כקיר חומה נטוי מגודל מבנה גיוה הוכרחה ללקק בארבע אצבעותיה כפופות בעבור למלא בטנה הרחבה הנדמה כחבית גדולה, ובכפות אשר חננם הטבע אכלו לחם חקם ומנקים ומוצצים אותם בפיהם — והוא הנקרא „מדאך״ — כסוס כפרד אך(!) הבין להתענג על אכילה כזו. על לחייה הרחבות הרגישה נטפי זיעה ובכפה הסירה אותם לא פעם ולא שתים ושפשפה כפה על בתי שוקיה המוכנים לה לכל לכלוך וטנוף. ולו היה שמשון בתימנה [22א] היה משליך מידו לחי החמור ומחזיק בלחיה, ואף [22ב]

20 לעיני המוצאים: כך בארבעת כה״י וברשימות המחבר.
21 השלחן, כלומר מקלעת הקש שמעליה אוכלים.
כדי להקל על הבנת השורות הבאות אעיר שרוב מאכלם של בני תימן הם מיני רקיקים או דיסות שאל תוכם שופכים חלב או חמאה מבושלה.
22 כלומר האחרים לא הרגישו שידיה היו מזוהמות.
22א כ״י גלאזר ושוקן ורשימות המחבר בין השיטין מוסיפים כאן: לא.
22ב כ״י גלאזר ושוקן מוסיפים כאן: אם. המלה נשתלשלה לכאן מן השורה הבאה, שבה כתב המחבר ברשימותיו „ואף אם״ במקום „ואם״ שבכתבי היד.

היה מכה באויביו כפלים. ופניה פני לביאה, [18] ואם נרשם עליו עתרת העשן הנדבק בהבקבוקים והקדירות ועיניה בוערות כאש מתאות המאכל ומהעבודה ואף אם על עפעפיה ועל קוצות השיער אשר על פדחתה מאבק דק וקמח כולו הפך לבן כהה לא מטוהרה היא במכסה ראשה הישן והשמן ממשיחת שער הראש בכל עת בחמאה ובמים לא ירחץ פן יאבד שמנו והוא נעשה כמו כיס פתוח משני צדדיו, ובשוליו שני קשרים קושרת משני לחיה ונקרא „קרקוש״[23], כי כן תלבשנה הבתולות, „קראקיש״ לא „צונה״[24], אך הבגד אשר על בשרה, החגור כל היום על ירכה, לעתים רחוקות תטבילנו במים למען כרוע על ברכה בעת תפלתה, והיא מכוסה בו עד העקב והוא כמין כיס ישר וארוך לבד מבתי ידים צרים ולפעמים רחבים.

אחרי זה המראה, אשר השכיחני צרות נפשי, עוד ראיתי בעיני דבר זר ומוזר לאיש כמוני, והוא אחר זאת האכילה העריבה להם, ולי כסם המות, הסירה השולחן הכבד עם הקדירה והביאה תחתיו שולחן קטן שבור של חרס ועליו ג׳ כוסות ובקבוק הקהוה לצדו הימני וכלם של חרס, ישנים וחדשים. מחצנה ממלאה את הכוסות קהוה ועפעפיה לא זזה מנגדי ומנגד אחיה הגדול [19] עד אשר נשפכה הקהוה חוצה, היא זכרה מצות אחיה אשר צוה לה להתכבד ומתבוננת במה? פתאום קמה וגם נצבה לפני ובידה התירה חגורת כתנתה עד נגוע בעקבה, ובחפזה הסירה מעליה המכנסים שלה המטולא מכל עבר בבלויי סחבות שונים טלאי מצד הקרע וקרע על גבי טלאי, מעשה ידי העוני האומן, ועוד מרוקם בלי

23 קרקוש: כפת הראש ההדורה של הבחורות בתימן. הרוקם והצורף מתחרים ליפותה. הרבה נשים יהודיות הביאו „קראקיש״ מתימן לא״י ומשום כך רואים אותן לעתים קרובות, ביחוד בהצגות וכו׳.

24 צונה: כריכת הראש של נשים זקנות יותר.

סדר בטיט וצפיעי בקר, אף בבצק מחומץ מאין כמוהו, ומעורב בדברים אחרים אשר לא ידעתים. כראותי את המעשה המוזר לי חשבתי אולי לא עשתה חובת השחר ועתה היא מתפללת תשלומין. היא לא כן חשבה, כי אם להתכבד בכסות נקיה וקלה. ומפני כבדו נפל מעליה לארץ, בהסירה אותו היא לקחה את הקדירה אשר אכלו מתוכה ואשר בה לשה, ותתן את המכנסים לתוכה ומעט מים שפכה שם ותניחהו על שפת התנור להתחמם מעט ותשב לשתות בלי חגורה ובלי חליפין לה. עודני שותה כוס הקהוה ומחריש לדעת מה יעשה עוד, והנה הפועלים הקרואים באו ואתותיהם עמם על פי צואת השר.

חבשוש עורך „הפירות" ונמלט מעיר גימאן בערמה

אחרי שתות הקהוה לרויה ואחרי כלותי לברך את בעלי הבית בברכת האורח[25] בכלל ואת אשת החיל מחצנה בפרט, [20] הולכתים חוץ לשערי המבצר ומדותי מחוץ להשער עשרים באמה וזרתות ואצבעות ידועות ומנויות לי וצויתי להם לחפור. ושם נמצאה חורבה ישנה ובה נשארו שרידי בניני הקדמונים על תלם[26]. רוב אנשי המקום נקבצו, הם, ונשיהם, ובניהם, ובאו לראות מטמוני הזהב אשר אנכי מוציא להם בכח גדול וביד חזקה ובזרוע נטויה מידי השדים שומרי משמרת המטמוניות. בזעת אפים עבדו כולם עבודת החפירה ברצון טוב ובקול המון חוגג. אנכי המתחפש והמחפש,

25 המחבר רומז כאן בצחוק ל„ברכת האורח" הארוכה שמי שאוכל בבית חברו צריך לברכה לפי מנהג תימן, עיין בסדור התימני, „תפלת כל פה", תל־אביב, תרצ"ה, ח"א, ע' רל"א. ואולם גם אצל התימנים המוסלמים יש כמנהג זה. עי' למטה ע' [25].

26 כ"י ספריה, קהתי, שוקן מוסיפים כאן: וגם מהרה נגלה כותל מזרחי על תלו הראשון. אך אינו עיקר, עי' למטה.

בראותי איזה שנוי תוך החפירה בהעפר אשר בינות אבני גזית[27] העתיקות הקבורים שם לקחתי מעט לבחון אותו לעיניהם, ואת אשר הוא דק מן הדק ומשונה כמו הקמח או האפר קפלתיו בתוך חתיכת ניר קטן ונתתיו לחקי בשמירה מעולה. המה כאשר ראו כן תמהו, ואיש אל רעהו באמונת אמון[28] אמרו זה דֹראר!

ובהתבונני למציאות דֹראר השקר הזה בין רגבי העפר בחפירה, והנה עוד מעט ונגלה העון על ידי קרקע החורבה כי היא יושבת על צחיח סלע ומאין לי עוד מטמוניות בבטן ההרים בלי דרך. ואז צויתי להם לנוח מעט עד התבונני בהענין לבל תהיה היגיעה לריק ולבהלה. ואני ירדתי אל תוך החפירה ומדותי שנית בידי האורך והרוחב העומק והרום וגם המרחק [21] משער המבצר וארא והנה נחסר מעט מהלאה למזרח המקום ההוא נגד הנחל. במקלי התויתי תו על מקום החסרון וישבתי במקומי ללחוש לחישות, והמה ברגש נכסף להכסף עבדו עבודת פרך בכל כלי עבודתם, ומהרה נגלה כותל מזרחי על עמדו הראשון ובעבור תקפו נשאר קיים עד היום. הבנין ההוא בארץ ערב לא יאמן כי יסופר אך בנחל שבא והעיר מארב וסביבותיה כל שרידי החורבות מזה המין ויותר הפלא ופלא. התפלאתי על מראה עיני בהביטי אל חור אחד נראה לי תוך החפירה שם מבין רגלי החופרים ובו דבר כמו זיקי אש בוערת מתנוצץ ומתנועע לעיני והמה רצים ושבים תוך החור. בתתי לב עליו והנה הוא שומר משומרי סף המטמוניות לפי אמונתם ובעבור שאני יושב נגד פתח החור יראתי לנפשי פן יקפוץ עלי בחרבותיו השנונים והלטושים אשר על ראש לשונו וישפוך חמתו, ומצדי לא ישמע לקול מלחשים, ואף אם הייתי חובר חברים מחכם. אז דלגתי מלפני זוחלי עפר ועל גב החור עמדתי ובקול מרעיש כדרך חוברי

27 אבני — כ"י נלאזר: אנשי.
28 אמונת אמון — כך בכל כה"י.

חבר צעקתי אל העומדים שם לסור אלי ולהסיע אבן אחת מעל הכותל הנז׳. כולם נאספו וגללו את האבן הגדולה מעל הכותל במטילי הברזל ולא יכולו. הממונה [22] שומר המטמון ההוא כראותו כי כשל כוחו נגדי ונגד ההמון הרב נהפך לנחש צפעוני ובחמה שפוכה קפץ ממחבואו אל הנחל לקרוא אל השדים מרעיו לבוא להלחם בנו ולגרש אותנו משם. הנשים כאשר ראוהו צעקו, והילדים ברחו, והאנשים המה ראו כן תמהו נבהלו נחפזו רעדה אחזתם שם חיל כיולדה. ברוח קדים דלקתי אחריו ובשבע שבועות הרגזתיו בהשם הנורא להם הגנוז בין הכ״ף והנו״ן[29] ולא שמע אלי. גם בכח חותם שלמה בן דוד המלך התריתי בו לעמוד עד אשאלנו על הזהב או הכסף ולא הטה לי אזן, אולי מפני שארכו שמונה אמות באמת איש. הוא רץ מלפני כעוף מעופף לא שמע ולא שת לב אף להמלאכים הממונים עליו ועל היום ועל השעה אשר הרגזתים בעבורו, ורק אלה העניים המקוים להעשיר המה שמעו והטו אזן קשבת לשמות מלאכי זעם היוצאים מפי בעת רדפי אחריו עד אשר הציל עצמו ונעלם מעיני באחד הגאיות ואני גם כן בסאון וברעש דלגתי אל ראש גבעה והד הרים יענה לקול זעקי ומשם במרוצה גדולה אל גיא אחר, ומן הגיא אל תוך רוכסי הרים, עד נעלמתי מעיני יושבי מבצר ג׳מאן ומטמוניו, ואת נפשי מלטתי משדה קטל. ואחר שקיעת השמש הגעתי לעירי צנעא בדרך לא סלולה.

קבלת פנים זועפת אחרי שובו של חבשוש לצנעא

ובבקר השכם [23] הלכתי לספר מאורעי לפני החכם יוסף הנז׳ ומהר״ר יחיא אלקארה הנז׳. שאלני הר׳ יחיא הנז׳ ולמה תעשה כן תכניס עצמך בסכנות גדולות ותתנהג במרמות וגניבות דעת ותחבולות כאלה? עניתיו ואיככה אוכל להשלים חפץ החכם יוסף

29 מר גרידי הראני ספר של קמיעות וגם בו נזכר שם זה. מר גרידי סבור שהכונה לאותיות למ״ד ומ״ם הבאות לפעמים בתוך קבוצות אותיות בראשי סורות אחדות בקראן.

הנז׳ ולמלאת חסרוני מהכסף הנצרך לי בעד חיי בהשעה הדחוקה הזאת אשר הכריחתני לעשות את כל המעשים האלה, ומה גם כי שבטי ערב אלה, הם וקדמוניהם, לא ניצולו כי אם בזכות האמונה. והחכם יוסף הנז׳ לא די שלא חמל עלי, אלא שטען עלי שאני הכפלתי העתקת אבן אחת בעבור לקחת כסף משנה; ומחסרון ידיעתי בהמכתב לא עלה זה על דעתי, ובהתבוננני על רשימת מקומם הראיתי לו שאחת תוך העיר והשנית על משקוף פתח מסגד אחד חוצה להמבצר[30], ועכשו אני צריך שתברכני ברכת הגומל לחייבים טובות כעל תגמולך עלי. ברכת הודאה זו בעבור חליו לא די שלא הודה לי על רוב יגיעי וצערי, עד שבאמת מאימת אותו מעשה התחילו קצת שערות רָאשי להלבין, אלא שעוד חיסר מהתנאי שבינינו החצי והוא על כל אבן אחת שמינית ריאל שהם שני גרוש עתמאני. מבלי אונאת דברים שמחתי במתנת חלקי ובהצלת נפשי ממבצר גִימאן.

חבשוש מרגיע את שליחי הערבים של עיר גימאן

אך באותו שבוע ביום ערב ש״ק בבקר שמעתי קול קורא לי ודופק [24] על פתח ביתי. מבלי תת לב פתחתי הדלת וענִיתים והנה הם שני משרתי השר אשר ראיתי מנהג מאכלם עם מְחִצָּנָה אחותם, ויהודי אחד עמהם מעירי, שמו ס ל י מ א ן ג׳ ז פ א ן מורה להם סימני ועניני מה שלא ידעתיו שם. כראותי אותם נהפך עלי לבי ובשפתים דולקים החזרתי להם שלום כפול ומוכפל כדרך יושבי ארצות הקדם, ואל חדרי הנקי מכל צרכי ארוחה להם הבאתים, אף משרפת תְּתַן וקהוה לכבדם לא היה בביתי. ומשך קריאת השלום בינינו צויתי אל אחד מאחי להביא מהשוק כל צורך הארוחה להם,

30 כתובת מספר 3 של גִימאן אצל הלוי (JA 132) היא היא כתובת מספר 16 (שם 134), אלא שהראשונה כתובה משמאל לימין והשניה מימין לשמאל. כאמור לעיל, הערה 1, הלך הלוי עצמו אל העיר הנ״ל אחרי שקם מחליו. שם לָמד אפוא שחשד בחברו חנם, ושאותה כתובת נמצאה באמת שתי פעמים.

וגם דבש דבורים בעבור להמשיך לבם ולהחליק לשון. מתן הסעודה ההיא הרחיב פיהם במהללי והכריחם ללא ריב ומצה, גם מלשני בסתר בן עירי הוסיף וגרע בממשלתי על השדים ועל הרוחות ועל המזיקים. קבר פתוח גרונם לבלוע כל אשר לפניהם. המה הקשיבו רב קשב לשמוע גדולות ונצורות ספור מלחמותי עם השדים שומרי מטמוניות המתדמים לנחשים צפעונים כאשר ראו עיניהם בְגַ̆ימאן, ועד עתה לא נצחוני ולא נצחתים ואני נלחם עמם בביתי בחשכת הליל, ואם ירצה השם ואנצחם הנני מוכן לבוא אליכם להוציא משם מגנזי מלכי שבא כסף או זהב או דְ̇ראר כיד השם הטובה עלינו, [25] ולא תוצרכו לבקש אחרי, כי לא אוכל לעשות גדולה או קטנה מבלתי רצון השם. כה יהיה דבריכם אל השר אשר שלחכם, ואל יחשוב שכבר מצאתי תועלת בהדראר אשר לקחתי לנסות. הנה הוא לפניכם, ואם רצונכם קחוהו והשיבוהו אליו. המה ביושר לב נתנו אמון לדברי, וברכו אחר הסעודה ברכת האורח לבעל הבית וגם התפללו בשם נביאם וחמשה מרעיו הקדושים והטהורים להצלחת ענינם, ולפני הקבלת שבת הלכו לדרכם. ואני גם כן אל בית התפלה הלכתי, ובלב שוקט שבתתי, אחרי שבתי בתשובה שלימה מגניבות דעת ומרמה ואז אמרתי תהלה לאל חיי.

אתה יקירי, קורא מכתבי, אם הלאיתיך בדברי סכלות ומחשבות און, אל תאשימני! האמן לי ותראה תכונת נפשי בשליחותי להחכם יוסף הנז׳ עם רוח תושבי ארצי, ואתה תשפוט, ואני ציר נאמן לשולחי החכם יוסף המקשיח לבו ולא יחת מפני עריצי ערב. וכהודע הדבר להרה״ג סלימאן אלקארה ואחיו כמה״ר יחיא את אשר עשה לי סלימאן ג׳זפאן היהודי המגיד להם סימני וכי הביא משרתי השר אל ביתי, פחדו פחד גדול, אך לבם עליהם [26] לא יכאב להיותם בטוחים שאני בעל חפץ[31] (צאחב כתאב).

31 בעל חפץ, כלומר בעל ספר קבלה ובעל קבלה מעשית, ע״ל הערה 10.

פרק ג

בקורו של יוסף הלוי בעיר צנעא הערבית

מעשה במשולח אשכנזי ונבלת חתול בימי ר׳ שלום בן אהרן הכהן עראקי

אחרי כל זה ביקש החכם יוסף הנז׳ לראות ולהלך ברחובות ושוקי העיר צנעא ולא הניחוהו מפני פחד הגוים. החכם אמר הביאו לי איש אחד יורה לי הדרך ויעבור עלי מה. הפרנס הגדול ואחיו כמה״ר יחיא הזהירוהו לבלתי הראות עצמו בין הגוים, פן יעלילו עליו ולא ינצלו גם הם מעלילותיהם. גם כבוד הנבון יוסף בדיחי הי״ו סיפר לו מעשה מחכם אחד אשכנזי שבא לצנעא בימי השר הנעלה והנכבד שלום בן אהרן הכהן אלעראקי זצ״ל[1], והשר הנז׳ שמח בביאת החכם האשכנזי שמחה גדולה. אל ביתו אספו ועל שלחנו סמכו ומפחדו עליו צוה לו לבלתי הראות חוצה ובפרט ברחובות הגוים. ויהי היום ונפש החכם נכספה לראות מלך תימן הנקרא אלמהדי[2]. השר שלום, כראותו את חשקו הנמרץ לראות את המלך עם צבאותיו, דאג עליו דאגה רבה ואמר

1 ר׳ שלום בן אהרן הכהן עראקי היה פרנס הדור בתימן בחלק השני של המאה השמונה עשרה. עיין מה שכתבתי ב„קרית ספר״, י״ד, 269, הערה 44; ועיין דברי שמעון גרידי בקובץ „מתימן לציון״ עמ׳ 129.

2 לאמאמים שונים היה כנוי זה. הכונה יכולה להיות כאן רק לאמאם אלמהדי אלעבאס אבן אלחסין אבן אלקאסם שמלך ברבע השלישי של המאה השמונה עשרה. אך אפשר שחבשוש התכון למהדי המפורסם שבתחילת המאה התשע־עשרה, אף כי הזמנים אינם מכוונים.

לו לא תוכל לסבול פחזותם ותכונתם הרעה, ואם תקבל על עצמך תנאים אלה אפשר שתנצל מהם. החכם השיב השמיעני ואנסה כחי. אמר לו תחלה כאשר יראו אותך דלת המונם ירימו קול: יהודי [27] הוא, קְדַסי[3] הוא, כלב הוא, חמור בן חמור הוא. והמה ינהרו אליך מסביב. עיניהם עליך יבריקו, ובפנים זועפים עליך יביטו, יחרקו עליך שן, יקללו קללות נמרצות, בלעג ובחרפה עליך יתקלסו! ומן חכימיא דבהון דלען בספריהון ועל מצחא דילהון רשימו דסגדתהון דמתקריין פַקהא לא תיבין ולא ניחין מלטותהון עד דמעלין רוקא מגו נחריהון מאורח פומהון וזרקין ליה באנפוי ואזלין להון. בתר דיהכין רוחא דהוא טמיר גו רוקא מסאבא להך דלא אית ליה רעוא למזכי[4]! יתקלסו הוי טמא, זיעת הכלב! שתן הכלב טהור ממנו! מטמא זנב הכלב! והילדים מקלסים ומסקלים באין אומר די והותר. ומושליהם וקצת מחשוביהם יחרישו למעניתם ואוי למי שיעמוד נגדם או יוכיחם במישור, כי כלם יתפשוהו ובמתנת כף אפים יוליכוהו אל המושל ויעידוהו שקלל את אלהיהם ואת מלכם. ומי עלה למשפטם ויצא נקי?

החכם האשכנזי, כשמעו התנאים האלה, אמר שיש בכחו לסבול צרות כאלה ורצונו אך ללכת אל שער המלך ויעבור עליו מה. השר הכהן הגדול מאחיו כראותו שלא שמע לעצתו, עשה רצונו מפני כבודו. וביום ששי לפני עת [28] יציאת המלך להתפלל תפלת חובת היום עם צבאותיו, הביא לו יהודי אחד ללכת עמו עד לפני שער

3 יהודי מירושלים.

4 ומן החכמים שבהם אשר עוסקים בספריהם, ועל מצחותיהם סימנים מהשתחויותיהם (סימן כבוד אצל המוסלם כשרואים על מצחו את עפר האדמה שנגע בה בשעת ההשתחויה) הנקראים „פקהא" (חכמים) לא ישובו ולא ינוחו מקללותיהם עד שיעלו רוק מתוך נחיריהם דרך פיהם וזורקים אותו בפניו והולכים להם. אחרי שהלכו, הרוח אשר הוא טמון בתוך הרוק מטמא את זה שאין לו רצון להטהר.

כפי שהגיד לי פרופסור גרשם שלום אין המשפט הארמי הזה לקוח מן הספרות הקלסית של הקבלה.

המלך. ויהי כעברם מעט והגוים נקהלו עליו מסביב קטן וגדול לראות איש יהודי זר להם במלבושיו בלשונו ותארו, וכגנב במחתרת לווהו בקללות ונאצות עד בואם אל הרחוב אשר שם ארמון המלך, ואז היהודי שכר חנות קטנה והכניס את האשכנזי שם להיותו מוכן לראות את המלך עם שריו וחילותיו בלכתם לתפלתם. וגם כותלי החנות והדלת לקו בעבורו. הדלת הכֻּתָּה במקלות להפחידו והכתלים סקלו באבנים להרגיזו. וכאשר דמה החכם בנפשו להיות סבלן בעל כרחו כיהודי תימן ויותר, כן היה.

אך בשוב המלך מעבודתו אל ארמונו ורוב חילותיו הלכו לדרכם, והחכם האשכנזי נשאר בהחנות עם היהודי, עבר עליהם נער ערבי אחד ולא מצא במה להתכבד בעיני מרעיו כי אם בנבלת חתול כל כך סרוחה מושלכת שם. הוא לקחה בקצה המטה אשר בידו, ועל פניו זרקה הפגר, לא עשה בו לא פצע ולא חבורה, אך הליחה עם הרפש נשפך ונדבק על פניו וירד על הזקן זקן האשכנזי. הוא מיהר והוציא מחיקו את ספר תנאי הסבלנות אשר השמיעו שר שלום ולא מצא תנאי זה. הצחנה פרצה [29] פרץ במוחו עד ששכח שהוא בצנעא אלימן[5]. האורח פשט מעיל סבל יהודי תימן ולבש מעיל קנאת האשכנזים, הוא תפש את נבלת החתול והכה בה בכח על פני הנער המתכבד מכה אחת, והנה לא נשאר בידו כי אם שוק וירך, והשאר נפל לרסיסים על המושלמנים העומדים סביביו ובקולו הרעים עליהם או קללם. הגוים מצאו להם עלילה באמרם לא די שטמא אותם על ידי הדם אשר בפגר, אף הוא עשה להם כשוף, ולא עוד אלא שעד אלהיהם ומלכם וארצם קלל, ואז זעף רעם האבנים והמקלות אלי גבו יעופפו ומתנות אגרוף על פניו הקריבו במכות אכזרים תפשוהו ואל חצר המלך סחבוהו סחוב והשלך ומהרה פשטה השמועה בכל העיר נהרג אלקדסי, ושמי היהודים קדרו.

5 צנעא אשר בתימן.

איש היקר שר שלום העושה אך טוב לעמו ולהזולת מיהר בחמלתו ללכת אל המלך לדרוש ולבקש בעד האמלל אשר כבר הזהירו ושנה עמו כל דיני סבלנות יהודי תימן. כבוא השר הנז׳ לפני שער המלך מצא האמלל המוכה בחצר המות החיצונה מושכב ומתעלף, שרי ועבדי המלך וכל הנצבים שם נשמטו מהם מפני כבוד האדון המפורסם בצדקתו וביושר לבו לכל אדם. הוא נכנס אל המלך [30] להלִיץ בעד האורח האומלל הנרדף מתגרת יד פרא אדם. המלך והיועץ ראשונה במלכות הוא אלקאצ׳י נתנו לו רשות להליץ בעדו לפני כסא משפטם. וזה הקאצ׳י שלח להביא האשכנזי לפניהם. כבואו שאלוהו מה המעשה הזה אשר עשית? האשכנזי הוציא מחיקו כתב התנאים אשר השמיעו כבוד השר שלום וקרא לפניהם התנאים ואמר מדוע לא הגדתם לי כל זה שעד השרץ השקץ והעכבר בלי שעור על ראשי ועל פני ועל הדרת זקני על גבי ועל בגדי ירא אלהים וישפוט! המלך והקאצ׳י לא ענוהו עוד, אך הסתירו בקרבם צחקם ועיניו. וצוו לשר שלום להצילו ולהחביאו במחנה היהודים פן יבולע לו על ידי ההמון פרועי המוסר. השר יצא מלפני המלך ורוח הנענה שבה בקרבו וכבואו לבית השר שנה ואמר מדוע לא הגדתם לי מראש כל זה? השיבו השר הלא מראש הגדנו לך סגלת יהודי תימן עם שכניהם הערביים להיותם כל כך סבלנים וראיה מן הכתוב „ומשמע ודומה ומשא״[6], שומעים עלילותיהם והם נאלמים, יתנו למכיהם לחי ישבעו בחרפה והמה דומה, משא כובד עול הגלות עליהם ישאו בלי יתלוננו. בחמת רוח ושבר לב צעק ואמר [31] שמעתי וקבלתי כל התנאים אשר דברתם על אזני, אך את זה הסרחון לא יכולתי לסבול, ואתם לא זכרתם לי חתול, חתול מת בתנאיכם, חתול מבאיש ונפוח כזה, ולו הגדתם לי לא הייתי מסכן בנפשי, וידוע ידעתי כי אין בי כח לסבול חלאה וצחנה כמו

6 על דרש הפסוק „ומשמע ודומה ומשא״ עיין לעיל פרק א׳ הערה 8.

אלה, לכן עתה שאוני והטילוני אל מחניכם, ואם יגזור ה׳ עלי בחיים אשתעה בקנין ידיעת חתול זה אשר קניתיה בדם לבבי אולי יחנן ה׳ לקול שועת ישראל ויהודה באשר הם. צעקת הנודד ודבריו באו לפני המלך אלמהדי ופקודתו יצאה בעיר לכל העם לבל ישובו לכסלה — ומי שומע? — ומאז היה מקרה זה למשל בפי היהודים: דֵם[7] מא פיה דם (חתול לא יש! חתול לא יש!)[8].

שד״רים מארץ־ישראל שמתו או נשדדו בתימן[9]

אמר המגיד:

גם בימינו[10] אירעו מקרים רבים כאלה תוך העיר צנעא.
הראשון חכם ברוך[11] אשר הרגוהו לאלתר בלי עלילה.
ושני לו חכם משה מסעוד שליח צפת, הוא ובנו, אשר

7 דם בלשון תימן חתול.

8 אין צריך, כמובן, לחקור מי היה השליח הנ״ל, ואין אפילו להסיק מן הספור הזה שהיה שליח אשכנזי מירושלים בצנעא בזמן כהונת השר שלום עראקי. ואולם עיין בקונטרסו של מר אברהם יערי, שליחים מארץ ישראל לתימן (מן הירחון „סיני״, שנה ב׳) עמ׳ 17 על שליח מצפת משנת ת״צ לערך.

9 פסקה זו איננה בכ״י גלאזר. אפשר שנשמטה בטעות, אפשר שהמחבר השמיטה בכונה, כדי שלא להפחיד את מקבל הספר, גלאזר, התייר בארץ תימן. בנוגע לשד״רים עיין עוד למטה פרק ה׳, הערה 1; ואולי גם משה בגדדי הנזכר להלן עמ׳ [43] היה, או עשה עצמו, שד״ר.

10 כך הנוסח בכ״י שוקן. בכ״י הספריה וקהתי: גם בימי מקרים רבים.

11 לכאורה הכונה אל החכם ברוך מפינסק, שר׳ יעקב ספיר מספר את קורותיו באריכות בספרו אבן ספיר צ״ג—צ״ה. ר׳ ברוך נסע מעיר צפת דרך בגדד ועמאן ועדן אל צנעא כדי לבקש את עשרת השבטים, וגם הגיע עד צעדה וחיידאן שבצפון תימן (בשנת 1833), אך בשובו לצנעא לימי החגים נטפל לרפוי האמאם החולה. הוא הצליח ברפויו, האמאם גדלו ונתן לו סוס לרכב עליו וחרב להתהדר בה ובית בחצר המלוכה לדור בו. ר׳ ברוך, שהיה כנראה הרפתקן נועז, נכנס גם אל עסקי הפוליטיקה של אותה שעה (מלחמת מצרים בתימן), אך העלה עליו קנאת המלך ונרצח על ידו בשעת תמרוני יריה. ע״ע בקונטרס הנ״ל של מר אברהם יערי עמ׳ 20—24.

באו עליו בלילה פתאום ולקחו כל הכסף אשר קיבץ מנדבת תימן ותהי לו לכפרה[12].

אחריו חכם חיים בזאת השנה[13] העלילו עליו שקילל את נביאם וארצם ודתם ונתפש וישב בבית האסורים כשני חדשים עד אשר פדוהו היהודים ויצא, ועם כל זה מת בהעיר רימת[14] וצאב מכובד דאגת לבו.

הלבוש התימני של יוסף הלוי

החכם יוסף הנזכר, כשמעו דברי מיעציו ומזהיריו, אמץ את לבבו ולא שמע אליהם. וכראות נכבדי העיר גודל חשקו ללכת ולראות רחובות ושוקי העיר צנעא, שמו עיניהם עלי וצוו לי להוליכו ולשמרו אחר אשר הלבישוהו מלבושי יהודי תימן.

ואלה הבגדים אשר יעשו: הכובע הניתן על ראשו, לא אדע אם הוא שאול או נתנוהו לו במתנה, הנקרא כּוּפִּיֶה, הוא קשה כעץ [32] וכמו מדת ששית הסאה תכונתו, מדובק בשרף אילן הנקרא צַמְג מבלויי סחבות רבות עד היות העובי יותר מרוחב[15] חצי גודל, ומלמעלה תפור ומדובק בגד צמר גפן לבן ושחור.

כמהר״ר יחיא אלקארה הלבישו חלוקו של שבת או של מועד של שנים עברו במתנה, ואם הוא נגזר לקרעים, אשת הרב

12 כלומר הציל חייו ע״י אבוד ממונו.

13 בזאת השנה: כלומר תרנ״ד. יערי בקונטרס הנ״ל 28—29 סבר שהכונה לשנת נסיעתו של יוסף הלוי (תר״ל). ואולם סברה זו אינה טובה. החכם הנזכר ב„המגיד י״ח גליון י״ג״ שמו אליהו חיים והוא נפטר בַּרַחְבֶה ולא בּרֵימֶת וצאב. ובכל מקום שחבשוש מזכיר „בזאת השנה״ הכונה לשנת תרנ״ד, שנת כתיבת הספר.

14 בכ״י הספריה ושוקן: דמת. יש עיר דַּמְתְ בתימן ויש בה יהודים. אך הצרוף „רימת וצאב״ נמצא גם להלן 91, ומאחר שיש בתימן שלשה מקומות ששמם רימה (Rathjens — v. Wissmann, Südarabien — Reise חלק ג׳, במפות מספר II ו־III) מסתבר שמבדילים בין רימה לרימה ע״י כנוי.

15 מתאים יותר לאמר: העובי הוא כפלים מן הגובה של כפת הראש. בכתבי יד ספריה וקהתי, נוסף עוד ציור „כזה ////////״.

תפרתם לצורך השעה, אך בהיות החכם קומתו קצרה נגד קומת הרב, החלוק אשר היה מגיע עד שוקיו הגיע עתה עד עקב החכם, ויפה התכסה בו ידיו ורגליו, לא כהתימנים חשופי יד ורגל.

גם ברוך יהיה רעי יקירי תוכן התימנים סעיד בן הנכבד יוסף ערוסי, השאילו עד עולם אדרת שער מראיתה כאפר הנקראת שַֽמְלֶה[16] עבה וכבידה לכסות בה כל גופו למען כחש שאינו אירופי, ופניו ועיניו ותארו יעידוהו שאינו תימני. אני המגיד מתחתי השמלה עליו כאהל על ראשו ועל גבו, וצויתיו להחזיק בשתי ידיו בשוליה כנגד לבו כמנהג לנו בעת התפלה, ובעבור שלא נסה ללכת באלה מהרה הרגיש כובד גדול, ומפני כבדה ענה ואמר אין זאת השמלה ראויה להתכסות בה בהליכתו באשר הוא אדם, אך ראויה להיותה מרדעת לנושא־אדם[17]. [33] עניתיו לכבודך השאילך רעי שמלה כבדה ומצויצת למען היותה לך למחסה מזרם וקור ומטר, ואם כבידה יותר מזולתה, חכמים אמרו עלת בקרתא זיל בנימוסה![18]

בקורו של הלוי בעיר הערבית. אגדות עממיות על המסגד הישן אשר שם

בבקר לאותו יום שמתי נפשי בכפי מפחד הגוים והולכתיו מעוטה אל תוך העיר זולת פניו כדרך המתפללים או החולים המתכסים בהשַֽמְלֶה בעת שהולכים במשענתם ברחובות ובשוקים. ובהכנסי בשער העיר הנקרא באב אלסַבַח התפללתי שתהיה היציאה משם בשלום. ועל דרך גן אלסלטאן עברנו, ומדרום העיר על בית השר מחסן מעיץ הלכנו, וכל אסון לא קרה לנו, עד אשר הגענו אל הרחוב

16 שַֽמְלֶה (בעברית שמלה) היא השמיכה המצויצת שבה מתכסים התימנים בשעת התפלה (במקום הטלית), ובשעת ההליכה בחוץ ויש שמתכסים בה בשנה.
17 כלומר חמור, בלשון התלמוד.
18 „באת לעיר נהג כמנהגה".

אשר שם בית־מדרש מחוקקם הנקרא אלג'אמע אלכביר[19], ולקדשת הרחוב ההוא עשאוהו שוק לאילי קרבן מועד ערַפָאת[20].

והבית הזה ישן נושן הוא ולדבריהם הוא נבנה על פי מצות פאטמה בת נביאם וכמה הקדשות נפלו באורך הזמן מכל נפות תימן להבית הזה, נחלות, שדות וכרמים, גנות, פרדסים, יערי עצים, מעינות נהרות, בורות, כפרים בכלל שדותיהם, בתים, חנויות, פונדקאות, בכל מקום שהם, ספרים ושאר דברים. עד שאומרים למשל „אם תחרב העיר צנעא, הבית הזה יבננה מפני רוב עשרו, ואם יחרב הבית [34] לא יוכלו תושבי העיר צנעא לבנותו". והוא מקורה מכל סביביו על ידי עמודי אבן מבפנים, וחצר גדולה תחת האויר באמצע, למען היות להם הסולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, ושם על פי חוזיהם שער השמים, ותחת כפות רגלי הסולם באמצע החצר שתי מצבות קברות קדושיהם. וברוח צפונית[21] בבית הזה גבולים ותחומים אשר לפי דברי אמונתם כי מחוקקם צוה על גבולי הבית הזה ברוח הזאת[22], ולפיכך המה מקדישים ומעריצים, וקדושה לגבול הזה משלשים, ונקרא אלמַסמורה ואלמַנְקורה. וליראתם ממנו שופטיהם משביעים שם מי שנתחייב שבועה חמורה, וגם היהודים כשיתחיבו להם הגוים שבועה מבקשים מהשופט שישביע בעל דינו בבית הזה על הגבול הנזכר, והיהודי יעמוד חוץ לפתח[23] לראות שבועת בעל

19 „המסגד הגדול".

20 הזבח שזובחים בכל רחבי העולם האסלאמי ביום שמתאספים עולי הרגל בהר ערפאת שבסביבות מכה. — אינני יודע אם אין חבשוש מדבר כאן דרך לגלוג באמרו שמשום קדושת המקום עשאוהו שוק של כבשים.

21 מאחר שארץ תימן היא דרומית למכה, הרי הצד הצפוני בה הוא הצד הפונה אל מכה ומשום כך מקודש הוא.

22 ברוח הזאת: כלומר בצד צפון.

23 בתימן, כמו במערב או בארצות שיעיות, אסור מי שאינו מוסלם בכניסה למסגד.

דינו. ובהשער הצפוני אשר לא יפתח כי אם למלכיהם העליונים[24] עוד נשארו עליו זכרונות השבאים על שני לוחות נחשת חרותים במכתב השבאים, ואין איש מאנשי העיר מכיר בהם, ואני הרגשתי בהם וגליתים לנוסעים[25] אחרי חכם יוסף.

ושם בהרחוב הנזכר התחילו קצת מילדי הגוים לסובבנו, וכראותם את החכם מכוסה בהשַׂמְלֶה כדרך החולים והציצית נגררת על [35] הארץ, אמרו: יהודי מְקֻופַּע (מעוטף הראש) הוא, קֻדְסִי (ירושלמי) הוא! קולם הורם ומכל עבר סבונו גם סבבונו המושלמנים, ורובם מנעריהם, ובדוחק גדול עברנו שלשה שוקים עד אשר הגענו לשוק התבואה. ומשם כמעט לא יכולנו לעבור מרוב הבאים לראות איש יהודי זר להם בארץ, ובמה יתכבדו בעיניו ויחזיק להם רעה אם לא בקללות וחרפות וגדופים. וזאטוטיהם בפחזותם יעפילו ופחדם עליו יפילו ובהקהלם בקולם הארץ לפנינו יבקיעו, ובמקליהם על מצבות ודלתות חנויות השוק ירקיעו, עד אשר לקולם שכניהם אל השוק הגיעו, ורובם עמדו על רגלם בפתחי החנויות שלהם לראות במרוצת המונם ולדעת ענינם. בדוחק גדול היינו תוך העיר המעטירה והננו באמצע שוק אלְמעטארה (שוק רוכלי בשמים), והנה רובם נצבים על פתחי חנויותיהם לראות בהמולתם, ובתוכם זקן אחד עומד ונשען על השלשלת התלויה על פתח חנותו, וכראותו את החכם ואותי הוא מכיר, נתן עלי בקולו לאמר: הוי חבשוש! הוי יהודי וכו׳ וכו׳, למה הבאת לנו איש קדסי לצחק בו, כמעט נגע אחד העם בו לרעה ולא ינקה, ואתה עתה מחויב להוליכך אל בית האסורים. [36] עניתיו: „אדוני זה כשלשה חדשים מעת בא העני הזה אלינו ובכל יום חליו נוסף וכמה אנשים שכר מכסף הצדקה בעבור לקנות לו סמי רפואה

24 השוה יחזקאל מ״ד, ב, ג.

25 תמונת לוחות נחושת אלה ימצא הקורא בספרם של מורדטמן־מיטבוך עמ׳ 188. שם נזכרת גם כן העתקה שעשאה חיים חבשוש.

הידועים לו, והמה או המוכרים לקחו הכסף והביאו לו סמים אחרים. והיום הזה תקף חליו כאשר עיניכם תחזינה אותו. הוא בקש ממני לעשות עמו חסד להביאו אל שוק מוכרי הסמים והוא בעצמו יכיר את הרפואה הידועה לו ויקנה אותה בכל דמים שיפסקו עליו ועתה הודות לאל כי הקרה אותך לנו אדון זקן חכם ומבין בסמי הרפואה, ובכסף מלא תתננה לו אם מבקשו ימצא, ולך תהיה צדקה מאלהי השמים!" הזקן הפך לבו ופניו אל מול ההמון ואמר: „מושלמנים! מדוע לא תבושו ולא תכלמו? חרפה היא לכם להלך אחרי יהודי, ומה אתם רואים באיש יהודי גר וחולה בארץ, זכרו האל והתפללו בעד הנביא והתכבדו, וכל אחד מכם ילך לדרכו!" הרבה מהם כשמעם את תוכחתו הלכו להם, ומהם עמדו סביבותינו אבל שתקו. הזקן החכם בבשמים למען הכסף עשה עצמו רופא ובקי. הוא בקש לדרוש על החולי ואך את הצרי לבד ממנו שאלנו. אחרי חפש מחופש [37] בין מרכלותיו הוציא דבר אחד אשר גם הוא לא ידע אותו ואת שמו, וגם אנו לא ידענוהו. החכם החולה אמר זהו הצרי המבוקש, ואת סך הקשיטות אשר גזר שלמתי לידו. והוא צוה והזהיר אותנו לבלתי הראות עוד בעיר פן יפגעו בנו פריציהם הנקראים שַׁיַאטִין. אז אמרתי לו ואיך אעשה והמה הקיפוני כדבורים? כראותו כי אין לנו כל תקוה, יצא מחנותו ותפס ביד הצרפתי והוליכו אל קצה שוק היהודים הצורפים הנק' סוק עקיל ושם הכניסו תוך חנות יהודי אחד וצוה להסתירו עד שקיעת השמש ובלילה יוליכהו לבקעת היהודים, וכן היה.

פרק ד

יציאת הלוי וחבשוש אל ארץ נהם

על פי עצת חבשוש הלוי דוחה את נסיעתו אל מארב ויוצא עמו אל עיר אלמדיד בארץ נהם צפונית לצנעא

אחרי ימים מועטים תקף עליו חליו ולא יכל לשבת עוד בבית הר׳ יחיא אלקארה, וחפציו מערי חראז[1] לא באו, כי עוד מלך מחסן אלשהארי הנזכר נלחם על ערי אלחימה. ואני כראותי את יוסף החכם נחפז לשליחותו, יעצתיהו ללכת עמי אל עיר מערי נִהְם, שמה אלמַדִיד, הרחוקה מצנעא כיום תמים, כי אני שמעתי בימי ילדותי, שפעם אחת עבר לשם [38] נוסע הודיי ומצא אצל איש אחד אבן כתובה במכתב חמרום[2] ובקש הנוסע לקנות את האבן מידי האיש ההוא, ולא אבה לתתה לו, עד אשר הוסיף בהדמים כפי רצונו ואחר אשר מכרה לו בקש הנְהְמִי מן הקונה ההודיי לגלות לו סוד האבן ומדוע לא חש על דמיה המרובים? ואחר אשר הפציר בו עד בוש, לקח ההודיי מפתח והכניסו בחור קטן בהאבן ואז נפתחה[3] דלת להאבן מה שלא ידע האיש הנהמי, והנה היא כמו ארון ובתוכה ארגז קטן של זהב ובתוך הארגז חרב לטושה והיא כרוכה כמו רצועה וטבעת זהב ועליה אבן יקרה ועוד

1 ע״ל עמ׳ [10].

2 בכתב חִמְיַר, ע״ל פרק ב׳ הערה 12.

3 המחבר כותב: נפתח. „דלת״ אצלו זכר על דרך „באב״ הער׳. שניתי כאן ולמעלה לפי המקובל בלשוננו.

לוח קטן זהב ובו כתובים מבחר שמות המלאכים העומדים לפני ולפנים.

כל זה שמעתי בילדותי מפי איש יהודי נהמי מעיר אלמדיד. הוא אמר שאזניו שמעו ועיניו ראו האבן הזאת הפורחת באויר שמי ארצם. ואם השומע כפרן[4] המספר קופץ ונשבע על כל הגדה בעבור להאמין בהבליו, וכן הוא מנהג הפתאים שלנו. אני הכותב הנחתי להמספר הארגז עם מה שבתוכו וגם הארון ובקשתי באותו זמן על מכתבי האבנים, ועל כן יעצתי להחכם ללכת [39] שם עד אשר יושלם המרד ויבואו חפציו, ואולי נמצא מבקשנו שם, ובחזרתנו מן נהם בעז״ה נמצא הכל מוכן, ולקחנו צרכנו מהחפצים והלכנו למזרח צנעא בדרך ישרה אל עיר מארב, היא ארץ שבא כאשר עם לבבך. עצתי זאת ישרה בעיניו, ובעיני כמה״ר יחיא לא ישרה מפני פחדו עליו משבטי ערב.

את ביתי נטשתי בר״ח אדר תר״ל ליצירה, בקפ״א לשטרות[5], ואת אחי וילדי עזבתי ויצאנו מצנעא אל עיר אלרוצה, והר׳ יחיא אלקארה לוה אותנו עד קצה בתי ישראל וכאשר בקש להפרד ממנו הורידו עיניו כנחל דמעה ובהתפללו עלינו שיצילנו ה׳ ויחזירנו לשלום נאלם מרוב הבכיה. גם חכם יוסף נשתנו פניו, גם אני כשלו ברכי ונתבלבלו מועצותי מרוב דאגתו עלינו. אך אחרי רגעים השיבוני שעפי: למה אירא מעיר אלמדיד והיא קרובה מהלך יום אחד ובה כחמש מאות נפש יהודים, לא מקום צרה ותואנה להיהודים, ומשם נחזור בעז״ה לצנעא ולא נרחיק נדוד. ובנסיעתנו האיומה לַמָּאְרִב נראה מה לעשות, ועתה לא יש לנו פחד.

במחשבתי זאת נתחזקו ברכי ונתישבה דעתי והלכנו לדרכנו בידים ריקניות, וגם פרוטה לא היתה לנו, וגם [40] צידה לא

4 כפרן: אינו מאמין.

5 ע׳ במבוא.

הצטידנו[6]! אני במקלי עברתי לפניו והוא אחרי במלבוש התימנים כנזכר למעלה. על קברי ישראל העתיקים אשר תוך העיר לפני השער הנקרא באב אלרום עברנו, ובראותי את מצבות הקברות מנופצות חם לבי בקרבי ובהגיגי[7] לו דאגתי, לא שת לב להענין, ואולי חשב שעיקרם חמרומים[2] הם ולא ישראלים. גם הגוים שכני הקברות יודעים ברור שהם קברי ישראל וקורים לה'[8] בשטרי הבתים והקרקעות אשר סביבותיה מקברה' אלקראמטה[9], ונפילת שם קראמטה על קברי ישראל חפשתי בספרי זכרונות ימי קדם להעיר צנעא ולא מצאתי, גם בספרי מבארי הלשון שלהם הנק' קואמיס, ולענין זה לא ישרו דבריהם! ותהלה לאל אחד הנקברים שם בן אלף ושמונים שנה הגיד לי את הענין ברור כשמש על ידי חותמו מצאתיו תוך קברו וגם העידו עליו מסמרות הברזל העתיקים אשר הוצאתי משם גדולים וקטנים והמה משקל מאתים דרהם, אך לא יצלחו למלאכה ולא נשארה בהם מתכת כי אם חלודה כאשר אני עתיד לבאר את הענין הזה במקומו!

לפי בקשת גלאזר יכתוב חבשוש מכאן ואילך בלשון ערבית

[41] אמר הסובב בגלילי ארצו, חיים ן' יחיא ן' סאלם אלפתיחי המכונה חבשוש: כאשר ראה ושמע החכם התייר גלאזר את הקטע הראשון של קורותינו, אני ומורי יוסף,

6 יוסף הלוי התחפש כחכם ירושלמי מקבץ נדבות.

7 =כשהבעתי לו את יגוני. — כך בכ"י גלאזר. שאר המעתיקים לא הבינו למליצת המחבר, ושנו לפי הפסוק (בהגיגי תבער אש), והשאירו את ההמשך תלוי בלא קשר. גם בכ"י גלאזר נראה שו"ו של „ולא שת לב" מחוקה.

8 לבית הקברות (בער' מקברה).

9 קראמטה היא כנוי הכת האסלאמית „האסמאעיליה" הקיימת עד היום בפנות נדחות בעולם, וששני מרכזיה הם בארץ תימן (עי' להלן פרק י' הערה 11) ובהודו. הקראמטה היו כת שונה מכת האסמאעיליה והפילו את מוראם על כל המזרח המוסלמי. מכיון שהיו בקשרים שונים עם האסמאעיליה נקראה זאת האחרונה לשם גנאי בכנוי זה. ואולם מדברי מחברנו (ע' להלן) ניכר שהכנוי נשכח כיום בארץ תימן.

ומקצת משאר הענינים בלשון העברית, תמה מאד ואמר: מי זה הודיעך או למדך צחות הלשון העברית עד שתדבר בה כל כך, ואתה תימני?! אמרתי לו: ברוך ה׳ אנחנו יורשי הספרים, ואף אנו עמלים בבאורם בעזרת הלשון הערבית, שאנו משתמשים בה בתימן, ואל תחשוב שאנו ערומים מן העברית. גם כי הצרות השחירו את לבנו ועכרו את רוחנו, יש בנו סיפק לתרגם מלשון ללשון בלי מורה.

אמר גלאזר: אם אמת בדבריך, רוצה אני שתחבר שאר הספר בלשון הערבית שהיהודים אחיך שבצנעא משתמשים בה, למען תצא מזה תועלת לחוקרים. ואחר שתגמור אותו בערבית, תשוב ותעתיקנו לעברית, וגם הקטע הראשון העברי תעתיקנו לערבית, למען תגלה ידיעתכם בשתי הלשונות ותהיה לכם מזה טובה. אף אני לא מאנתי, כי ראיתי עצתו נאמנה, ואדם כמותו לא יכזיב את רעו ולא יהיה כפוי טובה.

ואני ידעתי כי אבותינו הקדמונים היו צחי הדבור בשתי הלשונות, והראיה לכך כנויי שמותיהם בספריהם. והיום לשוננו היא היפך מה שהשתמשו בה הראשונים, ועוד שהיא שונה מאד בכל גליל מגלילות תימן. ועתה נשוב אל מה שאנו עסוקים בו.

אצל יוסף אלערוסי בעיר אלרוצה

[42] מיד יצאנו מקברות הקדמונים דרך שער **אלרום** ועברנו במערב **שעוב** בערך שתי שעות, עד בואנו אל **אלג׳ראף**. ושם על אם הדרך נמצאים קברות משונים מקברות הערבים בגדלם ובצורת מצבותיהם[10], ובכל עת ששאלנו את בני השבטים[11] יושבי

10 מצבותיהם — בער׳ דכאר „דוכנים״, כי המצבות בצורת אצטבאות של אבנים.

11 בני השבטים — בערבית: אלקבאיל. כך נקרא עיקר הישוב בתימן ההררי שהוא מאורגן באופן שבטי כדרך הבדוים, אך עוסק בחקלאות.

לפעמים אתרגם „בני השבטים״ כמו כאן, לפעמים אכתוב „קבילים״, ולפעמים „גויים״ כדרך המחבר בחלק העברי.

המקום: מה זה? אמרו: קברות הקרמטים[12], ולא ידעו לשון קרמטים מה היא.

ואחרי שעה הגענו אל מקום אחינו בני ישראל אלמזאעקה[13] מערבית לרוצה[14] ן' חאתם, ורבם הם ממי שברחו מחוזק הצרות בצנעא. ומהם החכם הנכבד יוסף ן' יחיא אלערוסי אשר עשה רוב ימיו בחקירת אלכימיא ולא העלה בידו כלום. ובנו הוא חברי סעיד אשר נתן את השמלה למורי יוסף הלוי הצרפתי למען יתכסה בה כל זמן שישהה בנכר בין בני השבטים ויהודי תימן. ומכיון שהיה החכם יוסף אלערוסי הנזכר אוהב וחושק ללמוד וללמד, היה נוהג להזמין אל ביתו כל נכרי כפי שהשיגה ידו, וביחוד כשהיה בנכרי סימן של תלמיד חכם. משום כך הבאתי את מורי אל ביתו והוא כבדנו באוכל כפי יכלתו. והחכם יוסף אלערוסי היה מזהיר אותי שלא [43] ידע איש שמורי אצלו, פן יגעו בו לרעה כאשר קרה מקרוב, והוא שיהודי נכרי אחד ושמו משה מעיר בגדד בא אל אלרוצה אחרי יעקב ספיר, שבקשו לתפסו (כל' את ספיר) ולקחת מה שהיה עמו והוא ברח וניצל, אבל היהודים נאסרו בעבור בריחתו ולא יצאו מבית האסורים אלא בתשלום כופר. ואף אני הייתי באותו זמן מן האסורים בסבת יעקב ספיר[15].

12 ע"ל הערה 9.

13 אלמזאעקה — מכאן שם המשפחה היהודי אלמַזְעַקִי. המשפחה הזאת גרה בפרבר של צנעא שמחוץ לחומות ואמרו עליה בהלצה: שבת מִן גַּר (בלי) עַרַקי (יין שרף) — צרה עלא (על) אלמזעקי, כלומר מחמת רחוק מקום לא הספיקו תמיד לקנות צרכי שבת, ע' בספרי Jemenica מס' 840.

14 עיר חשובה ובה קהלה יהודית. מושב היהודים הוא לפי הרוב כפר מיוחד סמוך לעיר הגויים. אלמזאעקה היא מושב היהודים של רוצה.

15 ספיר (אבן ספיר ק"ו) מזכיר רק שמארחו מרי סאלם אלקאפח נאסר בעבורו. את שם העיר כותב ספיר: ראדא. מעשה משה בגדדי ומעשה נשיכת נחש בעמ' [44] קרו כמה שנים לפני נסיעתו של יוסף הלוי. כפי

מעשה משה בגדדי

כשהגיע הנכרי הבגדדי אל שוק אלרוצה ושאל על מקום מושב היהודים, והיה בשוק סייד[16] אחד מאדוני החסות של יהודי אלמזאעקה, אמרו לסייד: „עשה עמנו טובה, הבא את היהודי הזה עמך אל מושב היהודים". עוד הם הולכים והסייד חשב בלבו שהטובה צריכה לו, מאחר שהוא סייד, והדוחק מביא לידי כל דבר, והיהודי הזה אינו אלא ,פרנסה' שלוחה לו מאללה, על כן, כאשר הגיעו אל מושב היהודים, שלף עליו פגיונו ובקש להרגו. אבל היהודי הנכרי ברח וצעק, והסייד לקח את חמור היהודי עם מה שהיה עליו והכניסו אל מצודתו. מיד הלכו נערי יהודי אלמזאעקה אל בני השבטים אדוני חסותם וקראו לעזרה. נתקבצו בני השבטים אשר באלרוצה אל אלמזאעקה מקום היהודים לראות מה קרה. נעל הסייד את מצודתו ועלה על הגג ובידו רובו, כי מלחמה הוא מבקש, והבגדדי צועק לאמר: „לקחו את חמורי וממוני וספרי", — כי התימר שהוא בעל ספר[17]. ובני השבטים דברו אל הסייד, לאמר לו: „מה הדבר הרע הזה [44] אשר עשית בתוך מקום המושב. לו היית מחוץ למושב, לא דברנו אליך דבר, אבל בתוך המושב חרפה היא לנו. ועתה הוצא את אשר ליהודי בלי מלחמה". אך הוא הרים את רובו ואמר: „מלחמה אני מבקש, ומי שיש לו תביעה, יקרב אל פתחי. הנה אללה שלח אלי שלל, ומי זה יריבני על שללי?!". ואולם אחרי דין ודברים הרבה השיב את החמור ולקח לעצמו מה שהיה עליו.

הנראה מהערה 18 נמצא חבשוש אז בעיר אלרוצה־אלמזאעקה יחד עם שאר הבורחים מרשעת המושל בצנעא.

16 סייד (רבים: „סאדה") איש מזרע חסן נכד מחמד. מרובים הם בתימן כמעט כמו בני אהרן הכהן בתוך ישראל.

17 בעל ספר — ספר רפואות והשבעות.

פרק ד

דרכי רפוי של נשיכת נחש וסגלות האבנים הטובות

בלילה ההוא[18] יצא החכם יוסף לחפש את היהודי הנכרי ולהביאו אל ביתו ולנחמו. עודנו סובב לחפשו ונחש נשכו באצבע רגלו. מיד צעק צעקת מות מארס הנחש. האנשים שהיו עמו הביאוהו אל ביתו. שם לקח תער וחתך את מקום הנשיכה ומה שסביב לו עד אשר יצא הדם וקשרו מלמעלה אחר שרחצו במים חמים. ושוב חתך להוציא את הדם פעם שנית ורחץ במים חמים. אחר כרך עליו שום וצמח עֲבַב[19] עד אשר הושיעו ה׳ ונרפא, ולא היה עוד צורך להביאו אל משפחת בית אלסרחי[20] אשר אצלם אבני החפץ[21] שהן סגולה לנשיכת נחש, כשאר האנשים אשר אם ישכם נחש מביאים אותם אל בית אלסרחי ולו היה מהלך יום אחד. והוא (האיש מבית אלסרחי) עושה עמהם טובה ומניח את כל עסקיו ומתאמץ ברפוי הנשוך.

וזה מעשהו: הוא לוקח אבן החפץ ושמה על הנשיכה עד אשר יתקבץ הארס [45] אליה. אחר מוציאו במַלְקֶט ושמה בחלב בקר פעמים אחדות והנשוך ירפא מיד. ויש שהנשוך מובא על מטה וחוזר משם ברגליו. ודבר זה אמת ומפורסם, והרבה אנשים שאין מביאים אותם לשם מתים. ואין בעלי האבן הזאת לוקחים שום שכר

18 בלילה שנשדד המשולח הבגדדי. חבשוש היה אז בעיר אלרוצ׳ה. — „החכם יוסף" הוא יוסף אלערוסי.

19 עֲבַב — .Withania Somnifera Dun מצוי גם בא״י. לפי A. Grohmann Wirtschaftsgebiet 1, 221 משמש הצמח בתימן לצביעת קירות הבתים, ואילו על פעלתו הרפואית לא נאמר שם דבר.

20 בית אלסרחי — לכאורה שם של מוסלם.

21 אבן החפץ — הכונה „לאבנים טובות למחצה" המצויות לרוב בארץ תימן (יחזקאל כ״ז, כ״ב). שמעתי רבות על שמושן, ביחוד גם לרפוי מחלות עינים, עי׳ להלן. גרוהמן בספר הנ״ל 175,1—181 מונה מינים אחדים של האבנים הללו, אך אינו מספר על שמושם.

אלא עושים לשם שמים למען תחשב להם לצדקה. ולא ידענו בארץ תימן על זולת האבן המפורסמת הזאת.

והאנשים מאמינים שיש באבנים הטובות הרבה סגלות, למשל יש שהיא עוצרת את שטף הדם כל זמן שהיא על גוף האדם. יש שהיא עוצרת את הזרע ולו גם שימש מטתו כל הלילה. יש שהיא מבריחה את המים ומיבשת, או מושכת את המים אל פני האדמה עד שיהיו לנהר. יש שהיא מסירה מוגלה מן הגוף כשהיא ניתלית על האדם. או היא מסירה מחלת העין ומרפאה, ויש שהיא מביאה עושר או מרבה ביפי ובמעלה ובמזל, וסגולות מועילות רבות אין מספר, לפי דבריהם. ולפי דעת ההמון ישנן סגולות מועילות יותר מן האבנים הטובות, והן הקמיעות וההשבעות וגם הלמוד[22], ומחמת מעוט תקונם אין בכל אלה ממש.

והחכם יוסף אלערוסי חשב שאין מורי יוסף חסר ידיעת כל הסגולות האלה, אך לא שמענו ממנו דבר בענין זה.

על יהודי חבש ועל יהודי אלמזאעקה[23]

[46] מאידך גיסא לא חיסר מורי יוסף כלום ממדת התיירים המספרים לבני מסבתם על מה שראו ושמעו בעולם למען יטו את לבות החבורה אליהם. גם בלילה ההוא ספר הרבה, ומכלל דבריו שהגיד לנו היה כיצד נכנס אל ארץ חבש וגלה את היהודים השחורים אשר בגלילות ההם. ומפליא ביותר מה שאמר שאחינו אלה השחורים לא האמינו שהוא מזרע היהודים מחמת לובן בשרו. כי מאחר שהם מרוחקים במושבותיהם משאר אחיהם, סבורים הם

22 למשל למוד פרשיות ידועות מן הקראן אצלם או קריאת מזמורי תהלים אצלנו.

23 פרק זה חסר לגמרי בכ"י קהתי וספריה; ובכ"י שוקן ניתן הספור על יהודי חבש רק ברמז. הלוי היה בארץ חבש בשנת 1868.

שכל היהודים שחורים, ומביאים ראיה לדבריהם מספר שיר השירים מן הכתוב (א, ה) שחורה אני ונאוה[24]. אף מורי יוסף השיב להם מן התורה ואמר להם (בראשית מ"ה, ד') אני יוסף אחיכם, ומלשון הפסוק אל תראוני שאני שחרחורת ששזפתני השמש בני אמי נחרו בי שמוני נוטרה את הכרמים כרמי שלי לא נטרתי. אחר תשובה נצחת זו הודו לו והכירו בו.

זה מה שאני זוכר מספוריו המפליאים של מורי התייר באותו לילה. שאר הלילה שוחח על ענינים שונים. ואף החכם יוסף אלערוסי אמר שפעם אחת הגיע לצנעא נכרי אחד מיהודי חבש, [47] אך לא למדו מפיו מאומה. שאלתי את החכם: וכי אפשר, אדם נוסע נסיעה גדולה ואין שומעים מפיו מאומה? אמר: הלא תראה את אנשי בריתנו[25] כאן הגרים במושב הזה, היא אלמזאעקה, לא תמצא ביניהם אחד עשיר, לא בשכל ולא בממון. והסבה היא פרנסתם הבזויה, כי מקצתם סיידים, מקצתם קדרים, ומקצתם עובדי עור, אלו הן מלאכות יהודי אלרוצ̇ה, ומחמת העוני נמחו לבותיהם, ואין להם הצלחה לא בדבר של שכל ולא של ממון.

הנסיעה אל שְׁרַאע בארץ אַרְחַב. העינים הטובות — כביכול — של התימנים

למחרת הלילה הזה נסענו במישור אלאחקרי בדרך אל כפרי אלרחיב. עוד אנו הולכים ואני ראיתי באפיק הנחל שבו עשינו את דרכנו סמני שברים מאבני סיד החִמְיַרִיים[26] שגרפו אותם

24 גם החכשים הנוצרים מרבים להביא פסוק זה (הערת ד"ר פולוצקי).

25 אנשי בריתנו — כלומר התושבים היהודיים המקומיים. בעל הבית ובני שיחתו הם מפליטי צנעא. יעקב ספיר מרבה לספר על הנגוד שהיה מצוי ברוב הקהלות בין הכפריים היציבים ובין בני צנעא שהתישבו בתוכם.

26 מאבני סיד — בער': אלבלק. דומה לאבן מזי הא"י, והיא בעלת צבעים שונים. אופיי לה שאפשר להרימה ממחצבתה בשכבות שלמות, ועל כן מתאימה היא ללוחות של כתובות.

נחלי הגשמים מכל נקיקי ההרים. אז ידעתי אל נכון שמן ההכרח שיהיו כתובות חמיריות בסביבות האלה, ואמרתי למורי: „אתה הכחשת את דברי יעקב ספיר בתחילת ספרו (עמ׳ ב״ח) שעיני תושבי תימן חזקות מסבת שמושם בפוך ושהם רואים הרחק הרבה יותר מבני אדם שאינם שמים פוך בעיניהם, והנה אני שואלך: מה אתה רואה בהרים האלה הרחוקים המקיפים אותנו?״ נשא מורי את עיניו ולא יכול להשיג דבר ואמר: „איני רואה כלום, אלא יש כמו עננים בקצה השמים״. אמרתי לו: „תהלה [48] לאל, עינינו חזקות משל זולתנו, כפי שהעיד יעקב ספיר הנזכר; הערפלים אשר תראם בקצות האופק הם הרים, ואני רואה בהם בנינים חִמְיַריים, ובלי ספק יש בהם מן הכתובות שאנו מבקשים״. אך הוא הכחישני ולא שת את לבו למה שרמזתי לו מתוך ידיעתי[27]. ואחרי זמן קצר נכנסתי אל כפר מן הכפרים האלה ומצאתי בו שלוש או ארבע אבנים כתובות, והעתקתי אותן והן שבורות. ואלו היו הכתובות הראשונות במסענו.

בשעת מנחה של אותו יום הגענו אל כפר אלצבירה והיא מכפרי ארץ ארחב. אחינו בני ישראל אשר שם קבלו את פנינו כפי יכולת מצבם. ובערב דברתי אליהם שיעשו עמנו חסד ויביאו בהמה שירכב עליה החכם. נער מצנעא שהיה לו חמור השכיר עצמו לנו בסמכו על אנשי המקום שיתנו את שכרו, אך הוא עומד ותובע אותם עד היום הזה ועדיין לא שלמו לו כלום. הנער הזה הביאנו אל שראע, וגם הוא כפר מכפרי ארץ ארחב, והכניסנו אל בית־הכנסת. כי כן מנהג אנשי תימן שהנכרים היהודיים יכנסו אל בית־הכנסת והנכרים המוסלמיים יכנסו אל המסגד. ורבים מעשירי תימן מבעלי הצדקה פתחו דיואנים (חדרים) מיוחדים בבתיהם לכל עוברי

27 מתוך ידיעתי — חבשוש משטה ברבו. הוא הבין מתוך שברי האבנים שבנחל שיש כתובות שבאיות בסביבה, אך כלפי הלוי הוא עושה את עצמו כאלו השיג קרבת הכתובות בראיתו החדה.

אורח העניים, ובעל הבית בעצמו מכבד את הנכרי ומשרת אותו בכל מה שהוא צריך לו: קפה, טבק בשביל מקטרת המים ואוכל. יגמלם ה' טובה.

חטיפת יהודי ע"י נשיא משבטי ארץ אַרְחַב

בכפר [49] שראע היה עלינו פחד גדול מרשעי ארץ ארחב, כי שם איש קשה מחברו במעשים רעים, ושבטי ארחב מפורסמים אצל כל בני תימן. באותו זמן קרה שנשיא אחד מנשיאיהם ארב ליהודי אחד מיושבי חראז, והוא מאלה שהעתיקו את ביתם מצנעא וישבו ברוחה בהר חראז בעיר מנאכֿה בצל הדאעי[28] אל-מכרמי מושל חראז. היהודי הלז נסע לצנעא לעסקיו כמנהגו, ובצאתו מצנעא, משער שכונת היהודים, תפסו הנשיא האורב לו והביאו כבול אל ארץ ארחב וחבשו בביתו. זקני צנעא לא התאמצו לחלצו, כי המעשה היה מחוץ לשער צנעא, זקני שבט בני אלחארת, אשר בדרכו, לא כהו בו, והדאעי של היהודי מושל חראז לא יכול לפרקו מידו מחמת המרחק. היהודי סבל הרבה ענויים ושהה בבית הנשיא כמו חודש, וכל יום דבר אליו שישלח אל משפחתו שיביאו לו כסף והוא יפטרנו לדרכו. כך איים עליו מדי יום ביומו. ולולי רחמו עליו אם הנשיא ונשיו, היה מת מרוב הענויים. לבסוף ניצל בברחו בחשכת הלילה ממאסרו אחרי שכבר שלם חלק מכסף הפדיון.

עצירת יוסף הלוי בטענה שהוא משיח השקר שֻׁכְּר כְּחַיל[29]

וגם אנחנו, אשר יגורנו בא לנו. איש אחד מבית אלזבירי, [50] שהיה ממונה על כפר שראע, בא אלינו אל בית הכנסת לאיים

28 מנהיג הכת הדתית ה„אסמאעיליה" השלטת בפלך ההוא.

29 על שני „המשיחים" האלה עיין בקצור ס' אבן ספיר ח"ב קמ"ט—קנ"ב ובאריכות בס' אגרת תימן השנית לר' יעקב ספיר. ועיין למטה בסוף הספר.

עלינו, ודעתו להוציא ממנו ממון. עניתי לו: „ומה זה אתה רוצה לקחת ממנו ואנחנו אנשים נכריים מבקשי נדבה, ממך ומזולתך ז״ ומאחר שלא מצא אצלנו דבר שיוכל להתלות בו כדי להתנפל עלינו, טען שמורי יוסף הוא היהודי שבלבל דעת האנשים וקרא את עצמו שְׂכַּר כְּחִיל בטענתו שהוא שליח המשיח המקווה. המוסלמים ורוב היהודים לא ידעו למה התכוונו החכמים כשכתבו בספריהם את האמונה הזאת, המנחמת את המתעצבים על מצוקת חייהם, ולכן נתעו רבם אחרי השוטה הזה שקם בארץ תימן וקרא את עצמו כחיל בשם השוטה הראשון שהרגוהו בטיאל בגבול בני גַ׳בְר, ואמר לשוטים המסכנים שהלכו אחריו, שכעבור ימים אחדים אחרי הריגתו החזיר לעצמו את ראשו שתלו בצנעא בשער אלימן והשיבו למצבו הקודם, והיה גופו נסמך מעומד ולא מוטל לארץ[30]. זאת היתה אמונת ההולכים אחריו, ומי זה יכחיש את השוטים מעוטי השכל, שגם הדבר הנמנע קבוע ועומד אצלם מגודל התמסרותם לו, והרבה הם מספרים בדמיונם על מעשי הנסים שפעל, ואין צרך להטריח בדברים בטלים. ונשוב לענייננו. אדוני ארחב אבן אלזבירי חבש את מורי בבית הכנסת והטיל על יהודי שראע להחזירנו תחת משמר אל צנעא אצל [51] האמאם מחסן אלשהארי והוא ידון בענייננו. ומקצת היהודים מרוב פחדם עלינו הפצירו בו שישלחנו לחפשי, אך לא נענו.

חפוש כתובות שבאיות בסביבות שראע

בעת ההיא, בהיותנו נבוכים מה לעשות, הזמנתי אשה יהודיה שתראני את המקומות שיהיה בהם מבוקשנו. לקחה האשה את כפישתה (סל שטוח) והלכה לקושש עצים כמנהגה, ואחר שחפשה בבתי בני השבטים, הביאתני אל גיא ריק סביב לכפר, ומצאתי שם

30 בער׳: מסכוב. אותה לשון כ״י גלאזר 159 שורה 7.

בצדי ההר קצת כתובות ובהן השם מ ס ח ק ם[31]. וממולו בצלע ההר בגובה עשרת צעדים מערה חצובה בידי אדם. ואחר שטפסתי להכנס אליה מצאתי על פתחה שורות אחדות של כתב מטושטש, ויש שנמחה מרוב הזמן, אבל הוברר לי שזאת מערת קברים ושם בעליה צ̇ מ ק א ל. העתקתי את הכתובת בהיותי נתלה בפתח. ומעל למערה הר גבוה ותלול, ועל ראשו מבצר קדמון עזוב, ויש ספורים בדבר המבצר הזה בפיות אנשי המקום. ואחרי ששבתי אל̇ מורי, נתברר לו שבלי ספק יהיו הרבה כתובות בנקיקי ההר הזה, אך מפחד בני השבטים מי יעז לחפש אותן. וכאשר שילחנו ן' א ל ז ב י ר י, אשר היה חובש אותנו, לחפשי, בו ביום שכרתי לי יהודי אחד [52] אמיץ לב מכל אחיו והוא הובילני אל חורבה עתיקה שהם קוראים אותה צ נ ע א ה י ש נ ה, ומצאתי שם את השם ס נ ע י[32] בכתב חמירי ומעט כתובות, ועוד חפשנו בסביבות ההר הנזכר שכונת הגויים.

31 בכתובת מס' 77 אצל הלוי, JA עמ' 142. מכיון שזאת היתה הכתובת הראשונה שמצאה חבשוש בשדה, מחוץ לערים, נרשמה כנראה מציאתה בזכרונו ביותר.

32 צנעא־סנעי — חבשוש חשב כנראה שהשם הקדמון מתאים לשם החורבה, אך מנהג נפוץ בכל המזרח לקרוא חורבות בשם ערים גדולות שבסביבה. ואגב, יש כפר בשם סנאע — בדרום צנעא.

פרק ה

בארץ נהם

א. בעיר אלמַדִיד וסביבותיה

הלוי שולח את חבשוש לשוב לשְׂראע ולחפש כתובות והוא מסכן שם את נפשו

למחרתו נסענו אל ארץ נהם. ואחינו יושבי שְׂראע כבר אספו בשבילנו צדקה כפי עניותם, שעורים כשמונה אוקיות, והן כחצי קַדַח[1]. מזה נתַנו שכר ליהודי שהביא את הרכוב למורי, ואחר שהלך אתנו עוד עד אלמדיד הנחתי לו את שאר השעורים. הוא הביאנו אל אחד מארבעת בתי הכנסיות שיש להם שם. וכאשר נח מורי יוסף מפחד הגויים של ארחב עלה בדעתו שאשוב אל שראע, שמא אמצא שם עוד כתובות. למחרת בואנו אל אלמדיד חזרתי לאחורי אל שראע בלי מלוה, ובכונה עברתי בדרך אחרת עד שהגעתי אל ההר הנזכר לעיל מצד נהם, והייתי עסוק בהעתקת הכתובות שמצאתי שם עד ששקעה עלי החמה ואני בשדה. הלכתי בחשכת הלילה אל שראע, וכאשר הגעתי בשעה שכל בני אדם ישנו דפקתי על פתחו של אחד היהודים שהכרתי. מרוב פחד אמר: „מי זה דופק על פתחי באישון לילה?! אני חוסה בצל אלהים ובצל [53] אדוני חסותי". אמרתי לו: „אל תירא. פתח". אמר: „איני פותח

1 קדח — מתאים לשני פחים מפחי הנפט המצוים.

את דלתי בלילה, מי שיש לו תביעה וטענה אלי יבוא בבוקר אל אדוני חסותי ונשמע דבר ותשובתו". אמרתי: „אחסה באלהים מן השטן הארור". מה זה הטעך ושנה אותך כלפי, הלא אני רעך חיים חבשוש, מלוה החכם, ולא יאה שתשמיעני כדבר הזה, ואני אבקש את חסותך ללילה הזה ואבקש ממך, בשם החסד אשר ביני ובינך, שתתן לי מקום ללון, לא יותר".

כאשר הכירני, מיהר לקום ממשכבו ופתח את הדלת והכניסני ברעדה ופחד, וגם נתבייש, ואמר: „מה זה השיבך הלום, ואנו כבר ניצלנו מסכנתכם ושמחנו בהצלחתכם. האינך יודע שהיום הזה חפשו אתכם הקבילים ושאלו עליכם ואיימו עלינו בעבורכם בטענה שאתם הדלקתם את ההר בכשופיכם אחרי שעלית עליו, וכל ליל אֶמש נשטף ההר באש מכל צד[2]. זה מה שמעידים הקבילים היום הזה אחרי שנסעתם מאתנו. ועתה, לו ידע עליך אחד מהם לא ניצלנו מרעתכם. לכן הדרך שהביאתך הנה היא תשיבך. אל יראך אחד, הזהר בנפשך, ואל ירגיש מי שהוא בבואך אל ביתי, פן תדבקני הרעה בגללך". כאשר הוסיפו לי דבריו פחד על פחדי הקודם, אמרתי בלבי: לו [54] לנתי בשדה והיה יצועי העקרבים וכסתי הנחשים, היה קל עלי מן הדבר הזה ויכלתי להגן על עצמי, אך מן הצרה הזאת אין להחלץ אלא בבריחה בו בלילה. וליהודי הלז אמרתי: „דבריך הפריחו את שכלי והדהימו את רוחי והקפיאו את חושי. אבל רוצה אני לשבת עמך שעה או שעתים עד אשר תשוב אלי רוחי". הלה, אם כי פחד מאד וגינה את מעשי, נתן לי מקום בחדר בתחתית ביתו[3], והחדר הזה היה גרוע מבית הכלא של הנדונים למאסר עולם.

2 גם הלוי מזכיר (B.S.G.P. 1873 עמ' 256), שיש אמונה בין הקבילים שהשדים מרקדים בהר ההוא לאור הלפידים ועל כן אין מעזים לעלות לשם.

3 חדר בתחתית ביתו — הקומה התחתונה בבית התימני משמשת דרך כלל לארוה לחמור ולמחסנים.

ואחר שהכניסני לשם, עלה לישון בחדרו עם ילדיו. כעבור זמן מועט שב אלי ואני הבינותי שהוא חפץ שאצא מביתו. אמרתי לו: „הריני מוכן, אך אבקשך שתלך עמי עד קצה הכפר למען תהיה לי למרגוע". אבל פחדו לא נתן לו לצאת, ורק אני יצאתי, והוא סגר את הדלת ונכנס מיד. ואני בטחתי בה' וחזרתי אל ארץ נִהְם אל מורי וספרתי לו כל מה שקרני, אחרי שמסרתי לו את הכתובות. ואולם מחמת אומץ לבו לא היה מן האנשים המרגישים בצרת זולתם ומאמינים להם אלא ממי שמכחישים ואינם מאמינים.

על מצב יהודי אלמדיד בארץ נהם

[55] בין אחינו באלמדיד לא היה עלינו פחד מפני בני השבטים כמו בארץ ארחב. כי טבע הנהמי אינו כטבע הארחבי, ועל כן יהודי נהם נכבדים וגם קצת אמיצים יותר מזולתם, עד שקולותיהם רמים ובתיהם גבוהים, ואין הקבילים מתלוננים שם שבתי היהודים גבוהים משל המוסלמים. זה מפני ששלום בינם ובין יהודים, ואפשר שהם יראים שמא יבקשו היהודים מחסה מפניהם אצל בני שבטים אחרים ויביאו בזה עליהם צרות ומלחמות כמנהג השבטים. כי נמוס השבטים אומר: האיש החוֹסֶה הוא כפי האיש המַחֲסֶה, כלומר אם החוסה, יהודי או זולתו, נכבד בעיני הבריות בשוקים ובכפרים, הרי זה מורה על כח הקבילי המחסה אותו ועל גבורתו ועל שהוא עושה ליהודי בן חסותו כל מה שהוא ראוי לו. והאיש החלש או מי שיש לו תביעה או תלונה על הקבילים כמו רצח או חוב או פגיעה[4] או זולתם, יקח פר או כבש וישחט אותו בשער הכפר או השוק של בני השבט שמהם ירצה לבקש עזרה נגד בעלי דינו, והם יריבו בחזקה ריב העשוק כפי שמחייב נמוסם הטאגוּת[5],

4 פגיעה: ביחוד עלבון דברים.

5 טאגות — פרושו אליל, רשע, עריץ. באסלאם, כמו ביהדות, דיני

כי הטאגוּת הוא חק הקבילים ולא הדת של מחמד. ואם ירצה ה׳, אבאר את החק הזה במקום אחר[6].

מעשה בנשים פרוצות מעיר צנעא[7]

[56] ועתה נשוב לענינגו. קרה המקרה שבבית סמוך לבית הכנסת שהיינו מתגוררים בו היתה חתונה, ונכנס אלינו קצת משמחתם דרך פרצה בכותל של בית הכנסת שבתוך בית החתן[8]. ובשבוע הזה ביום כניסת הכלה אל החתן[9] שמעתי מן הפרצה קול אשה צורחת בקול[10] בבית השמחה, ואני הכרתי את קול האשה ולא הכרתי את צורתה, ונשארתי נבוך: „מי זאת אשר אני יודע את צעקתה ואיני יודע אותה עצמה. אפשר שיש לי כאן בנכר אוהב?" ועוד ראיתי ברחובות העיר עלמה בלבוש נשי צנעא, ולא הכרתיה, ומביישנותה הליטה את פניה, ולא ראיתיה עוד, וגם לא שמעתי עוד את הקול הראשון. וחרפה לי שאשאל מי הן ומאיזה מקום הן.

וכאשר חזרתי אחרי חמשה חדשים אל המקום הזה הודיעוני מה טיבן ושֶהן מצנעא ושם נתפרסמו שהיו מפקירות עצמן לגויים לשבור את רעבונן, עד אשר גרשון זקני צנעא מן העיר. הן באו לאלמדיד כשהן מתחפשות כביישניות. ומאנשי המקום נתפתו להן

ממונות ודיני נפשות הם חלק של ההלכה הדתית. אך השבטים הולכים בדינים אלה לא לפי ההלכה המוסלמית אלא לפי מנהגיהם המקובלים. בנוגע לארץ־ישראל השוה עארף אלעארף, שבטי הבדואים במחוז באר שבע, תרגום מ. קפליוק.

6 עי׳ למטה עמ׳ [58]. גם הלוי, B. S. G. P. 1873 עמ׳ 261, אומר בקצור ששבטי נהם מתיחסים אל היהודים יותר טוב מן הארחבים.

7 המעשה הזה מובא בכ"י גלאזר בלבד.

8 בתי הכנסיות שבתימן שייכים דרך כלל למשפחות ונמצאים בתוך בתי המשפחות עצמם.

9 לפי הלוי, שם, היתה חתונה זו בפורים(?). החתן היה מלובש כמו ערבי עם פגיון וכו׳, ירו יריות וכו׳, הכל כמנהג המדינה.

10 בער׳: „תרשח". אחד התימנים באר „תחג׳ר", כלומר תסלסל בקול של הלולא, כדרך הערביות בשעת שמחתן. אחרים הסבירו: הרמת קול בדרך נוול.

ובקשו אותן לנשים כדת וכדין. ובשעת בואנו אל אלמדיד, אני ומורי, היתה חתונה לאחת מהן בבית אשר בצדו בית הכנסת שישבנו בו. אנשי הבית הזה כבדונו [57] בדיסה של הריש[11] ובחמאה מבושלת כמנהג בית החתנים אצל הקבילים, ועוד קראונו למשתה, ואנו לא ידענו מאומה מעניניהם. אחר כך ספרו לי שבאותו יום נגלה להם שהן מתעסקות עם מאהביהן, וזה היה „יום ברכת השחר"[12], יום כניסת הכלה אל בית החתן, ובו נתיחדה הכלה עם בחור אחד, ופקדו את שניהם ומצאוהו משחק עמה ושאלוה: מה לך שאת בלי כסות עם הבחור הזה. אמרה שיש לה כאבים במעיה ושנתיחדה עמו למעיכה ומריחה לשם רפואה שלא תכנס אל החתן בכאב הזה. זאת היתה הצטדקותה בפניהם. ואת אחותה לקח לאשה אחרי שנסענו המרי (הרב) של אותו מקום, כי גם הוא היה מן הנפתים. והן לא חדלו ממנהגיהן הראשונים עד אשר הכעיסו את אנשי המקום, יהודים וגויים, ובקשו להרגן, אבל מאהביהן הבריחו אותן אחרי שלא יכלו עוד להגן עליהן. הם נתנו אותן בתוך שקים גדולים וקשרון על גבי גמלים בלילה והסיעו אותן מן המקום על הגמלים כאילו הן סחורות. אלו הן דרכי הכבוד של אנשי הכפרים, ואחרי ספור זה הריני נמנע מלהזכיר מעשים מכוערים כאלה.

11 ה ר י ש — דיסה מגריסי חטה מעורים בחמאה מבושלת וכיו"ב.

12 י ו ם ב ר כ ת ה ש ח ר — בבוקר אחרי ליל כניסת הכלה היא מציגה את עצמה לפני כל אנשי המשפחה כששערה פרוע על כתפיה (השוה משנה כתובות ב', א). „יום ברכת השחר" הוא דוקא יום של מבחן צניעות הכלה. המשל אומר „לא ידבק בך צמר הגפן ביום ברכת השחר", כלומר הכלה צריכה להתאדם באותו בוקר עד שאפשר להדביק בפניה צמר גפן ולא יפול. עיין Jemenica 1116.

שני ספורים על נמוסי השבטים של נהם בענין החסות

א. מלחמה בשל גזלת יהודי[13]

קורא יקר, אם רצית לעמוד על מסירות הנפש של בני השבט הזה (נִהְם) [58] וקנאתם לנמוסיהם ומרצם בהגנת בני חסותם לפי חקיהם, הייתי צריך לצאת מגדר נושא ספרי. אך שים לבך ותן דעתך על הספור הבא.

יהודי אחד מעיר אלמַדְיד מבני חסותו של ןְ׳ מעצאר יצא עם סחורתו מצנעא והגיע בדרכו אל מקום אחד ושם שדדו אותו. אמר לשודדים: „אל תשדוני, כי ןְ׳ מעצאר הוא מַחֲסִי, והוא לא יניח אתכם לעשקני ולהשפילני". אך הם לא שמעו לו, אלא עוד הכוהו ולקחו חמורו ומה שהיה עמו. מיד הלך אל אלמדיד והזעיק את האנשים בצעקתו לאמר: „אני עשוק ומוכה, האדון המחסה אותי הכני ועשקני"[14], עד אשר הגיע מחסהו עם האנשים המסתכלים שם וחקר ודרש מה היה לו. אמר היהודי: „אלג׳ראדי פגע בי ושלל ממני והכני, ואני בוטח באלהים ובך, הוי מחסי". אמר לו הנשיא: „אל תירא, אני אמסור לך כל מה שהלך ממך".

בו ביום אסף כחמש מאות איש מבני שבטו והכינם לפשוט בלילה על גבול אלג׳ראדי שפגע ביהודי בן חסותו. בזמן התנפלותם על מצודת אלג׳ראדי נהרגו שנים מאנשי ןְ׳ מעצאר. אחר ברח אלג׳ראדי, הוא ואנשיו, אל ארץ כֹּוְלַאן וחסה בצל שבט בני גַ׳בְּר, וןְ׳ מעצאר נכנס אל מצודתו והוציא את אשר [59] ליהודי, ושדד מה שבמצודה, וגם החריבה, וחזר אל אלמדיד ומסר ליהודי את אשר לו.

13 את הספור הזה תרגמתי לגרמנית לפי כ"י הספריה בספרי Von den Juden Jemens, עמ׳ 76.

14 מחסי הכני ועשקני — מליצה שפירושה: אם בעל החסות לא יגן עלי, הרי כאלו הוא הוא אשר הכני ועשקני.

אבל אלג׳ראדי פשט עם אנשיו מגבול בני גב׳ר על ארץ נהם והרע לה. אז לקח ן׳ מעצאר בקר ומעט מאנשיו ונסע אל ארץ בני ג׳בר עד אשר הגיע אל קבר ג׳בר ן׳ עלואן אבי השבט, ושחט את הפרים על הקבר. מיד באו שרי בני ג׳בר ואמרו לו: „השקט ותנוח דעתך, מה מבוקשך, הוי אתה השר״. אמר: „את אלג׳ראדי בעל ריבי אני מבקש. הבה נמסור כחוק את הרובים בידכם[15] ואתם תשפטו בינינו במעשה אשר עשה עם היהודי בן חסותנו; ואם הוא הרשע, ריבו את ריבנו מידו, או השיבוהו אל מקומו, ואנו נשפט בינינו״. וכאשר ידעו שרי בני ג׳בר שאלג׳ראדי אשר החסוהו בראשונה הוא הרשע, הכריחוהו לשוב אל ארצו למען ישפטו ביניהם במקומם. ואחרי שחזרו אל מקומם עמדו בקשרי מלחמה ופשטו אלה על אלה עד אשר נקם ן׳ אלמעצאר את כל הרוגיו והרג את אלג׳ראדי ואת אחיו.

וכל העסק הגדול הזה בעבור היהודי סאלם מסך אל־אקצע (הקרח). ובמקום אחר[16] אבאר לך סיבת בריחת היהודי הזה מצנעא והשתקעותו באלמדיד. ואכן זה ספור מבהיל.

15 נמסור את הרובים בידכם — כששני שבטים נצים רוצים להתפשר מוסרים הם את רוביהם לשבט שלישי עד אחרי שזקני השבט ההוא הוציאו את משפטם.

16 ובמקום אחר — בספר שלפנינו לא ניתן הספור הזה. ואולם בכ״י קהתי והספריה (צ״ט, ג—ד) ובכ״י שוקן 543 נמצאת תחילתו וזאת היא: סאלם מסך ואחיו עסקו במלאכת הבנאות בעיר צנעא. פעם אחת הזמינו אחיו סלימאן לנקות (בער׳ „לימסר״) את הבאר של בית כנסת בית שיך הלוי (אחד מבתי הכנסיות הגדולים והעתיקים ביותר של צנעא), כי המים חרבו ממנה, — על כן הזמין סלימאן את אחיו סאלם וסעיד שיעלו מתוכה את הטיט ויעזרו לו עד אשר יגלו המים בבאר. ואחרי שהוציא שלשה או ארבעה דליים (מכאן ואילך רק כ״י שוקן) של טיט נמצאו בבאר שקלי כסף ריאלאת (ריאל=התאלר של מריאה־תריזיה המלכה האוסטרית שהוא המטבע העובר לסוחר בדרום ערב וארץ חבש עד ימינו)...

ב. ענין החסות בזמן התורכים

אבל מזמן שהורם דגל הממלכה העתמנית הרמה [60] — יאריך ה׳ ימיה ויפאר נצחונותיה — והופיעו צבאות המלכות בארץ תימן, שקטו הבריות מן הריבים וממנהגי החסות. ואחינו אלה (בארץ נהם) חיו בחסד הממלכה הרמה ואדוני חסותם בשלוה וברוחה יותר מזולתם עד שרכשו להם תכשיטים ומלבושים יקרים, כי חרוצים היו ואנשים בני חיל [16א], אבל הקבילים קנאו בהם בשביל כך, ובחודש זה, ח ש ו ן ת ר נ ״ ד, התעמר בהם הנשיא ן׳ מ ע צ א ר אדונם ותבע שישלמו לו את מס הגלגולת שהיו משלמים לו לפני בוא הממלכה הרמה אל תימן, ויתר על כן לא נקה אותם ממס הגלגולת של עשרים ושתים שנה שעברו, או שישלמו לו ולחבריו את כסף הכופר בעד ארבעה הרוגים שנהרגו בשביל היהודים, בימיו ובימי אביו וזקנו, ואז שלמו רק הקבילים את דמי הכופר, אבל היהודים לא יעבור עליהם לכל דבר, כחוקות החסות, ועל כן ראוי שישלמו לן׳ מעצאר את מס הגלגולת, והוא שני קרשים במטבע תורכי בכל שנה ושנה, וזה יהיה לערך סך הכל לירה וחצי עתמניות[17] לשנה, כי הגברים המבוגרים בעיר א ל מ ד י ד הם לערך שמונים נפש.

וכאשר תבע ן׳ מעצאר את התביעה הזאת, אחרי שכבר שילמו את מס הגלגולת לממלכה הרמה, קשה עליהם הדבר ולא שלמו לו מאומה עד אשר אמר להם שיבואו [61] הוא והם להדיין בפני הסייד

16א בער׳: לח׳אצתהם וטראסתהם.

17 ערך הכסף בארץ תימן — וכן הוא עוד היום במדה ידועה — לאין ערוך יותר גדול משהוא למשל בארץ־ישראל. התביעה של אדון החסות לא היתה בלי צדק. ההנחה המשפטית של מס הגלגלת היא שהמקבל מגן על היהודי תמורתה בדמו. מכיון שהיהודים שלמו את המס לתורכים ולא לבעל חסותם, יש לבעל חסות רשות לתבוע מן היהודים את כסף הכפר של הנפשות שנהרגו בעבורם.

מחמד ן׳ יחיא חמיד אלדין[18] שהקימוהו אנשי צעדה לכליפה (לאמאם), כי אכן ידע ן׳ מעצאר שהסייד יחייבם לשלם את מס הגלגולת כחק מחמד שהוא חובת הכלל, ויפסוק שבתשלומים לממלכה הרמה[19] לא קיימו מה שמוטל עליהם, ואז לא יוכלו לבקש חסות אצל קבילי אחר. לזה יקרא „בן חסות אשר בחטא"[20], כלומר אם נמצא בן חסות חוטא לאדוניו, ישפטנו אדון שני לחסד או לשבט (ולא יוכל לערער), והם מקבלים על עצמם בענין זה להלחם וליהרג נוסף על ההוצאות. כך חקת שבטי תימן.

אבל יהודי אלמדיד נועצו לקחת פר בן בקר ולשחטו בפתח בית ן׳ מעצאר, אולי ירך לבו וישוב מתביעתו, וכבר שמעו תשובתו לנשיא ן׳ אבו לחום, שיך עיר מלח, אשר השתדל בעבורם אצלו, וזאת היתה תשובתו: „איך אניח להם את מס הגלגולת והם עשירים יותר מבני שבטנו. האינך רואה שכל מה שיש לקבילי הוא רובה השוה ריאל, ופגיון השוה רבע ריאל, ואילו על אשה יהודית אחת אתה רואה תכשיטי כסף בערך חמשים ריאל!" תשובתו זו מורה על גודל רחמיו על חבריו הקבילים, כי העניות נתרבתה אצלם מפני שחדלו מן המלחמות והשוד מפחד הממלכה הרמה וענשיה.

אז אמרו מקצת היהודים: „הבה ונביא [62] את תלונותינו לפני הממשלה הרמה בעיר צנעא, כי לה שלמנו את מס הגלגולת והיא תשפוט עלינו ותמנע את ן׳ מעצאר מלהרע לנו". אך מקצתם אמרו: „לא, כי אם נתלונן עליו בפני שלטון התורכים, נביא עלינו צרות רבות, כי הוא יגרה בנו את אנשיו ויפגע בנו בכל צעד ואין

18 עי׳ לעיל פרק א׳ הערה 6.

19 הממלכה הרמה — התורכים נחשבו כפושעים בעיני אנשי הדת התימנים ובמסים ששלמו להם לא יצאו היהודים די חובתם.

20 „בן חסות אשר בחטא" — כלומר האדון שקבל עליו לריב את ריב בן חסותו יגן עליו גם אם נמצא חטא בבן חסותו זה, כדברי המשל „מא אך אלא אך אלגוא" אין אח אלא מי שיעמוד לימינך גם אם אתה בחטא.

בנו כח להשמר בפניהם, רק יטה ה׳ את לבבם אל הדרך הטובה פן יעשקונו״.

סופו של דבר שהיהודים הלכו אצל בן דודו הנשיא וקבלו בפניו על תביעותיו של ז׳ מעצאר. אמר להם: „אל תיראו, לכו לדרככם ואני אשתדל אצלו״. מיד נכנס אל ז׳ מעצאר ואמר לו: „קבל נא את פני ואל תשיבני ריקם, אם אח ורע אתה לי באמת״. אמר לו: „ברוך אתה וברוך בואך, ומקובלת בקשתך אצלי — זולתי בדבר היהודים״. אמר לו: „חלילה לך מדבר כדבר הזה, ואני לא באתי לבקש כי אם עליהם. הלא ידעת כי הם בני חסות עמנו מימי קדם, ואנו צריכים להם לכל דבר, ואיך נכביד עליהם בשעה שאנחנו והם תחת עול הממשלה הרמה. ולו עזבו את מקומנו, היינו לחרפה בין כל השבטים, והיינו חסרים חסרון גדול בצאתם מעמנו״. אמר לו: „יישר חילך, בן דודי, אמת דברת, אבל כבר נשבעתי עליהם ואיך אשוב מדברי? והם עשירים יותר מבני שבטנו״. אמר לו: „ואם הם עשירים, [63] הרי זה לתועלתנו ולתפארת שבטנו. הלא ידעת כי הנשיא נאג׳י ז׳ אבי לחום היה מצוה ליהודים בני חסותו שלא יבואו אל ביתו לקבול או לדבר זולתו אלא אם כן שמו בפוך עיניהם, וסכו, ועטרו את ראשם בפרחים, ולבשו בגדי שבת, שלא יבואו לפניו כשהם מזוהמים ויתגנה הוא בעבורם, אבל יהיו מכובדים ויתכבד הוא בהם בעיני השבטים. ואתה, אחי, מאחר שנשבעת נקח מהם שבעה ריאלים ונתיר בזה את שבועתך״. — כדבר הזה קרה בשנה הזאת!

חבשוש טורח לחנם להוציא ידיעות היסטוריות מפי זקן בן מאה וארבעים שנה

נשוב לענייננו. בעיר נהם, שהיתה מטרת נסיעתנו מראשית צאתנו מצנעא, לא מצאנו שום עתיקות חמיריות. ואמנם הגידו לנו

שבסביבתם יש חורבות עצומות, ואני הלכתי אל חורבה אחת בצפון העיר, אך לא מצאתי כלום אלא שבר חרס שהיה מוזר בעיני, ועל כן לקחתיו עמי אל מורי שמא ימצא בו רמז לעתיקות חמיר, כי נראה לי שמלאכתו עתיקה וגם הוא מצאו מוזר ושמרו.

אחר כך שאלתי את אחינו שם על המקומות שיש בהם כתובות, והם אמרו לנו שנמצאות כתובות בהרים ובדרך לכפר מלח בסביבתה בכפר אלסוּדה, ועוד אמרו שיש שם יהודי זקן וגילו מאה וארבעים שנה, [64] שמו מרי סעיד אלבארדה[20א] ועדיין לא נס כחו. הלכתי לשם במצות מורי יוסף ומצאתי את האיש הזקן הזה כשהוא מלמד תינוקות — אבל באמת היה חסר חכמה — ובגיל הזה עדיין היה רוב זקנו שחור, ושניו קבועות במקומן, וראייתו כתקונה, אלא שכהו עיניו מעט ותנועתן היתה אטית, רק שמיעתו היתה כבדה, וגופו לא היה רזה, וקומתו קרובה לקומת שאול המלך. אחרי שברכתיו כדרך אנשי מזרח תימן, כלומר בברכות ותשבחות ארוכות, בקשתיו שיספר לי על הנפלאות ועל המאורעות הגדולים שראה במשך חייו הארוכים. אמר לי: „אין אצלי כלום ממה שאתה מבקש; ומה הן נפלאות ומה זה מאורע גדול?" אמרתי לו: „למשל מה אתה יודע על האמאמים שהיו בימי נעוריך והאם היו הקבילים של נהם אדוני חסותך עמהם או נגדם, ואיזו מלחמות וריבות היו, ואיזו שנות ברכה ושנות מחסור ידעת בחייך, שמא יצא לי מזה למוד". אמר הזקן: „אמנם כן, הכרתי את הנשיא פלוני זקנם של בית פלוני שהם דור חמשי אחריו כיום, והנשיא טעזאן היה מקנא בו ומתאוה לנשיאות תחתיו, ואחרי מותו גבר טעזאן על בניו והוציאם מן הנשיאות ובאלה [65] הימים היתה מלחמה בין בני

20א הלוי (B.S.G.P. 262) קורא לו סלימאן אלבארדה ואומר שהיה בן 110 שנים, אלא שאנשי המקום יחסו לו יותר.

השבטים עד שנהרג הנשיא טעזאן, וקם תחתיו הנשיא פלמוני, ואחרי שניהם בא הנשיא טעזוז[21] וכיום הזה הלכו להם ומתו כלם ועתה אין אלמוני ולא פלמוני, לא טעזאן ולא טעזוז, אלא אנשים מושלים אשר לא ידעתים ולא ידעתי את אבותם. ומה ששאלת על שנות ברכה ושנות מחסור, הרי העניות דבקה בי מנעורי ועד היום הזה, ובשנות רעב יפרנסוני ואת בני ביתי הקבילים אנשי חסותי, ישמרם ה'". אמרתי לו: „אדוני, איני צריך עוד לדברים כאלה, ומאחר שאין עמך ספורים על ממלכת צנעא ושאר עסקי העולם, ספר נא לי על מצבי היהודים בתוך בני השבטים, ממה שקרה אותם בעבר והגידו לך הראשונים או ממה שראית בכתביהם או ראית בעיניך". אמר: „אמנם כן, אספר לך מה שקרני בשעה שלקחתי לבני עיצ̇ה אשה מארץ כ̇ולאן". אז הפסקתי את דבריו ואמרתי לו: „אל תספר לי על עיצ̇ה ולא על שוד̇יה אשתו, אלא ספר לי על נמוסי החתונה אצלכם למען אדע מנהגם.

הזקן מספר לחבשוש על מנהגי החתונה אצל יהודי הכפרים[22]

אמר הזקן: דע שאצל יהודי הכפרים שונים חק ומנהג משל יהודי הערים. בשעה שיהודי הכפרים הולכים לדבר באשה לוקחים עמם כבש לסעודת ליל השדוך. אחרי הסעודה פותחים בענין הזווג ושני הצדדים מתנים לפי מנהג המקום על הכסף והבגדים שהאיש יתן לנערה. ורוב הבריות נוהגים במקומות אלה להתנות על

21 טעזוז וכו' — מאחר שיש לספור הזה צביון הומוריסטי, אפשר שהשמות האלה הם מלאכותיים.

22 אני חושד קצת בחבשוש ששם את התאור הזה, שהוא מעניין מאד כשהוא לעצמו, בפי הזקן, סתם כדי לתת לו מסגרת מיוחדת במינה. בכה"י קהתי, ספריה, שוקן אין המסגרת הזאת, ואמנם חסר שם הספור על פגישת הזקן בכלל.

שלשה בגדים [66] לכלה והן מכנסים[23], ועַנְתַרִי[24] ומַקְרָמֶה[25], וממון כל איש כפי יכלתו, ומצנפת לאם הכלה. ועוד מתנים, כמה אנשים יבואו עם החתן ל„קנין", כלומר לקדושין, ואם יבואו למשל עשרה מצד החתן יבואו מצד הכלה עשרים, עם הכלה יבואו כפלים כעם החתן.

ובשעה שמגיעים אצל החתן, הולכים לקראתם ומקבלים את פניהם ונותנים להם שלום. אח"כ נותנים להם חמאה מבושלת או שמן, ובעל הבית ימשח את רגלי האורחים זה אחרי זה מלמעלה לברך ועד לכפות הרגלים, עד אשר ימשח את כלם. אח"כ הוא נותן להם את המכחול לכחול את עיניהם בפוך הנקרא אִצְבַהַאנִי. אח"כ נותנים להם קפה ותֻתֻן (טבק לעשון מקטרת המים), ואח"כ יקריבו להם אוכל, דיסה מקמח חטה או לחם עם חמאה מבושלת, — ונותנים בשפע. ואם נעלם או נשכח דבר, ולא נעשה דבר מן הדברים האלה לאיש מן האורחים, תובעים את בעל הבית לדין אצל שיך המקום, ויחייב את החוטא לפצות את הנפגע בשור או כבש שישחט לכבודו. וכן על כל דבר, על משיחת הרגלים, על מכחול לעינים, או על מנה של בשר, או אפילו אם אין בקפה די קלפות[26] מפרי הקפה, יביאו הדבר לפני השיך וישלם החוטא על כל מה שהחסיר לפי חשיבותו, כבש או שנים או שלושה או ארבעה.

ואם חטא איש לאחיו בימי החתונה בדבור, בקללה, או זולתה, עליו לשלם לכל מלה כופר מסוים, שור או שני שורים או כבש. ובמקום שור אחד נותנים שני כבשים. ואם איים או הרים [67] את

23 מכנסים — המכנסים רקומות בפתילי כסף ושני וכיו"ב, והן יקרות משום כך.

24 ענתרי — כתונת המכסה את כל הגוף.

25 מקרמה — מטפחת הראש.

26 קלפות מפרי הקפה — בתימן, בארץ גידול הקפה, מבשלים את המשקה הנקרא על שמו בקלפות הפרי ולא בפרי עצמו.

ידו על חברו, למשל סטרו לחי, הרי מחיר סטירת לחי שור וריאל אחד, אבל אם שנה או שלש או הרבה לסטרו אין למוכה אלא כבש אחד. ואם באו להדיין בדבר המכות, אומדים את המכות, ומי שהכה יותר מחברו משלם. ואם הם שוים בקללות או במכות ולא הגדיל לעשות איש מרעו, יתנו שניהם ריצוי ל„בַּוֶּה", כלומר לאנשי המקום.

ובבית החתנים כל שעה שמגיע אחד האורחים נותנים לו מקום, ואסור לשנותו כל זמן שהוא אורח, ואם נכנס אדם וישב במקומו, הרי זה חטא וצריך לשלם כפרה כחק. ובשעה שהם מסבים זכות לאורחים לפתוח בשיר ובזמרה לפני האחרים, ושרים לפי התור זה אחרי זה, ואסור להפסיק את בעל התור באמירתו או בשירתו או בזולתן, ואם הפסיק הרי עליו „פגיעה" וצריך לשלם שור או כבש. ואחרי ש„קנו", כלומר אחרי הקדושין, יושבים בסעודה ומבלים את הלילה בתוף ומחול[27].

אחרי כן[28] מביאים כלי הכלה ובוררים ארבעה נאמנים, שנים מצד הכלה, ושנים מצד החתן, לאמוד את ערך הכלים. והם יאמדו את שפופרת המכחול, ולו היה עשוי מקנה פשוט, בשמינית ריאל, וגם את המכחול עצמו, ולו היה מעץ, בשמינית ריאל. והמסרק שתסרק בו שערת ראשה, בשמינית ריאל, וכל דבר אומדים אותו כפלים מערכו. וכלי כסף טהור [68] או מזויף אומדים את האוקיה בריאל.

27 כשקוראים את התאור הזה, נראה שעיקר החתונה הכפרית הם הריבים והקטטות המתפרצים בזמנה. אכן כבר אמרו: אין כתובה בלי מריבה, ואהבת הריב של הערבים דבקה לכאורה גם ביהודים היושבים בתוכם. השוה את התאור המצוין של חתונה כפרית וריביה ע"י הסופר המצרי תופיק אלחכים בספרו „יומיאת" 43—48. — ואולם יש כאן אולי גם מן הלעג וההגזמה של העירוני בבואו לתאר מנהגי־כפרים.

28 אחרי כן מביאים כלי הכלה — קטע זה ניתן בכ"י קהתי, ספריה, שוקן בסוף כל התאור. בחלוף סדר זה יש גם חלוף ענין, כי לפי תאור שלושת כה"י הנ"ל תהיה הערכת כלי הכלה אחרי כניסתה אל בית בעלה. אך דבר זה לא נראה כלל.

החרוזים על צוארה, יהיו מה שיהיו, כל מאה בריאל, עגילי האזנים, ולו היו שרשרות ברזל, במחיר גבוה, רבע ריאל או חצי. אחר כך מחשבים את סך הכל ומנכים ממנו ריאל וחצי — וכן המנהג בכל ארץ תימן. — ואת כלי הכלה קוראים ,גִ'לפה של החתן', כלומר כסותו. וכותבים שטר חוב על החתן לכלה בכל מה שהיא מכניסה לו אל ביתו.

אחר כך מביאים את הכלה אל החתן כשראשיהם עטורים פרחים[29], ובשעה שמגיעים כלם, אנשי החתן ואנשי הכלה, מקבלים את פניהם באריכות, ושוחטים להם על פתח הבית שור או כבש, כי כן מצות קבלת הפנים, ונכנסים בתוף ובזמרה וכל אחד מן הקרואים יושב במקומו הקבוע, ואיש לא יקדים לשבת במקום חברו. ומשיחת הרגלים וכחול העינים כמשפט, — כי כן חק ומנהג שכל אורח הנכנס אל בית בעל הבית תבוא אשה מנשי אותו בית ותמשח ותמרח את רגליו ממעל לברכים ועד כף הרגל. — ומביאים קפה ותֶתֶן, ואחרי הקפה מביאים את ,פתיחת הסעודה'[30] והיא דיסת גריסי חטה או לחם עם חמאה מבושלת. ובסעודה השניה הזאת אוכלים לביבות דורא[31] או דיסה מקמח חטה[32] עם מרק. באחרית הסעודה קם אחד ומחלק את הבשר לכל אחד על ידו, ולזה יקרא „מנה", ואם תמעט מנתו של אחד או שכח המחלק את אחד מן הקרואים, והיה זה חטא, ואחרי הסעודה ילכו להדיין וישלם המחלק ריצוי לנשכח, חצי כבש או

29 כשראשיהם עטורים פרחים — אין אלו „עטרות חתנים" שנתבטלו כבר בזמן חרבן בית שני, אלא מנהג הקבילים הוא לשים אגודת פרחים בשער הראש בכל עת של שמחה וחג, ע"ל [63].

30 „ואחרי הקפה מביאים את פתיחת הסעודה והיא דיסת גריסי חטים, או" — מלים אלה אינן בכ"י גלאזר.

31 בער' לְחוּח. עי' עליו באריכות בספרי Jemenica מס' 1004.

32 בער' עַצִיד, או כפי שהתימנים אומרים וכותבים: עציט. על הדיסה „הלאמית" הזאת עיין בספרי Jemenica 6—705.

כבש. ובזמן מסבתם בלילה, כשהם מכים בתוף[33] ושרים, [69] מכבד כל אחד מן האורחים את החתן בסך כסף או חטים כמה שהוא חפץ, או במתנה אחרת, וזה חק ולא יעבור על כל מי שיהיה באותה מסבה, ולו יהיה קבילי. כן דרך היהודים, הגרים בין הקבילים.

— אמר המחבר: וכן מנהגם עד היום הזה ומה אאריך לך בתאור „החטאת" והדינים ו„הפגיעות" לפי חקי השבטים ומשפט הטאגוֹת[34].

על דרב אלחנשאת, עיר יהודית עתיקה שהיא עכשיו חרבה וריקה מתושביה

אחרי כל זה חזרתי לשאול את הזקן על ספורי הקדמונים והקורות הרשומים בספריהם. השיב: „אני אינני יודע כלום, אבל זקני ספר לי שמשפחתו היו גרים בעיר דַּרְב אַלְחַנַשַׁאת[34א] והיו עשירים גדולים, כי היו להם שדות רבים שהיו חורשים וזורעים אותם וחיו חיי רוחה, כפי שאפשר ללמוד עוד עתה מדמות השדות הקדומים שנעתקו עכשיו לרכוש הקבילים, חוץ ממה שהרויחו במלאכותיהם, כי הם עשו כלי המחרשה מברזל, ותכשיטים מכסף ונחושת, ועבדו אצל אדוני חסותם הקבילים בכל מלאכות עור[35],

33 התוף הגדול, ער' מְרַוַאס.

34 ע"ל עמ' [55]. — בשולי הקטע האחרון, על יד הדברים על מניות הבשר, כתב קורא אחד בכ"י שוקן עמ' 551 (בערבית): „בזה יש טעות הרבה מצד המחבר".

34א אין הלוי (B.S.G.P. 262—3) מזכיר את דרב אלחנשאת, ובכלל אינו אלא רומז למה שמסופר כאן, והוא מיחסו לכפר אלסודה (ע"ל [63]) עצמו. הוא אומר שהיו בו מקדם 500 משפחות יהודיות ועתה רק 15. ואולם מה שמזכיר הלוי בנוגע לשמות המשפחה הקדמונים נראה לי שנתחלף לו בית הקברות של אלסודה בבית הקברות של אלבראקש, עי' למטה.

35 מלאכות עור: השקאת השדות נעשית בתימן המרכזית בדליים עשויים מעור, מכאן החשיבות הגדולה של ענף מלאכה זה.

ובנגרות, וביחוד במלאכת הקדרות, ועד היום הזה תמצא בסביבות חורבת דרב אלחנשאת ממש הרים מפסולת משרפות הקדרות, ורק מעוטם עסקו במקח וממכר. ועל כבודם מעיד שעל רוב קברותיהם יש מצבות כתובות[36].

שאלתי: „ומה זה קרה אותם שנחרבה עירם?" אמר: „אמנם כן, ספרו לי שבשעה שהוציאו את היהודים מגלילות [70] ארץ תימן וגרשום אל תהאמת מֻוְזַע אבדו רבם בדרך ובתהאמה, והנשארים אשר שבו מן התהאמה לא גרו עוד במקומותיהם הראשונים, אלא הקבילים נתנו להם אדמות, או קנו מהם היהודים או שכרו, במדה שיכלו לבנות להם סכות אבנים. ומאז ועד היום הזה העיר דרב אלחנשאת חרבה". (ואני שגדלתי בחקירת המעשים האלה יש בידי ידיעה מספקת מקורות גרוש היהודים וגלותם בשנת 1089)[37].

שאלתי על מקור העיר. אמר: „קרובה היא אלינו. אשלח עמך אחד הילדים להביאך לשם". הלכתי אל החורבה ובקרתיה ומצאתי בית הקברות במדרון ההר ובו הרבה כתובות יהודיות, כפי שתאר לי, אך כתובות חמיריות לא מצאתי. אחרי שחזרתי אל מורי יוסף וספרתי לו על כל מה ששמעתי וראיתי, התפעל ותמה ואמר לי: „חזור לאחוריך מיד והעתק לי את הכתובות בצורת הכתב אשר על המצבות ואל תשנה אותו לפי הכתב שלך ותלך מיד ועד הערב

36 מצבות כתובות: בתימן, כמו בכמה ארצות ערביות אחרות, לא נהגו היהודים לשים כתובות על מצבות הקברים, ואפשר לראות עוד כיום במעלה הר הזיתים בירושלם מצבות המערביים בלי כתובות. עי' להלן [127]. הלוי (B.S.G.P. 1873 עמ' 262) אומר שבשאר תימן אסור לשים כתובת על מצבה. ונראה שזה מוגזם.

37 גלות מוזע בשנת 1677/8 היא מאורע מכריע בתולדות יהודי תימן. חבשוש כותב בהערה שיש לו לספר הרבה על הגרוש הזה. בספרו „קורות הזמן" הוא מקדיש לו פרק מיוחד (י"ו), עיין מאמרי „כ"י עברי־ערבי על קורות היהודים בתימן", קרית ספר י"ד 268. מן ההערה הזאת לומדים, דרך אגב, שחבשוש אסף ידיעות על קורות יהודי תימן במשך שנים רבות.

תהיה פה". אני, כיון שראיתי את תשוקתו הגדולה, פגה ממני העיפות וקבלתי את דבריו ולא מריתי, אלא שבתי ועברתי את הדרך בריצה מהירה עד שהגעתי אל החורבה קרוב לשקיעת החמה, כי יצאתי מעם מורי אחרי שעת המנחה. העתקתי מה שנקרה לי, וחזרתי אל הצרפתי בחשכת הלילה ומסרתי לו את ההעתקות אחרי שחשבתי בנפשי שאקבל ממנו שכר [71] נוסף על השכר שקבע כאשר שבתי אל ארץ ארחב (ע"ל עמ' 51), אך הפעם לא ידעתי למה לא כתב לי שכר ולא גמול — אפשר שלא היה לו דיו או ניר[38]!

מחוץ לכתובות העבריות האלה לא השגנו כלום בעיר אלמדיד.

מלאכות יהודי אלמַדיד בארץ נִהְם, וביחוד הדיג

אחינו, יכתב זכרונם לברכה, נתנו לנו מזון כל צרכנו, לא בשפע ולא ברזון, כי בחסד הקבילים פרנסה מצויה להם יותר מליהודי שְׁ ר א ע. כי אין ליהודי שראע עסק אלא אבני הסיד שהם, נשיהם, וילדיהם, שורפים וטוחנים אותן, ועוד מלאכת העור, ועל כן גלויה העניות בתוכם ובתוך אחינו ארץ אַ רְ חַ ב בכלל, עד שמגודל עניותם רחמו עליהם הקבילים מחסיהם, והביאו את מס הגלגולת ב ז מ ן ה ז ה אל הממשלה הרמה, יאריך ה' ימיה, ושלמוהו מכיסם תחתיהם.

ואולם אחינו יושבי ארץ נִ הְ ם מקצתם עוסקים במלאכה אצל הקבילים[39], נגרים, חרשי ברזל, צורפים, רוקמי בגדים, ומקצתם

38 לא כתב לי — הלוי נסע במסעו המסוכן הזה בלי כל כסף. השכר שהתנה עם חבשוש על מציאת כתובות ש ב א י ו ת (עי' להלן 112) היה צריך להשתלם אחרי שובם אל צנעא. חבשוש מתרעם כאן — בלשון של הומור הרגיל אצלו — שהלוי לא נקב לו שכר על מציאות כתובות י ה ו ד י ו ת.

כתובות של מצבות מעדן נתפרסמו הרבה, עיין בספרו של א. בראואר ע' 229. ואילו על הכתובות האלה לא נודע דבר עד עתה, לע"ד. הלוי אומר רק שבית הקברות הנ"ל הוא מן המאה הארבע עשרה(?).

39 עוסקים במלאכה אצל הקבילים — בערבית: מעאמלין. בעל המלאכה

סוחרים, ומקצתם נוסעים אל מקומות גדול הקפה לבקש שם פרנסתם, ומעטים יש להם אדמה והם עובדים אותה. ועוד יש להם ואדי שאין גדל שם אלא העץ הנקרא ח ו ץ, והוא מין דקל, והם כורתים ומפרקים את העצים ומביאים [72] אותם על גמלים אל צנעא לעשיית מטאטאים. ונשיהם עוסקות ב עַ זַ ף (גמי), והוא מין עשב שהם קוראים אותו חִ נְ דִ י ד, ואין לו עלים, ושוקו (גבעולו) דק וארכו כשלושה צעדים, ועושות ממנו מקלעות להגשת האוכל, קטנות וגדולות, וקופות סלים[40] וזולתם, ואלו הם כלים שמשתמשים בהם תושבי תימן.

ובזמן החרף[41] נוסעים הם אל נהר כֿ א ר ד, והוא יוצא מארץ אַ רְ חַ ב ומשקה את ארץ א ל ג׳ ו ף, לצוד דגים. וזה מעשיהם: קונים הם צִ פַ ר מצנעא אשר יובא לשם מארץ אָ נְ ס ומחירו גדול ממחיר החטה, והוא דומה לזרעוני הניל (צבע אינדיגו). הם טוחנים את הצִפר ומערבים אותו במעט קמח שעורים וצובעים[42] בו את הקמח בתוך שק של עור. אח״כ צולל אמודאי שבהם עמוק בתוך המים, במקום מערבולת או זולתה, ושופך לאט לאט את הקמח הצבוע אל תוך המים, וחבריו מצפים לדגים ברחוק אלף צעד או יותר ממקום שפך הצִפר. כי ברגע שהדגים מרגישים בו או אוכלים ממנו, הם משתכרים או מתהממים כמו מתים. המים סוחפים אותם אל עמקי המערבולות ואח״כ משליכים אותם אל מקומות רחוקים. וחברי

היהודי הוא בקשר קבוע עם קבילים מסוימים, כלומר הוא עובד בשבילם, אך אינו מקבל תמורת מלאכתו תמיד כסף מזומן, אלא קצבה ידועה של תבואה ניתנת לו בזמן הקציר.

40 בער׳: אגטי מנאסף ורבעאת.

41 ובזמן החרף — בער׳: אלשתא. בתימן אין גשמים בחרף אלא בקיץ. שאלתי מומחה והגיד לי שציד הדגים הוא בחרף, לא בזמן הגשמים.

42 וצובעים — בער׳: מצבוגה. תרגמתי לפי השמוש הרגיל. מר יהודה סרי ג״י באר לי: מערבים, טורפים.

האמודאי השופך את הצׂפר משגיחים לבואם של הדגים המהוממים הצפים על בטניהם (כונתו לאמר בודאי: כשבטניהם למעלה, פרקדן) וקופצים אל המים ומוציאים אותם. והדגים הגדולים נזוקים הרבה מן הצׂפר ונעשים חסרי תנועה (גירסה אחרת: אך אין נעשים חסרי תנועה)[43] [73] ונמלטים מן הדייגים. ומשקל הדג הגדול הוא שלוש עד ארבע אקות[44], ואת הזכרים של הדגים קוראים אַוְשַׁאג׳. ואחרי שמוציאים מבטניהם את הקרבים מביאים אותם לצנעא — במסע יום ולילה פן יסריחו — ולפני בוא התורכים מכרו אותם ליהודים בלבד. ולפעמים מתנפלים עליהם הבדוים על יד נהר אלכׂארד ושודדים מהם את הדגים.

ויש בארץ תימן שלושה נהרות מפורסמים בדגים. נהר אלכׂארד ומוצאו בארץ ארחב. וסִרְדָר ומוצאו בארץ אל־חימה. והשלישי שמו אלנבעה ומקורו בארץ אלחדא. ודגי נהר אלכׂארד הם הטובים והטעימים מכל דגי העולם. ולפי הרוב לא יובאו לצנעא אלא דגי אלכׂארד.

תורתם של יהודי ארץ נִהם. מחלוקת בין מקובלים ובעלי פשט בשל שער הנשים

מאחר שאין הפרוטה מצויה אצל אחינו בעיר אלמדיד אספו לנו צדקה[45] ארבעה קדחים של דורא ומכרום ומסרו לידינו ארבעה ריאלים להוצאות הדרך.

יהודי אלמַדִיד, וכמו כן יהודי מִלְח, שוקדים על למוד הספרים

43 הגירסה: אך אין נעשים חסרי תנועה — הנמצאת בכ״י קהתי והספריה (בכ״י שוקן חסר קטע זה) — נראית יותר. אך בכ״י גלאזר נכרת עדיין מחיקה של שנוי, ועל כן יש לקבל כגירסת המחבר את הגירסה שנתנו לפני הסוגרים.

44 האָקה היא לפי גלאזר (אצל גרוהמן ח״ב 99) קילוגרם ורבע.

45 צדקה — הקורא יזכור שיוסף הלוי התחפש כחכם ירושלמי אוסף נדבות. קרח — ע״ל הערה 1.

הנודעים להם, וכח הזכרון של מקצתם הוא גדול משל שאר יהודי תימן, כי אכן מצאנו ביניהם שיודעים לקרוא את סדר השבוע בעל פה בלי ספר[46] וגם בשאר ספרים הם יודעים בעל פה פרקים או שערים או קטעים שלמים מחוץ לתפלות ולומדים אותם בינם לבין עצמם, כשהם בכפרי הגויים, בשעה שהם פנויים ממלאכתם. ולפי הרוב חכמיהם מתאמצים יותר מיהודי כַּוְלַאן [74] וַאַרְחַב וזולתם בלמוד יסודות התורה והלכותיה על דרך שלמדום אבותיהם, ואם תהיה להם קושיא בהלכה, או יפלא מהם דבר, או תפול מחלוקת ביניהם, ישלחו שאלות אל צנעא ויקבלו עליהם דעת חכמיה.

ובעת שהיינו שם, הגישו המחמירים שבהם, והם ההולכים אחרי ספרי הקבלה, את תלונותיהם לפני מורי יוסף, שידון ביניהם ובין אחיהם בעלי הפשט[47] בענין סלסולי השערות שהנשים משלשלות מראשן על פניהן לנוי כדרך נשי הקבילים. המחמירים טענו שההתנאות בשער איסור, ועוד שגלוי השער חטא גדול, כפי שמתבאר מספר הזהר הקדוש שהם אומרים עליו שהוא מזמן קדמונינו והם מיחסים אותו לר׳ שמעון ן׳ יוחאי ע״ה שהיה בתקופת המשנה. ובעלי הפשט השיבו להם ואמרו: מנהג אבותינו תורה, ולא נשנה ממה שירשנו מקדמונינו. והיתה בענין זה מחלוקת גדולה עד שהגישו עצומותיהם אל נשיאי הקבילים אדוני חסותם שישפטו ביניהם, והנשיאים כדרכם

46 לקרא את סדר השבוע בעל פה — כמובן, עם הטעמים!

47 נגוד זה בין בעלי הפשט ובין ההולכים אחרי ספרי הקבלה נתגבש, בהתחלת המאה הזאת, ביצירתה של מעין כת של מתנגדים, שקראו לעצמם „דור דעה" ולמתנגדיהם „עקשים". רבם היה החכם הגדול ר׳ יחיא קאפח ז״ל, ועל שם בנו של זה, הנקטף בלא עת, נקרא ארגונם הנמצא כעת בארץ־ישראל בשם „ארגון אבי דוד". על ערות הפולמוס תעיד הופעת ספר „מלחמות ה׳" של ר׳ יחיא קאפח ז״ל תרצ״א ושל ספר המקובלים „אמונת ה׳" תרצ״ח(!), שניהם בירושלים. — מהערה זו של חבשוש אנו למדים שנגוד זה היה קיים בתימן עוד לפני שבעים שנה ויותר.

[75] עם בני חסותם לקחו את שני הצדדים אל צנעא שישפטו ביניהם חכמי יהודי צנעא. והיה הפסק שמאחר שאין זה דבר המסכן את יסודות הדת, אין איסור למי שסומך על מנהג אבותיו, ואין היתר למי שרוצה להחמיר על עצמו. ופסק זה היה דומה לפסק אחד האמאמים בשנת התר"ח ליצירה (1848) והוא שהאמאם אלנאצר היה מתחסד ואסר על השירה והזמרה בכל בית שמחה[48] וזולתו, למוסלמים ויהודים. ואחרי שנרצח, הגישו מקצת אנשים אל האמאם שקם תחתיו שאלה בענין אסור הזמרה, והשיב להם: הזמרה אסורה, אבל מי שמזמר מזמר[49].

אבל מורי יוסף תמה על מחלוקתם בדבר הזה ואמר להם: „אינני רואה שום אסור בקשוט הזה, כי המשנה אומרת: יוצאת אשה בפאה נכרית". תשובתו קשתה מאד על המחמירים, והם הלכו מלפניו בפחי נפש. והמחלוקת הזאת נתפשטה בכל הגלילים האלה של מזרח תימן. ויש מי שנמנעו מן הנוי הזה, ויש מי שלא שנו ממנהגם הקודם, ויש מי שהצניעון ושמו במקום שערותיהן רצועות עור כבשים, או הוציאו שני גדילים מראשיהן על צדעיהן כדי שלא תהיינה מגונות, וביחוד אם לא היו להן קשוטים אחרים היו מסתפקות בסלסולי שערות.

זהו תאור מקצת [76] ממצבי היהודים בזמן החדש, ועתיד אני להשלימו במקום אחר.

ב. בכפר מלח וסביבותיה

קֻלְת אליהוד. — קינה על שממת הארץ

כבר הזכרנו לעיל שבעיר אלמדיד, שהיתה מגמת נסיעתנו, לא מצאנו מאומה ממבוקשנו, אבל לבבינו שקטו במה שמצאנו בארץ

48 בית שמחה — למשל חתונה, ברית מילה וכיו"ב.

49 והיה דבר זה למשל לאנשי צנעא על כל פסק שאין בו הכרע.

ארחב (ע״ל 51) ובמה שספרו על המקומות במזרח הארץ. על כן שמנו מגמת פנינו מזרחה, ואחינו קבלו על עצמם להביאנו אל מִלְח בדרך מעלה שַׁיְחַאן, והיא דרך הרים ולא דרך מישור. ומצאנו שם במעלה שיחאן מה שמצאנו כדי עמוד אחד כתובות ערביות ומעט עבריות. לעומת זה לא מצאנו מאומה במקום הנקרא קְלְת אליהוד[50], וקלת בלשון ערבי הוא מקום שפל, ריק, ורע, בין הרים. משם יצאנו בחושך[51] דרך חורבת שיחאן אל כפר מִלְח. והשמש היתה בלב השמים אבל לאט לאט העלו חלודה[51] הרי הארץ ונתכהו גבעותיה, וקשו עלינו אדיה, עד שדמיתי שאני באחד ממדורי גהנום. והסתכלתי בתושבים האומללים שאין להם קיום[52]. ארצם הרים ועמקים ושדי בעל, והפרנסה אינה באה להם אלא בחטיפה, והרעב משחרם לעתים מזומנות, הגשמים אינם מצויים, התושבים נמקים בעניות, הקבילים יוצאים את הארץ [77] ונודדים עם משפחותיהם ובהמתם אל המערב, ואז קוראים להם „הֲלָכים״[53], עד שיפול גשם מספיק וישובו ואז קוראים להם „מרויחים״, כי חורשים וזורעים הם כמו עשירים, אך עוד מעט ושוב הם עניים ונמקים בחיי לחץ.

[המחבר ממשיך ומסיים את קינתו בהתבוננות היסטורית: בזמן מלכי שבא היתה הארץ מבורכה, כי אז שמרו על הסכרים להשקאה וכיו״ב, ואולם כובשים זרים, הפרסים וביחוד החבשים, החריבו את תימן.]

[6,78] כזאת היא צורת ארץ נהם וסביבותיה, כפי שנראתה לי אחרי שעלינו מן המקום הנקרא קלת אליהודי[50].

50 קלת אליהוד — בעמ׳ [78] נקרא המקום קלת אליהודי.

51 בחושך — בער׳: פי צֻלמה. אם הנוסח נכון (כל החלק הזה נמצא בכ״י גלאזר בלבד), פרושו כנראה שבתוך הגיא הלכו בחושך אע״פ שהשמש היתה בלב השמים. אח״כ, משיצאו מן הגיא, ראו את כל הגבעות מכסות אדים וערפל מרוב החום. הלוי 1873 .B.S.G.P עמ׳ 268 מזכיר מראה דומה בכניסה אל ארץ אלג׳וף.

52 מכאן ואילך ממשיך המחבר בחרוזים של קינה. כל כך נתרשם משממת הארץ. הלוי (שם, 264) אינו מזכיר מזה כלום. גם השם הגאוגרפי „קלת אליהוד״ אינו אצל הלוי.

53 הלכים — בער׳: מַצַאיַא, עוברי אורח, במובן עניים.

פרק ה

קבלת פנים בכפר מלח. מציאות ארכאולוגיות בסביבה

אחרי שהביאו אותנו אל מלח, הכניסונו דרך החצר אל הקומה התחתונה של בית המלמד היהודי, ואחרי שסגרו הדלת הלכנו ממששים כעיורים במרתף חשוך כשחור הלילה עד שעלינו אל מטבח הבית, וגם שם היה חושך עד שבאמצע היום לא ראינו אלא לאור האש שעליה נתבשלה ארוחת הצהרים. עמדנו שם מעט ותימרות העשן הזילו דמעות מעיני ומיץ מאפי, ושאלתי את נפשי: „איך אפשר לשבת בחדר כזה, ובמה חטאתי שנגזר עלי העונש החמור הזה, אבל הוחילי לאל נפשי, כי האל אוהב את המיחלים". עוד אני מוחה מעל פני את הזעה והדמעות — וזולתן, — והנה בא בעל הבית יחיא בן סעיד והוא המלמד והוא הממונה על הקהל. כיון שראה את החכם מורי הצטער על מראה פנינו [53א] ונתן לנו שלום ביד [79] וגם נפל על צוארינו כדרך אנשי מזרח תימן, וצוה לאשתו לפתוח את האשנב אשר בגג המטבח — וזה היה רצוננו למען יקל עלינו מן העשן — ובשעה שעדיין אמר לנו דברים של קבלת פנים כבר הקדים ועלה בסולם אל האשנב והזמיננו לבוא אחריו. אני רציתי לשבת על גג המטבח כדי להמלט מחום היום ומתימרות העשן. אבל האורח ברשות בעל הבית, על כן הלכנו אחריו והוא הזמיננו אל העליה והוריד שטיח שהיה תלוי על כותל החדר מיתדותיו ופרשו לנו כשהוא מקופל, והביא לנו תתן לעשון וקפה, ורוח לנו. ומיד שחט כבש בעבורנו למען תברח ממנו עיפותנו, ואנו שאלנוהו על מבוקשנו והוא הודיענו את המקומות שידע.

למחרתו, אחרי שהאכילונו חמאה מבושלת ודיסה של גריסי חטים, שכר לי יהודי והלכתי עמו. ומצאתי במקום הנקרא בראן [54]

53א בער': תכבר עליה ונ'והנא. אפשר שתרגומו: נשא את פנינו, היינו מכובדים בעיניו.

54 הלוי קורא למקום זה Beran, ואילו אצל חבשוש נכתב בריש דגושה.

גיא ובו כתובות אחדות כתובות בצלע ההר בצבע אדום, והקבילים סבורים, לפי דבריהם הבטלים, שאין זה צבע אלא דם נערה בתולה. ועוד ראיתי בבראן מקום בתוך האדמה ואנשים גרים בו והוא בנוי באבנים חֲמִירִיות גדולות וחתוכות כמו סבון[55]. ועוד הלכתי אל סביבות מסורה[56] והגעתי אל חורבה גדולה מאד והיא מבניני בני השבטים הערבים. ובשובי ראיתי שורות אחדות על טיח בסכר מים הרוס. ואחרי ששבתי אל מורי [80] והודעתיו את אשר ראיתי, אמר לי: המקום אשר ראית בתוך האדמה הוא מקברות הקדמונים.

כתובות וציור במצודת אלכְּתְב. יוסף הלוי לומד גיאוגרפיה מפי יהודי מלח

אמר הנוסע: מחמת אורך הזמן אינני זוכר עוד כל מה שהשגתי במָלְח, רק מה שגליתי בעלותי את ההר בדרך חורבת שַׁיְחַאן אל מצודת אלכְּתְב, והיא מצודה רמה בארץ נְהֻם, והיא עתה חרבה ואין בה יושב. ואחינו היהודים אמרו לי שבדרך ההיא מושלכות הרבה אבנים שבהן כתובות עבריות ונכריות, ואני מצאתי מהן ולא היו אלה אבנים מסותתות לבנין[57]. וזה מוכיח שבמקום הזה היו נוהגים לעבור ולבנות(?)[58] הרבה אנשים, כי היא ממוצעת בין שתי הערים ששמן צְרְוַאח, צרואח אשר בגבול בני גַ׳בְר וצרואח אשר בארץ ארחב.

55 אלו הם, כנראה, „העאדיאת", הבנינים הקדמונים, שהלוי B.S.G.P. 1873 עמ' 267 מזכירם דרך אגב.

56 מסורה — ו"ו דגושה, אם כן תהיה הגיתה: מַסֻּרָה. איננה אצל הלוי.

57 הכונה כנראה: האבנים לא היו מסותתות היטב כדי לרשום בהן כתובות ממש, אלא מה שנכתב עליהן היו רישומים ארעיים, Graffiti. הלוי שם 264 מזכיר רק שהיו באותו מקום הרבה כתובות עבריות — מבלי לתת פרטים על טיבם. בנוגע 5 Graffiti השבאיים אשר שם, עיין JA 17 וגם 71.

58 ער': ותשיידהם. ותרגמתיו לפי מובנו הספרותי, אף כי לא התכון לו, לפי דעתי, המחבר.

בשולי המצודה ההיא, בצד הפונה אל אלמדיד, מצאתי ציור של אדם עם כתובת. האדם היה חגור נשק, הקשת על כתפו ותלי הפגיון על מתניו, כדרך בני השבטים עד היום הזה, לפי לבוש הבדוים משבט יאם[59]. העתקתי את הציור הזה בסכנה גדולה כי הוא בראש פסגת ההר מאחור ותחתיו מורד חתוך (זקוף) מבהיל, עד שכמעט לא יכולתי לראות את האנשים בואדי, והם היו בעיני כזבובים מעצמת הגובה. התכופפתי והחזקתי בידי את הסלעים[60] ורגלי נאחזות [81] בצוקי ההר, ואני תלוי בין שמים וארץ כמו נחש, לרשום בזכרוני מקצת הכתוב, אחר הייתי מעתיקו בעט וחוזר חלילה עד שגמרתי את הכל אחרי עמל קשה. ולוּ כבר לימדני מורי את הכתב החִמְיַרִי הזה, הייתי קוראו ומעתיקו מבלי שהגיעוני כל הצרות האלה, אבל הוא הבטיחני לפני צאתנו מצנעא שילמדני אחרי שובנו, אחרי שבצענו את כל מעשינו, ולכן היתה בי תשוקה עזה וטרחתי בזה לשם החכמה — ולשם השכר.

בערוב היום שבתי אל מורי ומסרתי לו את ההעתקות והודעתיו את אשר מצאתי, והוא כדרכו היה רושם את הכל על פתקות, לא במחברת[61]. ומורי יוסף התיחד בחקר ההרים והעמקים והאפיקים והחורבות והכפרים ותושביהם לפי שאלות ששאל את היהודים. והם לפי דרכם העלו (או: הוסיפו) ואדי פה והסירו (או: השמיטו)

59 השבט הדר בג'וף, עי' להלן. לפי Rathjens — v. Wissmann, Südarabien — Reise ח"ג עמ' 132 שונה לבוש אנשי הג'וף מלבוש התימנים ודומה לשל הערבים הצפוניים. הערתו של חבשוש היא יפה מאד ומעידה על הסתכלות וכשרון קומבינציה כאחד. לא מצאתי אצל הלוי רמז לתבליט זה.

60 בער': ואמסך בידי אלאוצ̇אר וארג'לי פי אחקאף אלג'בל. מר רצאבי מוסר בשם סעיד אלצברי שהמלה הראשונה, המציינת בער' ספרותית „צרורות", פרושה „בליטות קטנות יוצאות מן ההר", והמלה השניה פרושה „נקבובים קטנים שהרגלים תוכלנה להאחז בהם".

61 וכן אומר הלוי בתחילת מאמרו ב-.B.S.G.P: רשימותי חוברו בשפה העברית ונכתבו בעפרון על פסות ניר צרות למען הסתירו מעיני הערבים.

הר שם, אין זה בעיניהם חסרון, ואינם בעלי „גאוגרפיה" עד שיבינו וישכילו את דבריו, אלא דעתם על האוצרות, ביחוד במקומות חרבים, והם חשבו שלא שאל אותם אלא עליהם. ולפי אמונת ההמון מוציאים השדים לפעמים את גנזיהם החוצה ליבשם מן הטחב או לסבה אחרת שרק הם יודעים או לשַׂבֵּר עצמם (או בני האדם) בהם מרוב תשוקתם להם[62] [82] ורק לעתים רחוקות ימצא קומץ אחד מהם, לא יותר. אלו דברי המשתוקקים להתעשר. והשם גִ'ן (שדים) בלשון תימן אפשר שהוא לקוח מן השם ג י נ א לפי שהצורות הנקרות לדמיונם מכוערות[63].

הלוי פוגש באיש מן הקסטה הנקראת קראר. עליה ועל הקסטה של הג'ר

מורי אמר שרצונו ללכת מן הבית ולראות באנשים. יצאנו ופגשנו באיש קַרַוִי[64] אחד, והוא בא עם מורי בדברים בנעימות עד שמורי טרח לכתוב עבורו שתי תיבות בכתב ערבי. הקרוי התפלא מאד ואמר: „כיצד כותב יהודי ירושלמי את כתב האסלאם?", והפליג בשבחו. אחרי כן נפוצה השמועה שאין זה ירושלמי אלא מלאך מן השמים, כי בשביל שתארו וצבע עורו היו משונים משל אנשי המקום, אמרו: זה מלאך[65].

והקרוי הזה מן האנשים הנקראים ק ר א ר — וביחיד: קרוי, אפשר מלשון מַקְרְוִי (רוכל המחזר בכפרים) — והם קבילים ידועים

62 בער': או ליגאירוהם בהא לסבב תמנאהם להא. ואפשר שתרגומו: לגרות את בני האדם בהם.

63 בער': מן אסם גינא והו מע אן צורהם זריה מנהם סמו אלמעארצ'ין לכ'יאלהם ג'ן.

64 על הקרוים מספר הלוי בהזדמנויות אחרות, בתאורו את מסעו בארץ אלג'וף, B.S.G.P. 592. ידיעות הלוי וחבשוש מ ש ל י מ ו ת זו את זו.

65 הלוי אומר רק שמחמת לובן בשרו חשבוהו פעם לאשה. עיין להלן.

במזרח לצנעא שאין להם יחוס כמו לשאר קבילים, והיהודים קוראים להם חם, כלומר שהם מזרע חם בן נוח. והם נקלים בעיני שכניהם, אף על פי שהם מוסלמים, ואין מתחתנים בם ואין יושבים במסבתם, ואין נכנסים במלחמותיהם, ואינם יכולים לשבת בשום מקום אלא תחת חסות, והם כמו עבדים, [83] והיהודים נכבדים מהם אצל הקבילים.

והאנשים האלה הנקראים קראר שונים מן האנשים הנקראים הֶגְ׳ר. כי למֻהַגְ׳ר (יחיד של הג׳ר) יש חשיבות וכבוד אצל הקבילים ולוקחים מהם דיינים לשפוט ביניהם ומתחתנים בם, והם יכולים לבוא אל ארץ ולהתישב בה ולקנות בה קנין ואינם צריכים להכנס אל עסקי הקבילים, כגון מלחמה או שוד או קנס [65א] אם אינם רוצים. ואסור לעולם לפגוע בהם. אם יפגע בהם אחד בעלבון או גזל או הרג או זולתם, הרי כל הקבילים יקומו לריב את ריבם כשם שיריב בעל החסות לבן חסותו[66].

ועתה אספר מה קרה בענין זה בזמנים האלה.

משפטי בני השבטים

א׳:

שבט גדול רב ריב אשה נואפת

מעשה בקבילי אחד משבט נִהְם, ואשתו היתה מכת ההֶג׳ר. ויבקשו הוא ואשתו לגור בארץ חצור, והארץ הזאת מערבה לצנעא

65א בער׳: צאיבה. הקנס השנתי של כבש וששה ריאלים שהרוצח משלם לגואל הדם כל עוד לא מסר לו את כסף הכופר. (מר רצאבי מפי סעיד אלצברי).

66 על קרוי עיין Grohman, Südarabien als Wirtschaftsgebiet במפתח בערך Qaravi (כמעט כל הידיעות הממשיות על פי הלוי). בנוגע למה שמסופר כאן על כת ההֶג׳ר לא מצאתי סמוכין בספרו של גרוהמן שהוא מסכם את הידיעות השונות על תימן עד מלחמת העולם. Hegri שם קסטה של פועלים ואילו הכת ההולמת בתפקידה בערך את חֶג׳ר של חבשוש, נקראת מֻחאג׳רין על

דרך מחצית יום. ויהרג האיש ולא נודע מי הרגו. ותשב האשה אל ארצה, וכבר נפוצה השמועה כי האשה בגדה בבעלה וכי היתה ידה עם איש מיושבי ארץ חצור, ובעבורה נהרג הנהמי, בעלה.

ואחר אשר ידעו בני שבט נהם את הדבר הזה, נועדו לאספה, לראות איך יכלכלו את מעשיהם בדבר הרוגם. וכאשר נפגשו כלם בסוק אלאחד (שוק יום ראשון) ועגו עוגה כדרך [84] הקבילים, ושמו את נשיאיהם בתוך, פתח גדולם ואמר: „שמעו טובות מאת אלהים!" אמרו: „טובות!" אחר קרא דברי מוסר ושיר לרוב, כדי לעורר רוחם מן התרדמה ולבבותיהם מן הרפיון. לבסוף אמר: „דעו נא, אנשי שבט נהם, כי אנשים שאין להם יחוס, ולא שם, ולא כח, שחקו והקלו בשבטנו, ותהלה לאל אין אנו נותנים את עצמנו לשחוק ולקלון, ולנו כח בעזרת ה' לעקור הרים ועוד. ולא דים בזה אלא עוד העזו מצחם אנשי חצור והרגו איש ממנו ועשו עמנו נבלה, ולא היתה טענה או תביעה או דרישה על המת או עלינו. ועוד תדעו שבזמננו הנשים כלן נואפות, זולתי אמי ואחותי[67], והרובים כלם מקולקלים זולתי רובי, ואין אני יודע אם הדבר אמת או שקר". (וכונת הנשיא המדבר היתה: הריני חושד באשת ההרוג).

שם חְנַ'רה, מחוז מקודש ואסור במלחמה. עי' למטה [89] על פעלת ההג'ר בתורת שופטים. אגב, פעלה זו של כת הסרת נשק ועצמה, שיש לה כח השפוט ע"פ המסורת והרוח בלבד, היא תופעה חברותית מענינת מאד. היא עלולה להמחיש חזון ישעיה על הנביאים כמוכיחים ושופטים בין העמים (ישעיה ב', ד'). תופעה זו מצויה גם בחלקים אחרים של ערב הדרומית, עיין v. Maltzan, Reise nach Südarabien עמ' 262, 308.

אולי כדאי להבליט גם את העובדה הנזכרת כאן שהיהודים קוראים לכת הקרוי חם. החוקרים סבורים שהיתה שכבה חמית בישוב בדרום ערב קודם הכבוש השמי; ואם כי אין הכנוי שבפי היהודים בא להגדיר גזע, הרי יש בכנוי זה של כת מדכאה משום אסמכתא.

67 אמי ואחותי — ואילו אשתי לא אמר. כבוד הגבר הבדוי תלוי בהתנהגות אמו ואחותו, לא בהתנהגות אשתו.

אחר אשר עמד מלדבר מעט, השיב לו נשיא אחר, והוא היה מקרובי האשה ואמר: „יתן לך האלהים כבוד ויגביה את מעמדך. דבריך אמת, אבל נביא אשת ההרוג ונחקור אותה. ואם היתה היא הסבה, נהרגנה ונקח ממשפחתה, בני הַגְ'ר, את אשר יחייב החק, ואנו נפרע מאנשי חצור שעשו נבלה באחינו, והוא היה עני וגר בתוכם. ואם לא [85] יקוים החשד באשה, נתן לה מה שהיא זכאית לקבל לפי החק מכופר דמי בעלה ההרוג".

כאשר שמעו הקבילים את דבריו אלה, אמרו כלם: אמת, ושלחו שני זקנים[68] לקרוא לה ולשדלה בדברים שלא תברח או תמאן לבוא בין האנשים. מיד הלכו הזקנים וקראו לה בערמה עד אשר הגיעו קרוב למקום האספה. כשהגיעו לשם שאלה אותם: „למה התאספו האנשים באספה הגדולה הזאת". אמרו לה: „אַל תיראי, בלי ספק אין זה אלא בעבור בעלך ההרוג". מיד נשתנו פניה, וכשראו זאת, רמזו לה לבקש מפלט וחסות בשבט בני ס מ ח, כי הם גבורים מיתר השבטים. האשה שמעה להם ולא מאנה וקפצה אל תוך הנאספים אל בני השבט ההוא והשתטחה כדרך מבקשת עזרה בין רגליהם וצעקה: „גרה אנכי עם האלהים ועמכם, הצילוני מן המות, אני במחסה אללה ובמחסכם, ינקתי ממקום שינקתם ומשפחתי היא מן הַהַג'ר של שבט נהם". אמרו לה: „חזקי ואמצי ותנוח דעתך, האשה, אפילו עליך אשמת רצח או תשלום חוב או מה שיהיה, כבר נצלת". באותה שעה מהרו לקום על רגליהם, כי יושבים היו, והדליקו את פתילי רוביהם ורצו לצאת לריב, ונשיאם דבר בקול גדול לאמר: „שמעו נא, כל הבאים לאספה הזאת, הנה שבט בני ס מ ח אומרים לכם: אמנם באנו אל האספה הזאת בשביל טענתנו על שכנינו בני ג׳ ב ר בדבר

68 זקנים — בער׳: עְקאל, ראשי כפר, שכונה וכל קבוץ קטן, אצל ערבים ויהודים.

[86] המלחמה אשר בינינו ובינם. ועתה, מאחר שנפלנו אל תוך העסק של האשה הזאת, מניחים אנו את טענתנו ועומדים בצד האשה ומפזרים את ממוננו וחיינו בריב עם מי שיתבעגה ויריבנה ודורשים אנו את המגיע לה ממשפחת ההרוג".

כאשר הרגישו הנשיאים שהריב מתלקח, הרים גדולם את קולו ואמר: „שמעו כל הבאים, אני אומר לכם את דיננו. מכבדים אנחנו את רעינו אלה אשר האשה חוסה בצלם כדת השבטים, והדבור ניתן לה, אם בצדק, אם בשגגה, ומשפחתה הג'ר אשר אצל שבטנו, וגם אני קרוב לה, ומי יבטל את משפט השבטים. ואני גזרתי כופר ההרוג על אבי האשה, והיא עצמה תצא נקיה ושלמה מכל תביעה. ואנחנו יש לנו לתבוע גמול וכופר מבני שבט חצור אשר הכלימונו ברצח אחינו והוא גר בארצם. זה מה שנכון בעיני, ואתם הטוב בעיניכם עשו".

מיד ענו כלם ואמרו: „אַמְרָה" (כלומר: אמר את האמת). ואחר שקבלו על עצמם את הדין הזה, אמר: „תשלום הכופר אחרי עשרים יום", ולעיני האנשים הניח את רובהו וכלי זינו לתמיכת אבי האשה שנתחייב בכופר ליורשי ההרוג, וגם את הפגיון הניח עם קשוט הכסף ואת חרבו, וכל תכשיט שהיה עליו, וגם את סוסו עם כליו, והוסיף: „יש בביתי כך וכך קדח חטה וכך וכך רטל חמאה מבושלת ומן הבקר כך וכך [87] ומן הדרהמים כאלה וכאלה". ואחרי שנפנו הקבילים ממקום אספתם הביאו אוהביו ואוהבי אוהביו, ומכריו ומכרי מכריו, אל בית אבי האשה ההג'רי לסיוע תשלום הכופר ממון ותבואה ובהמות וכלי זיין וכל מה שבא בידם, ולזה יקרא חלוקת הכופר.

וביום המועד באו אל השוק מקצת נשיאיהם למסירת הכופר, ובאו העדים הנאמנים לאמוד את ערך הכלים. ומנהג הקבילים במסירת הכופר שדבר השוה ריאל אחד אומדים אותו ארבעה או

שמונה ריאלים ואפילו מקל של עץ, שהוא הפחות בכלי הזיין, אומדים אותו ריאל אחד. על כן אומרים הבריות דרך משל בשעת משא ומתן: אל תחלק לי חלוקת הכופר (כלומר אל תחשוב לי פי ארבעה או שמונה משווי החפץ).

אבל אנשי ריבם יושבי חצור עדיין נשפטים עמהם, ואע״פ ששולם הכופר, עדיין התביעה בשל ההרוג תלויה ועומדת.

נוסח קטע זה בכ״י קהתי, ספריה פ״י ע״ב, ושוקן עמ׳ 472:

אבל בנוגע לבעלי ריבם אנשי חצור כתבו זקני נהם אל המְשִׁיר (הפקיד התורכי) ותארו מה שעשו אנשי חצור. מיד קרא המְשִׁיר לאבן עיאש, שיך ארץ חצור, ואסרו ועשאו אחראי לנרצח. וכאשר שמעו נשיאי נהם שהמשיר אסר את שיך חצור, כתבו אליו פעם שניה ובקשו שיתיר את בעל ריבם ממאסרו, כי אין להם תועלת ממאסרו, והוא והם ידונו ביניהם, ועד יומנו זה כבר לקחו מהם פעמים כופר ועדיין התביעה בשל ההרוג תלויה ועומדת.

המשך כ״י גלאזר:

והכופר אצל יושבי תימן שבע מאות ושבעים ריאל, אבל כופר היהודי הוא מרובע לפי חק הבדוים, כלומר שלושת אלפים ושמונים ריאל, והפגיעה ביהודי, ואפילו תלישת שערה אחת מסימניו (פאותיו) ענשה חמור בדיני הקבילים, ואין דנים כך לשאר אנשים. וסבת הדבר אפשר הואיל והיו היהודים בתקופה הקדומה ראשים ונשיאים בתימן, ועל כן מי [88] שהתחצף להרוג אחד מהם היה חייב בכופר מרובע, ומי שפגע ביהודי אפילו בדבר קל שבקלים היה חייב בעונש חמור, מפני שהיו במדרגה רמה של שלטון ארץ תימן, וגם אחרי שהיו לחלשים בחלופי העתים נשארה המסורת של החק קבועה ועומדת. — או אפשר שאלה היו תנאים שנעשו בין היהודים והקבילים של תימן ונוהגים עד הזמן הזה[69].

נוסח קטע זה בכ״י קהתי, הספריה, ושוקן:

והכופר אצל יושבי תימן שבע מאות ושבעים ריאל. ואולם דינו שונה בהרבה לגבי בן החסות, או מעשה נבלה, או היהודי, כי אלה כופרם מרובע, הואיל והם נחשבים לחלשים[69].

משפטי בני השבטים

ב:

כופר מרובע בשל רצח יהודי[70]

ועתה אספר לך בענין זה מעשה נורא שקרה בזמנים אלה. ומעשה שהיה כך היה:

יהודי אחד ממלח ושמו יוסף שכר היה מן הגרים (בני החסות) של בית אבו לחום אשר הם נכבדים מכל שבטי נהם. ביום אחד הלך היהודי הזה לתקן דליי עור אצל לקוחותיו הקבילים של מרהבה כמנהגו. ובשעה שישב בפתח בית הקבילי לקוחו, בא קבילי אחד שלא היה שפוי בדעתו, וקדם שהרגיש בו היהודי, חכהו בבול עץ על ראשו ורטש את מחו, והיהודי מת בה בשעה. הרוצה טען שהיהודי כישף אותו. מיד נשמעה צעקה גדולה: „אוי לבושה, אוי לחרפה״, מכל מי שהיה שם מן הקבילים, נשים, וילדים ואנשים; וכך היא דרכם בשעת קטטה או מלחמה שהם צועקים בצעקה הזאת בשביל שיתאספו כל האנשים. ועתה נשמע קול הרעה

69 לפי ההשערה (המבעת במבוא) שכ״י קהתי, הספריה, ושוקן נבעו מרשימות המחבר, בשעה שכ״י גלאזר הוא הנסוח האחרון של המחבר עצמו, מתישבים חלופי הנוסחאות יפה. במקרה הראשון קצר המחבר בשעת הנסוח, במקרה השני מצא פרוש נאה ו„היסטורי״ יותר למעמד המיוחד של היהודים בנוגע לגובה הכופר.

70 את הספור הזה תרגמתי לגרמנית מתוך כ״י הספריה בספרי Von den Juden Jemens 77—79

מכל כפר בארץ נ ה ם עד אשר נתאספו באותו [89] יום מבעלי ברית בית א ב ו ל ח ו ם, בעל חסות היהודי, כאלפים איש נושאי שלח. וכיוצא בהם במספר נתקבצו אצל ן׳ מ ע צ א ר אפיטרופוס הרוצח המרהבי. וכבר היו הקבילים קרובים לצאת למלחמה אלה באלה בסבת היהודי הנהרג, אלא שהובאו כת ההג׳ר[71], והם שופטיהם, להוכיח ביניהם ולכבות את להבת המלחמה. אמר ן׳ א ב ו ל ח ו ם: „אם תרצו שנביא את הדבר לפני השופטים ונניח אצלם את רובינו כמשפט, מוטב. ולא, לא נזוז מעל הנרצח בן חסותנו, אלא אם כן הדלקנו להבת המלחמה, ולו אבדנו בה כלנו״.

מיד נמסרו הרובים בידי השופטים, ושני הצדדים נועדו להשפט. א ב ן מ ע צ א ר טען שהרוצח בעל בריתו לא היה שפוי בדעתו ועל כן ישלם כופר פשוט בשביל היהודי. אמר א ב ן א ב ו לַ ח ו ם: „איני מקבל בזה אלא את דינם של נשיאי שבט בַּכִּ י ל ושבט חַ א שֶׁ ד ושבט אַ ר חַ ב ושבט כַּ וְ לַ א ן[72]״. קבעו מועד שני לזמן שיגיעו הנשיאים הללו. וזה היה פסק דינם: ן׳ מ ע צ א ר ישלם כופר מרובע והוא 3080 ריאל, והוא ישא גם כן בכל ההוצאות, והן היו גדולות מאד. ואלמלא היה הרוצח משוגע, היו דנים בנפש תחת נפש וגם בכופר בשביל היהודי.

ואחרי שנטל ן׳ אבו לחום את הכופר המרובע, שלם ליורשי הנרצח את החצי והחצי לקח לעצמו.

זהו מה שאירע בכפר מ ל ח, יתמיד ה׳ טובתם וישמור רוחם, אמן.

71 עיין לעיל עמ׳ [83] והערה 66.

72 אלו הם השבטים הגדולים ביותר של תימן המרכזית. חַאשֶׁד ובַכִּיל יושבים מערבית ומערבית־צפונית לצנעא, אַרְחַב צפונית, וכַוְלַאן מזרחית.

על קורות יהודי צנעא ומלאכות המטבע והצורפות.

[90] ועוד ראיתי במִלְח איש זקן, שמו שְׁכּר אַלְמַסְוֻרִי, והוא מעיר צנעא. שאלתיו על שום מה הוא שוכן במלח. אמר לי שברח מצנעא בימי הכליפה מחמד ן׳ יחיא, וסבת הדבר שפקיד הכליפה נגש בו בגישה קשה, אחרי שאחיו סלימאן לקח בידו את תער גלוח הנשים[73] ושחט את עצמו בו. זאת היתה תשובתו.

ואתה, קורא יקר, אם תאב אתה להתבונן בקורות העתים, הרי רצוני לבאר לך מקצת מצבי צנעא בזמן שעבר, ולא, הנח שוק שאין לך צורך בו, וסע לך אל איזה שוק שתרצה.

א. עליתו של האמאם מחמד בן יחיא ומקצת דרכיו

וזה ספור מעשה[74] היהודי סלימאן אלמסורי הנזכר, אשר שחט את עצמו:

אחרי שנועצו אנשי צבא הברית של הכליפה עלי ן׳ אלמהדי עבד אללה בשנת 1251 (1835/6)[75] לקפוץ עליו בביתו ולקשרו ולשדוד מה שימצאו בבית הממלכה ובאוצרותיו, קמה

73 תער גלוח הנשים — בער׳: אלמוס חק אלחׂראף. הנשים היהודיות של צנעא מגלחות שערות המצח (כדי שלא תגלה שערה מתחת לקַרקוש, כפת הראש). כפי שראינו לעיל עמ׳ [73], אצל נשי מזרח תימן שערות המצח הן דוקא תפארת האשה. וכן בהרבה גלילות כפריים תימניים.

כשם שגלוח ראש הכלה תופס מקום ידוע בנמוסי החתונה אצל קבוצים יהודים שונים במזרח אירופה, כן היא התַחְרִפֶה, תגלחת שערות המצח, חלק נכבד של מנהגי החפה בצנעא.

74 בער׳: משך כלאם. ואילו בכ״י גלאזר: משר כלאם.

75 תאריך זה והתאריך הניתן להלן נמצאים בכ״י גלאזר בלבד. לפי אלואסעי, תאריך אלימן, עמ׳ 64—65, שנת 1251 היא שנת עליתו של הכליפה עלי ן׳ אלמהדי, ואילו מרד הצבא חל בשנה שלאחריה. ואולם אלואסעי וחבשוש הם תמימי דעה בנוגע לאפי הכזבזני וקל הדעת של אמאם זה.

להם עצתם מפני טפשותו ושטיפותו בהוללות. ועל כן גדל המחסור באוצר ממשלת תימן, ועזי הפנים הקלו במצות המלכות, עד אשר לא נותר לה [91] שלטון על המסים ולא אוצר. לבסוף חלשה המלכות והתגברו בני השבטים.

בזמן ההוא היה איש אחד מזרע המלוכה ושמו מ ח מ ד ן׳ י ח י א. ומחמת עניות משפחתו גדלוהו אנשים אחרים זולתי משפחתו, עד אשר גדל והתפרסם ודברו בו הבריות. ודרך כל אדם ממשפחת המלוכה שהוא רואה בחלום שהוא כליפה וכל הבריות עבדים לו. ולאיש הנזכר עוד הראו בחלום שלא יצליח אלא בבואו לארץ מצרים ויסתייע בממלכת מצרים[76], וכך היה. כי מקצת פחוות מצרים סייעו לו במעט ממון, ובשובו אל תימן הכריז על עצמו שהוא כליפה בדרכו משם בעיר ר י מ ת ו צ א ב בעזרת השריף חַ מ ו ד[77], אדון הַ ת ה א מ ה, ועוד עזרו י ח י א ן׳ אַ ל מְ נְ תַ צַ ר, שיך ארץ רֵ יְ מָ ה. לבסוף נכנס אל צנעא, וגם ע ל י ן׳ א ל מ ה ד י, שהיה כליפה, הודה בו וקיים את חלומותיו. כך זכה לגדולת מלכים שהיה חומדה, וישב על כסא ממלכת תימן בשנת 1261 (1845)[78].

אז בקש לתקן מצב הבריות, צאן מרעיתו, ולהסיר מהם עושק. לכן צוה לבנות אולם של עץ ברחבה אשר מתחת לארמונו להיות קרוב לעשוק, וקראו א ל תֿ ו מ ה[79]. שמחו הבריות ואמרו: עוד לא קם לנו כליפה איש חסד ומיטיב בדרכיו כמוהו.

76 אין אלואסעי מספר על מוצאו ותהבולותיו אלה של מחמד ן׳ יחיא. ועיין גם להלן.

77 אצל אלואסעי אלשריף ח ס י ן. על כל פנים אין זה שריף משריפי מכה, כי לא היה שריף בשם חסין או חמוד בימים ההם במכה. ת ה א מ ה נקראת ארץ החוף של ערב.

78 אותו תאריך אצל אלואסעי Zambaur, Manuel de Chronologie etc. עמ׳ 124.

79 בכ״י ספריה, קהתי, שוקן נשאר כאן מקום ריק. תֿומה (מלשון שום) נקרא בתימנית קשוט בתלי הפגיון.

אבל לא [92] נותרה הכנסה לבית הכליפה ממסי הצדקה והמעשר וזולתם, כי בני השבטים העזו פנים ולקחו את רוב הגלילות שהיו משלמים למלוכה. וגם קפת המדינה היתה ריקה, ולא נותר מאוצרות המלכים הקודמים אלא אוצר המות, כלומר אוצר אבק השרפה והגפרית. אותו הוציא הכליפה וחילקו בין היהודים והטיל עליהם לשלם לו את המחיר המלא, ומאחר שהיהודים אינם אנשי מלחמה ואינם צריכים לו, מכרוהו בשער הזול ביותר.

ועוד העמיד לו שני אנשים ממצרים שהיו מלומדים לבוא בטענות על הבריות לקחת מהם ממון להוצאות המלוכה, שם האחד מחאפץ֗ והשני אבו זיד. וראשית מעשיהם שבאו בטענות על עשירי צנעא המוסלמים וסוחריהם. וכאשר ידעו בזה יושבי צנעא, נועצו יחדיו להתנפל על הפקידים הנזכרים ולהרגם, ונתקבצו מן הבתים ומן השוקים ויצאו למלחמה. אלא שהיה שם אדם אחד אוהב שלום והשלים ביניהם בתנאי שהפקידים לא יתבעו את אנשי צנעא ולא יקחו מהם כלום, וכן היה[80].

מכאן ואילך לא נשאר להם אלא להזדקק ליהודים.

ותחילת המעשה היה ביהודי אחד, שמו אברהים אל־עמראני, שהיה לו קנקן של נחושת מלא מטבעות של ריאלים, והוא היה [93] טומנו ומחביאו. אלא שיהודי אחד, שהיה משרת אצלו, גנבו. הביאו את ריבם לפני הפקיד. מיד חבש את שניהם גם יחד בבית האסורים, הטוען והנטען, ולקח מהם ככסף אשר היה בקנקן כמו שלוש פעמים. ואחרי כן אמר בלבו: כל היהודים יש להם מטבעות, לא בקנקנים אלא בחביות, והקנקן ההוא מוכיח. ומכאן ואילך לא פסק לבוא אל היהודים בתביעות ולקחת מה שהיה בידם.

80 מכל זה אין כלום אצל אלואסעי.

ב. תאור מלאכת המטבע

אצל המלכים הראשונים היתה טביעת מטבע המלכות ליהודים, והרבה אנשים היו מתפרנסים בה מלבד הצורפים, עד שרכשו לעצמם נכסים ותכשיטים.

וזהו תאור מלאכתה:

כמו עשרה אנשים ממסים מכסת הכסף בנחושת ויוצקים אותה בחול העשוי לכך ומוציאים אותה מן החול בצורת טסים דקים, כל אחד מהם משקלו כעשרים דרהם[81].

לוקח אותם הממונה ונותנם לאנשים הפורכים אותם לקטעים, והם כחמשים איש, וקוראים למקום מלאכתם בית הפריכה. ומחזירים אותם אל הממונה כשהם נקראים פולים.

משיב הממונה את הפולים אל אנשים אחרים, והם כמאה איש, והם לוחצים אותם, — וקוראים להם לחוצים, — ומכים עליהם בפטיש, וקוראים להם מוכים, ורוקעים אותם, וקוראים להם רקועים. והחדר הזה נקרא בית הריקוע[82].

לוקחים את הרקועים ומביאים אותם אל הממונה. ומדתם שוה, אין אחד בולט מחברו. והממונה נותנם אל מקום אחר למרקם ולשפשפם [94] וקוראים לאותו חדר בית המריקה.

אחר שולחם הממונה אל המטבע, ועל אותו חדר שומרים יותר מעל האחרים, וקאצ׳י מטעם המלכות יושב שם, והעוסקים בו כמו ארבעים איש. ואין אחד נכנס ויוצא אצלם כמו אצל שאר אחיהם העובדים באותו בית. ולהם כלי של ברזל שנחרתו עליו שמות הכליפה והעיר וקוראים לו ,ראש וסדן׳[83], ושנים שנים, אחד מחזיק ב,ראש׳

81 בערך שלשים גרם.

82 בער׳: מצראבה.

83 בער׳: ויסמונהן ראס וספאל. המלה האחרונה חסרה בכ״י שוקן, ובכ״י ספריה וקהתי אמור: ויסמונהם ראסמין „וקוראים להם רושמים״. ונ״ל שנוסחה זאת משובשת.

ומושיט אותו והשני מכה בקורנס, עד שתגמר מלאכת הטביעה, ומוציאם הממונה משם, אחרי שהכשירם[84] הקאצ׳י, וקוראים להם מזומנים[85] ונותנם לשלחנים והם מחלקים אותם לבריות, וקוראים להם ממון עובר לסוחר.

ג. מעילה ועלילה של הממונה היהודי על מטבע המלך.
סחיטת כסף אכזרית מביאה צורף אחד לידי אבוד עצמו לדעת

ובאותו זמן היה הממונה על בית מטבע הכליפה הנזכר יהודי, שמו יוסף אלשיך לוי[86], והוא היה אדם עז נפש ובקש להרבות עושר ממדת כסף המטבע. אבל מעילתו נודעה לפקיד מחאפץ׳ הנזכר ולכליפה מחמד ן׳ יחיא והם חבשוהו בבית האסורים וקשרוהו בשלשלאות של ברזל ונגשו בו נגישה קשה. והוא בפחדו על נפשו גלגל הצרה על אנשים אחרים וטען שהוא נקי מאותו עון ושנתן מדת הכסף כמשפט, ושהיהודים צורפי הכסף מעלו [95] מעל. — ואצלנו אין כסף מחצב טוב אלא הכסף כלו צרוף (מותך). ובזמן ההוא וגם קודם לו היתה המדה של מעשה כסף בתימן שבעה דרהמים פחות שליש כסף טהור, ושלושה דרהמים ושליש נחושת. זאת היתה מדת כסף היהודים הצורפים בתימן.

ויוסף אלשיך הממונה על מלאכת המטבע טען שהכסף היה סיגים ושהרבו בו נחושת. שמחו הפקיד והכליפה בטענה הזאת בשביל שיוכלו לקחת רוחיהם משני הצדדים, מן הממונה ומשאר

84 בער׳: בער[אן] יסתרצ׳יהא אלקאצ׳י. המלה הכתובה בסוגרים נמצאת בכ״י שוקן בלבד.

85 בער׳: שנ̇לה. תרגמתיה כפי המלה הארץ־ישראלית המקבילה: עֲמָלֶה.

86 לכאורה אותו יוסף בן סלימאן הלוי אלשיך שפגשו יעקב ספיר בצנעא, עיין אבן ספיר ח״ב עמ׳ קמ״ז. הוא היה אחיו של ר׳ שלום אלשיך שנהרג אח״כ ע״י האמאם מחסן, ע״ל עמ׳ 2 הערה 4, ואולי נכדו של ר׳ שלום הלוי שהיה ממונה על המטבע בשנת 1817, עיין בכ״י הספריה מ״ח ג׳ — מ״ט א׳.

היהודים. מיד אספו כל מי שפגשו מן היהודים הצורפים אל בית האסורים ונגשו בהם נגישה קשה בטענה שהם מעלו במוסלמים, ואפילו נשיהם של מוסלמים אסורות להם ובניהם ממזרים ואינם כדת מחמד הנביא, מכיון שקידשו את נשותיהם בכסף מזויף. ומאחר שהיה השלטון זקוק לממון לתקן את מצבו, הטיל על הצורפים היהודים אלפים ומאתים ריאל כפרה. ובימים ההם אפילו ריאל אחד היה אצלם קנס גדול מחמת חומר העניות ברוב הצבור. וכאשר חילקו לקוחותיהם [86א] את תשלום הכפרה בין הצורפים — והיו אנשי בצע שעשאוה משולשת — עלתה צעקתם עד לב השמים, כי לא היה בידם לשלם, אבל אין שומע להם. ויש שנמלטו ועזבו את בתיהם, אז נלקח הקנס מבתיהם ולא הועילו כלום בבריחתם, ויש שמכרו בתיהם, ויש שהרהינו שטרי קנין בתיהם [86ב] ושלמו, [96] ויש שמכרו כליהם, ויש שנעצרו בבית האסורים בתמידות עד ששלמו.

ומאלה היה אותו יהודי שמצאתי אחיו בכפר מלח בזמן ההוא, ושמו סלימאן אלמסורי.

כאשר ראה סלימאן את הנגישה והעינויים אשר עינו את חבריו בבית האסורים, והוא ידע בעצמו שלא היה לו מה שירהין, ולא מה שימכור, ולא מה שילוה, עשה עצה בלבבו להנצל מעינויהם. הוא אמר להם שהסכים לשלם את הסך שהיה מוטל עליו ובקש שיוציאוהו מבית האסורים אל ביתו בשביל שימסור להם את הממון. מיד הוציאוהו עם שני שוטרים על מנת שיגבו ממנו את הכל, והוא ארבעים ושנים ריאל. וכאשר הגיע אל ביתו, לקח את התער שבו היתה אשתו מגלחת את שערות מצחה, ושחט את עצמו בו. והשוטרים שהיו עמו ובני ביתו לא הרגישו בו, וכשפנו אליו כבר הציפו דמו,

86א בער׳: מעאריפהם (יחיד: מערוף), לכאורה, הכונה למוסלמים שהיו להם עסקים קבועים עם צורפים יהודים מסוימים.

86ב במקור: כצאיר, ואולי בצאיר. תרגמתי בצאיר לפי הצעת מר גרידי.

ונחירתו היתה כנחירת שור שחוט. וכאשר ראתה אשתו את זה, צעקה בקול גדול: „בעלי שחוט, בעלי נהרג!" וילדיו היו מצעקים: „אבינו, אבינו, אוי ליתמותנו שהיא יתמות, אוי לעניותנו שהיא עניות, בשל אבינו ההרוג!" והשוטרים משראו כך — ברחו. מיד באו האנשים אצלו ותפרו הקנה עם הצואר בחוט של משי ומרחו עליו דיסה של חטים וקשרו ראשו אל צוארו בחבל שלא יתנועע. ילדיו ואשתו הבהילו את הקהל בצוחתם נוסף למה שהיה בלבבם מקשי הנגישה, [97] עד שרוב הבריות, אנשים, ונשים, וילדים, היו עומדים כל אותו לילה על ראשי הגגות וקראו לה' בקולות גדולים ונוראים, והגיעה צעקתם עד בית המלוכה, אך הואיל[87] והוכרחו לשלם מה שהוטל עליהם, לא היה שכר לאנשים אשר באו באותו לילה אל הלויה להביא את המת אל בית הקברות.

ד. מבחן הכסף. — תכשיטי כסף בעבר ובהוה

אחרי התשלום לא נותר לצורפים אלא בחינת מעשי הכסף במצרף[88] כדי שיתברר כמה כסף ונחושת יש בהם, שלא תשוב ותקרה אותם כעלילה הזאת. ואין נמכרים עוד כלי כסף בשוקים אלא אחרי שנבחנו באש במצרף ואחרי שנטבעו בחותם הכליפה ואחרי שנכתב עליהם שם הצורף[89].

וקודם לכן היו מסתפקים ב„גרידה", והיא בחינת הכסף ע"י שפשוף בחוד האבן השחורה, והמצרף לא נתפרסם עוד בימים ההם. ובכלל היו מעשי הכסף מעטים ביותר, ולא היו מבקשים אותם אלא אנשי בית המלוכה וגדולי המלכות בלבד. אבל בני השבטים ורוב

87 בער': וחיז והם. בכ"י גלאזר: וחיי. והם. — תרגמתי לפי שלשת כה"י האחרים.

88 בער': רובאץ. ע"ע אצל Dozy. במקום הנזכר בהערה 86 (בכ"י הספריה) חבשוש מזכיר „שהמלך בכל חדש בודק את המטבע במצרף".

89 באמת מוצאים בכלים הישנים של כסף תמיד את שם הצורף חקוק בהם.

הצבור היו מסתפקים בתכשיטי ברזל ונחושת ועופרת וחרוזי זכוכית, מפני שהמעות לא היו מצויות בידי האנשים.

ואולם עכשיו, תהלה כפולה ומכופלת לה׳, נעשו מעשי הכסף יותר מרובים מן הנחושת והברזל בעבר. וזה הודות לממלכה [98] הרמה, יתמיד הודה. ועוד מעט ויבוא הזמן ויבקשו זהב תחת כסף!

ה. עוד השואת העבר הרע להוה הטוב; שנות רעב קודם להשתלטות התורכים על תימן

ויש מקטני המח המצטערים ואומרים: בימים ההם היתה הברכה מצויה, וכל דבר היה בזול, עד שארבעה קדחים של חטה נמכרו בריאל אחד, ועשרה קדחים של דורא בריאל, והחמאה המבושלה והשמן מ14 עד 16 רטל בריאל. והיום קדח אחד של חטה עולה שני ריאלים, וקדח דורא בריאל, ושני רטלים חמאה מבושלה בריאל, וכל דבר נעשה יקר.

והם מחוסר בינתם אינם יודעים שסבת הזול היתה שהפרוטה לא היתה מצויה אצלם. ואולם מזמן שהאיר אור הממלכה העתמנית, יגדל כבודה, על הארץ הזאת, זרחה שמשה של צנעא והיתה מאירה, וחיו כל מעשיה, עד שכל דבר נעשה מכובד, ואפילו פועל בחומר היוצר, שהיה משתכר שתי פרוטות ומחצה ביום, יש לו בזמננו זה עשרים פרוטה[90]. וגם האדמה שנמכר ממנה מקודם שטח של מרוץ כלב במחיר כלב[91], ערכה היום פי עשרה, מפני שהפרוטה מצויה בידי הבריות וזולה.

90 שהיה משתכר 2½ פרוטות ביום יש לו בזמננו זה 20 פרוטה. — בשלשת כה״י האחרים: שהיה משתכר 1 פרוטה יש לו בזמננו 8 פרוטות. — אין כאן סתירה; ברשימותיו הראשונות ציין חבשוש רק את היחס בין השכר בשתי התקופות, ובנסוחו האחרון ציין את השכר הממשי.

91 בער׳: אלארץ אלדי כאנת משואר אלכלב בכלב פי יומנא הדא אלקימה באלמעשור. ותרגמתי לפי הצעת מר גרידי ומר רצאבי,

ודלי מה אלה אינם מבינים ואינם זוכרים מה קרה אותם, וביחוד בימי הרעב בשנת 1231 (1816)[92], ועוד צרו בני שבט בכיל על צנעא בכליפות אלמהדי עבד אללה והגיע קדח חטה לעשרה ריאלים, ואחרי שמכרו הבריות את כליהם ומצעיהם בזיל הזול בשביל שיקחו בהם דגן — והכסף הטהור נמכר [99] ב־12—15 דרהם בריאל — נטפלו בבתיהם והחריבו אותם למכור את הקורות ואת המחַבְּרות. והרעב לא נתבייש מהם ולא ירא מסרחון נבלותיהם, אבל נהג כל יום אנשים ונשים וטף אל השאול, כי התאוה תאוה להחריב כפרים ורחובות ובתים, ולולא השיבו אחור הגשם אשר ירד בגזרת האל החנון, כבר היה מאבד את הארץ עם יושביה.

ושוב חזר בשנת 1241 (1825/6)[93] והתגבר ביתר עוז. ונעדר זמן קצר, וחזר בשנת 1251 (1835/6)[93], כאלו נחם על אלה שנמלטו ממנו מקודם, ונפרע כפלים, כמי שהיה לו חוב, מקטון וגדול. ובשנת 1275 (1858/9)[94] לאט להם, ולקח את מי שלקח, והניח הרבה שהיה בדעתו להאריך להם ולשוב ולגבות את שטרו מהם כדרכו בימים הראשונים, ואף לא היה מחטיא, אלמלי הממלכה הרמה אשר כבשה את הארצות האלה ופתחה נהרות הפרנסה ושתלה עצי הרוחים ושמרה

92 אולי יש כאן טעות. אמנם היתה בשנת 1817 התנפלות קשה של שבט בכיל על העיר היהודית של צנעא בליל הסדר של אותה שנה (עיין במאמרי ב„קרית ספר" י"ד 265), אך הרעב הגדול שהשמיד שלשת רבעי הישוב היהודי בצנעא חל בשנת 1808 שנת בקי"ט למנין שטרות, והרעב היה בעקב המצור ששמו שבט בכיל על העיר (ע' במאמר הנ"ל).

בכ"י הספריה וקהתי כתוב כאן באמת בקי"ט, אך בכ"י שוקן נשאר רוח ריק במקום זה. מכאן אני למד שחבשוש כתב באמת את התאריך המשובש; סופר כ"י שוקן הסס והניח השאלה בתיקו, וסופר כ"י ספריה וקהתי תקן על דעת עצמו.

93 לא מצאתי תאריכים אלה נזכרים כשנות רעב בשאר ספרים.

94 שנה אחרי בקורו של יעקב ספיר. אך הרעב היה מורגש כבר בזמן בקורו של ספיר, עי' אבן ספיר ח"א, צ"א ע"ב.

עליהם מן הפגעים הרעים צרי העין, עד אשר אספו בני האדם את פירותיהם ואכלו מטובם, ונמנע האויב הנורא המצוי, הוא הרעב, בכח הצבא, הוא הממון. כי בשנת 1303 (1885/6) שלח את חלוציו והם השמש והרוחות והשדפון, אבל בני האדם הגנו על עצמם ועל בתיהם במעות, בעזרת הממשלה [100] הרמה. ועוד הובא מן הנמלים קמח וארז, אשר לא ידעו הם ואבותיהם מעולם. ולו היתה כבצורת הזאת לפני בוא הממלכה הרמה, כבר כלו שונאיהם של ישראל מרוע הזמנים וממחסור הפרוטה.

ו. סופו של האמאם מחמד בן יחיא

וכאשר ראה הכליפה מחמד בן יחיא הנזכר מקודם שהוא בכל רע מפני תגרת השבטים, שם פניו אל חדידה ומכר את ממלכת צנעא לפאשא אשר בחדידה[95], ולקח ממנו כסף שויה, ועלה עם תופיק פאשא וצבא תורכי כ5000 איש, והגיע אל צנעא. אבל תושבי העיר נטרו לתורכים, ולמחרת בואם לצנעא פגעו בהם התושבים, והם לא נזהרו בנפשם, ואחר התבצרו במצודת צנעא, אבל מי שהיו מהם ברחובות ובשוקים נהרגו. והיהודים שהיו במצודה בבית המטבע, עכבום התורכים ולא נתנו להם לצאת מחמת הפרעות, ולא היה עמהם אוכל. הרימו היהודים קולם בצעקה עד אשר פיטרום משם. והנצורים הגנו על עצמם חדש ימים עד אשר השלימו ביניהם שישובו אל אלחדידה. וכבר השיבו להם יושבי תימן את הכליפה עלי ן׳ אלמהדי הנזכר לעיל. וכאשר עלה על כסא הממלכה,

95 לפי אלואסעי 73, קרא השריף אלחסין, שמקדם עזר למחמד בן יחיא (ע״ל הערה 77) ואח״כ נלחם בו, את התורכים לעזרה, והם באו לחוף תימן בשנת 1849. מאז נחשבת תימן שוב למדינה תורכית, אע״פ שהתורכים לא הצליחו לכבוש את צנעא לזמן ממושך אלא בשנת 1872, אחרי פתיחת תעלת סואץ.

צוה לאסור את מ ח מ ד ן׳ י ח י א, אשר העלה את התורכים, ואחרי זמן קצר חתך את ראשו בבית האסורים[96].

והקבילים, בני השבטים, היו מתגברים והולכים [101] והורידו כליפה מכנו ושמו אחר תחתיו והתנפלו על ב י ר א ל ע ז ב [פרבר בצנעא] ו ש כ ו נ ת ה י ה ו ד י ם ושדדון והחריבון שתי פעמים, עד אשר עזבון יושביהן, והיו ריקות, והעוני היה משתלט על הבריות כלם[97].

אבל בזמננו זה תודה ותהלה לה׳ יתברך אשר נתן לנו בחסדו את הממלכה האדירה, ופחותיה המפוארים, וצבאותיה המנצחים, יתמיד ה׳ אורך ימיה ויגדיל כבודה, אמן.

ספרים עתיקים בעיר מ ל ח

אמר התלמיד בחכמת התיור: נכנסתי אל תוך ספור ארוך ונורא, אבל עתה אשוב אל נסיעתנו מן המקום שהיינו.

אחרי שכלינו מעשינו ב מ ל ח, שבתי וחפשתי אצל היהודים שרידי הקדמוניות אשר בידיהם. ומצאתי בבית הכנסת של ב נ י ק א מ ס תאג׳ ספר תורת משה בן 400 שנה לערך ובו דף קדום כבן 900 שנים, הקדמה לספר תאג׳ אחר. הכתב בו היה בצבע ירוק ואדום ושחור וצהוב וכחול ואפור ובו סלסולים ומשחקים, והוא היה נדבק בתחלת התאג׳ וכתוב עליו: נוסחת פארס[98].

ועוד ראיתי שלושה ספרים אחרים, שנים מהם ספר תהלים כתובים על הקלף, אחד מהם [102] בן 700 שנה, כ ת ו ב א ר י ח

96 תאור זה מתאים לשל אלואסעי 76. והתאור באנציקלופדיה של האסלאם ערך צנעא הוא בלי ספק מוטעה. ועיין אבן ספיר ח״א, דף צ׳ ע״ב.

97 לא רק היהודים אלא גם נכבדי המוסלמים עזבו את העיר. עי׳ אלואסעי 75.

98 פארס: המחוז „פרס״ בהלקה הדרומי־המערבי של ארץ איראן.

על גבי אריח כמו שירת האזינו, והשני כבן 500 שנה. ואת השלישי הבאתי אל מורי יוסף, והוא החלק השני של „מורה נבוכים״, — ואין מורה נבוכים אלא ה׳.

פרק ו

מסע ארץ אלג׳וף

הכנות הנסיעה בכפר מִלְח

כשבקשנו לנסוע אל אלג׳וף, התקשר מרי יחיא ן׳ סעיד[1], אשר היינו אצלו, עם איש בדוי מן מְגְ׳זֶר[2] ושמו סאלם שיסיענו אל אחינו אשר באלג׳וף, והתנה עמו שאיש לא יפגע בנו, ושירכיב את מורי יוסף על גמלו. וביום ההוא, יום רביעי בשבוע, הנחנו אצל מרי יחיא ן׳ סעיד הנזכר את העתקות הכתובות שעשינו עד עתה, ואת בגדינו, כלומר קופטאני[3] אשר עלי, את כיפת ראשי, ואת המטפחת הנקראת „שַמְלֶה״, וגם את השעון ואת הכתונת[4] ואת המכנסים של מורי, כי הוא הסתפק בקופטאן שנתן לו החכם יחיא אלקארה[5] בצנעא, אף כי היה מטולא וקרוע, אבל ה„שמלה״ העבה שהשאילו חברי סעיד אלערוסי[5] והכופיה (כיפת הראש) הקלועה לא היה יכול לפשטם מעליו.

1 ע״ל עמ׳ [78].

2 הלוי (JA עמ׳ 17 .B.S.G.P עמ׳ 265) אומר שמחמת קרבת חג הפסח לא רצה ללכת עמו יהודי, על כן שכרו לו מורה דרך ערבי. גם כאן אין הוא מזכיר שחבשוש היה עמו.

3 מעיל פתוח מלפניו המכסה את כל הגוף.

4 בער׳: זַנֶה, כתונת עירונית. דרך כלל אין התימני לובש כתונת ככתנות המצויות אצלנו.

5 ע״ל עמ׳ [32].

את בגדינו הנחנו במלח שלא ישתחקו ויזדהמו כמו מלבושי כל אחינו אשר בגלילות ההם. ומחמת עניותם הולכים ילדיהם, הקטנים והגדולים, ערומים כליל, ורוב הבתולות אינן לובשות על בשרן [103] אלא מטפחות גסות מאוחות כמו שק ופתוחות לראש ולידים בלבד, וזה במצות מושלי המקומות האלה, והם — הפחד והעוני. ולי נדב סעיד רחבי את סדין בנו כדי שאתכסה בו בתפלה ובשנה ועוד, ואם כי היתה מנוקבת ככברה, שמחתי לקבלה. ומרי יחיא ן׳ סעיד הנזכר, אחרי שכבר כבדנו יותר מן האחרים, אסף בשבילנו צדקה, מחבריו ומכיסו, יותר ממה שאספו לנו בעיר אלמדיד. כי אף על פי שהעוני רב אצלם, לבותיהם וידיהם רחבים יותר. ועוד נתן לנו צידה לדרכנו אל ארץ אלג׳וף. ואחרי שמסר את השכר לבדוי סאלם שנן לו בפני עדים שהוא אחראי לנו עד אשר יביאנו בשלום אל אחינו יהודי אלגִ׳יל. ועוד נסע עמנו יהודי עני מצנעא ושמו יוסף עֲזַיְרִי.

תלאות בדרך אל עיר אלגִ׳יל

בצהרי היום ההוא לקחנו הבדוי הנזכר ונסענו כלנו והגענו אל בית מסביבות בראן[6] וַלַּנוּ שם. ובלילה חבש את גמליו והרכיב את מורי על גמלו, ונסענו בהרים, לא במישור, עד שירדנו מן ההרים והגענו באחרית היום אל קצה ואדי מֶגְ׳זֶר. שם הבריך סאלם את גמליו, ולנו בשדה וסאלם הזהיר אותנו שלא נרים את קולנו, פן ירגישו בנו הבדוים וישדונו ויהרגונו [104] בלילה, „ומי יודע מה יהיה אם ירגישו בנו"[7].

זה היה הלילה הראשון שלַנו בשדה. שֵנה לא באה לעיני

6 ע"ל שם.

7 מג׳זר, כפר הבדוי, שייך עוד לשבט נהם (B.G.S.P. עמ׳ 270). הבדוי פחד משבט דו חסין שבג׳וף העליון אשר היה בקשרי מלחמה עם שבטו.

והשתוממתי והרהרתי כיצד יעבור הלילה, כי כדבר הזה עדיין לא ידעתי. עוד אני מהרהר בבהירות כוכב צדק ובחשכת כוכב שבתאי, והנה אני מרגיש בדבר הממשש אותי ונעתק ממקום למקום על אברי. ידעתי בעליל שזה נחש, ולא הבינותי מה הוא מבקש בתוכי. פחדתי פחד מות שישמע קולי אם ארימו, או שאתנועע והנחש ישכני ולא יחוס עלי. קראתי את חברי לדרך יוסף אלעזירי בקול נמוך. הלה נעור משנתו ואמר: „מה אתה רוצה, הניחני לישון". אמרתי לו: „אחי, אני מרגיש בנחש עמי". אמר: „ארור יולדך, אין אדם מבעית את עצמו, הניחנו לישון". הוחלתי לגזרת הבורא, ולא לשוא[8], כי לא הרגשתי עוד דבר. גללתי על גופי הערום את הסדין אשר נתנו לי במלח והתעלמתי מפחד הדמיונות ושבתי להרהר במזל אריה ובזנב של מזל עקרב. עוד מחשבתי שקועה בים ההרהורים, ויוסף אלעזירי המסכן קפץ ממשכבו וצעק וברח, כי ירא מן הנחש אשר נכנס אל תוך שמיכתו. קראתי לו: „יוסף חזור בך וישן, אין אדם צועק במקום זה כמוך". אבל הוא הוסיף לצעוק ורב עמי וקללני עד אשר קם הבדוי ואיש אשר היה עמו וגערו בו ואמרו לו: „כלנו [105] בסכנה גדולה מפני הבדוים השודדים בקרבת המקום הזה". לבסוף חדל משגעונו ושקט מצעקתו.

אבל ממורי יוסף הלוי לא שמעתי הגה כל הלילה.

נסענו מבעוד לילה ולמחרתו הגענו אל מג׳זר, וסאלם הבדוי הכניסנו אל ביתו, בית הצמר (אהל) וכבדנו בארוחה. וגם השיך שלהם בא ונכנס עמנו בדברים בהסברת פנים, והזהירנו ושינן לנו שלא נשמיע דברים בטלים בארצם. ונתן לנו שלום[9] והלך לו.

אחרי מנוחה קצרה הובילנו עם גמליו בדרך אל אלגַ׳יל.

8 בער׳: חתי מא פקדת אלא ומא זאד אחסית שי. אותה מליצה [195 שורה 8]. פרושה בערד: אכן, כך היה באמת.

9 הגירסה מוחלפת כאן בכה"י השונים.

ועברנו שם ע״י מקום אחד בנוי אבנים בלתי מסותתות ערוכות בצורת בתים עגולים קטנים וגדולים, בשתי שורות כמו שוק. ושאלנו סאלם הבדוי: מה זה? אמר: אלו הן כיפות (בנינים עגולים) הכופרים. שאלנו: ומה הן כיפות הכופרים. ולא שמענו באור לשם הזה לא ממנו ולא מזולתו. לבסוף גלינו שגם אלה (ע״ל [79—80]) קברות הקדמונים. אח״כ אתאר לך אותם.

וכאשר יצאנו מואדי מג׳זר, גבר חום השמש וצמאנו ולא היה לנו מה שיכבה את תבערת הצמאון. עודנו נוסעים ומרחוק נראית לנו נערה רועה צאן. אמר לי הבדוי: „נהג אתה את הגמל ואני אלך אל [106] הנערה הזאת והיא תתן לנו מים מנאדה או חלב״. נחיתי את הגמל שמורי רכב עליו, והבדוי הלך עד שנעלם מעיני הוא והנערה, והייתי בצרה גדולה בשל הצמאון והפחד. ולא שב אלינו עד שהעיר אלג׳יל ומימיה היו לקראתנו.

שבת אצל יהודי אלגִ׳יל[10]. מלבושם ומאכלם.

חצי שעה לפני שקיעת החמה של יום זה, והוא יום ששי, הגענו אל אלג׳יל, והבדוי הביאנו אל מקום היהודים. ברגע שראיתי את הבית הראשון מבתי היהודים, קפצתי ונכנסתי אליו מפחד הקבילים מבלי שנטלתי רשות מבעל הבית. וכאשר שמעה אשה מיושבי הבית בכניסתי, הרימה קול צעקה בקצף וגערה לאמר: „מי זה בדלת, אַל תכנס״. אך אני לא שמעתי לה, אלא נדחקתי ונכנסתי, ורק אז ראיתי שהיא היתה סורקת שערת ראשה ורוחצת לכבוד שבת. התביישתי מאד ועמדתי במקומי. האשה, כיון שראתה אותי, כיסתה ראשה בסודר וקמה בשמחה לתת לי שלום ולברכני כמו לאיש ידיד, ואמרה: „אַל נא תקפיד על צריחתי וגערתי, מרי, כסבורה

10 אלג׳יל (המעין) הוא הישוב הראשי (JA עמ׳ 27) או היחיד (B.G.S.P. עמ׳ 273) של נאות המדבר הנקראות „הג׳וף התחתון״.

הייתי שאתה גֵ׳י (גוי) ואנו יראים מן הגויים, כי הם יָבֵאוּ יִשְׁחִיתוּנֵא צֵירַךְ אלשַׁבָּת (באים להשחית לנו את צרכי (מאכלי) השבת)״. מיד לקחה ידי ונתנה לי שלום והכניסתני לחדר האורחים והביאה לי קפה ואף הגישה מעט מלביבות דורא אחרי שבאו בעלה ואחיה וקבלו פני ונתנו לי שלום (107) בהרחבה. ואני בקשתי מים לרחוץ את רגלי וידי ופני בשביל להתפלל תפלת שבת בבית כנסת. וכפי מנהגם נתנו לי מכחול לשים בפוך עיני וחמאה למשוח בה פני ופאותי, אחרי שכבר מרחו את רגלי בחמאה מבושלת תיכף לבואי.

את מורי יוסף הביא סאלם הבדוי אל פרנס יהודי אלג׳יל מרי יחיא אלצעדי, והוא שמח במורי וקבל את פניו בכבוד גדול. ואחרי התפלה בבית הכנסת אשר בבית הפרנס יחיא צעדי הנזכר בקשו אנשים לארחני אצלם. אבל שני האנשים שהגעתי אל ביתם בראשונה, ושמותיהם סאלם אלצעדי ואחיו הרון (אהרן), אמרו להם: „בושה עלינו לעזוב בלילה הזה את אורחנו אשר שיחר את ביתנו״ ולקחוני עמהם[11]. הרבה נהניתי אצלם, אף כי מצבם הוא בחסד (כלומר בצמצום), ולא הובאו לפנינו לסעודת ליל שבת אלא שלוש לביבות של דורא וחצי תרנגולת בשביל כלנו, והקפה כבר ניתן בשעת הגיעי אליהם. ועבר עלי הלילה בנעימים בשיחתם וספוריהם.

באחרית הלילה הלכנו אל בית הכנסת וכבר כבתה המנורה של חמאה מבושלת שהדליקו בערב שבת. ויש הבדל גדול בנוסח

11 הלוי מספר שהגיע למקום בע״ש, ושהיתה מלחמה ממש מי יזכה לארחו, אך הוא נכנס אל מי שראהו ראשון, פועל עני נודד במושבי הבדוים. אמנם תאור זה של מארחו אפשר שהיה יכול לחול גם על „הפרנס״ הנזכר אצל חבשוש. — ממנהגי הכנסת אורחים בארץ אלג׳וף המובאים כאן, כדאי לשים לב שמגישים לאורח חמאה למשוח בה שערות ראשו, כדבר שנאמר: דשנת בשמן ראשי (תהלים כ״ג, ה. שם עורך הקב״ה שלחן לעבדו הנאמן).

נעימת התפלה בינם לבין יהודי ר ד ע[12], אף כי שניהם מארץ מזרח תימן. ואחרי התפלה, לפני קריאת ספר התורה הזמיננו בעל הבית[13] הפרנס יחיא [108] אלצעדי אל „ההבראה"[14] והגיש לנו חלב וחמאה מבושלת, יגמלהו ה' טובה בעולם הבא[15]. וגם בבית הכנסת כבדנו בקפה מקליפות קפה וזנגביל וקנמון וסוכר בשעת קריאת התורה[16] בהרימם קולותיהם המוזרים לי.

מ ל ב ו ש ם ש ל ש ב ת אינו רע למראה[17], הוא מכותנה (צמר גפן) לבנה[18] ואינו רואה סבון ואינו יודע כבוס עד אשר יהיה שחוק[19]. ולובשים מעיל המגיע עד הברכים והוא פתוח מלפנים בצואר. מתחת משלימה אותו חתיכת כותנה נפרדת המכסה את השוקים והיא קשורה

12 כך נכתב שם העיר במקור.

13 כאמור לעיל נמצא בתימן בית הכנסת דרך כלל בבית פרטי.

14 במקור: אלפרק. „האכילה הראשונה בבקר המפסקת את צום הלילה".
אכילת חמין (מאכלים טמונים מע"ש) קודם קריאת התורה מצויה בתימן (השוה התאור הנפלא של תפלת התימנים וקריאתם בספר אבן ספיר ח"א, ס"א), וצריכה היא, כי קריאת התורה נמשכת בתימן כפלים או יותר מבמנהג אשכנז או ספרד, מפני שאחרי כל פסוק, הן של התורה, הן של הנביא, נער קורא את התרגום, ובכלל קוראים התימנים את התורה בדיוק גדול ולא בחפזון.

15 בדרך הצדיקים שהקרן קיימת להם לעה"ב.

16 שתית קפה בבהכ"נ אינו דבר יוצא מן הכלל אצל התימנים. אדרבא, מנהג קבוע הוא שמביאים כד קפה אל בהכ"נ בשעת ההשכמה. חבשוש מציין כאן אולי באופן מיוחד ששתו קפה בשעת ק ר י א ת ה ת ו ר ה. (וגם זה אינו מוזר. קריאת התורה היא אצל התימנים מה שהיתה מעיקרא: ל מ ו ד, או חזרה על למוד, ולא „טקס" של תפלה בלבד).

17 כ"י גלאזר: פלים הו מסתנכר ענדהם. ואפשר שתרגומו: אינו מוזר, בלתי רגיל. — כ"י שוקן, ספריה וקהתי: פלים הי מסתלבה (ספריה: מסלבתה) ענדהם.

18 בחול אין היהודים רשאים ללבש בגדים לבנים. ואילו בשבת ויו"ט כשהיהודים יושבים תחתיהם בשכונותיהם או כפריהם, מתכבדים בכסות לבנה ונקיה.

19 בער': חתי יתסלּד. כ"י גלאזר בלבד מוסיף: ומא עליה אלסלּד.

ברצועות עוד מלמעלה למתנים אל הקצה העליון של האזור[20] מתחת לטבור ובה צוררים כל דבר, והיא נקראת חזה[21]. וביום הזה, בשבת, מלאו את הסנורים האלה שעורים קלויות לטעום מקצתן בבית הכנסת, ואחרי יציאתם אוכלים אותן עם שומשמין קלויים. ובשעת תפלתם אינם מתעטפים במטפחות „הַשַּׁמְלֶה" כמו שאר הבריות, אלא יש להם „מקאטב"[22], שבכנפיהם ישימו ציציות, ו„המקאטב" הם סדינים קטנים מכותנה, ואין הם כמו אחיהם יהודי תימן התחתונה[23], לא בטבעיהם ולא במלבושם, כי אחיהם אלה אין להם מעיל פתוח מלפנים הנקרא קופטאן, אלא הם מתכסים בחתיכת בד שבאמצעיתה יש חור במדה שיכנס בו הראש, ובקצותיה הציציות, וקוראים לה „טלית קטן"[24]. מתחת לובשים איזור, ואת כל הגוף עוטפים בסדין גדול שהולכים בו [109] בשבת ובתפלה וזולתם, קרוב למנהג השחורים שכניהם תושבי ברברה העוטפים את כל גופם בסדין גדול.

רוב הנשים במזרח תימן לובשות בד צבוע בניל (אינדיגו). האשה לוקחת את המטפחת הצבועה ומאחה אותה כמו שק מלבד מקום הזרועות והחור להכנסת הראש ועל בטנה היא משנסת אותה

20 בתימן אין הגבר לובש מכנסים, ואפילו תחתונים, אלא כורך בד הנקרא אזור מסביב למתניו לכסוי החלקים האמצעיים של הגוף.

21 כך בכ"י גלאזר. בכ"י שוקן, קהתי, ספריה: חג'זה.

22 מקאטב: סודרים מצויצים של הקבילים שכורכים אותם מסביב למתנים.

23 כלומר תימן הדרומית. חבשוש מזכיר אותם כאן כיהודים כפריים, בנגוד ליהודי צנעא וערי סביבתה.

24 יהודי תימן המרכזית אינם לובשים „טלית קטן", כי הם שמים ציציות בשַׁמְלֶה, ע"ל פ' ג', הערה 16. ואילו בתימן הדרומית יש שלובשים מעין „טלית קטן" כלומר חתיכת בד שיש בה חור להכנסת הראש, אלא שחתיכת בד זו היא גדולה ומכסה את כל הגוף העליון, משמשת איפוא כסות ממש ולא נושא ציציות בלבד.

תמונה של טלית קטן כזה אצל בורי, ארץ עוץ 18, עי' בראואר 85.

בחבל של צמר או עור או פשתן. ובחבלים האלה הן חובשות את בעיריהן בשעת מסע.

ובכלל יש הבדל גדול בין יהודי תימן התחתונה ובין יהודי מזרח תימן, גם בטבעם ובמאכלם ופרנסתם, ואני אבאר לך את זה במקום אחר אי"ה.

ואחרי שיצאנו מבית הכנסת הזמינני אדם אחד אל ביתו. ומנהג אצלם ביום השבת שמתכנסים יחדיו וכוססים קליות של שעורים ושל שומשמין, ואינם יודעים פֵּרות כמו אחיהם יושבי הכרכים. ורובם מקרים את ילדיהם ומלמדים אותם קריאת התורה עד שמגישים סעודת היום. והסעודה היא בשתי עוגות מצות מקמח חטה, לא יותר, לקדוש במקום יין או משרת צמוקים שאינם נמצאים אצלם. וכן ברוב גלילות תימן סעודתם בשבת וביום טוב ובשאר ימים היא בדורא, והחטה אינה שכיחה אצלם, ומשום כך קוראים ללחם חטה — לא ללחם שעורים[25] — המוץ על שם ברכת „המוציא". ולפי הרוב [110] סעודתם היא דיסה של גריסי חטה עם חמאה מבושלת או מרק, ודיסת דורא מלופתת כמוה.

ומורי יוסף כבר הסכין לאכילת דורא ושאר מאכליהם. אבל בצנעא לא היתה דעתו נוחה מן המאכלים המתוקנים שלנו, אפילו מכעכים ולחם לבן נקי.

25 ולא כל שכן לחם דורא. דורא איננה מחמשת מיני הדגן של א"י, ועל כן אסור לברך עליה ברכת „המוציא", ואין לברך אחריה ברכת המזון. ואולם יש הרבה גלילות בתימן שאין החטה מצויה בהם. לשם מביאים חטה במיוחד לשם ברכת המזון. באלגַ'יל נמצאת חטה, אך לא יין, על כן היו מקדשים בלחם חטה, אף על פי שלא היו נוהגים לאכול שם לחם חטה אלא דיסות עשויות מחטה. על כל הדברים האלה כבר שאלו חכמי תימן שאלות את רבנו אברהם בן הרמב"ם, עי' תשובותיו, ירושלים התרצ"ח, עמ' 126—128, 196—197.

על המוץ־לחם חטה עיין במאמרי: יסודות עבריים בשפת הדבור של יהודי תימן, „לשוננו" כ"ג.

אחרי ארוחת הצהרים מקצתם ישנים, ומקצתם חוזרים ללמוד, ומקצתם כוססים קליות, או מנקים בגדיהם, והנשים מיבשות פרע שערן בשמש.

ומי ששובתים בכפרים אצל הקבילים ולא הכינו לעצמם צרכי שבת מביאים להם הקבילים אוכל די ספוקם, אבל אינם יושבים עמם ואינם מספרים עמם כמו בשאר ימות השבוע. כי סבורים הם שמצוה על היהודי לשבת תחתיו ביום השבת ואסור הוא לדבר עם שום אדם. ועל כן אינם פוגעים בו ביום השבת בכל מקום שיהיה.

קבילים עונשים יהודי שיצא לצוד ארבה בשבת

ומענין זה הוא מעשה מופלא ביהודי מסביבות צנעא שהיה נוהג להקל בעול המצוות. ביום אחד בשנת בצורת נראה ארבה, צבא גדול, עד אשר כסה את עין השמש ורעשו השמים ממשק כנפיהם. ומחמת הרעב בקשו כל האנשים לצודו ולאכלו[26]. כמנהגם התקבצו מכל כפר ומכל מקום לציד הארבה ויש שהלכו אחריו דרך חצי יום או יום. והיהודי הזה הלך עמם לאסוף לעצמו מן הארבה בליל שבת, וכבר מיחו בידו אנשי מקומו ולא שמע להם. כיון שראוהו הקבילים מתעסק באוסף [111] הארבה אל כליו אמרו לו: „האם אין הלילה הזה ליל שבת? ואתה עושה מלאכה ואוסף ארבה ואינך

26 אכילת ארבה מותרת לפי דיני ישראל ולפי חק האסלאם. ומאחר ששנות ארבה הן לפי הרוב שנות רעב, הרי זה גם מאכל חשוב — ולרבים גם מאכל טעים. צידם אינו מצריך שום תחבולה, כי באחרית הלילה שוכבים החגבים על האדמה קפואים מן הקור ושוב אינם צריכים אלא אסיפה אל תוך השקים המוכנים לכך (השוה נחום ג' יז: החונים בגדרות ביום קרה, שמש זרחה ונודד). — היהודי הלז היה לכאורה יודע ספר וסמך על מה שאמור במס' שבת דף ק"ו ע"ב: „הצד חגבים בשעת הטל פטור"; אך הקבילים בני מקומו והקאדי שלהם לא שנו כנראה את ההלכה הזאת. אגב, את הספור הזה פרסמתי בספרי Von den Juden Jemens עפ"י כ"י הספריה.

שומר את השבת שלך? ולפי שאתה מחלל את השבת צריך להרגך". מיד הכוהו ושדדו כליו וקשרוהו והביאוהו אל דיין מדייניהם. הדיין חייבו במאסר וכבלים לכמה חדשים. ולבסוף „תִקן"[27] חלול השבת בלקיחת ביתו ורכושו וגרושו מן הארץ.

הלוי מגלה את חורבות בנאת עאד

מורי יוסף לא שעה לספורים האלה, וכמנהגו לא יצא מן הבית שהתאכסן בו, הוא בית הפרנס יחיא אלצעדי הנזכר, אבל כל מעיניו היו בשאלות על שבטי ארץ אלג'וף וגליליה וחורבותיה ובניניה הקדמונים, עד אשר נסע עם שני יהודים[28] מן אלגִ'יל אל אלחַזְם בגבול הַמְדאן, וחגג את חג המצות בבית סאלם ן' סעיד[29] המפורסם בתכונותיו היפות ובמעלתו הגדולה בעיני הקבילים והיהודים. ואני פסחתי אצל אחינו באלגִ'יל, ישלח ה' ברכה על ילדיהם, וככלות החג הלכתי אחרי מורי אל אלחזם.

בשעה שהגעתי אליו מצאתיו מעתיק כתובות מן הקורות המוצבות שקוראים להן עמודים[30] במקום בנאת עאד אשר מתחת

27 „תקן" חלול השבת — בער' מבטאים את המושג „חלול שבת" במלה „עשה חור" בשבת. חבשוש, הלועג ל„קנאת הדת" של הקאדי, אומר עליו ששם טלאי על החור של חלול שבת ע"י גזלת ממון היהודי וכו'.

28 הלוי .B.S.G.P עמ' 581 מדבר רק על יהודי אחד. היהודי נשא על גבו שק כבד מאד של קמח חטים לצרכי חג המצות בשביל אלחזם שאין החטה מצויה שם, ע"ל הערה 24.

29 סאלם בן סעיד זה היה חרש ברזל. הוא כפר את חטאו הגדול של הכנסת יוסף הלוי אל ביתו בענויים נוראים ובמות! הקבילים תבעו ממנו את מטמוני שְׁבָא שחלק כביכול עם יוסף הלוי, וכשלא יכול, כמובן, להוציא מטמונים כאלה מתחת ידו, עשו בו מה שעשו, ומשפחת הנרצח הוכרחה לשלם דמי כופר כדי שלא תחול הגזרה על ראשיהם. הלוי החזיר להם את ההוצאות האלה. כך מספר הלוי ב-.B.S.G.P עמ' 586/7 על יסוד מכתבים שהגיעו אליו מתימן בשנת 1872.

30 תאור מסובך זה ניתן כנראה מפני שעמודים אינם מצויים כיום בבניה של צנעא (מלבד במסגד הישן הנזכר לעיל).

לחורבות (העיר העתיקה) הַרַם הנקראת כיום חורבת אלפַּרְע[31]. מיד הוצאתי את העט [112] ומהרתי להעתיק מן הכתובות שהחל בהן ועדיין לא גמר אותן, למען ארויח שכר, אבל הוא חיסרני את שכר העתקת הכתובות האלה. אחרי שהשלמנו העתקתן חזרנו אל בית סאלם ן׳ סעיד. ואחינו שם מספרים שמורי החכם כיון שהגיע אל בנאת עאד וראה את הכתובות על העמודים שמח שמחה גדולה ומחא כף וצהל וקפץ ורקד וכרכר ופיזז[32], והם תמהו עליו ולא ידעו מה בקרבו בשל המציאה הזאת.

ואתה, קורא יקר, כבר הודעתיך מה מחשבת אחינו בדבר החורבות העתיקות. ואם יהיה סיפק בידי אספר לך על המקום הזה, בנאת עאד, ועל עתיקותיו הנפלאות. אבל מורי יוסף לא נזדמן לו להעתיק כתובות אבנים בעצם ידו אלא במקום הזה[33].

שקי תבואה במקום כסף מזומן. חורבת אלסודא

ולפי שהיהודים מלאו ראשינו בספורים על המקומות והחורבות אשר בגלילי ואדי סבא (שבא) ואלג׳וף, אמר לי מורי יוסף: „קח את הריאל שקבלנו צדקה ולך ועשה את מעשיך". מיד חזרתי אל אלגַ׳יל ושם מכרי הטוב סַאלִם צַעְדי, שהגעתי אל ביתו בראשונה. מסרתי לו את הריאל שיפרט אותו למען אוכל לקנות את צרכי כמו ניר וזולתו ולשכור אנשים שיבואו [113] עמי להורות אותי את החורבות והמקומות. ומאחר שלא תמצא אצלם מטבעות של פרוטות ואין יודעים אותן, כי רחוקים הם מערי תימן, והם חיים

31 כל השמות האלה מתאימים למה שכותב הלוי. חורבת אלפרע רחוקה כחצי שעה מן אלחַזְם.

32 בער׳: וצפח וחגר ותרקץ ותפרקץ ותברקץ ותפרצץ ותברצץ — ואיני יודע אם זה לשונו של חבשוש או לשונם של יהודי אלחַזְם.

33 עיין במבוא.

חיי בדוים, אין משא ומתן שלהם אלא בדגן וחמאה וצמר ובריאל (מטבע הכסף). אלא שמנהג אצלם שהדגן יהיה כפי המקובל חציו דגן וחציו תבן ועפר. על כן לקח חברי סאלם דגן בריאל והוסיף עליו תבן ועפר עד שהיה שליש דגן נקי ושני שלישים עפר ועוד. ואני נתתי לו ממנו שכר על בואו עמי אל חורבת אלסודא.

וזה תאור חורבת אלסודא:

אתה, המעיין, אַל תצפה ממני שאסמן לך בדקדוק את המקומות, כי מחמת אורך הזמן נעלמו מזכרוני, ואף לא למדתי חכמת מדידת הארץ. אם כן אפוא שמע ממני את אשר ראיתי בעיני. בצד חורבת אלסודא יש יער גדול שעציו מרובים ועבותים זה בזה, ובצד שלפניה שיירי בנין, כאלו היה שוק למקום הזה, ובבנין חדר גדול ורם ובו בית נסירה לאבני שיש, אין ספק שזה היה השוק (מקום עבוד) להתקנת אבני השיש. ולפני החורבה, ובקרבתה, היו סדורות חביות גדולות של חרס במספר רב, והן כיום שקועות באדמה ורק ראשיהן נראים מעל פני הארץ. ועוד היו שם כורי יציקה[34] גדולים, הגדול שבהם כמו חדר. [114] ובשער משערי חורבת אלסודא נערמה מן הזמן ההוא ועד עתה האשפה המוצאת מן העיר והיא כמו הרים. ובשער החורבה[35] אצטבא בנויה אבנים וביסודה נדבכי עץ ולא נהרסה, אף כי עבר עליה זמן רב כזה. ועל פני האצטבא אבן גדולה של שיש מסותתת ומונחת כאלו היתה מזבח או שמשה לדבר אחר,

34 כורי יציקה — בער': צואלג'. תרגמתי לפי הענין. צֻוְלאג' פרושו כסף טהור. וכן מעיר המחבר כאן בהערה שהשמטתי מן הפנים: „צולאג' הוא דבר אשר חום האש שורפו עד אשר יתיכו ויעבירו למצב אחר ואין יודעים עוד מה טיבו".

35 בשער החורבה — בכ"י ספריה, קהתי, שוקן: בתוך החורבה. אך מאחר שבכ"י גלאזר ניכרת עדיין מחיקה, נראה שהמחבר עצמו תקן „בשער" במקום „בתוך", אם כי הדבר קצת קשה, כי בשורה שלפניה דובר על „שער משערי החורבה".

ואין עליה כתובת כפי שמצאתי דוגמתה במקומות אחרים. ועוד מצאתי מחוץ לחורבה בנין גדול מאבנים ולבנים וסיד, ומאחר שלא ראיתי עקבות סיד וטיח בכל חורבות שבא[36], אין ספק שזה היה מסגד, אך לא היה כזה שראיתי אצל בנאת עאד. מכתובות לא מצאנו אלא מעט. אני בקרתי את המקום הזה עוד פעמים אחדות[37].

ובשובנו, אני וסאלם אלצעדי, מן החורבה, ראינו שער של אדם באורך של ארבע זרתות, הדוף ברוח ואינו זז ממקומו. קרבתי אליו ומשכתיו מן החול, והנה זה פרע שער אשה בדוית צעירה שהרגוה וקברוה במקום הזה, ועדיין גופה לא נשתנה ולא הסריח. החזרנוה למקומה בין החולות.

בקור באלפֶרְע. מעשה בלוחות נחושת. קצה הישוב היהודי

שבתי אל מורי ומסרתי לו הכתובות שאספתי. ומאחר שלא יכול עוד לצאת מפחד הקבילים אל אלפרע אשר למעלה מבנאת עאד[38], אף על פי שהוא קרוב אל בית סאלם ן' סעיד אשר [115] ישב בו, הלכתי אני לשם. יש במקום ההוא שלושה בתים של יהודים. ומן הנפלאות שראיתי שם סלע חתוך כמו סבון ועליו ציור

36 הלוי (JA 32) אומר על חורבות מעין שהאבנים לא היו מחוברות במלט.

37 אם איני טועה, אין אצל הלוי (השוה B.S.G.P. 602, JA 82—83) תאור מפורט של מקום זה, שהלוי קוראו אלסוד (לא: אלסודא). אך לפי חבשוש למטה [144] לא בקר הלוי את המקום הזה בעצמו. רק קשה שחבשוש אומר כאן שלא מצא אלא מעט כתובות באלסודא, ואילו הלוי מונה 71 כתובות, ואולם גם הלוי מעיר שכמעט כלן היו שברים (פרגמנטים), JA 83. וחבשוש חזר אח"כ לשם עוד פעם, ע' למטה [121]. הלוי, שם, מזכיר ג"כ את ערמות הסיגים הענקיות שבחורבה זו. — אין הלוי מזכיר מסגד („בנין מוסלמי") אלא אצל חורבת בנאת עאד. ושם הוא משוה את דלות המסגד לגודל הבניה השבאית.

38 לפי הלוי (JA 20) יורדים בחמש דקות מאלפרע אל בנאת עאד.

וקצת כתובות וסלע אחר באותה המתכונת[39] מחוץ לחורבה, ואולם מחמת אורך הזמן נהרס והיה לשפך אבנים ומכתה.

וכאשר בקשו הקבילים, בשנה ההיא, לפני בואנו, לרצף את באר המסגד אשר באלפרע, חפרו בצדי החורבה כדי להוציא משם אבנים מסותתות ומצאו קלחת של נחושת דומה לבְרֵכה[40], עביה אצבע ובתוכה ציורים ולוחות של נחושת. מיד התנפלו עליה הקבילים ושברוה באבנים וקצצוה. מרי סאלם ן׳ סעיד קנה אותה והביאה לצנעא, ואני שמעתי עליה וקניתי ממנו כמו חמשים רטל[41], ועדיין היו בה קטעי ציורים, ומן הלוחות היו עוד שנים ברורים. את קטעי הנחושת מן הקלחת התכתי במלאכתי, ויצא מהן עשן עבה יותר מעשן הגפרית ולא ידעתי מהי הסבה[42]. את הלוחות הצעתי ליוסף ארוגס[42], אשר בא לצנעא מארץ סוריה, אך הוא לא רצה לשלם עבורם מחיר הוגן. לבסוף מכרתים לסוחר שירד לעדן במחיר שקניתי בו את חמשים רטל הנחושת. והנה עתה הביאני מורי הצרפתי אל המקום הזה אשר מעולם לא [116] ציירתי לי שאבוא אליו, כי הוא קצה מזרח תימן ומקום הרג וחמס.

וכבר אמרתי בראשית ספרי שעיקר תשוקתי בנסיעה הזאת היתה להגיע אל היהודים הבדוים שאינם תחת מרותם של אחרים, והספור הזה על היהודים הנודדים נכנס גם אל לבו של מורי, אחרי אשר דשו בו כל כך בדרכנו. אבל אין אחרי

39 בער׳: ואכתהא, „ואחותה". — בכ"י גלאזר חסרה המלה: „לחורבה" ונשאר תחתיה מקום ריק. — הלוי מזכיר בית של יהודי (שם 74) ואת הציורים (שם 31), אך הפרט הארכאולוגי המענין על שתי האבנים „האחיות" אין אצלו. רמז למנהג של שימת כתובות תואמות שם בסוף עמ׳ 31.

40 בער׳: ואדֹא הם ברסת מן נחאס שבה אלחוץ֗.

41 הרטל הצנעאני הוא בערך חצי קילוגרם.

42 כנראה היו בנחושת זו הרבה סיגים. יוסף ארוג׳ס, הנזכר בסמוך, היה לפי Mordtmann-Mittwoch 243, בן עירו של חבשוש ועסק במכירת עתיקות,

אחינו אלה, יהודי אלג'וף, יהודים אחרים מצד מזרח עד הים (המפרץ) הפרסי. ואני אבאר זאת באריכות במקום אחר.

בחורבות מַעִין. חבשוש נחשב לשד. מציאת זהב

אחרי שמסרתי למורי את הכתובות מן אלפרע, פניתי עם יהודי מורה דרך אל מעין, ושם מצאתי הרבה, וגם במקום אשר ממזרח לה והוא דומה לבנאת עאד, ואני אבאר נפלאותיו אחר כך. ושם קרני מעשה משונה.

ביום אחד בחום השמש שכבתי במרתף אחד בתוך החורבות והוא עודנו עומד על תלו וגם גגו מאבנים מסותתות על קורות מוקצעות של אבן, לא של עץ. ואחרי שנחתי נמנמתי. פתאום הקיצותי מצעקה איומה. פתחתי עיני והנה לפני איש (גדול)[43] כמו החורבה כפוף עלי, כשפיו פעור, ודבורו מגמגם, וידיו פשוטות, ועיניו קמות, וגופו רועד. כאשר [117] ראיתיו והבינותי שאין זה חלום, פחדתי פחד גדול, כי אמרתי בלבי הנה באו השטנים[44]. קפצתי בבהלה ממקום משכבי ושלפתי את פגיוני ותפסתי את מקלי ואספתי כחותי לקרב והכינותי נפשי למות, ובקולי קולות איימתי עליו וצעקתי „ארור אביך[45] אתה השד, או מה שתהיה, אתה השטן". נבעת האיש ונתפרדו כחותיו ונפל על הארץ ואמר בקול שפל: „אני ממיטב האנשים, אינני מן השטנים". אז הרגשתי שהוא נבעת, ודברתי אליו דברים נחומים עד אשר השיבותי את רוחו ושאלתיו: „למה זה נשתנית ונבעת עד

43 (גדול) כמו החורבה. כלומר קומת האיש היתה כגובה המרתף החרב שבו שכב חבשוש.

44 ער': אלשיאטין, שפרושו הרגיל הוא: ליסטים, מורדים וכיו"ב. אך אפשר שכאן הכונה לשדים.

45 ער': לעלבאר, בסרוס לשון. גם „אלג'נס" הסמוכה, השד, היא סרוס בכונה על פי החרוז „אלאנס ואלג'נס" אנשים ושדים. — מה שתרגמתי בסמוך במלת „עמית" נקרא במקור סַייר, והמחבר מפרשו כַביר.

שנפלת ארצה?" אמר: „כאשר ראיתי את השער העבות על בשרך, דמיתי שאתה מן השדים, כי השדים שערם מרובה ואינם גרים אלא בחורבות". אמרתי לו: „ולמה זה סכנת את עצמך להכנס אל מקום השדים?" אמר: „באתי לחפש, שמא יצליח אללה בידי". אמרתי לו: „ואני כמוך באתי לחפש מטמונים, ועתה הנני עמיתך לדרך". אמר: „עמיתי". ישבנו וספרנו זה עם זה, ואחרי שרפה חום השמש, יצאנו מן המרתף, והלכנו כפופים כשעינינו על פני האדמה, אולי נמצא דבר עתיק, ברכה מאת ה'. אני מצאתי כפתור של כסף, אך מרוב הזמן היה שחוק. ולבדוי נתן ה' כמו דרהם [118] וחצי (כחמשה גרמים) חתיכת[46] זהב. אבל הצורף שהבדוי רצה למכרה לו גזר אחרת על ברכת ה', כי הוא החליף אותה בחתיכה של נחושת צהובה. ואני תמהתי על מקום הפריכה של חתיכת זהב זו, איך לא השחיר כמו השאר[47], ועדיין מקום הפריכה נוצץ כאלו פרכוה עכשו, ולא עברו עליה כמה מאות שנים.

ועוד היה מעשה בחורבת מעין. פעם אחת כלו המים מנאדי ובחום השמש בערתי מצמא. ראיתי נערה רועה צאן והיא רחוקה ממני קצת. הלכתי לקראתה לבקש ממנה מים או חלב. היא ראתה בצאתי מן החורבה וכל מה שקרבתי אליה ברחה מפני, עד שהחורבה וגם הצאן היו מאחורי. כעסתי וצעקתי עליה: „מה זה מפחיד אותך, ילדה, שאת בורחת ממני". אמרה: „אל תקרב אלי, כי אתה מן השדים". אמרתי לה: „חלילה, אל תיראי, אני ממיטב האנשים". אמרה: „לו היית אדם, לא היית בעל שער רב כזה". אמרתי: „אבקש סליחה מה' שככה בראני, אינני ברוך ה' מן השדים והרוחות הרעות אלא ממיטב הערבים". אמרה: „ומה זה תבקש ממני כי דלקת אחרי". אמרתי: „אני צמא ורוצה מים או חלב, לא יותר". אמרה: „נאדי מונח במקום

46 בכ"י גלאזר: קטמרה, ואילו בשאר כה"י „קטמה", כמו בשורה הבאה.
47 במקום מלת „באקיהא" בכ"י גלאזר יש חסר בשאר כה"י.

שהייתי עומדת [119] אצל הצאן, לך ושתה וקח לך כפי צרכך". חזרתי והיא הראתה לי את המקום מרחוק, ואני שתיתי וגם שמתי לי בנאדי[48].

הלוי מבקר חורבות מעין בעקבות חבשוש. גששים יהודים בארץ אלג'וף

אחרי שבדקתי בחורבת מעין את החומות שעמדו עדיין על תלן, וביחוד את החומה שהקיפה את העיר, ראיתי דבר מפליא: מתחת ליסודות הבנין העצום הזה היו לבנים מחומר, לא שרופות, אלא כמו לבני החומר שמשתמשים בהן לבנין היום. הודעתי את זה למורי, אך הוא לא האמין ולא הודה לי בזה[49] עד אשר לקח לו, כשהלכתי אל מקום אחר, יהודי אחד מן אלחזם ללכת עמו אל מעין בשעת העדרי, בלי ידיעתי.

היהודי הלז הביא את מורי בעקבות מדרכי רגלי, ולא היו מוצאים כתובות שלא העתקתי אותן מקודם. וגם עיין מורי בחומות המפליאות בגודל בניתם וברוחב ובגובה שנשארו עד היום הזה, והאבנים החתוכות כמו סבון, ועם כל זה היסודות מלבנים של חומר לא מלבנים שרופות — כאשר תארתי לו, לא גרעתי ולא הוספתי. ואחרי שראה בעיניו שכל מה שתארתי לו אמת, הודה לי וספר שעקב אחרי [120] — ואני אמרתי בלבי: מן הראוי שאקבל שכר נוסף על שכרי הקבוע.

ואם תשאל, קורא יקר, איך ידע היהודי את כל המקומות

48 von Maltzan, Reise nach Südarabien 1873, עמ' 175, מדגיש את רבוי השערות של היהודי התימני לעומת הערבי התימני. אך אפשר שחבשוש התיחד בתכונה אישית של רבוי שער.

49 אמנם אצל מעין אין הלוי מזכיר תופעה ארכאולוגית מענינת זו, אך נראה לי שקראתי אודותיה אצלו במקום אחר. ע' להלן עמ' [129].

אשר דרכתי בהם בחורבת מעין, להוי ידוע לך שבארץ הזאת, היא ארץ אלג׳וף, יש בני אדם, אנשים ונשים, המכירים את העובר לפי עקבות מדרכי רגליו, בין אם היה נעול בין אם היה יחף, ומגידים מיד מי הוא, גם אם לא ראוהו ולא שמעוהו שם. ואולם רובם הולכים יחף. הארץ ארץ חולות. ונעלם היא חתיכת עור פשוטה מותאמת לכף הרגל ועליה שתי רצועות עם איזה קשור להחזיק בה הרגל. ומפני שיש לבדוים הידיעה הזאת, מניחים הם את אהליהם בלי שמירה והולכים לעסקיהם ואינם יראים מגנבות. ואם נגנב מהם דבר הולכים אחרי העקבות עד אשר יגלו את הגנב, ולו ברח דרך יום או יומים, כי סופם להדביקו ולגלותו, ואני נסיתי זאת עם אשה יהודיה זקנה וידעתי שאמת הדבר הזה שמתפארים בו. ואם ירצה ה׳ אבאר את החכמה הזאת [49א] במקום אחר.

ואולם מורי יוסף שוב לא חשד בי לעולם בהשמטה או שבוש, מאחר שעקב אחרי במקום הזה ולא מצא אפילו אות אחת נוספת או חסרה...!

בחורבות אלביצא ואלסודא. עניותם ונדיבותם של יהודי אלגיל

שכרתי לי את הרון אלצעדי — והוא [121] ואחיו סאלם הם האנשים שארחתי אצלם בראשונה באלגַ׳יל, — והלכנו אל חורבת אלבַיצַא והעתקתי מה שמצאתי שם, ומעט היה[50]. וחזרנו אל חורבת אלסודא (ע״ל [113—114]) לחפש מה שנוכל למצוא עוד. ולפנות ערב חזרנו אל אלגַ׳יל, רעבים ועיפים ויגעים וצמאים. וכאשר הגענו קרוב לעיר ולפנינו שדה זרוע מספוא בהמות, האספסת,

49א היא נחשבת אצל מסעודי וכו׳ כאחת החכמות הטבעיות של הערבים הקדמונים.

50 אצל הלוי (שם 80—82) 74 כתובות. ואולם רובן הגדול בעלות שורה אחת. ועיין בהערה 52.

אמר חברי: „בוא ניטיב את לבנו בירק הזה". אמרתי לו: „איך ניטיב את לבנו ואין פה דבר לאכילה". אמר: „שב, אל תדאג". ישבתי על מצר השדה, והוא נכנס אל תוך האספסת וקצר בפגיונו שני עמרים שיספיקו לסוס או חמור, והביאם אלי, ורבץ כאשר ירבץ השור על מספואו, וכבדני בעומר הגדול ואמר: „ינעם לך, קח". תמהתי עליו ואמרתי בלבי: „הלא יודע הוא שאין לי גמל ולא חמור ולא סוס ולא שור שאוכל להאכילם את מתנתו הזאת". עודנו העומר בידי, והלילה קרב ואני מהרהר מה רצה בזה, והנה הוא כלה לאכול את העומר אשר בידו, וקם לקצור לו שני, באמרו לו: „סעד לבך באכילת האספסת המשובחת הזאת, ולמה תמנע את עצמך מן הירק הנכבד הזה?" חשבתי שמספוא זה ראוי באמת למאכל ואף יטעם לחכי. פרקתי ממנו שני קלחים וטעמתים, אבל מאחר שנפשי [122] נפש אדם ולא נפש בהמה לא יכלתי לאכלו. שידלתי את נפשי כדי לשלם לה מה שאני חייב לה, אך המספוא הזה לא ירד מגרוני. אמרתי לחברי: „אחי, איני רגיל למאכל זה, בוא נמהר לשוב אל אלג'יל קודם שתחשך".

הגענו אל ביתו, הגישו לנו החמאה (למריחת־הרגלים), וצפיתי לפת ערבית, ולא ידעתי שהוא כבר יצא ידי חובת פת ערבית של לילה זה באכילת האספסת. כיון שהבינותי את רוע מצבו, אמרתי שיש לי עסק אצל הפרנס יחיא צעדי, ושאני צריך ללכת אצלו מיד. אמר: „כבר הגיע הלילה ובלי ספק הוא ישן, אבל אבוא עמך". אמרתי לו: „שב במקומך", והלכתי לבדי אל בית הפרנס, והם כבר ישנו. הפרנס קם והקביל את פני ושאלני על בואי היום. ואני הודעתיו מה שהיה. מיד הגישו לי ארוחת הערב והוא אמר לי: „דע לך שכאשר אספתי לכם את הצדקה מאנשי המקום, נכבדתם מאד בעיני המסכן הזה, הרון אלצעדי, ומאחר שהוא עני ואין בביתו מאומה, ורצה להיות נכלל בשכר המצוה הזאת, הסיר את שתי טבעות הכסף

שאשתו מתקשטת בהן בפני הבריות מעל ידה[51] ומסרה לצדקה". אמרתי לפרנס: „ואיך מותר לך לקחת בשבילנו מן העניים האלה שאין בביתם מאומה. הלא אני ומורי, ברוך השם, אין אנו מבקשים את [123] הצדקה לשם פרנסה כמו זולתנו אלא לצרכי נסיעתנו בלבד". אמר הפרנס: „חוק הוא בארצנו שאנו מכבדים את האורח, וזו חובה על גדולנו וקטננו, עשיר ועני, ולולא לקחנו מהרון אלצעדי טבעות אשתו, היה זה גנאי עלינו, ובלי ספק היה תובע אותנו לדין אצל בעלי חסותו והיה מטיל עלינו קנס לפי סדרי מנהגנו". אבל אני רחמתי עליו והחזרתי לו טבעות אשתו, אף כי ערכם רק גרוש אחד, וגם מסרתי לו שכר על בואו עמי לחורבת אלבַיְצֵ֗א ואלסַוְדא, בלי נטילת רשות ממורי.

וכאשר מסרתי למורי את הכתובות אשר מצאתי, אמר לי „איך זה שכל השורות אשר העתקת מאלביצ֗א הן כלן דבור אחד בלי תוספת וחסרון?" אמרתי: „כן הוא, העתקתי אותן מצדי חומת החורבה". וכשמעו את דברי התפלא על טפשות[52] הקדמונים שבנוה.

51 כאן נפסקים כה"י ספריה, קהתי, שוקן. בכ"י שוקן יש עוד המשך, אך מעניין אחר. עי' למטה 127. מכאן ואילך אין איפוא אלא כ"י אחד, כ"י גלאזר, לפני המתרגם.

52 בער': סכאפ֗ה. אצל מספר 2 מכתובות אלביצ֗א הלוי אומר: „שורה אחת שנמשכת לאורך החומה. מכאן ועד מספר 48 (פרט למספר 35) ובעוד 5 מספרים יש לנו לכאורה חזרה, קבועה פחות או יותר, של נוסח אחד". ב־JA עמ' 189—199 הלוי נותן את כל השברים האלה של אותה שורה. אני מתרגם אותה, ומתרגומה יובן מדוע היא חוזרת כ"כ הרבה פעמים:

יהודע־אל בַיִן (שם לואי) בן יהושע־אמר וַתַר (יתרו), מכרב (מלך־כהן) של שבא, הקיף את עירו נשק (שם העיר) בחומה.

השוה כיצד קבע הסלטאן סלימאן המפואר לוחות מזכרת במקומות אחדים בחומת ירושלם שצוה לבנותה.

בקור ראשון בחורבת בראקיש

אחרי זה שבתי אל אלג׳יל ובקשתי סאלם אלצעדי, אחי הרון, ללכת עמי אל חורבת בראקיש, כי הבדוים בסביבות האלה היו לקוחותיו. ועל כן לא היה פחד עלינו שם. הגעתי ומצאתי כתובות הרבה, ביחוד על החומה, וכאשר ראיתי כמה שורות ממושכות וארוכות לרוחב החומה — [124] והתנאי ביני ובין מורי: כל שורה ברבע גרוש — חלקתי שורה אחת לשורות אחדות [א52] כזאת עשיתי במקום הזה בלבד.

[שוב כלו המים. בדפוק חבשוש על פתח מצודה אחת, לא פתחו לו, ומבפנים שמע שכינו אותו „מי שלא יזכר שמו״. (מרוב קנאות דתית. ע׳ להלן 185). זקנה מן מג׳זר כבדה אותו ברימים (בער׳ דום, פרי הסדר — זיזיפוס), אך למים היה צריך לצפות עד שמונה שעות באותו לילה, כי בן הזקנה היה צריך לתפוס שורים שברחו ולא יכול להביא מים מן הבאר בזמנו. [125] חבשוש חוזר אל רבו וזה מעתיק את העתקותיו של חבשוש כדרכו.]

באלג׳וף העליון. נהר אלכארד

[5,125] חזרתי לאלג׳יל ומשם הלכתי אל אלג׳וף העליון לסביבת

א52 הדבר ניכר לכאורה ברשימותיו של הלוי, שם 85—90. 214—244. בשעה שבאלביצא — שגם שם נמשכו הרבה כתובות לאורך החומה — רוב הכתובות הן בעלות שורה אחת (ע״ל הערה 52), הרי כאן, באלבראקיש, אין כמעט כתובות של שורה אחת כלל, ורוב הכתובות הן בעלות שתים או שלש וגם ארבע שורות!

אני מניח שחבשוש פגש בראשונה בכתובת שעל חומת העיר החיצונה מס׳ 535 (בראקיש 112). שם ישנן בערך מאתים וחמשים אותיות בשורה אחת!! את הכתובת הזאת העתיק כמתכונתה, אחר פקעה כנראה סבלנותו. ס״ה יש אצל הלוי 154 כתובות מאלבראקיש. אמנם לפי דבריו של הלוי, שם 43, בקר שם בעצמו, בפרשה מאוחרת יותר של נסיעתו (עי׳ למטה הערה 58), אך אפשר שלא הספיק, או שלא מצא צורך לבקר אחרי חבשוש.

ק ר י ת א ל מ ט מ ה[53]. ומצאתי בצדי ה ר ס ל י א ם[53] מעט כתובות. וכאשר נכנסתי שם אל גיא צר ומעוקל לחפש עקבות הקדמונים מצאתי גללים רבים של חיות רעות, כאלו המקום מרבץ של בהמה גסה. ברחתי משם ושערת בשרי תסמר מפחד.

ועוד באתי אל ק ר י ת א ל ז א ה ר[53], וראיתי שם מסגד גדול, אך עזוב. ו ג ר ו ב מ ק ו ם ה ה ו א י ה ו ד י ם, ועתה אין בו ואף ראיתי בית יהודי עזוב, והשער וספיו לא היו מאבן אחת[54].

לפנות ערב פגשתי בשדה באשה בדוית ועל ראשה כד חרס ובו מעי דגים. חשבתי שיש בו מים ובקשתיה לתת לי. אמרה: „אל תבקש, הרי נהר אלכֿארד לפניך, לך ושתה כדי צמאך, והאשה ההולכת לפני הנה על כתפה כעשרה דגים, כל אחד ארכו אמה". כאשר ראיתים, נתאויתי [126] לדגים ובקשתיה שתתן לי דגים במחיר. אך היא השיבה בשניה: „נהר אלכֿארד לפניך, לך ואכול דגים כמה שתרצה". הלכתי וחפשתי את נהר אלכֿארד שהזכירה לי, כי לא ידעתיו, עד הערב השמש ולא מצאתי לא מים ולא דגים ולא בני אדם שאשאלם. אבל ברחמי ה' פגשתי את ס א ל ם א ל צ ע ד י בבואו מעם הבדוים לקוחותיו וספרתי לו את הקורות אותי. אמר לי: „אל תדאג, יש עמי דגים שיספיקו לך לסעודת הלילה", והוליכני אצל בדוים שלא היו מלקוחותיו והם היו מעלים אש וצולים דגים. סאלם הוציא את הדגים אשר עמו וצלה אותם ואכלנום. ואף שהיו טעימים לא השביעונו, אבל הבדוים כבדונו משלהם. כך ישבנו רוב הלילה

53 הר סליאם אצל הלוי 1873 B.G.S.P. עמ' 604, JA עמ' 30, 92—93. שני המקומות האחרים אינם נזכרים על ידי הלוי, עד כמה שאני רואה, וגם לא שהמקום השני היה מקדם מושב יהודים.

54 בער': ולים אלבאב ומראדמה חגר ואחדה. אולי הכונה שגם השער היה עשוי מאבן (כמו בבנין שבאי עתיק באלפרע (הלוי 1873 B.G.S.P. עמ' 585 ולמטה [130]), בבנינים העתיקים בהר חוראן ובחפירות בית שערים), אך מאבן אחרת מאשר הספים, וצ"ע.

צולים ואוכלים ואני חקרתי ולמדתי מהם שמחמת המלחמה קטעו את נהר אלכ̇ארד מלמעלה ועל כן נעצרו המים ונחבשו הדגים.

וכאשר ספרתי זאת למורי[55] אמר לי: „לו הבאת לי קצת דגים היטבת לעשות. ועתה אַל תאבד זמננו במקומות בטלים כאלה, כי אם שוב אל חורבת אלבראקיש".

בפעם השניה בחורבות אלבראקיש

א. בית קברות יהודי עתיק

חזרתי אל בראקיש והפשתי בסביבותיה. מצאתי בית קברות ערבי, ומאורך הזמן גרפו הרוחות והגשמים את העפר מעל הקברים, ועצמות המתים היו שכובות על פני [127] האדמה. אמרתי אל לבי: התדע בין עצמות האדון לעצמות העבד, בין עובד אלהים לאשר לא עבדו?[56]

ובצדו, קרוב לחורבת בראקיש, בית קברות יהודי, ועדיין רוב המצבות קיימות, ועליהן כתובות בכתב עברי ובלשון ארמית, וזה נוסחן: „אתנגיד ואתנח (נפטר והלך למנוחתו) מר ורב מעודד בירב ישע וכו'". ורוב המצבות כתובות[57] ואפילו של הנשים. ומשמותיהן: מרת נוגה (זהרה)[58], מרת יונה (חמאמה).

55 הלוי מזכיר ענין זה של החרבת נהר אלכ̇ארד אצל ראשית בואו אל ארץ אלג'וף, B.G.S.P. 1873 עמ' 582. שם הוא מספר גם כן שנשים בדויות עזרו לו לדוג דגים. הדיג היה כנראה עסק לנשים או ליהודים. ע"ל.

56 בלי ספק יש כאן פליטת זכרון ספרותית. המוטיב:

„שוה הוא קבר העשיר והדל".

(ס' אנסאב אלאשראף, הוצאת האוניברסיטה העברית, כרך ה' עמ' 261) הוא מן המצויים ביותר בשירה הערבית.

57 שלא כדרך תימן, שאין שם, דרך כלל, כתובות על המצבות. בנוגע לכל השאלה עיין במאמרי בס' מאגנס עמ' 92.

58 לכאורה המחבר מתרגם כאן (זהרה=כוכב נוגה), ובכתובות נזכרו השמות בצורתם העברית.

וזמנו לפני ארבע מאות שנה בערך. וכאשר הסתובבתי בין שורות הקברים הרהרתי בלבי: „מה זה הביאני אל המקום השומם הזה, ואיך חיו אחינו או אבותינו אלה בין בעלי חסותם, ומה היתה פרנסתם, ואיך היתה דתם[59], והאם היה להם יחש אל יהודי צנעא וסביבותיה". אז בכיתי בכיה גדולה על פזור היהודים בין הקבילים ופרודם בכל מחוז ובכל מקום מאז ישבו בהם בני אדם. וגם נכנס אל לבי הצער והיגון על מצבי האומה הישראלית כלה. עדיין אני משוקע בים ההרהורים עם בכיה ואנחה ואנקה בין [128] הקברים האלה, והנה דמיתי שהשטן אומר אלי: מה לך ולאנשים האלה שכבר עברו ונקברו ומה ידעת על יחוסם ושרשם ואמונתם עד שאתה בוכה וצועק ומתחנן אל רבונך? וכאשר הכו רוחות השטן את ענני דמיוני נתיבשו מטרות עיני, ומעל לבית הקברות נתפזרו העבים, והלכתי משם כמנהגי, כשאור השמש נכון עלי.

אבל אחרי (תשע)[60] שנים מתאריך נסיעת מורי יוסף, בזמן שאספתי בעד כסף ספרים קדמונים מכל קצוי תימן בשביל משה בן נתנאל שפירא, אשר פתה אותנו למכרם, למדתי בודאות מן התאריכים שעל מקצת הספרים האלה שאני מזרע האנשים שנקברו במקום ההוא, אם כן אפוא גרים היו אבותי הראשונים בבראקיש[61].

59 שאלה זאת נראית מוזרה. התייר מַלְטְצַן שבקר בשנים אלה בדרום ערב חקר יהודים תימנים, אם אין ביניהם קראים (Reise עמ' 175). אפשר ששאלות מעין אלו נשאל גם חבשוש.

60 כאן יש חסר בכה"י. כנראה בקש חבשוש לברר את התאריך המדויק של בוא משה שפירא אל תימן, ואחר שכח למלא את החסר. משה שפירא, סוחר העתיקות הידוע (גם בזיופיו), בקר בתימן בשנת 1879, עי' בספרו של א. בראואר 13.

61 בשער הספר, וכן בעמ' 41 של כ"י גלאזר (השער וגם הקטע הנ"ל אינם ביתר כה"י) חבשוש קורא את עצמו: אלפתיחי המכונה חבשוש. ועתה, הלוי, בתאור בית הקברות של אלסודא (אלסוד), ע"ל, מזכיר שהתימנים בעברם ממקום למקום משנים את שמות המשפחה; „ספרו לי על משפחה עַוַיְלָם או קַיְסִי שנקראה לפני צאתה מאלסודא בשם פתיחי"! (עיין B.G.S.P. 1873 עמ' 262).

ב. חבשוש מגלה ארבע שכבות בחורבת בראקיש[62]

כאשר בחנתי את החורבה עצמה מצאתי שבנוה וגרו בה שלוש פעמים אחרי שבנוה בראשונה. וידעתי זאת כי נהרס ונחרב צד החומה שהיתה על יסוד בנייתה הראשונה עם הבתים הקרובים לה אשר בתוך החורבה. והבתים הקדומים האלה איני יכול לתאר את תפארת בנייתם ואת גודל אבניהם ומלאכתן. האבנים כאילו כלן אבן אחת, כי מותאמות הן זו לזו עד ששערה לא תוכל לבוא [129] ביניהן. הבנין הזה נהרס ונסתם בעפר ועליו בנו בלבנים והשתמשו קצת גם באבנים הראשונות. ונחרב ונסתם השני וכן השלישי ובנו עליו רביעי. ובבנין הראשון אין נמצא סיד או טיח כלל.

ג. על אופני בנין השבאים, ביחוד בבנאת עאד

השערים והחלונות של הערים, והבתים, והחדרים השבאיים הם קטנים קצת מן המצויים כיום בצנעא וזולתה. וזה מוכיח בטול הספורים האומרים שבני שַדַאד ן׳ עַאד אחי אביו של עוג מלך

אני משער שלהלוי — או לחבשוש — נתחלף בית הקברות היהודי אשר באלבראקיש בבית הקברות אשר באלסודא, ושחבשוש מצא את השם פתיחי במצבות ואח״כ מצא אותו שם (אולי בתור בעלים) באיזה ספרים שמכר לשפירא.

את אלבראקיש בקר הלוי בעצמו לא בפרשת הנסיעה המתארת כאן, אלא בשובו מנג׳ראן, JA עמוד 43. הוא אומר כאן שיהודים ספרו לו רבות על בראקיש ואמרו לו שזאת עיר יהודית עתיקה ואף הראו לו חוזה שנעשה בעיר זו שמתאריכו יוצא שהיהודים עזבוה רק כמאה שנה לפני בוא יוסף הלוי. בבואו לשם גלה חורבת עיר שבאית עתיקה, אך על חורבות או קברים יהודיים אין הוא מדבר. ואולם מחלק זה של נסיעתו (שלאחרי נג׳ראן) אין הלוי נותן עוד תאור מפורט (עי׳ במבוא), אלא מזכיר רק מה שצריך לקביעת מקום הכתובות שנמצאו על ידו. — ועיין למטה עמ׳ [138] דברי חבשוש על כליון המשפחות.

62 גם מתצפית מענינת זו של ארבע השכבות של בראקיש לא נאמר דבר אצל יוסף הלוי, שם, עמ׳ 43 ו־85. רק אצל מדינת הַרַם (ע״ל 111) הלוי מזכיר שהעיר „נבנתה פעמים אחדות", שם, עמ׳ 72.

הבשן בנו את הארמונות האלה. כי הייתי רוצה לדעת איך נכנסו אל הבתים והארמונות האלה, אם היו, כפי שנזכר בספורים, גדולים עד שאחד מהם יכול היה לעקור הר ולשאתו דרך יומים או שלשה ולעשותו לארמון או עיר או כפר ככל העולה על דעתו — ובלי ספק היה צריך אחרי כל הטורח הזה להדחק לא מעט כדי להכנס אל תוך חורי הבנינים. אכן עד עתה איני רואה טעם בהזיות ההן.

ועוד ראיתי באלפרע, היא בנאת עאד, מה שהפליאני, והוא שהשער החיצון קטן, ולא יוכל להכנס בו אדם אלא אם יכוף ראשו מעט, והשער השני אחריו, האמצעי, מרווח קצת מן הראשון ומתוקן יותר ממנו בצורתו, והשלישי, והוא פתח החדר שקוראים לו הקבילים מכרב [130] בנאת עאד, הגדול שבכלם[63]. וזה תאורו: הקיר לימין הפתח כלו אבן אחת. וסף הפתח הוא חלק הקיר והוא עשוי באופן מארך[64] ומצויר בציורים השובים את הלב, ויש בו גם כן קצת כתובות, ומן הצד השמאלי אותו דבר[65]. ומלמעלה המשקוף יחד עם המזוזות הכל אבן אחת, כלומר הקיר אשר ממעל לחלל[66] הפתח, והוא מורכב על הכותל הימני והשמאלי.

וראיתי אחדים מן הקירות העצומים האלה נטויים על הקרקע והנה הם נקובים לארכם באופן חלק כאלו הנקבים היו בתוך עץ, והקבילים אומרים שהקירות היו מסומרים זה לזה במסמרות.

63 עד כמה שאני יודע, אין הלוי מביא תאור ארכאולוגי מענין זה, וגם לא את השם מכרב. שם זה הוא שבאי ופרושו „בית מקדש" (השוה Macoraba=מכה(?) אצל פטולמיאוס, והמלה „מכורבא" בחבשית). אינני יודע אם המלה בצורתה זו נמצאת גם בכתובות שבאיות (איננה אצל Conti Rossini, C.A.M.E). השרש כרב (=ברך, השוה „כרובים" בעברית) הוא אחד המצויים שם ביותר.

64 בער': מסלובה.

65 כלומר, המפתן איננו אבן בפני עצמה, אלא נמשך משני הכתלים מימין ומשמאל. גם הלוי B.S.G.P. 1873 עמ' 585 מזכיר את הציורים (צורות של פרות ושל ב"א לבושים ונעולים יפה).

66 בער': תכויבה. אין הלוי מתאר פרט מענין זה של הבניה השבאית.

האולם עצמו אינו עשוי כתלים אלא עמודים גדולים ניצבים וערוכים לימינו ולשמאלו של האיש הנכנס דרך הפתח הנזכר. במקום זה פגשתי את מורי מעתיק כתובות (ע"ל [111]). ובזמן הזה, שנת 1311 (1893—1894), חשבו הקבילים של שבט המדאן בארץ אלג'וף שהעמודים האלה שזקנו וחלשו כאדם זקן, יביאו עליהם חולשת הזקנה מאת הכופרים שבנו אותם, ולכן הם שוברים אותם ושורפים אותם לסיד. ואלמלא הבטיחני מורי יוסף שישלח לי משור אבן שאוכל לנסר בו את עמודי בנאת עאד כדי שאשלח לו הלוחות המנוסרים [131] אליו, לא הייתי מספר עליהם כאן.

ד. מציאות ארכאולוגיות בחורבת בראקיש

כאשר סבבתי בחורבת בראקיש מצאתי כמו מערה באחד החדרים ותוכה חושך. השלכתי בה אבן לשמוע מה עומקה והכרתי שאינו גדול. השלכתי שם עוד אבנים ועפר שיהיו לי מדרגות לרדת ולעלות. ירדתי ופשפשתי בו והנה הוא מרתף (או: אולם תחתי) גדול מן המרתף שראיתי בחורבת מעין, ובו עמודים ניצבים, והוא מלא חול דק שבו יוכל אדם לטבוע ולמות. בשעת חפושי נגעה ידי בדלת האולם, ותמהתי שאחרי זמן רב כזה עדיין היא עומדת. הכיתי בה קצת בברזל מקלי ששימש לי נשק, והנה היא איננה מעץ אלא ממתכת. שמחתי ואמרתי בלבי: היום נתן לי אלוהי דלת של כסף או של נחושת? עליתי מן האולם לחקור את מקום הדלת מבחוץ ואחרי טורח רב הכרתי איזו זוית שלה, וחפרתי בעפר, והוא היה של שרפה לא של חומר, ונגלה לי שהדלת עשויה מאבן אחת והיא מקושטת[67] ומצוירת כמו מתכת לא כמו עץ. — ואחרי שעזבתי את האולם הזה מצאתי כתובת: מלה באות אחת[68].

67 בער': מזכ̇רף.

68 מלה באות אחת: הכונה למונוגרמה, כלומר לתרכובת של אותיות אחדות בצורת אות אחת. הלוי JA 87 מזכיר בין כתובות בראקיש למשל „63: ארבע אותיות עם מונוגרמה".

ה. שדים לאור היום

[כאשר ישב [132] חבשוש בתוך פרצה בחומת החורבה והיה שקוע בהסתכלות בבית הקברות הנזכר לעיל, הפתיעוהו שני בדוים שיצאו למלחמה. מאחר שלא ענה מרוב בהלה על קריאתם, הדליקו את פתילי רוביהם ואמו׳ לירות בו. חבשוש השליך את חפציו, את כסותו ואת כיפת ראשו, ונמלט אל תוך פנים החורבה. אחרי יומים [133], כאשר חקר בדוים בנוגע לחורבות, ספר לו אחד מהם שהוא וחברו פגשו שד בצהרי היום יושב בחורבת בראקיש, הם קרבו אליו וראו אפילו גבו ובטנו מכוסים שערות כדרך השדים, אלא שאללה הצילם מידו.

חבשוש חזר אל רבו אל אלחזם (ע״ל [111]) ומסר לו העתקותיו כדרכו.]

חבשוש עד ראיה לרצח סולטאן

למחרתו עליתי על חורבת ה ר ם, היא א ל פ ר ע. ולא היתה לי שם עבודה חוץ מהעתקת שתים שלוש אבנים שהיו קבועות בחומת הבאר של המסגד. ומאחר שלא היתה לי דרך להתבונן בהן אלא בעד חלון המסגד, נכנסתי בו קרוב לצהרים, כשלא היה שם איש, והייתי עסוק במלאכתי [134] עד אשר בא סולטאן אחד מסולטאני א ל ג׳ ו ף ושמו ז׳ ק מ ל א להתפלל תפלת הצהרים. עם הסולטאן היו חמשה חיילים, הוא היה חגור חרב והם היו מזוינים ברובים. הוא נכנס למסגד בשעה שיצאתי משם, ואחרי שהתפלל, יצאו הוא וחבריו. אבל שם ארב לו עבד שחור שהיה לאחד מאויביו, וכאשר ראהו אמר לו הסולטאן: „לעלבאך (ארור אביך), למה זה פתיל רובך דלוק״. אמר העבד: „רציתי לירות בעורב״. הסולטאן ומלויו פנו לו עורף, אבל העבד ירה בו וברח. שלף הסולטאן את חרבו וקפץ ארבעה צעדים לקראת העבד להרגו, אך הוא נפל על

פני הארץ ומת אחדים מן החיילים רדפו אחרי העבד ולא השיגוהו.

מיד נפרץ קול ענות מלחמה, וממנחת אותו יום עד היום השלישי היו הולכים ומתקבצים לקרב, וכלם, אנשים, נשים, וטף, היו צורחים ומיללים, אך לא הועילו, כי העבד ברח אל מצודה אחת מחוץ לכפר אלחזם, וחבריו הגנו עליו מן המצודה ביריות על כל מי שקרב אליו מאנשי הסולטאן עד שנכנס לתוכה. כמה צווחות צווחו וכמה צריחות צרחו, כמה איומים איימו! צווחותיהם ואיומיהם יכלו להפחיד כל איש אמיץ לב, אבל לא פעלו מאומה. לבסוף ירדו (בני שבט) אלשוף[69] [135] מהר כּב, וכיבו את אש המלחמה, והשלימו ביניהם, כפי שנודע לי.

חקי המלחמה ורוח המלחמה אצל שבטי אלג׳וף. רבוי נשים אצל ערבים ויהודים

העבד הרוצח לא היה עליו פחד כלל, כי לפי חק שבטי דוּ חסין והמדאן אשר באלג׳וף והאשראף (זרע מחמד) שם אין נוקמים בעבד או אשה או ילד או קרארי (ע״ל [82]) או יהודי, אלא בבני משפחתם או אדוניהם, כי להם אין ערך. ואם יהרוג קבילי את אחד מאלה חטאו גדול מנשוא[70]. על כן מצינו שאם יחלש במלחמה צד אחד, ישלחו לפניהם את נשיהם וילדיהם לקרב, ואז לא יוכלו להלחם בהם אויביהם, כי חרפה גדולה אצלם להרוג את אחד מאלה בין שהוא חייב מיתה ובין שהוא אינו חייב.

ואולם הרג האנשים הרי זו תפארתם. ואני ראיתי ושמעתי נשי הקבילים מתפללות על ילדיהן לאמר: „יהא חלקך מן ההרוגים, ואל תמות מות בהמות״. וכי ימות אחד מות טבעי תקוננה הנשים:

69 איני יודע שם כזה של שבט, ואפשר שלמלת „אלשוף״ יש מובן אחר.

70 הקורא יתמה: אם כן למה האריך המחבר בספור בריחת העבד הנ״ל? אך אין כאן קושיא. בשעה שהעבד נושא שלח, הרי הוא כגבר לכל דבר ו„הבא להרגך השכם להרגו״ קודם לכל חוק של כבוד.

„אחלי רחץ בדמים, ולא מת מות זקונים!" ועוד ראיתי שרוב האנשים יש בהם צלקות ממכת חרב או עץ או פגיון או כדור מחמת מלחמותיהם וריביהם זה עם זה.

ובכל זאת מרובה אצלם ברכת הבנים, כי כל אחד מהם נושא לא פחות מארבעים או חמשים נשים בחייו. וגם יהודי אלג'וף נושאים בחייהם כשמונה עד עשר נשים, ויש למצוא [136] אצל מקצתם שלוש או ארבע נשים צרות. אבל חום השמש ואדי הארץ היבשים מכלים את הבריאות, ועל כן לא מצאתי עכשיו איש מאלה שהכרתים כשנסעתי שם (לפני עשרים וארבע שנים) עם מורי.

מות טביעה של ארבעה בחורים מן אלגיל

ועוד קרה לפני זמן קרוב כדבר הזה: ארבעה בחורים מיהודי אלגִ'יל נכנסו אל צנעא בעסקיהם. ואחרי צאתם משם הגיעו עם חמוריהם אל הר ראכץ', וזה ההר שיורדים ממנו אל אלג'וף. כדרך הנוסעים בגלילות האלה לנו בשדה. ואחרי שפרקו את משאותיהם מעל בעיריהם הלכו שנים מהם לשאוב מים מן הברכה 70א הקרובה להם. שנים הנותרים פקדו אותם והלכו אחריהם. למחר באו הבדוים לשאוב מים מן המקום ההוא, וראו יהודים מתים בתוך המים. מיד הרימו קול צעקה: „אוי לחרפה זו! יהודים הרוגים במים אשר על דרך הר ראכץ'". ומי ששמעו את הקול הזה צעקו כמותם: „אוי לבושה זו! אוי לחרפה זו! יהודים הרוגים במים אשר על דרך הר ראכץ'!" וכך הלך הקול ממקום למקום עד אשר הגיע אל היהודים אשר באלגִ'יל ואלחזם; וביניהם ובין המקום ההוא בערך דרך יום אחד. היהודים התאספו ופקדו את הנעדרים מהם בגלילות ההם ומצאו שלא נעדרו

70א בער': תיארה. ברכה טבעית שנוצרה בתוך הסיל, אפיק נחל הגשמים. עיין בספרי Jemenica עמ' 8.

אלא [137] ארבעת הבחורים שעלו לצנעא. מיד יצאו מהם ששה אנשים ולקחו עמם שני גמלים משכניהם הערבים ופנו אל ראכץ. ושם מצאו ארבעתם מתים במימי הברכה. הוציאום ושמום על הגמלים והביאום אל משפחותיהם לאלגִ׳יל שיקברום למען לא יאמרו שמתו הרוגים. ואת בעירם טענו ונהגום אל משפחות המתים. והיהודים ומקצת קבילים קוננו על האבדה הזאת.

וסבת הדבר היא בלי ספק שהם, כמו שכניהם הקבילים, אמיצי לב בלי מחשבה, וגם מוסרים את נפשם איש על רעהו. ואפשר שהראשון ששאב מים החליק ונפל אל תוך הברכה ולא ידע לשחות והשני לא יכול לראות את חברו טובע ותפסו וזה משכו אליו וכן הלאה עד שאבדו ארבעתם.

משפחות יהודי אלג׳וף

מספר כל היהודים באלג׳וף בכללו אינו מגיע אל 150 נפש. והם שמונה משפחות: 1) בית שראר ה, 2) בית אסד, ושניהם באו לאלג׳וף מארץ נהם. 3) בית יהודא אלבאסל, והם ברחו מצנעא בשעה שבקש האמאם אלמנצור לכפות את יתומי היהודים להמיר את דתם, כפי שאבאר אחר כך (ע׳ למטה עמ׳ [187]). [138] 4) בית צעוד, והם מעיר צעדה. 5) בית ג׳לאף מארץ כּולאן. 6) אלארחבי מארץ ארחב. 7) חג׳אזי מארץ אלחג׳אז[71]. 8) סלימאן אלג׳ופי. מלבד האחרון — שאחד מבניו

71 חג׳אזי מארץ אלחג׳אז — לו היו דברי חבשוש במקרה זה, כמו במקרה שאר המשפחות, מסורות ולא השערה על פי השם, היתה זאת ידיעה מענינת. אך כבר העירותי במאמרי בספר מאגנס עמ׳ 91 שמובן השם הג׳אזי יוכל להיות „מי שסוחר את ארץ חג׳אז”. לדוגמאות שהבאתי כעדות על שמוש זה שם ובּ־ Zeitschrift für Semitistik כ׳ 8 עמ׳ 170 אוסיף עוד את Mez, Renaissance עמ׳ 250: המשורר צַנְבַּרִי כּנה בכנוי ציני מפני שהיו לו עסקים בארץ סין.

היה מן הטבועים בראכץ — כלם לפי דעתי נכרים שנדדו ובאו ממקומות אחרים. ואמנם הנדידה היא גורלם של יהודי תימן בכלל, אך אלה ביותר, ומן המשפחות שנזכרו על המצבות בבית הקברות של בראקיש (ע״ל [127]) לא מצאתי בתוכם אלא משפחה אחת בלבד. ודרכו של הזמן שהוא מבלבל ומשחית מקצת משפחות עד אשר יאבדו עקבותיהן, וביותר באלג׳וף ובכפר מלח הוא מבלה אותן ואינו מניח להן שארית. אך מרוב אהבת המולדת אינם יכולים לנדוד ממקום כליונם אל מקומות אחרים, כי סבורים הם שאין ארץ יפה כארצם! ירחמם ה׳ וירחמנו, אמן.

חבשוש ניצל בנס מפח שטמן לו קובר מתים ערבי

זמן קצר אחר רצח הסולטאן אבן קמלא[72] הזמינני קרארי[73] אחד אל ביתו ונכנס עמי בדברים בהסברת פנים. כאשר הבין שבטחתי בו והאמנתי לו, אמר: „סוד לי אליך, אתה היהודי, והסוד לאלהים הוא״. אמרתי: „ומה הוא סודך? דבר, ואל תירא, כי שומר סוד אנוכי״. אמר: „לא אדבר, כי אם נשבעת שבועה גדולה באלהים על האדמה אשר ממנה נוצרת ואליה [139] תשוב, אשר לא תגלה את הסוד, פן יאבד לחמי או יהרגוני הקבילים בגללך״. אחרי שעשיתי מבוקשו אמר: „דע, כי אני קובר המתים של אלחזם. וכאשר חפרתי קברות בצד בנאת עאד הייתי מוצא לוחות נחושת עם כתובות וציורים. החבאתים במקומם, פן ידעו הקבילים איפה הם ויקחו אותם ואפסיד שכר עמלי. ואני רוצה להורות לך את המקום שתוכל למצוא בו הרבה מהם. אתה תחפור שם בלילה ותוציא את אשר שם ותתן את שכרי ותקח חלקך. מחר תבוא אלי ואני אתן לך סימנים למצוא את הקבר. אך דע לך, ביני ובינך שבועות אלהים שלא יתגלה הדבור

72 ע״ל [33/4].
73 ע״ל [82].

הזה לעולם". ואני לא האמנתי ואמרתי לו: „ולמה אינך מראה לי רמז מזה עכשיו?" אמר: „מה שהיה אצלי מקודם מכר איש אחד בדמים מועטים ועל כן איננו מעז עוד להתעסק בדבר".

כאשר שבתי אל מורי היה ראשי סחרחר מן המחשבות בשל האוצרות האלה אשר בקברים, עד ששאלני סאלם ן' סעיד, בעל הבית שישבנו בו, לאמר: „מה זה רואה אני בך היום שדעתך מבולבלת. הלא הודעתיך שאני אוהב לך, וכל צרה שתהיה עליך, אוציאך ממנה בעזרת ה' ובעזרת בעלי חסותי, ומה זה אתה ירא, הלא אתם והחכם (הלוי) חביבים עלי כמו [140] אבי". אמרתי: „ברוך ה', אין עלי פחד משום דבר כי אם משבועת אלהים אשר ביני ובין פלוני הקראר". בשעה ששמע את שם הקראר הלז נדהם ואמר: „מה זה הביא עליך את השטן הרמאי הזה. הזהר בנפשך שלא ירמה אותך הקברן הזה ואל תאמן לשבועותיו ולדבריו, כי הוא בעל מרמה מאין כמוהו". אז הפרתי את שבועתי וספרתי לו את סוד הקראר. תמה מרי סעיד עוד יותר ואמר: „ברוך ה' אשר עשה את שכלנו כמו ראי עד שאוכל להסביר לך פשר הדבר הזה שספרת לי. אכן בלבנו אהבה ואחוה ורחמים זה על זה וגם לנכרי. אבל הקראר הזה שהוא מזרע חָם בן נוח אינו יודע לא דרך כבוד ולא רחמים כמו זקנו חם[74]. קובר מתים זה רצה לקחת את ראש הסולטאן הנהרג ן' קמלא מקברו ולתתו בשכר טוב לרוצחיו למען ילעיבו בו ויתפארו בו להקניט את משפחת הנרצח. ואותך היה מביא בלילה בסתר אל מקום קבר הסולטאן, ובשעה שהיית חופר היה הולך אל משפחת הסולטאן ואומר להם: בואו וראו מי זה לקח את ראש סולטאנכם, עודנו מחטט שם לקחת את גופתו לתת לאויביכם לשחק בה. והם היו

74 כאמור לעיל [82], היהודים קוראים לבני כת הקראר „חם", וכפי שאנו רואים כאן הם מבטאים בזה את יחס הבזיון לכת זו שירשו אותו מן הסביבה הערבית.

באים [141] וממטירים עליך כדורים ולא היו שואלים אותך אפילו מלה אחת".

כאשר שמעתי את הדברים הנאמנים של אחי סאלם ן' סעיד סמרה שערת בשרי ונתקשה לבי ואמרתי: „בוא נלך אל בני הסולטאן ואני אספר להם את מרמת הקרארי". אך הוא מנעני לאמר: „אם אתה נזקק לקרארי, שוב לא תנצל ממחשבתו הרצחנית, ומה גם שאתה נכרי, והלא ידעת כי בארצנו שונאים את הנכרים, ואלמלא לא נטלת לך שם משפחת בית שרארה, היו לוקחים אותך לעבד או הורגים אותך בלי סבה".

בשמעי את דבריו אלה זכרתי מה שקרני לפני זה:

נער בדוי אומר לשבות את חבשוש ולקחתו לעבד לו

ביום אחד יצאתי מן אלפרע לנוע בסביבות אלחזם, והנה לקראתי נער מנערי אלג'וף, והוא שאלני מאין אני ואיה ארצי. וכבר לימדוני רעי אשר במלח שאם ישאלוני על ארצי שאומר שאני מארץ נהם ושאני ממשפחת שרארה או מבית יהודא, כי היהודים האלה חוסים בצל הקבילים של אלג'וף זה ימים רבים והם מפורסמים ביניהם[75]. אמרתי לנער: „אני מבית שרארה". אמר: „לא, אתה מתנה טובה ששלח לי אללה", ואחז בידי ורצה לנהוג אותי כאשר ינהגו את החמור. אמרתי לו: „לך מיד ובוש בעצמך". עודנו רבים זה עם זה והנה בדוי אחד עבר אצלי. קראתי לו: „בוא הנה [142] והפרד ביני ובין הנער הרשע הזה, המרע לי ומחזיק בי בלא טענה וזכות". אמר הבדוי לנער: „ארור אביך, למה זה תרע לאיש

75 לא רק אצל יהודים אנו מוצאים שהם מבקשים מחסה אצל שבטים לא מבני ארצם, אלא זהו אחד הקוים האופיים של ארגון השבטים בכלל. השוה את המפה המענינת בספרם של Rathjens-v. Wissmann כרך ג' עמ' 69 המראה שורת מחוזות במערב תימן שהיו תחת חסות שבטים בצפון ובמזרח של תימן לפני 1872, שנת כבוש התורכים.

הזה והוא מבית שׁ ר א ר ה, הנח אותו". אמר הנער: „לא אעזבנו. אללה נתנו לי מתנה טובה ומי זה יוכל לערער עלי או להתירו מידי, אחרי שאללה הקנני אותו?" הבדוי לא העז להטפל לנער, ועזבנו מתקוטטים והלך לו. ואני לו הייתי בשדה עם הנער הרגתיו, אבל היינו קרובים ל א ל ח ז ם. אחר עבר שם בדוי שני והוא הכירני בבית סאלם בן סעיד, על כן אמר לנער: „אין לך זכות באיש הזה ואין הוא קנינך מאללה, כי אני הכרתיו בבית סאלם וידעתי שהוא מבית שראר ה". נסתתמו טענות הנער, אך לשלחני פטור בלא כלום לא יכול. ומאחר שלא נמצא עלי אלא טלאי לכסוי ערותי, והמקטב[76] הקרוע שעל עור בטני וגבי שניתן לי בצדקה, וסודר כיפת הראש המשולשל על עיני, הביט על שארית נעלי המרופטות שלא הייתי מעז להלך בהן בעירי, ואמר שהוא מוכרח לקחתן ולו היה נהרג בעבורן. הנחתין לו כי חשבתי שאחי יתנו לי טובות מהן תחתיהן. אך לא [143] השגתי אחרות בארץ אלג׳וף, כי לא רציתי לספר על המקרה הזה. רק בארץ כֿב נדבו לי חדשות.

נהר אלכֿארד. — בשר נא. — נשיכת עקרב ורפואתה. — חורבות ב כ ב כ ה. — דברי סיום על השהות באלג׳וף.

אחר שכרתי לי יהודי שהלך עמי אל ח ז מ ה א ב ו תֿ ו ר בג׳וף העליון קרוב לנהר א ל כֿ א ר ד אשר מוצאו בארץ א ר ח ב ויורד אל הג׳וף העליון ומגיע עד מ ע י ן. ברוב דרכו עקבות בנינים גדולים מימין ושמאל לאמת המים לכל ארכה. הבנינים סמוכים זה לזה, אך אינם כמו כפר או עיר. אינני זוכר עוד בסביבה ההיא את המקומות שמצאתי בהם כתובות.

בשובנו סר היהודי חברי אל בדוים שהיו לקוחותיו ואני

76 המקטב, הסודר שכורכים על המתנים במזרח תימן. ע"ל [108] והערה 21 בפרק ו׳.

ישבתי בפתח אחד האהלים, ובתוכו, בירכתי האהל, ישבה אשה בדוית דומה לאשה ההרוגה שתפשתי שערותיה בין החולות בחורבת אלסודא (ע״ל [114]) והיא כמוה בגדלה וצעירותה וגזרת גופה, אלא שהראשונה מתה וזאת חיה[77]. נתתי לה שלום והיא היתה לועסת בשר נא כמו צבוע ולא זזה ממקומה, ודם הבשר על פניה וידיה, ושניה נושכות את הבשר והעצמות בשעה שדברה עמי, [144] וכבר חשבתי שהיא תקום ותאכל גם אותי.

עודני מהרהר בה, ואני שוכב פרקדן על אבן בפתח האוהל, ואחת מברכי נתונה על חברתה, ועיני לא זזה מן האשה, והנה הרגשתי בנשיכת עקרב או זולתו בכף רגלי, והיא כמו אש שורפת אותי מרגלי ועד קרב לבי. מיד רקעתי ברגלי באדמה בכח והוצאתי מכלי קלח של שום וגביש של מלח והרחבתי קצת מקום העקיצה ומרחתיו בזה וחבשתיה פעמים אחדות ונרפאתי מיד, ואפשר שהרגתי את החיה העוקצת אותי ברגלי ומשום כך נרפאתי. הבדוית רצתה לכבדני בבשר נא, אך אני לא חפצתי לא בבשרה ולא בפניה הזבות וחזרתי אל מורי.

וכבר שכר בשבילנו סאלם ן׳ סעיד בדוי מן כֿב להביאנו אל הרי כֿב. אבל אני הלכתי עוד אל חורבות בכבכה, ואף רציתי ללכת אל הר לוד[78] ולא עלה בידי. ובדוי אחד ספר לי

77 בכ״י שוקן 533—531 חבשוש נותן תאור נלהב מאד של האשה הזאת. לפי דברי המחבר (גם בכ״י שוקן 529—531) לא היו הנשים בסביבות אלה מכסות את גופן בשעה שישבו באהל ביתן, והאיש העירוני חבשוש לא הסכין לראות בריות גדולות ומצוינות בחטיבת גזרתן בלי לבוש. ואולם מאחר שחבשוש גנז את התאור הזה בכ״י שהוכן עבור גלאזר, שאנו צריכים לראותו כ„דעת אחרונה״ של המחבר, איני רואה צורך להדפיסו. על מנהג אכילת בשר נא אצל בדוים וזולתם עיין במאמרי בספר מאגנס עמ׳ 91 הערה 8.

78 ההר הגדול שבצפון ארץ אלג׳וף, עיין JA ‏29.

שהם מצאו בבכבכה תיבה מאבן שיש ובה עצמות אשה; על כן חשבתי שהמקום נקרא בכבכה על שם בכית המתים.

אבל מורי יוסף לא יצא מבית סאלם ן׳ סעיד כל זמן שישבנו באלג׳וף אלא בלכתו אל מעין ובנאת עאד בלבד, כי בסכנה היה. ובאלג׳וף שהינו יותר מבכל מקום.

פרק ז

בנוה המדבר כֹּב

יהודים נושאי שלח. — התנאים הכלכליים

[145] בלילה — אינני זוכר עוד באיזה תאריך — יצאנו מן אלחזם, ואחרי שלנו למחרתו — אם איני טועה[1] — בבית הקבילי מורה הדרך, הביאנו זה אל בית האח המנות סעיד ן׳ יחיא חוה, והוא קבל את פנינו כאילו אנו לו אחים אבודים ואף טרח לשחוט לנו כבש לסעודת הלילה, וגם בישר בבואנו את שאר היהודים אשר בכפרי הסביבה[2], ועוד לא שקעה החמה וכבר הגיעו מהם שמונה אנשים, כלם חגורי חרבות והן כמו סכינים גדולות מקושטות כסף אלא שאין מדתן כמדת פגיונות הקבילים, ופניהם העידו על חשיבותם בחסד בעלי חסותם[3], ופרע שער פאותיהם הרב, אשר על לחייהם,

1 בער׳: ולא בד אן אחנא אמסינא יום תאני פי בית אלקבילי. „בלי ספק לנו וכו׳״, כלומר המחבר אינו זוכר פרט זה בודאות. לפי הלוי, B.S.G.P. 1873 עמ׳ 604—606, יצאו ב־15 למאי מן אלחזם והגיעו ב־17 אצל „יהודי די עשיר״ בנוה המדבר כֹּב. אם כן, זכרונו של חבשוש לא הטעהו גם בנוגע לחלק זה של הנסיעה, שהוא מביא עליה דרך כלל רק ידיעות מעטות.

2 כאן, כמו בואדי נג׳ראן, גרו יהודים בודדים בנקודות שונות של נאות המדבר. לתפלה בצבור או להזדמנויות מיוחדות התכנסו אצל אחד מהם, ע׳ למטה עמ׳ [149]. הלוי, B.S.G.P. 1877, עמ׳ 466, אומר שהלך בלוית 5 יהודים אל כפרי הסביבה.

3 חשיבותם — ער׳: עסארתהם. כלומר בעלי חסותם, שבטי דו חֻסֵין האדירים, הרשו להם להתנהג כאנשי מלחמה. גם הלוי, B.S.G.P. 1877, עמ׳ 466,

הורה על אומץ לבם לפי דרכי נמוסי יחוסם, כי הם גרים בקצות הישוב ואין אחריהם כלפי מזרח אלא מעט בדוים משבט דֹו חסין והם קרובים מהם.

ומצאנו את היהודים האלה קנאים לדתם כפי שלימדום אותה אבותיהם, והיו בהם מן המחמירים כאשר מצאנום באלמדיד ובארץ נהם (ע"ל [47]). והפרנסה מצויה אצלם קצת יותר מאצל יהודי אלג'וף, כי ארץ כֹּב אינה קשה כמו ארץ אלג'וף, וגם [146] יש בה גפנים ותמרים, אך עדיין פירות עציהם דלים ואין היא כמו ואדי נג'ראן המבורך. ואולם באלג'וף, ירחמם ה', לא ראינו כלום מעצי פרי, חוץ מעץ פרי „קרוד"[4] והוא הנבק[5], והוא נמצא בשפע והבדוים מביאים את הפרות לצנעא, ובמקום אחר לא ימכר. ובכֹּב וסביבותיה אוספים את גלעיני התמרים ושורים אותם במים וכותשים אותם במכתש עד שיהיו מפוררים ומאכילים אותם לצאן והצאן משמינות מזה הרבה. וכאשר התפלאתי על רוב השומן שבכבש ששחטו לכבודנו אמרו לי שזה בסבת גלעיני התמרים[6].

בני הכפרים מתנגחים בהלכה, ובקיאותו של הלוי מכרעת ביניהם

ביום זה, כאשר התאספו שמונת האנשים אל בית סעיד חוה

אומר שהיהודים של נוה המדבר כַּב הם גבורים בנגוד ליהודי אלג'וף „שפחדנותם היתה למשל". ואולם אם אינני טועה, אין הלוי מספר שיהודי כַּב היו נושאי שלח — דבר יוצא מן הכלל בהחלט בארץ תימן, עיין להלן.

4 בער': קרוד — אינני מעז לתרגם „קופים", כי בשפת הדבור של תימן קוף נקרא רֻבָּח ולא קִרְד. (השוה גם B. Thomas, Arabia Felix 62 ומלת „קרד" יש לה בתימנית גם ההוראה „אסף חגבים".

5 הפרי נבק הוא הנקרא בא"י דום, בלשון המשנה רימים (זיזיפוס).

6 גלעיני תמרים כתושים היו מאכל לבהמות עוד בערב העתיקה. חבשוש הוא מעיר צנעא שמחמת גבהה אין התמר מביא שם פרי (לפי H. Burchardt). על כן שמוש זה בפרי התמר זר ומוזר לו.

לשמות בנו ולהקביל את פנינו, היה בין מקצתם ריב ודין ודברים בענין ילדה אחת בת ארבע או חמש שנים שאחד מהם טען שארשה לאשה תמורת אשתו אם ילדיו (שנפטרה), ומשפחת הילדה הכחישו זאת ולא הסכימו לשדוך מחמת הטבע הרע של ילדיו. הם הגישו עצומותיהם לפני מורי יוסף שידון ביניהם, אבל מורי לא שמע להם ולטענותיהם, ואני אמרתי בלבי: בלי ספק אינו יודע את הדינים. והם הביאו את ספר אדונינו יוסף קארו שלפיו הם נוהגים והתוכחו מעל פני הספר מבלי ידיעה ממשית בו [147] ומבלי שהבינו להוציא פסק על פיו, עד שגדל ריבם לעת ערב והם איימו זה על זה ושלפו חרבותיהם וכמעט הגיע הדבר לשפיכת דמים, אלמלא התערב אחד וכבה את להבת הקנאה ואמר להם: „מה לנו לריב בלי תועלת, הנה החכם אצלנו וכל התורה בלבו והוא ישפוט בינינו". ואני, מפחד פן ישפכו דמים, שמחתי על זה וגם חשבתי שתרום קרננו בתוכם. ואולם מורי יוסף לא זעה שערה אחת בבשרו מפחד ריבם ולא איכפת לו שיצאו בקרב זה עם זה. אמרתי לו שלא במעמדם: „למה זה לא תשעה אליהם ולא תשפוט ביניהם על פי הספר. לו ידעתי את דינם, כבר הייתי פוסק להם שלא יבואו לידי ריב כזה". אמר: „מה לנו ולריבם עד שנשפוט ביניהם, הלא אנו נכריים, ואם נדון אחד מהם לכף חובה, ירע לנו, ומי יודע מה יבוא עלינו מזה מרוב עזותם וקשי ערפם. מוטב שנניח את זה, אבל דינם מפורש בשלחן ערוך סימן כך סעיף כך". לקחתי את הספר בידי ופתחתיו במקום שאמר לי והנה דינם מפורש שם בלא שעור, עד שיכלו אחינו אלה לדעת את דרכם. ותמהתי מאד על בקיאות מורי בהלכה[7].

7 אין הלוי מזכיר אפיסודה נחמדה זו, אך מביא הוא ריב הלכי אחר שבין אנשי כַּב (שהוא מעיד עליהם שהיו חכמים גדולים בדת ישראל): חכם אחד, מרי יהושע, מצא שחמאת גמלים דומה לחמאת בקר, ועל כן אסור לפי דעתו להשתמש בחמאה של נכרים מחשש לתערובת בחמאת גמלים. חלוי פסק שמרי יהושע צדק („נגד דעת התלמוד", לפי דברי הלוי), אלא שאין

יין שרוף של תמרים. — תשוקה לארץ ישראל. — עוד על ארץ כב ויהודיה

[148] אחרי שישבנו אצל אחינו הנכבד סעיד חוה כשני ימים, הזמינונו בלילה אל בית יהודי אחר בכפר אחר, והוא קבל אותנו כמו הראשון. ושם בקר אותנו יהודי שכן לו ושמו מוסי ג׳מיל והוא צורף, וכבדנו ביין שרוף של תמרים. ואנו לא ראינו יין שרוף[8] מיום צאתנו מצנעא אצל שום יהודי כי מחמת צרבון[9] הענבים וקלקולם לא היה מצוי בשנה ההיא. ואני המסכן, החדש במלאכת התיור, לא הסכנתי עדיין למאכל יהודי הכפרים, וביחוד לעשייתם הבשר, אלא שמורי יוסף צוני לאכול בשר, כי הוא מועיל לבריאות. ועתה כאשר שתיתי מן היין השרוף שמחתי ביותר והלכתי אחרי מוסי ג׳מיל אל ביתו והוא נתן לי כל מה שהיה לו עוד ממנו כשלושים דרהם[10].

אחר כך יצאתי לחפש כתובות שבאיות ועקבות בנינים קדמונים בארץ כֹּב, ולא מצאתי. ופגשתי בסאלם חוה והוא תינה לפני כי נפשו קצה בארץ הזאת, אם כי מלאכתו, מלאכת חרש ברזל, מפרנסת אותו בכבוד, ומבוקשו לעלות לארץ ישראל. שאלתיו איך יוכל לחיות בארץ כנען, אחרי שהוא רגיל בחיי הארץ הנדחה מזרח תימן. [149] ענני: „אם יגיעני ה׳ לשם ואמות למחרת בואי, הרי ניתן לי מבוקשי". ועוד שאלתיו על היהודים שישבו במקומות האלה מקדם, כי הוא היה איש זקן ומצוי אצל הספרים. השיב לי

לנהוג כמותו, מאחר שמקובל באותם הגלילות לאכל חמאה של נכרים (שם, כ׳ 1877, עמ׳ 468).

8 יין שרוף הוא „המשקה הלאומי" של התימני העירוני. דברי המחבר כאן ולהלן מראים כמה הוא סבל מהעדר הנוזל הזה. ועיין את הפתגם העממי לעיל פרק ד׳, הערה 13.

9 ער׳: חריק. צרבון: מחלת הענבים מרבוי החום.

10 כמאה גראם.

שספריהם מצנעא ואין להם ספרים משלהם וגם אינם יודעים ספרי קורות היהודים, ושכל היהודים בארץ כֹּב נכריים שבאו מ ב ר ט[11] ומ צ נ ע א וזולתן, ומאחר שהם מעטים ומפוזרים, אין להם בית כנסת. זה כל מה שלמדתי ממנו.

11 הלוי, במקום הנ"ל, עמ' 468, אומר שכל יהודי כב באו מן ברט (בערד יומים מערבה). חוסר הדיוק הוא לכאורה כאן בצד הלוי.

פרק ח

מסע נג׳ראן

מורה דרך הפכפך

אחר הביאונו אל כפר בקצה ארץ כֹּב אצל החכם יחיא חוה, אחי סאלם הנזכר, ואבי סעיד שהגענו אליו בראשונה[1]. האיש הזה היה סוחר, וצייד אותנו בכל מה שהיינו צריכים לו למסע המדבר אל נג׳ראן, וגם השקנו יין שרוף כאות נפשנו, ואפילו טבק נתן לי להריח בו בדרך. אחר הזמין בדוי שיסע עמנו לנג׳ראן עד אשר יביאנו אצל יהודים וישוב ויודיעו על שלומנו[2], ועל כך כתב זכרון דבר והעיד עדים אצל הסולטאן שלו[3].

אחרי שתים שלוש שעות נסיעה בהרים, כי כל ארץ כֹּב היא ארץ הרים, לא ראינו עוד בני אדם. הבדוי [150] התרחק ממנו לפנות ערב ונתן לי לנהוג את הגמל אשר מורי היה רוכב עליו. עודני נוהג

1 נרמז גם אצל הלוי, במקום הנ״ל, מבלי הזכרת שם. היציאה מנאות מדבר כֹּב אל מחוז נג׳ראן חלה ב־25 למאי 1870. לפי הלוי, שם 469, התנגדו היהודים של כֹּב לנסיעה זו, כי חכם מירושלם בקש לנסוע לשם עשרים שנה קודם הלוי ונשדד ונהרג במדבר.

2 כה״י מוסיף כאן: „וכן היה״. בשים לב למסופר בעמ׳ [151] לא תרגמתיו.

3 מעניין שכותבים את החוזה של לויה בדרך. השבאים היו מאז ומעולם עם „אוהב כתיבה״. בתקופות של התפתחות סחר המדבר היתה כתיבת חוזים כאלה הרגל קבוע במקומות שונים, למשל בתדמור.

את הגמל מלא פחד, כי לא ידעתי את הדרך, והנה לקראתנו בדוי, רחוק ממנו, והוא שם פניו אלינו, ומכיון שמורה הדרך לא היה עמנו, גדל פחדי. הבדוי נעלם ממנו ולא ראינוהו שוב, עד אשר הגענו אל מתחת לצוק סלע בהר, והנה רובה הבדוי הרשע וראשו הופיעו מעבר לסלע והוא צועק לאמר: „עמוד יהודי, הנח את הגמל ואת כליך, והצל את ראשך". עודנו צועק ומאיים עלינו ורענו הבדוי הגיע למקום. אף הוא נחבא מאחורי סלע והדליק פתיל רובהו. שניהם התוכחו זה עם זה בשעה שאני הייתי צועד לאטי אחרי[4] הגמל, ולא ידעתי איך הרפה ממנו השטן הלז באחרונה[5]. עוד מעט ושקעה עלינו החמה ולנו במורד ההר.

מבעוד לילה נסענו משם, וכאשר האיר עלינו היום, נמצאנו בשפולי ההרים ולפנינו רחבת המדבר[6]. והנה לקראתנו נערה רועה צאן. חברנו לדרך הבדוי נתן לה שלום, ושאל על הבדוים ומקומות חנייתם, ונתאחר עמה, ואני עברתי לפניו עם הגמל. וכשחזר אלינו אחרי שתי שעות כבר פרח שכלו[7]. נסענו הלוך ונסוע — וחול המדבר נוצץ כמו זהב, — עד שפגשנו ששה בדוים ובתוכם נשים יפות יותר מן הבדוית [151] אשר פגשה רענו מורה הדרך ונשתהה עמה. נתנו להם שלום והם הלכו לדרכם מיד. בערב הגענו אל בדוים משבט דו חסין ולנו אצלם.

למחרתו, שינה הבדוי מורה הדרך את דעתו ולא רצה עוד

4 אחרי הגמל: המקובל הוא שמנהיג הגמל עובר לפניו. אך סוף סוף הבשוש לא היה גַמָּל בעל מקצוע.

5 הלוי, במקום הנ"ל, עמ' 471, אומר שמורה דרך זה נהג להתעכב בשיחות (עיין כאן להלן), אך את דו־השיח של פתילי הרובים הדולקים אינו מזכיר.

6 גם הלוי, שם, מתאר ככה את השנוי הפתאומי של מראה הארץ.

7 כלומר התאהב בנערה. המלים שבשורה הבאה „ובתוכם נשים יפות יותר מן הבדוית אשר פגשה רענו" הן תרגום מספק של המלים הערביות „ופיהם ג'מאל אכתר מן אלבדויה אלדי לקיהא סירנא".

ללכת עמנו עד נג׳ראן. מורי יוסף ואני היינו נבוכים מאד, כי מה נעשה במקומות השוממים האלה. לבסוף, אחרי טורח גדול, קבל עליו בדוי אחר ללותנו, ומורה דרכנו הראשון הכתיב עליו התנאים והעיד עדים כאשר עשה יחיא חוה. והסופר היה קאצׂי סייד (מזרע מחמד) מצנעא שבא אל המקום הזה מדרך ברט.

מורה דרך בן חיל. — אפייה בחול. — מאכל ומשתה של בדוים

שמחתי בבדוי הדׂלול[8] מורה הדרך החדש, כי הוא נראה כבן חיל וגם היה מן הקבילים של יאם (אדוני ארץ נג׳ראן) ולא משבט דׂו חסין. בדרכנו ספר לנו שהיו לו בנים, וכלם אבדו ונהרגו בריביהם ומלחמותיהם. ואני תמהתי עליו, איך לא הצטער ולא התעצב על בניו ההרוגים. כל אותו שבוע נסענו ובמקום ששקעה עלינו החמה שם לנו[9]. לבסוף אזלו ממנו הקמח והמים, ובליל יום ששי כאשר באה השמש והבריך הדׂלול את גמלו וישבנו לאכול שאלתיו כמה עלינו עוד לנסוע. אמר: מחר ומחרתים ועוד חצי יום. בשמעי דבריו התעצבתי מאד בשביל השבת הקרובה, ועוד [152] חל ביום השני חג שבועות, וכל זה ואין עמנו צידה ומים. הסחתי לבבי להדׂלול, אך הוא אמר: על אפי, הריני שובת עמכם, ואל תיראו, כי ארבה לכם אוכל. ומנהג אצלם שברצותם לקיים דבריהם יגביהו ידם הימנית וירימו אצבע היד וישימוה על אפם ויעבירו אותה מבין העינים ועד קצה האף. — אבל בצנעא וסביבותיה ישימו את

8 הלוי, שם 473, קורא לו חנבד. כך נקרא אצל חבשוש (ע׳ למטה 162) מורה הדרך בחזירתם מנג׳ראן. אין לברר בצד מי הטעות, כי תאור הנסיעה המפורט של הלוי ב־B.S.G.P. מגיע רק עד נג׳ראן. גם הלוי מתאר מורה דרך זה כבן חיל יוצא מגדר הרגיל.

9 הלוי, שם 476, מספר באריכות גדולה איך פגשו שיירה של סוחרים מארץ חצרמות, ונצטרפו אליה במשך שלשה ימים, ואיך נתענה ענויים קשים מאד מידי החצרמותים הקנאים לדת האסלאם.

האצבע על העינים. — אמרתי לו: „ואיך תרבה לנו אוכל. הלא אין פה עץ או שיח שנאכל ממנו, ואין לפנינו אלא חולות". אמר: אתה הבער את האש ואל תפזר אותה עד שובי אליך, והלך לו בחשכת הלילה.

ואני נהגתי בנסיעה זו לקחת מעט קמח וללושו בכנף אזורי, כי רענו לדרך לקח את משארת העץ אשר הייתי לש בה בראשונה ושתה בה חלב גמל ופסלה, על כן הנחתי לו את המשארת, ולשתי באזורי ועשיתי שתי ככרות, לי ולמורי, והבערתי אש, לא בגפרור [153] אירופי, כי לא היה נמצא בתימן בימים ההם, כי אם באבן סמלוך ובאבק שרפה. ואחרי שהתחמם החול נהגתי לפזרו ולשים בו את שתי הככרות, והן נאפו כל צרכן מבלי שנדבק בהן חול, והיו טעימות לחכי יותר מלחם עירי צנעא. ובלילה הזה הדלקתי את האש כאשר ציוני הדלול, וכיון שאחר לשוב פזרתיה והנחתי בה את שתי הככרות האחרונות שנותרו לנו. עודני מדבר עם מורי איך נעשה באוכל בימים הבאים והנה קרב הדלול וצעק: „למה זה פזרת האש, לך והבער". הדלקתיה בשניה ולאורה ראיתי עמו חיות כמו אלה שאנו קוראים ו ח ר או ל ז ק (מין לטאה), אלא שהיו גדולות יותר והוא היה צד אותן באותו לילה בין החולות ותולן במקלו, ועתה קרבן בו אל הלהבה והן ניצלו והתנפחו עוד על גדלן הראשון, ואחר הגישן, אחת למורי ואחת לי. לקחתי אחת ופרקתיה והתבוננתי בה, אבל הוא אכל מהן ואמר: „אכלו מן המאכל הטוב הזה, הנה הבאתי לכם אוכל הרבה ואינכם צריכים עוד לכלום". אמרתי לו: „יאיר אללה את פניך, כי שברת רעבוננו בזה, אך [154] במה נרוה צמאוננו?" אמר: „אל תיראו, הלא הגמל עמנו, היא תשקנו כלנו". ואולם אני לא הייתי למוד לאכול לטאות או עכברים ולשתות חלב הנאקות. אבל הבדוי הדלול הזה היה מן הבדוים היושבים בקצוי הארץ שאינם אוכלים לחם או שותים מים שבועות וחדשים ומסתפקים

בשתית חלב גמלים פעמים ביום, בבוקר ובערב, ואינם צריכים לשום דבר זולתו, ואם ימצאו דגן יכרסמוהו כבהמה[10].

התאמצות אחרונה. רפואה בדוקה לאפיסת הכח

אמרתי להדלול: „מאכלך ומשקך לא יועילונו, ומוטב שתעזבנו בלילה הזה פה ותשוב אל חבריך, כי נוח לנו למות בזה מלמות אחרי תלאות מרובות במקום אחר". השיב הדלול: „גם לו הייתי צריך לקחתכם כמו בשר בין שני לא עזבתיכם במדבר לבדכם, וכל זמן שאני על פני האדמה לא אחסיר התאמצות להצילכם". אמרתי לו: „כנים דבריך שאינך רוצה לעזבנו במדבר, אך מה יועילנו מרצך, ואנו רחוקים מן הישוב. לו ידעת שתוכל להביאנו אל בני אדם ולו גם בשעה מאוחרת ביום מחר, אם נסע כל הלילה במרוצה ולא נלון ולא נעמוד כלל, הרי זה מה שאנו מבקשים ואני אשלם לך חצי ריאל נוסף על שכרך". כיון ששמע כך, קם ממקומו ואמר: „ובלבד שיעזרונו (מן השמים)", וחבש את גמלו [155] והרכיב את מורי. נסענו כל הלילה במרוצה. אך בשעת זריחת השמש אפסו כחותי ועם עלית החום נתפרקו עצבי מרוב עיפות ורעב וצמא. כל פעם נחתי מעט והדלול עמד עם גמלו עד שהשגתיו שוב. לבסוף נחלשתי ביותר, וכאשר חכה לי הדלול קרא לי, ולא יכלתי לענות מאפיסת כח. חזר הדלול וצעק: „הא, קום". השבתי: „אבקשך באללה עזבני ולך בלעדי, כי הולך אני למות". כיון שראה שהייתי רצוץ מן הנסיעה וכפות למקומי, הרים מקלו והכני פעמים עד ששכחתי את אפיסת כחי

10 גם הלוי מספר מעשה בלטאה, אך שונה מאד מן המעשה הזה: כאשר נתיסר הלוי ביסורים גדולים על ידי הסוחרים החצרמותים, התלונן על מורה הדרך חנבך, שלא דיו שלא הגן עליו בפניהם, אלא עוד לגלג על צרתו. אז תפס חנבך לטאה ושסעה לשתים ובלעה כדי להראות להלוי מה יהיה גורלו אם יוסיף להתלונן. — על כל פנים נמצאנו למדים שבמדבר הגדול בין כֹּבַ ונג'ראן מיני לטאות הם מאכל מצוי.

וקפצתי ממקומי בשביל המכה או להשיב לו כגמולו. מיד לקחני בידו והביאני אל גמלו ובקש לפתותי לרכוב עם מורי. אך הרכיבה על הגמל אינה נוחה לי, כי הגמל מרוצץ את המעים. קודם שעליתי לקחתי את משארתי — היא כלי הלישה — ונערתי בה כיס הקמח וסחטתי את נאד המים עם הטיט והשערות אל תוכו, וערבתי זאת ושתיתי, אף כי מאסתי במשארת, כי הבדוי פסלה בחלב גמל, וגם לא לשתי בה עוד[11]. ואחרי זה חיתה נפשי מעט ושבה אלי רוחי ואורו עיני. [156] אבל מורי יוסף לא ניכרה בו עיפות ולא נשמעה מפיו תלונה בכל הנסיעה הקשה הזאת, כי גדול היה כחו לסבול רעב וצמא וגם רכב הוא על גבי הגמל[12].

באר בשדה

עודנו נוסעים במהירות והנה ראיתי רחוק ממנו דבר כמו זוחל. קראתי להדלול לעלות על הגמל ולשער מה הדבר. הדלול עלה, הסתכל, ואמר: „אנשים". שמחנו כלנו והלכנו לקראת הדבר, אך כאשר קרבנו ראינו שזאת לא היתה אלא אשה זקנה. שאלנוה והיא ספרה לנו שהיא תועה במדבר זה יומים לבקש הבדוים שאצלם השיאה את בתה. אז גדל היגון והצער בלבנו יותר ויותר. הזקנה הלכה עמנו והנה לקראתנו שלשה בדוים משבט יאם. הבדוים ספרו

11 ניכר שהשתיה מן המשארת שנפסלה בחלב גמל קשתה על חבשוש יותר מן הטיט ומן השערות שנתערבבו במים.

12 מאחר שאין הלוי מזכיר את חבשוש אלא בהזדמנות תאור יציאתו מצנעא, ממילא אינו מספר תלאות אלה של רעו לדרך. לעומת זה הוא מתאר איך הערבים (החצרמותים הנזכרים לעיל) בזבזו בקלות דעתם את המים ואף לא השקו את הגמלים כל צרכם קודם צאתם למדבר, ועל כן סבלו כולם, האדם והבהמה, במסע זה. לבסוף השתגעו הגמלים והערבים שלחום לחפשי. הגמלים גלו מעין נסתר מתחת לשיחים, ומשנמצאו המים, נעשו החצרמותים נוחים יותר. זה היה ביום ה׳ ובאותו יום נפרד הלוי ומלוו מן השיירה של סוחרי חצרמות.

מאורעות יום ו׳ המסופרים כאן בסעיף הבא (הנסיעה המוחשה, פגישת הזקנה, הבאר בשדה) מסופרים אצל הלוי בדיוק כמו אצל חבשוש.

לנו שאנו קרובים למשכנות בני אדם ולקחו את האשה הזקנה עמהם והלכו להם. נסענו עד קרוב לשעת הצהרים עד אשר ראיתי באיזה מקום דבר מתנועע. קראתי להדלול לעלות על הגמל ולשער מה הדבר. כיון שראה עלץ וקרא: „שבח לאל, זה מקום חניית בדוים". מיד הובילנו הדלול לקראתם, ובצהרי יום ששי הגענו אליהם, והנה שם באר אשר יבואוה הבדוים, הם, ונשיהם, ובניהם, ובהמתם, לשאוב ממנה. מקצתם היו מדליקים את פתילי רוביהם מפחד, ורבם, אנשים ונשים, היו ערומים [157] ורק את ערותם היו מכסים. כאשר ראונו הפסיקו לשאוב מים, אלא באו כלם לקראתנו לתת לנו שלום ולהסתכל בנו ולשאול שאלות. ואף הגישו לנו חלב ומים וספרו לנו שאנו בקצה ואדי נג׳ראן ושקרוב אל המקום הזה גר יהודי.

קבלת פנים זעומה בקצה ואדי נג׳ראן

מיד יצאנו משם ונסענו במרוצה אל בית מרי מטרוד כפי שתארו לנו. ואני הייתי בפחד גדול מפני הקבילים של נג׳ראן, כי עדיין לא עמדתי על טיבם. כשהגענו דפקתי על דלת בית המרי, ועל שאלתו: „מי דופק בפתח?" קראתי: „אחיך, פתח לנו"; אך הוא שמע ושתק. כסבור הייתי שהוא עתיד לפתוח ועל כן המתנתי כמחצית השעה, אבל אחרי שלא ראינו ממנו כלום, דפקתי פעם שניה ושלישית, והוא עשה עצמו כאילו לא שמע וקרא: „מי זה בפתח ומי יקרא אותי בליל שבת!" אמר חברנו הדלול: „לו באתם אל קבילים, היו מקבלים את פניכם בשמחה". אז חרה לי מאד, כי לא על עצמי יראתי מפני הבדוים אלא על מורי יוסף, והכיתי על הדלת בחזקה. במקום תשובה בא בעל הבית ואיים עלי בנשקו. ובשעה שפתח את הדלת ובא לקראתנו שמתי את רגלי להכנס אל הבית, אך הוא תפש ידי ומשך אותי אל מחוץ לפתח וישב[13]. קצפתי ואמרתי

13 חבשוש בקש להכנס אל הבית בעל כרחו של בעל הבית. כי לפי חוקי המדבר לא יוכל בעל הבית לגרש אדם אשר בא בצל קורתו.

לו בלשון עברית[14]: „הוי רשע! אחיך באו ממרחקים [158] לבקרך ולשאל בשלומך ולדעת מצבך, ולא די שלא מהרת לקדם פנינו ולהביאנו תחת צל קורת ביתך, אלא שאתה מבקש לשבת חוצה! ולו לא היה ליל שבת קודש, היינו מפרישים אותך מקהל הגולה, אני בכח בית דין צנעא, והחכם בכח רבני ירושלם, אשר עיני כל ישראל נשואות לשם". כאשר שמע איומי נעשה רך כקנה ואמר: „אנא מרי, אנו מפחדים מן הגוים שאין נותנים לנו להכניס אצלנו אורחים". אמרתי לו: „שקר בפיך. הנה הגוים יכניסו אורחים ויאכילום וישקום ויסוכום, אבל אתה חס ושלום אינך מזרע ישראל". אחרי זה אמר לנו: „ברוך הבא ושלום לאורח". קודם שנכנסנו אל הבית אמרתי לו: „עשה עמנו טובה, בקש את הקבילים מכריך לשלם לבדוי הזה שהביאנו הלום חצי ריאל, ובמוצאי שבת אשיבנו לך, אל תירא, כי יש עמדי". הבדוי הדלול, מיד אחר שקבל את שלו, חזר לדרכו; ואנחנו נכנסנו אל בית מרי מטרוד, והוא העלנו אל חדר האורחים[15] הריק מכל דבר. אמרתי לו: אנו צריכים „לקדש" לכבוד שבת — ולשון לקדש פרושו אצלם הרחיצה במים לכבוד שבת. — [159] מיד הוציאנו מחדר האורחים אל החצר שבפנים ביתו ורחצנו ידינו ורגלינו ופנינו, וחזרנו להתפלל תפלת השבת. אחרי שהשלמנו מה שהיינו חייבים באותה שעה קשה של עיפות ורעב ופחד, הגישו לנו שתי לביבות של דורא, קטנות כאזני עכבר, וגם חצי תרנגולת, אך ממצות הקהוה (הקפה) לאורח חשבו עצמם פטורים מחמת השבת. ישבנו לשוח עם מרי מטרוד ויהודי שני[16] שהיה יושב אצלו נטוי

14 עברית — כדי שלא יבין הגוי הדלול שעמד אתם והשתבח במדת הכנסת האורחים של הבדוים לעומת התנהגותו של המרי היהודי. בשורות הבאות שמתי במרכאות את המלים שהן עבריות במקור.

15 בער׳: כְּלְוַתה.

16 הלוי, במקום הנ״ל, עמ׳ 479, אומר שהגיע בקצה ואדי נג׳ראן אל שני אחים יהודים חייטים.

וכפוף על אשת מרי מטרוד שהיתה שוכבת פרקדן בכל ארכה וראשה סמוך על ידה הימנית, ועוד היתה מרבה שיחה עמהם[17]! יגעתי ממסבה דלה זו ואמרתי למטרוד: „עיפים אנו מן הנסיעה וחפצים לישון. מחר יש זמן להאריך בשיחות". אמר: „כנים דבריך. וגם רצוני שנקום בלילה ונלך אל מרי מעיץ להתפלל אצלו". שמחתי והודיתי לו, אך משנתן לנו מקום ללון התקבצו הפשפשים מכל חדרי הבית לקדם את פנינו, כי לכאורה ידעו שמחר אנו יוצאים למקום אחר לתפלה ועל כן אין להם סעודה טובה אצלנו אלא בלילה הזה[18]. ואולם אני [160] לא נצטערתי עליהם ולא על חוסר השנה ועל העיפות, מאחר שעמדנו להגיע מחר אל בית כנסת אחינו יהודי נג׳ראן. ובכן שהיתי במערכה עם הפשפשים רוב הלילה עד שאמרתי בלבי: רק התפלה תצילני מידם. קמתי וקראתי את מטרוד: „קום נלך להתפלל, כבר עלה השחר". אך הוא אמר: „עדיין לא קרא התרנגול, חזור לישון". שבתי ליסורי ואמנם היה לפשפשים משתה גדול באותו לילה. ואך גברה עלי השנה והנה מטרוד נגע בי באצבעו ואמר: „עת לקום, כבר האיר הבקר". עתה לא היתה עוד התנצלות לישון. קמנו ורחצנו ידינו ופנינו, וכבר אנו בדרך, מתחילת אור הבוקר ועד זריחת השמש ועד חום היום. גדל החום ועדיין אנו עוברים בואדי נג׳ראן בין עצי תמרים ומעט בתים. אמרתי למטרוד: האינך רואה במדת החום שאנו כבר הלכנו כמה תחומים של תחום שבת. אמר: „אל תדאג, מרי, כבר ערבתי — כלומר עשיתי

17 אצל היהודים העירוניים מסבות האנשים והנשים נפרדות יותר. מכאן תמיהת המחבר על התנהגות הגברת הנג׳ראנית. ב־B.S.G.P. 1873 עמ׳ 597, יוסף הלוי מציין כי גבירות יהודיות באלג׳וף מדברות עברית ומשתתפות בשיחות על עסקי הדת.

18 הפשפשים אצל חבשוש הם יתושים אצל הלוי. הצד השוה שבהם שהתיירים המיוגעים והמעונים ממסע מדבר ממושך לא מצאו מנוח בבית מרי מטרוד.

ערוב תחומים״. — אמרתי לו: „יפה עשית, אך נמהר שנגיע לפני שעת הסעודה״. ואני לא אמרתי לו מה שאמרתי ברצינות אלא כדי לעוררו לשיחה. אבל מורי יוסף [161] היה לפי הרוב כאילו לא ראה ולא שמע. על כל פנים אם לא רשם את הדברים במחברתו רשמם על לוח לבו.

קבלת פנים מהודרת. — שבת בואדי נג׳ראן

עברנו בתוך גני תמרים, ולא ראינו את השמש מרוב עצים ומפני שעלי התמרים היו נוגעים זה בזה. בסוף גן תמרים אחד ראינו חמשה או ששה בתים ומתחתם ארבע או חמש בנות ממתיקות סוד יחדיו. ואני לא ידעתי שמקצתן היו מאחינו ב״י, כי מלבוש היהודיות והקביליות אחד הוא במקומות האלה. ואולם אחרי שהן הכירו בנו וברחו מתוך חברותיהן ונכנסו אל אחד הבתים, ושוב הציצו עלינו מלמעלה, מחלונות הבית — ידעתי שזה בית יהודי ושהן בנות ישראל[19].

מרי מטרוד הכניסנו אל הבית הזה, והנה בפתח החדר הגדול מופנית כלפי חוץ, ישבה נערה שעטתה את ראשה בסודר, כאלו היתה מוכה במקל הביישנות[20]. ובתוך החדר ישבה אשה זקנה כמו עצובה, ובירכתי החדר איש שיבה בא בימים. כאשר נכנסנו קמו שניהם, הזקן והזקנה, וברכונו ונתנו לנו שלום. כאשר ראיתי זאת חשבתי שזה בית הכנסת ושהקהל יצאו אחרי התפלה ועתידים לשוב לקריאת התורה כמנהג, ושהנערה חפוית הראש [162] באה לשמוע את התפלה.

התחלנו באמירת התקון, ואחרי שסיימנו את כל תפלת השחרית, הגישה לנו הזקנה קדרה של אבן הנקראת מדהלה —

19 לכאורה, צניעות הנערות שברחו מפני הגברים היהודים שהתקרבו אליהן אל תוך הבית לימדה את המחבר שבנות ישראל היו אלה.

20 על דרך המשל הערבי „אלמראה מצ׳רובה בעוד אלחיא״ האשה מוכה במקל הביישנות.

ועושים אותה בעיר צעדה — ובה החמין של שבת שקוראים אותם כבאנה[21]. האשה הוציאה את הכבאנה מקדרת האבן אל כלי של חרס, פתחה בה שקע ושפכה לתוכו חמאה מבושלת. כלנו התקבצנו לארוחת בוקר זו, הזקנים, הבנות, הנערה חפוית הראש, מטרוד, ואני, ומורי. האוכל טעם לי ביותר, עד שאמרתי בלבי שאחרי שובי לצנעא אצוה לבני ביתי להכין את החמין של שבת בכלי מדהלה באופן זה[22]. אחרי הארוחה הגישו את הקפה וגם נתנו לנו תמרים. וקראנו את הסדר (סדר השבוע) וסיימנו שאר התפלה ולמדנו חלק גדול בספר ,מנורת המאור', כמנהג יהודי תימן.

אחרי ששוחחנו עוד קצת, בקש מרי מטרוד לשוב אל ביתו ולקחתנו עמו. אבל אני חפצתי לשבת אצל מרי מעיץ — כי שם מעיץ (תמורה טובה) יש בו סימן ברכה, ושם מטרוד (הנטרד) סימן קללה. אמר מרי מעיץ: „לא, כי הם אורחי היום". אמר מטרוד: „לא, כבר הם אורחי מאתמול וחרפה עלי לעזוב אותם". ואף לקח בידינו כאלו רצה באמת להחזירנו אל ביתו הרחוק והריק. מיד קם הזקן [163] מפנתו ועמד בתוך פתח החדר וקרא: „כלכם אורחי. איש אל יצא מעמי". אז הרבה מטרוד לאמר דברי התנצלות בפנינו, עד אשר הניח אותנו אצל הזקן בעל הבית ונתן לנו שלום והלך לו. ואני הבינותי מה התפלה הזאת בבית הכנסת של אחינו ב"י בואדי נג'ראן — אשר לא ראיתי, יגמלהו ה' טובה בעולם הזה[23]!

21 כְּבַאנֶה מעין בצק חם שטומנים אותו לשבת. הקורא יזכור נא ש„חמין" אין פרושו מעיקרא — כבשמוש לשוננו — משקה חם, אלא מאכל חם טמון לשבת.

22 הַמַּדְהַלָה עשויה מחומר הנקרא חַרַץ, ויש לה מראה של כלי מזוגג ואינה נוחה לחלחול הנוזלים כדרך כלי חרס. היא מחזיקה היטב את הטעם ומשום כך היא מתאימה ביותר לטמינת מאכלים מע"ש לשבת.

מענין שחבשוש מספר כאן על המדהלה כחדוש. ואולם כיום היא משומשת הרבה בצנעא — אף כי עושים אותה בצַעְדָה הרחוקה — ויש שמביאים אותה לכאן בזמן עליתם לארץ. עיין בספרי Jemenica מס' 273.

23 כדרך הרשעים המקבלים שכרם בעולם הזה. מטרוד בקש את הלוי

פרק ח

על המצבים החברותיים והכלכליים בואדי נג׳ראן

חזרתי לשיחתי עם מרי מעיץ על מצבו ומצבי ארצו. אמר הזקן: כל היהודים בנג׳ראן הם ר ב ע א ן[24], כלומר בני חסות, אצל הקבילים ואין להם ק נ י ן ב י ת א ו א ד מ ה[25] בואדי נג׳ראן וגם לא לזולתם ואפילו הקבילים שאינם מבני המקום, ואפילו השריפים (זרע מחמד) של ה ג׳ו ף הבאים כל שנה לעונת האסיף, אין להם קנין בואדי הזה[26] אלא יש להם מקומות ידועים שיגורו בהם בזמן האסיף של גני התמרים, ואחר ישובו אל ביתם[27].

היהודים יושבים כאן מאז ומעולם, אך בתיהם הם קנין הקבילים אדוני המקום, אבל אינם משלמים שכר דירה, כי הקבילים האלה, שבט י א ם, אינם מכבידים על בני חסותם, אלא עומדים

וחבשוש ללכת עמו באמתלא שיביאם אל מקום תפלה בצבור, אך למעשה לא היתה כונתו אלא להפטר מאורחיו. אין בית כנסת בואדי נג׳ראן, כי היהודים גרים מפוזרים בין הגויים כמו בנאות המדבר של כַּב.

המקום שהגיעו אליו ראשונה בואדי נג׳ראן נקרא אצל הלוי „מַכְּלאף", והשני שבאו אליו למחרתו, בשבת, רְגְ׳לֶה. בזה מסתיים תאור הנסיעה שבכתב־עת B.S.G.P., ומכאן ואילך אין בידינו מאת הלוי אלא הרשימות הדלות מאד ב־JA.

24 רבעאן — חבשוש מבאר: מעני רַבִיע ג׳ויר. אך המלה מצויה בלשון התימנית.

25 בנוגע לארץ א ל ג׳ו ף הלוי מספר שאשת יהודי עשוק רשאית לקלל את העושק מעל גג ביתה כאַות נפשה, כי הבית, אף כי היהודי בנאו בעצם ידיו, הוא ר כ ו ש א ד ו נ י ו, ועל כן אסור לאיש זר להכנס אליו בלי נטילת רשות. B.S.G.P. 1873, עמ׳ 595. אם כן אפוא, אסור קנין קרקע לזר משותף לאלג׳וף ולואדי נג׳ראן.

26 המצב החברותי כאן דומה בנדון זה לשל ישראל בזמן השופטים: אדם השייך לאותו עם אבל לשבט אחר הוא „גר" (שופטים י״ז, ז׳, י״ט, א׳).

27 המנהג הזה של „כריף" („יְכְתַרְפוּ"), כלומר שאנשים יוצאים מביתם הקבוע ומתישבים יחד עם משפחותיהם בגני עצי הפרי במשך חדשי הבשול, אינו מוגבל לואדי נג׳ראן דוקא. גם יהודים בערי מרכז תימן, אם יש להם „מאל", אחוזת קרקע, יוצאים לכַּרִיף עם משפחותיהם. וסימן לדבר „נצא השדה נ ל י נ ה ב כ פ ר י ם" (שה״ש, ז׳, י״ב), אף כי שם מדובר על פ ר י ח ת הגפן.

להם יותר משאר הקבילים[28]. ואם יש הכרח למכור (את הבית?) יקנהו קרוב של המוכר.

ואני לא ראיתי כפוריות [164] ואדי נג׳ראן בשום מקום. וסבת הדבר היא שמי התהום מתוקים ביותר, והם קרובים אל פני האדמה כמו שתים עשרה אמות יד[29] ונשאבים בבארות. אורך הואדי הוא דרך יומים ורחבו חצי יום, ורבו צל מעצי התמרים, ועץ אחד מביא בין 5—6 ו15—16 אשכלות תמרים, והאשכול נותן מחצי קדח ועד קדח לפי מדת צנעא[30]. גם תאנים וענבים מצויים בואדי, אך מחמת מעוט תרבותם של האנשים הם קוטפים אותם קודם שיבשלו. לפי הרוב הם זורעים חטה, והיא כל כך טובה שיש שיוצא ממנה שמן בשעה שלשים אותה.

עוד מרי מעיץ ואני משיחים, והזקנה קראה ממקומה לבנותיה: „קרבו סעודת היום, האורחים רעבים!" מיד עשו הבנות כדבריה, וגם אנחנו לא היינו סרבנים. הזקנה לקחה נאד מלא — כאילו — חמאה מבושלה ויצקה אותו אל תוך ההריס (דיסת חטים טמונה למאכל שבת) ובו בשר. אמרתי: „מה המעשה הזה, האינכם יודעים איסור בשר בחלב?" אמרו: „חס וחלילה, אין זה אלא שומן[31], אינו לא חמאה ולא חלב"; ואני לא הכרתי את ריחו ואת טעמו, כי היה טוב ביותר. ואחר הסעודה נתנו לנו עוד תמרים.

28 וכן אומר הלוי ב־ JA עמ' 38 „אין שום מקום בארץ ערב שבו יהנה היהודי מיחס של כבוד וחרות כמו בואדי נג׳ראן".

29 כמו ששה יארדים אנגליים.

30 קדח=2 פחי נפט. ע"ל.

31 בער׳: ודך ויסמוה האל.

פרק ט

מעשה בנערה שנכשלה ועמדה ליהרג על פי משפט יהודי נג'ראן

א. חבשוש מתחפש כיודע מחשבות ומתבונן במזלות

בשעת שיחתנו ראיתי שאין להם חשק לדבר, והם כמי שלבו נמצא במקום אחר. התאמצתי לתבל את הסעודה ולמשוך את לבם בדברים נחמדים, ולא [165] הועלתי כלום. אפילו הזקנה הפכה פניה ושלחה מבטה מבעד לחלון והתבוננה בעצי התמר שידעה אותם כל ימי חייה. והנערה שישבה מחוץ לפתח החדר שהיתה משגיחה ומציצה כל זמן שהשמעתי את דברי הבטלים[1], חזרה לשבת חפוית ראש כמקודם. וגם מרי מעיץ התקשה מאד להשיב תשובות לדברי. אז הבינותי שיש להם צער בענין גדול, וגמרתי בלבי להוציא מהם סודם בערמה. הפסקתי את השיחה, שתקתי ושמתי ידי על פני ועצמתי עיני ולחשתי דברים ביני לבין עצמי; אחר קמתי אל החלון אשר הזקנה יושבת אצלו והוצאתי ראשי מן החלון להתבונן באויר השמים. ושבתי לעשות כן פעמים, וכאלו אני מחשב המזלות, ורטנתי מלים עד שגנבתי דעתם במעשה התעתועים ואחיזת העינים —

ואמנם אין תושבי מזרח תימן מרבים כל כך להאמין בדברים

1 בער': יחדהא תסחוק ותתשקר מא דמת אכ'נ'נ' באלכלאם.

האלה כמו יושבי המערב, כי בזמננו זה אין נמצאים שם מתימרים להיות חכמי הדת (המוסלמית). אבל במקום שיש הרבה פקיהים (חכמי הדת המוסלמית), מפורסמות הן האמונות האלה, ביחוד בתהאמה של זביד ואלחדידה, כי בקרבתן נמצאת (העיר) בית אלפקיה ואלמראועה. ואמנם הדת אוסרת את זאת![2]

— ואני, אחרי שהטבילני [166] מורי יוסף, יאריך ה׳ ימיו, במקוה המחשבה, ברוך ה׳, בקשתי סליחה מאת ה׳ על שגנבתי דעת האנשים האלה כדי להוציא מהם סודם.

וכך היה המעשה:

ב. הסוד מתגלה. — חבשוש מתערב להציל את הנערה ממות

אחרי שראתה הזקנה את מעשי תעתועי ושאלתני עליהם אמרתי: „אני אדם המבין לחשב את המזלות ולדעת את הנעלם. וכבר מצאתי שמזלכם רע מאד ואתם בצרה גדולה, אך אל תיראו, היום שבת ואין לעשות פעלה ביום זה, ואף אתם אל תעצבו, כי קדוש היום לה׳. וכאשר נצא מן השבת נראה למצוא תקנה״. אז קרבה הזקנה אלי כשהיא בוכה, וגם הנערה הושיטה את פניה כשהם מגולים אל חלל החדר, לשמוע מה שידובר.

אמרה האם: „איך תאמר שלא נירא ולא נעצב, ואנחנו בצרה הגדולה הזאת שאין כמוה[3], וכבר היה כמעשה הזה עם בת אחי אבי, ועם בת אחות אם אמי, ועם בת בן אחי אבי, ולא היתה להן תקנה

2 כונת המחבר היא כנראה שאע״פ שדת ישמעאל אוסרת עניני ההשבעות והכשופים, הרי הם מצויים דוקא באותם מקומות שמרובים בהם חכמי אותה דת.

3 אל נא יתמה הקורא שהזקנה אומרת שאין כמו הצרה הזאת, ותיכף מזכירה שלשה מקרים אחרים של אותה צרה. כך לשון בני אדם, וגם התורה דברה כן (שמות י׳, י״ד, יואל ב׳, ב׳). ואולם הצרה המיוחדת באותו בית היתה, לפי דעתם, שלא נמצא בכפר גבר מקרובי הנערה שיכול היה להמיתה ולקברה בלאט.

אלא המות והקבורה, וכך משפטנו. אבל האיש הזה, בעלי, זקן ואינו יכול לשחטה ולקברה לבדו, וכבר שלחנו אל צעדה אל קרובינו שיבואו לעזור לנו בשחיטתה למען נשקוט מן הבושה והחרפה הזאת אשר אנחנו נתונים בה".

אני כאשר שמעתי סודם מפיה, נזדעזע לבי מאכזריות המשפט שהם נוהגים בו לפי דבריה, ואמרתי להם: „אכן אין זאת [167] כי אם שלחני האלהים מביתי מצנעא למען אצילנה בהוציאי את העובר מקרבה, ולא יודע הדבר, ואתם אל תעצבו ואל תדאגו, כי בעזרת ה' אנקה אותה מזה בחכמתי".

הנערה, כיון ששמעה הדברים האלה יוצאים מפי, קפצה ממקומה ונפלה לרגלי כשהיא מתיפחת ולפתה ברכי[4] ואמרה בדמע: „אני חוסה בך, מרי! אמנם חטאתי ונתחייבתי בנפשי הדין הזה, אבל אתה החייני, ולא, המיתני, מרי, ולא אשב עוד עד אשר יבואו בני דודי ואיני יודעת מה יעשו בי. אני בצל ה' ובצלך, מרי, אל תראה ברעתי, חייב אתה להתאמץ בכל מאדך עבור מי שחוסה בה' ובך!" כאשר ראיתיה מתפתלת בין רגלי ובוכה על נפשה במר לבה, נכמרו רחמי, וגם לו היה לבי קשה כאבן, היה נמס כשעוה ביום ההוא. מיד הרמותיה ואמרתי לה: „אל תיראי, אחותי, ואל תעצבי, אם ירצה ה' אנקה אותך מן הדבר הזה".

ג. הושטת גרזן — שלא לשם הרג

כאשר שקטו רוחותיהם בדברי, אמרה האם לבתה הקטנה: קומי ותני למרי את המעקרה — והוא גרזן קטן. — אחותה הגדולה, הנערה מרת הנפש, לקחתו מידה ומסרתו לי. לקחתיו מידה והרהרתי מה אעשה בו, הלא כבר השלמתי ביניהם ואין עוד צרך לא בגרזן

4 בער': ארוסת מן מכאנהא ואעתקרת קְראמי והי תנשק רְכבי.

ולא בחרב. [168] אחרי שמדדתי את הגרזן בידי לרחבו ולארכו, לחדו וללטושו, הנחתיו, משתאה מה מבוקשם בו. אך האם אמרה לי: קחנו והך באצטבא שלשמאלך. לקחתי הגרזן ופניתי אל האצטבא והיא נראתה לי מאבן מחמת קשיה. תמהתי מה ענין הכאה זו באצטבא של אבן בשבת, הלא יודעים הם את איסור השבת. אז לקחה הנערה את הגרזן והכתה באצטבא עד אשר נבקעה והנה היא — תמרים בתוך עור[5], וזה היה המין המשובח שבתמרים וקוראים לו רטב[6] והעור נתיבש עליו עד שנעשה קשה כאבן. אמרה האם: „קחו לכם מזה אשר לא תמצאו כמותו במקום אחר". אז ידעתי שלבם בוטח בי וששכך עצבונם, והנערה לא ישבה עוד מחוץ לפתח!

ד. ספור הנערה

שאלתי את הנערה במעמד בני משפחתה: „סעידה, איך יכול השטן לפתותך, ואת בת מרי מעיץ, ואמך אומרת שהיא מצעדה מבית פינחס הכהן, ושרשם מצנעא, וגם את אשה שאיננה חסרת שכל". אמרה הנערה: „שמע ואני אספר לך מה היה עמדי. מנהג אצל היהודים בארץ נג'ראן שאם יחלה אחד מהם או יפול בצרה אחרת, מצוה על היהודים בכל הכפרים לבוא ולבקרו עד אשר יקום מחליו או ימות. אם יקום מחליו, הרי זה [169] המקווה, ואם ימות, ישלחו המבקרים היושבים אצלו אל מיודעיו בכל מקום בשביל שיבואו לעשות עמו חסד של אמת.

ובחודש כך וכך אמר לה אביה[7] לבוא עמו לבקר חולה פלוני.

5 בער': תמר מחשי פי ג'לד.

6 רטב: מעיקרא תמרים טריים, לחים (וכן בלשון המשנה: גלעינה של רטב, עוקצין ב', ב'). פרוש השם כנראה שגודדים אותם סמוך לבשולם ומיבשים אותם מיד.

7 אופיי מאד לספור התימני שהוא עובר לעתים קרובות מן הדבור הישיר אל הדבור העקיף.

לקחו עמם צרכיהם, קמח וחמאה מבושלת, והלכו אל בית החולה וישבו שם כחמשה ימים, עד אשר באו יהודים אחרים אצל החולה. אז אמר לה אביה שהוא ישוב אל ביתו והיא תשב עמהם לעזור לאשת החולה ולשרת את האורחים. וכן היה. הוא נסע לו, והיא נשארה שם לשרת את הבאים. ואחרי יומים הגיעו ששה מבקרים בחורים — והיא קראה לי בשמותיהם — ובלילה ההוא ישבו לצחק אחרי ארוחת הערב עד שבקשו לישון. לבסוף יצאו פלוני ופלוני מן החדר הגדול לישון, אבל פלוני, אחד מהם, קרב אליה בשעה שישנה בצד אשת החולה. והיא הניחה לו — ואף הוא לא היה שומע לה, ומאותו המעשה באה הצרה[8]. והיא אמרה בלבה שלא יצא מן הפעם הזאת דבר. כל זה קרה מפני שהתביישה מחבריו פן ישמעו ממנה קול.

כך ספור הנערה.

ה. מעשה בתוך מעשה:
כיצד נענש שריף שביקש לפגוע בכבוד אשה יהודיה

כל זה קרה לעיני מורי יוסף. הוא התבונן, אך לא התערב בשום דבר. ואני התברכתי בלבבי שאוכל [170] להסיר את הצרה ולהיטיב בזה גם את מצבנו באופן היותר טוב.

ויותר מבואר ומפורש[9] בשביל הבנת נטיות יושבי הכפרים ורוחם הוא מה שקרה בזמן הזה בשנה שעברה:

מעשה באשה אחת מן אלג׳וף מבנות יהודי חזם המדאן ושמה ראבעה. בזמן ההוא, בנסיעתי עם מורי יוסף הלוי, הכרתיה

8 בער׳: פתרכתה ולם יסמע להא פכאן מנהא. — הלשון קצת קטועה. יזכור נא המעיין שאין הכלל הדקדוקי שבערבית ספרותית בנוגע למלת „לם" נוהג בסגנון המחבר.

9 בער׳: ואזיד פי אלבסט ואלבוז.

והיא נערה בת חמש שנים, הולכת עירום מחמת עניות משפחתה זולתי חתיכת העור לכסוי מבושיה. ועוד עשה לה אביה סאלם ן׳ סלימאן שמירה שגלח את ראשה וגדל לה סימנים (פאות) כמו לבנים זכרים. וכאשר שאלתי: „למה לה שתי הפאות האלה?״ אמרו לי: „למען תחיה״. ואכן חיתה וגדלה ונישאה ואף מרדה בבעלה ונתפרסמה ביפיה בכל מקום. ושמע בפרסום יפיה אחד מן השריפים של אלג׳וף ובא אל ביתה על סוסתו, ואחרי שפתחה לו, קשר את הסוסה אצל פתח הבית ונכנס. היא נתנה לו שלום וקידמה את פניו בברכות כדרכם והגישה לו קהוה (קפה) כמנהגם, ועוד בקש ממנה ארוחת צהרים. אמרה האשה: „כמצותך״. וכאשר הביאה לו הלחם, החזיק בידה ובקש לאנסה. אמרה האשה: „הסעודה[9א] השריף! חכה מעט עד שאבוא ולא אמנע את עצמי ממך!״ השריף חכה והאמין לה. אך היא יצאה ונעלה בפניו את החדר, ויצאה מן הבית וצעקה בקולי קולות: אוי לחרפה, אוי לחרפה, עד אשר נזעקו אנשים [171] על גבי אנשים, ואמרו לה: „היהודיה, למה זה תזעיקי האנשים?״ אמרה: „לבעל חסותי אני צריכה״. וכאשר הגיע בעל חסותה ואנשים עמו, אמרה: „שמעו השומעים! הנה הקבילים אשר באלג׳וף, השריפים והערבים (הבדוים), הולכים על פי חק ומשפט מאז עומדת ארצם, והיהודים היושבים ביניהם נוהגים לפי חק ומשפט מאז היותם בארץ בתוך הקבילים. והיום בא אל ביתי פתאם אדם אחד וקידמתי את פניו בברכה כמנהגנו, אבל הוא תבע אותי לדבר עברה. ועתה, אם נתבטל החק אשר בין הקבילים והיהודים והיהודים והקבילים, אמרו לנו, ואנו נדע אם להימין או להשמאיל, ולא, דעו אתם אם לא רע המעשה הזה אשר שמעתם״. דבריה הניעו לבות כל העומדים שם עד ששאלוה: „ומי הוא זה אשר בקש

9א בער׳: אלעון. ואפשר שכאן הכונה למלת הקריאה „אלעון״, שפרושה בערך: יעזרך ה׳!

לפגוע בך?" אמרה: "הנה הוא בביתי, כי נעלתי בפניו, והנה פה סוסתו". מיד התנפלו על הסוסה ועקרוה. אחר נכנסו אל הבית והוציאוהו ועשו באיש מעשה מעט, כי לא יכלו להרגו מחמת חשיבות משפחתו, אבל פרסמו ברבים שמי שיפגע בה עוד יהרגוהו כאשר יהרגו הנחש.

זה מה שקרה בחזם המדאן בארץ אלג׳וף.

ו. חבשוש לומד מיוסף הלוי יחס חדש לקדושת חיי העובר

נשוב אל בית מרי מעיץ׳ בואדי נג׳ראן. במנחת יום השבת הנ"ל, [172] אחרי שכבדונו ביותר, כיאות לגבי אנשים נכרים, יצאנו, מורי יוסף ואני, לשוח בתוך גני התמרים. שאלני מורי על מה שראה נופל בין אנשי הבית וביני, כי לא הבין את דבורנו. ספרתי לו שאהיה לעזר לאנשים העצבים האלה, וגם שיש לי בקיאות ברפואות להשקות את הנערה או להקטיר עשן בשׂמים למען תפיל את העובר. אמר מורי: "דבריך תמוהים. מי היה הרב שלימדך את החכמות האלה?" אמרתי: "לא היה לי רב, אבל למדתי מפיות האנשים ומן הספרים". אמר: "ומאין תקח את הרפואות, ואנו כאן בקצה הישוב, ואינך בעיר שתוכל לקחת צרכיך מן השוק?" אמרתי: "יש לי ידיעה בעצים ושיחים ידועים ובמימות החריפים, ואשתמש באלה תמורת הרפואות המצויות". ועוד הוסיף מורי להוציא ממני דברים, כדי לעשות אותי לצחוק אחרי כן, ואני הייתי הולך ומספר לו לפי תומי ומתפאר בידיעותי אלה.

פתאום אמר: "אכן, לו ידעתי שאתה מאנשי החכמה, לא לקחתיך עמי בדרכי", והתחיל לקללני ולחרפני [173] עד שנדהמתי ונשתוממתי כי לא שמעתי מפיו כדברים האלה מיום שידעתיו. אמרתי בלבי: רבונו של עולם, עשני מן הסבלנים. ועוד הוסיף מורי: "אני אפרסם את הדבר הזה בצנעא ובירושלים עיר הקדש, ובכל עיר ועיר

שיהודים יושבים בה". אמרתי בקול שפל וחלש, שלא כדרכי: „אנא אדוני, אור עיני, הבינני למה זה יחרה אפך, ואני ידעתי כי נקי אני מחטא ואין כונתי אלא לטובה". אמר: „איך תאמר נקי אנכי, ומנין תדע שמעשיך לטובה, ואתה הורג נפש ושופך דם נקי". אמרתי: „חלילה לך לשית עלי חטא חנם, את מי הרגתי, ודם מי הייתי הולך לשפוך, אלא אם כן קדם ובקש להרגני?" אמר: „האינך מודה שזאת שפיכת דמים להרוג עובר במעי אמו?" אמרתי לו: „מורי, לו שמעתי כדבר הזה מפי אחר, אמרתי משוגע הוא, אבל אתה — האינך יודע דבר ממה שקרה היום לפני עיניך?" וספרתי לו את כל המעשה מאלף ועד תו, וגם ספרתי לו מה שאמרה הזקנה על הנשים [174] שנהרגו.

ואני לפי קוצר השכלתי עד הזמן ההוא ולפי שגדלתי בין הערבים לא שמתי לב לחיי העובר במעי אמו, כי אפילו הפחותים שבאנשים בצנעא יש להם פחד ובושה מפני הדברים האלה, ואני הצטערתי על הנערה שבקשה את חסותנו, ואיש לא יתנו לבו להרע לה, כי מצבה היה טוב ויפיה רב.

כאשר שמע מורי ממני את קורותיהם ודבריהם, שככה חמתו מעלי, וחזר והרבה דברים בכעס גדול על אנשי המשפחה ההיא וקללם וביישם ואמר: „איך יש להם חקים כאלה שאין כדוגמתם בכל העולם כלו ואפילו עובדי כוכבים ומזלות אין דנים כך, להרוג אם על בתה. איך יכולים יהודים לדון כדין הזה! באלהים, אם לא יחזרו בהם ממשפטיהם הרעים, אפרסם את קלונם בכל מקום ומקום שיהודים יושבים שם". כאשר התבוננתי בדבריו, נתברר לי שאתו הצדק ואנו בדרך הטעות, ואמרתי לו: „אמת בפיך, אבל הזקנה אומרת: איך יכולה היא לגדל ילד ממזר בביתה, והיא ממשפחה רמה, ומה יאמרו האנשים אשר יראו אותו אצלם?" שוב עלתה חמת מורי ויאמר: „התורה אינה קוראת לזה ממזר, אבל קוראת לו

כ ש ר, וכן הוא לפי דברי חכמים. [175] ומי שאינו מודה בדברי החכמים ז"ל אינו מכלל ישראל. בוא ונשוב אליהם ואני אומר להם את זה". אני התלמיד, כיון שראיתיו שהוא מתאמץ בריב, קשה עלי הענין ואמרתי לו: „אדוני ויקירי, נכונים דבריך אצל מי שיודע דרך האמת, אבל אם תבוא באיומים על האנשים האלה, ניגע את בשרנו חנם ולא נוסיף להם אלא צער. הבה נכלכל דברינו בחכמה ונבקש להם עצה". אך מורי אמר: „איני יכול לסבול את זה, ואין בושה בדין".

כאשר שבנו, כבר החשיך הלילה את רוחם בזעפו, וחזרו עליהם ענני העצב. הרהרתי בלבי לבקש להם תקנה ותקפני יגון מיגונם.

ז. חבשוש יודע עצה: הוא ישא לו את הנערה לאשה. — הלוי מבטל את מחשבתו בשצף קצף

למחרתו, כאשר ישבתי עם האם הזקנה ונחמתיה בדברים — וכבר היינו כמו בני משפחה אחת — אמרתי לה: „אמי, דברי החכם אמת הם, ואל תעצבי כל כך, האל יראה לכם דרך". השיבה הזקנה: „נוח לי שה' יראה לי את הדרך לקבר, קודם שתלד בתי ממזר". אמרתי לה: „אם זה פחדך, אל תדאגי, אני אחראי לה". אמרה הזקנה: „איך תהיה אחראי לה, ואתה נכרי עובר אורח, ולא תשאנה לאשה אם הוא (הילד) יהיה אצלי. דבריך לא יתכנו". אמרתי לה: „ובכל זאת! אם תרצו, [176] אשלח את ס ע י ד ה בתכם אל ארץ אלג'וף אל מכרים לי ואשאנה שם לאשה כדת וכדין, כי כאן אין בשעה זו מי שיערוך קדושין". אמרה: „יראה אני שמא תרע לבתי ותעזבנה לנפשה כשהיא רחוקה ממני וממשפחתה". אמרתי: „חלילה לי מאלהים. אינני בריה קלה, אבל ירא אני את האלהים מאד". וכאשר הסכמנו על זה שמחו, וסעידה לקחה ידי, ושמה אותה בין עיניה, ואמרה: „אני אמתך, באשר הצלתני מן החרפה ומן המות". אמרתי לה: „בעזרת ה'."

אבל מורי יוסף שאלני: „מה קרה שוב עד שאני רואה שיגונם הלך וקרבה ישועתם?" ספרתי לו שהסכמנו כך וכך, אם ירצה ה׳. שאל מורי: „מה יאמרו מכריך ובני משפחתך בבואך אל צנעא עם הנערה הזאת, הישבחוך או יבזוך?" אמרתי: „ישבחוני, ויאמרו הביא אוצר אל ביתו, נערה מן המזרח, כי נשי המזרח מפורסמות בכל קצוי תימן ביפין". אמר: „אמנם כן, רואה אני שנפתית לעוצם יפיה". והתחיל לשבחה מקדקוד ראשה ועד אצבעות רגליה. אמרתי לו: „אדוני, לא נפתיתי, אבל אני מתכון לעשות מצוה בדבר הזה, ואני מתפאר מאד במעשה הטוב הזה". אז השיב לי מורי בקצף: [177] „האינך זוכר שיצאת מביתך למען תפיק רצון מאת ה׳ בלכתך עמי, ועכשיו אתה רוצה להכניס אותי אל ענינים אחרים. ואפילו אם תעזוב את הנערה באלג׳וף או במקום אחר עד אשר סיימנו את נסיעתנו, ואחר כך תבוא אל צנעא אל ביתך עם אשה צרה, מה יאמרו משפחתך ואחיך ואשתך וילדיך. האין הדבר הזה בושה וחרפה להם עד שתצטרך להפרד בעבורו אפילו מילדיך? ומשפחתך יאמרו: כל זה בסבת חכם יוסף הלוי. ואם לא תחזור בך מן המעשה הזה שאתה חושבו לטוב ובאמת הוא רע, אף אני לא אחשוך לגנות אתכם, אנשי תימן, בספרי אשר אכתוב, שאתם לוקחים נשים על נשיכם ואינכם דואגים לחטא ולצרות הצומחים מזה, לכם ולילדיכם!"

הוי, כמה בזיונות וקללות שמעתי ממנו עד שהתביישתי מאד בדבר הזה, ואמרתי לו: „עתה ידעתי שהאמת אתך, ועצתך נאמנה, אבל עשה עמי טובה ואל תגלה את הדברים האלה, פן אהיה לבוז חנם". ואני גמרתי אמר בלבי להסתלק מן העסק הזה מכל וכל[10].

10 כפי שמזכיר חבשוש להלן עמ׳ [178, 182], היה ברעת הנוסעים לשוב אל מקום זה בוארי נג׳ראן. כונה זו לא יצאה לפועל, ומשום כך אין חבשוש משמיענו עוד מה היה סופה של אותה ריבה.

פרק י

סוף פרשת ואדי נג׳ראן והשיבה אל ארץ אלג׳וף

שוק בואדי נג׳ראן.

א. צורתו וסחורותיו. — דרשן שאין לו שומעים

[178] אחרי חג השבועות יצאנו מבית מרי מעיץ̇, והיינו בטוחים שעתידים אנו לשוב לשם. ארחנו אצל מרי אחר, אשר היה צורף כסף, ושאיני זוכר עוד את שמו ואת מקומו. הוא כבדנו בדבש תמרים שלא ידעתיו מימי. קרוב משם היה שוק אחד ושמו דחצ̇ה[1], והלכתי לשם לראות באנשים, בסחורתם ובמשאם ובמתנם. כשאר שוקי השדה לא היו שם בתים ולא דוכנות. וסחורתם היתה הכותנה הצבועה בניל (אינדיגו) והבלתי צבועה, המין הסואחלי או החצ̇רמותי, ואולם שאר בדים ואריגים לא היו נמצאים שם. זאת היא כל הסחורה שבאה מחוץ לארצם, ואילו הדגן והתמרים והבהמות כלם מגידולי ארצם, ורק לעתים רחוקות ידרשו שאר סחורות מחוץ לארצם. המלח בא מצ̇אפר קרוב למארב והם משיגים אותו מצנעא וסביבותיה.

בשעה שהתבוננתי באנשים, ראיתי בקצה השוק פקיה (חכם מוסלמי) ממשפחת מכ̇ארמה[2] מטיף מוסר לקבילים שלא יסתכלו

1 נזכר אצל הלוי JA 91 (רק השם. הכתיב שם Tahdâ).
2 הדינסטיה הדתית האסמאעילית השלטת בארץ נג׳ראן.

בנשים הבאות לקחת צרכיהן מן השוק, ולא ראיתי איש מן הקבילים מכבד אותו או שם לב לדבריו. ורק הנשים נתביישו מצריחתו.

ב. מים במחיר. — מלחמה ביום השוק

[179] כחום היום צמאתי ולא ידעתי מנין אשבור צמאוני. פגשתי ביהודי אחד והחזקתי בו ואמרתי לו: „בוא אחי, השקני מים ממקום שתדע, כי אני נכרי". הביאני היהודי אל אשה אחת באמצע השוק שהיו אצלה שני נאדות לתת מים במחיר. הוציא היהודי משקו קומץ תמרים פשוטים והיא השקתני מים. עוד הוציא קומץ תמרים שני, לשתות גם הוא, ואולם אך הגיש המים אל פיו והנה קול ענות מלחמה בשוק. האנשים צעקו צעקה אחת וברחו, והיהודי מרוב בהלה שכח שרצה לשתות וירק את המים מפיו וצעק בקולי קולות: שוק! שוק! וברח ופנה לאחור ואמר לאשר ברח אחריו: האין ביני ובינך (ברית שבועה) ומדוע תרדוף אחרי, והשליך עליו כלי המים אשר בידו והוסיף לברוח. ובעוד רגע לא ראיתי בשוק אפילו אדם אחד. סחורותיהם היו פרושות על השטיחים, רק מחמת הבריחה רמסו אותן. עדיין אני עומד משתומם והנה אנשי השוק חוזרים וכלם קוראים: שוק! שוק! שוק!, אבל עוד לא חזר האחרון אל משטחו, והנה קול הצוחה נשמע שנית והבאים לשוק חזרו לבריחתם. רק אני עמדתי במקומי באמצע השוק, כי ידעתי שלא יפגעו בי בשביל שאני [180] נכרי אצלם. רציתי לחקור לאן ברחו. אך איש אל עבר פניו ברחו. ומאחר ששוק דחצ̇ה הוא ברחבה בתוך יער תמרים, נכנסו אל בין העצים ולא ראיתי אלא אנשי המלחמה שהסירו את המצנפות מעל ראשם ושילחו שערת ראשם פרע[3] וטיפסו על התמרים הקרובים והם לא היו גבוהים, והתבצרו בהם והיו יורים. אחרי שארכו המהומות

3 כך היה המנהג בארץ ערב עוד לפני האסלאם. וכידוע, מפרשים בדרך זו „בפרוע פרעות בישראל" (שופטים ה׳, ב׳).

שעה קלה, ירדו אנשי המלחמה מן העצים ואנשי השוק שבו מבריחתם כשכלם אומרים: שוק! שוק! כלומר השוק אצלם מקום מקלט ואסור לתבוע שם חוב או כופר על פגיעה, ואפילו על רצח אין תובעים ואין משלמים פן תפרוץ קטטה[4]. ומי שמפר את החק הזה, כל הקבילים מתאחדים נגדו.

וכך הם שאר השוקים אצל הקבילים בתימן, אבל לא בערים. וחוץ מן האדם שהשקני מים לא ראיתי יהודי בשוק ההוא עד כמה שאני זוכר. אחר שבתי אל מורי וספרתי לו מה שראו עיני.

קדמוניות הארץ. — תושביה של עכשיו ודתיהם. — הצעה לחבשוש להשאר בארץ ולשאת אשה מבנותיה. אין עתיקות יהודיות ואין ספרים עתיקים

מה שנוגע לקדמוניות: ספרו לנו על מקום אחד והלכתי לשם, אבל לא מצאתיו חשוב כמו החורבות של ארץ אלג׳וף ואין שם אבנים מסותתות[5]. [181] ומכתובות מצאתי רק שתי אבנים. ועל יד החורבה הנ״ל מסגד[6] ועליו כפה, והבדוים אומרים שזה קבר תֿמוד אחי עאד[7]. ובלי ספק עזר לאחיו לבנות את הארץ והסתפק בזה ולא בנה לעצמו ולחבריו כלום בואדי נג׳ראן, כי הוא סמך על כח חבריו. ועד היום הזה שונים רוב הקבילים של ואדי נג׳ראן משאר הקבילים של מזרח תימן בגודל גופם. ועל כן קרא אותם הקוראן

4 גם זה מנהג קדמון, אלא שבערב העתיקה היו משתמשים בשלום של יום השוק כדי לישר סכסוכים בשל גאולת דם וכיו״ב.

5 גם הלוי מתלונן על מעוט מציאות ארכאולוגיות בואדי נג׳ראן. „הכתובות״ שהביא משם אינן אלא בעלות אותיות מועטות. ע׳ JA 246—244.

6 המחבר כותב מסדג, כנראה כתיב משובש בכונה.

7 האבות האגדיים של שני העמים הערבים הקדמונים עאד ותֿמוד. חבשוש מתלוצץ כאן על מעוט שרידי הקדמוניות של ואדי נג׳ראן לעומת רבוי המציאות בארץ אלג׳וף (ע״ל [111] בנאת עאד וכו׳). לפי חבשוש, תֿמוד בעל ואדי נג׳ראן עזר רק לאחיו ולא עשה כלום לעצמו.

,אצחאב אלכ̇דוד׳[8]. והקבילים מודים שארצם היתה מקודם מקצתה יהודית ומקצתה נוצרית[9]. ועדיין נקראות אחוזות אחדות בשמות של יהודים. והקבילים הולכים עד היום הזה לפי כת שונה משל שאר הקבילים של תימן. ואני ראיתי אצל הקאצ̇י שלהם ושמו ז׳ לג̇ה[10] כתבי תביעה ומשפטים לפי כת אלדאודי ואלסלימאני (שני הענפים של הכת האסמאעילית)[11] שבאו מברט מן הקאצ̇י אחמד אלכבסי. אינני זוכר עוד מה הערותי בנוגע לתשובה על הדינים הללו[12]; קצורו של דבר, מצאתי חן בעיני ז׳ לג̇ה והוא ביקש לתת לי בית וגן תמרים ואמר לי לשבת אצלו ולשאת אשה מן היהודים בני חסותו, ואף הציע לי נערה ממשפחת אלג׳מל. אבל אני לא הסכמתי עמו. וגם ביקש לארחני שלושה או לכל הפחות שנים חדשים, אך אני לא ישבתי אצלו אלא שני ימים וחזרתי אל מורי. אבל בלבי

8 בקוראן, סורה 85 פסוק 4 אלאֻכ̇דוד. גם הלוי, שם, עמ׳ 39 מציין את הגיית המלה בפי ערבי המקום כמו חבשוש. מעניין הוא הפרוש של השם אצל חבשוש: גוי קו קו, אנשי מדות. ואיני יודע אם זה חדוש שלו, או אם שמע כזאת מאנשי המקום.

9 פרשת הנוצרים והיהודים של נג׳ראן היא נושא מפורסם במסורת האסלאם, ומשום כך אין פלא שגם יושבי המקום שמרו זכר של הדבר, ומה גם שעדיין יהודים יושבים ביניהם. ואמנם אם נקראו, כפי דברי חבשוש, אחוזות שונות של מוסלמים בשמות יהודיים, אין ליחס את זאת לתקופה הקדומה שלפני האסלאם או של המאות הראשונות של האסלאם, אלא לעבר הקרוב, כמו לעיל [69] אצל דַּרְב אלחַנַשַׁאת.

10 גם הלוי, שם, עמ׳ 38 מזכירו לשבח, אם כי בקצור נמרץ.

11 אכן זאת הערה מענינת מאד. מושב הדאעי (המנהיג הדתי) של כת סלימאניה הוא בתימן, בשעה שראש כת הדאודי יושב בבומבי שבהודו. מדברי חבשוש אנו לומדים שבתימן יש שפוסקים לפי שטת שתי הכתות גם יחד. ואמנם, כדרך „המנהגים" האסלאמיים, אין הבדל גדול בהלכה של הזרמים השונים.

12 אכן זה מציין מאד את רוחו הערה של המחבר שהוא לוקח את עצמו להוות דעה על שאלות הלכיות מוסלמיות, ולאו דוקא של המוסלמים שהוא רגיל בהם, הַזַּיְדִים, אלא של כת נרחה היושבת הרחק מצנעא עיר מולדתו.

היה לשוב אל הארץ הזאת אחרי שנסיים את שליחותנו, [182] כי הקבילים שם נוחים ונדיבים והארץ טובה. אלא שנכספתי אל ביתי וילדי, ועוד הואדי הזה נגוע במחלות; ואחינו שם חולים כל שנה, ולכל היותר שנתים, במשך חדשים, ומה שהם מרויחים מוציאים הם על המחלות, וצריכים עוד ללוות הלואות בסבת המחלות.

אחר חפצנו, אני ומורי, ללכת אל בראד[13], מקום משפחת מכארמה חכמי הדת של שבט יאם, ולא יכולנו. וגם רצינו לנסוע אל ברט, אחרי שהתבוננתי[14] בעצי התמרים הרמים שגבהם כחמשים אמת יד [14א] ואיך עולים על ראשיהם.

ועוד שאלתי אחינו על קורות היהודים שם ולא למדתי מפיהם כלום, אלא הם מצפצפים ומהגים על בני דן ובני ראובן ומספרים עליהם מעשיות כשאר אחיהם. ובעיר צעדה מיחסים את יהודי נג׳ראן, כלומר אלה הגרים בנג׳ראן המערבי, בכפר כתאף וסביבותיו אל עשרת השבטים, ואומרים שהם משבט כך וכך. היהודים שם משפחות מעטות ואין אצלם ספרים מלבד אלה שהובאו לשם מצנעא. ובשעתו בקשתי ממרי מעיץ, שלא שבנו אליו עוד[15], שיראנו ספריו. הוא הוציאם משק של עור ששמש לו ארון ספרים, [183] וכאשר פשפשתי בהם פגעתי בספר הברית החדשה! ואני ידעתיו לפי צורתו כי ראיתיו מקודם בצנעא[16]. לא רציתי להוציאו

13 בראד — אני מניח שזהו הכתיב הנכון של שם המקום הנקרא אצל הלוי, שם, 39 Bedr ("מקום מושב ראש המדינה הנקרא Makremi).

14 אינני מבין את קשר הדברים, ואפשר שנשמטו כאן שורה או עמוד, עי׳ למטה הערה 18.

14א 25 יארד אנגליים.

15 כדאי לשים לב שהמחבר מדגיש כאן בפעם השניה שלא חזר אל מרי מעיץ, אבי הנערה האומללה, כאשר היה עם לבבו. ע״ל עמ׳ [177], ושם הערה 10.

16 אל תימן באו מסיונרים שונים (ביניהם המשומדים יוסף וולף ב־1836 ואהרן שטרן ב־1856, עיין בראואר עמ׳ 5—7).

לעיני מורי, אך הוא הרגיש בדבר ואמר: הוצא את אשר החבאת! שאלתי את מרי מעיץ, מנין בא הספר הזה לידו. אמר: קניתיו אחרי טורח גדול בשני ריאלים[17] מקבילי שהביאו מן חראז, כי הוא מצא חן בעיני ביפי הדפסתו ובצורת כריכתו. והוא לא ידע את טיב הספר. זה כל מה שמצאנו אצל מרי מעיץ!

בדרך אל כתאף. — הנחש הגדול ואיך הורגים אותו

מרי יעיש אלסלוס[18] התקשר עם קבילי ושמו חְנבְך[19] להביאנו אל כתאף, אבל לא השיג עבור מורי גמל או חמור, ועל כן הלכנו ברגל. הגענו עד מעלה אלחדידה בזמן שקיעת החמה והלכנו בלילה לאור הירח. עדיין אנו סוחבים עצמנו לאטנו מרוב העיפות בצלע ההר, והנה הבדוי חנבך הכה על חזי במקל אשר בידו ודחפני אחורנית עד שנפלתי על גבי. מיד התאוששתי וצעקתי עליו, אבל הוא קרא: „לך אחורנית! היא תהרוג אותך!" ובא אלי וגרר אותי לצדו, ואני לא ידעתי מה עמו, עד שצעק: „החיה הרעה לפניך! ברח לך!" נשאתי עיני והנה לפנינו מין נחש [184] כמו שק גדול של עור ועיניו גדולות ועגולות ויש בו כדי להבעית עובר במעי אמו. והנחש הזה כשהוא תופס בן אדם הוא נושכו ואינו מרפה ממנו, וארסו כארס האפעה. כדורי רובה או נשק אחר אינם מזיקים לו[20]. ואם רוצים להרגו תוחב בו מי שיש לו אומץ לב את מקלו

17 זהו סכום עצום. גם בא"י מצאתי תימנים עניים בערך שהוציאו כסף על קנית ספרים בלי כל יחס אל מצבם החמרי.

18 חבשוש מדבר על מרי זה כאלו ידועים הוא ומקום מושבו לקורא. מכיון שלא נזכר לעיל, אפשר לשער אולי שהושמט איזה דבר. ע"ל הערה 14.

19 כפי שהעירותי לעיל פרק ח', הערה 8, הלוי קורא בשם זה את מורה הדרך שהובילו אל ואדי נג'ראן.

20 דבר דומה שמעתי מספרים על החיה שנקראה בער' סמע (lycaon pictus), עי' Jemenica מס' 568.

ונסמך עליו שלא יברח והנחש יהרגנו, אבל האנשים אשר שם אוספים עצים עליו ושורפים אותו. ולנחש הזה קוראים ,ח י ה׳. ומאז יראתי מן הנחש הזה במסעי יומם ולילה.

הבדוי מורה הדרך מרכיב את הלוי על גבו וסופג משום כך נזיפה חמורה מאנשי הדת

מורי יוסף כלה כחו בדרך של מעלה אלחדידה, כי לא היתה לו בהמה לרכוב עליה. הבדוי חנבך התאמץ מאד בעבורנו עד אשר הרכיב את מורי על גבו. ככה הלכנו דרך ארוכה עד שנראו לנו אורות בלילה. חנבך הוריד את מורי והלך לשם. אלו היו שריפים מארץ א ל ג׳ ו ף, שלנו בהר בדרכם אל נ ג׳ ר א ן לעונת האסיף. חנבך התפאר לפניהם על מעשהו הטוב שהרכיב אחד ממנו על גבו. אבל הם נזפו בו ואמרו לו: „השכחת שאתה מוסלם מתפלל על הנביא, ואלו יהודים! ואיך תרכיב אחד מהם על גבך, ואתה אסור אפילו להסביר פנים ליהודי, [185] כי קבלה היא בדת שמי שמסביר פנים ליהודי, לא יוכל לראות את פני הנביא ביום תחיית המתים, אלא הנביא יפנה לו עורף מחמת חברותו עם היהודים!״ זה מה שספר חנבך על שיחתם של השריפים מן אלג׳וף — יתקן אללה את מוחם. ולולא כבר טעמתי מקצת מדרכיהם — כאותה שצעקה לחברתה בשעה שדפקתי על פתחה: „הס, זה דבר שלא יזכר״ (ע״ל [124]) — לא האמנתי לחנבך ששריפים מדברים ככה. כלום אינם יודעים שלנביא היה שכן יהודי והיה מדבר עמו ומסביר לו פנים, ככתוב בקוראן[21]: ,אל תריבו עם אנשי הספר, אבל תשיבו להם מה שהוא יפה ממה שהם אמרו׳. אבל חנבך הבדוי ל א ה א מ י ן ל כ ל ד ב ר י ה ם — ו א ף ל א ה א מ י ן ל נ ו.

21 סורה 29 פסוק 46. פסוקים כאלה שגורים בפי היהודים לצרכי וכוח.

ספק אשה ספק מלאך

למחרתו הגענו למקום שאיני זוכר עוד את שמו ונכנסנו אצל יהודי אחד. וכבר סבבונו נשים מנשי הקבילים והסתכלו בנו ושאלו בצחוק מאין אנו ומה המין שלנו[22]. ואשה אחת הושיטה ידה אל מורי ולטפה אותו רכות, והוא לא שם לב לה ולא סבל את דבורה. ועוד רצתה להכניס ידה אל חזהו לעיני האנשים. מורי ניתר ממקומו ורטן בקול נחירה מרוב בחילה. התביישה האשה, כי חברותיה צחקו לה. [186] ואני שמעתי אחדות מהן אומרות ביניהן לבין עצמן: זה מלאך ואין זה בן אדם. הלואי שיהיה למי שהיא ילד ממנו, והיה כמותו!

זקן מופלג אמיץ לב

וחנבך שכר שני קבילים להביאנו אל מקום אחר, בודאי אל כתאף, שלשם היה מחויב להוביל אותנו. בדרך התנפלו עלינו שניהם ובקשו לשדוד אותנו, אע״פ שלא היה עמנו דבר נראה. שידלתי אותם בדברים עד שהביאונו אל בית יהודי אחד. היהודי היה זקן מאד ובלי ספק היה למעלה ממאה שנה. אחדים מבניו פגשתי בואדי נג׳ראן וכלם כבר היו בעלי שיבה. בביתו לא היה כלום זולתי שמיכת פרוות אחת ואשתו החדשה — לא אם בניו. שני הקבילים שבאו עמנו ישבו בפתח הבית וחכו לשכר שני, נוסף על השכר ששלמנו להם מקודם, ונגשו בנו לשלם. אבל כאשר הודענו ליהודי הזקן את עסקם ונגישתם בנו, קם עליהם במקלו וצעק עליהם ואיים עליהם וקללם, ועודני תמה עליו וירא פן תצא מזה קטטה בסבתנו — והנה כבר ברחו מפני גערתו. הרהרתי ביהודי הזה שכחותיו כבר כלו מזוקן ולא יכול ללכת אלא סמוך על מקלו [187] או על הקיר, אבל

22 גם במקומות אחרים נשאלה שאלה זו בנוגע להלוי בהיר העור ובהיר השערות.

גבורתו ועזותו עמדו לו כבנעוריו. ואולם מורי יוסף, כיון שראה את הקבילים בורחים, חזר ורב עמי שלא איימתי עליהם כי מה יוכלו לעשות לנו וכו׳ ושאני כמו חתול. (והחתול, הלא טיבו מובן!) בארתי לו שהזקן הזה הוא בן המקום ורגיל בנמוסי הקבילים, מה שאין כן אנחנו שאנו זרים שאין להם תריס בפני הצרות אלא במתינות ובשידולים.

גזרת היתומים בימי האמאם אלמנצור עלי. — עושר האמאם הזה והסם שהשתמש בו להגברת כח התאוה

כאשר שקטנו מן הריב וישבנו לשתות קהוה (קפה), שאלתי את היהודי הזקן על תולדותיו. ספר שהוא מצנעא ממשפחת בית אלג׳מל ושהוא ברח משם בימי האמאם אלמנצור עלי[23]. האמאם הזה היה מצליח יותר מכל האחרים. כל נמלי תימן שלמו לו מכס וגם מהודו שלחו לו מתנות יקרות. והיו בביתו הרבה פילגשים. ועוד בקש מן הרופא שהיה אצלו רפואה שיגבר כח התאוה יותר על כח התאוה שהיה לו בין כך ובין כך. קנה הרופא את מיטב הזכרים של בהמות תאותניות והשקה את זכר הבהמה סם לחזוק כח ההרבעה. [188] ובשעת ההרבעה כשנתחמם ביותר, חתך הרופא בתער ועשה מזה ומסמים אחרים תרופה מורכבת לאמאם עד שנעשה כחו גדול משל ,הסקנקור׳. כדבר הזה מתארים בעלי התאוה בארץ תימן ומיחסים אותו לאמאם הנזכר. ומרוב הפילגשים שהיו לו זכה לבנים הרבה. ומקצת חכמי הדת טענו על בני הפילגשים, ואפילו נשא אותן כדת

23 לפי אלואסעי 59—60 מת האמאם אלמנצור עלי בשנת 124 (1809). גם אלואסעי מתאר אותו כרודף תענוגות ומבלה עתותיו במסבת שפחות ופילגשים או בהקמת ארמונות מפוארים, בשעה שעסקי הממלכה היו נתונים בידי שלשת וזיריו.

וכדין, כי אמרו שהוא הביא בזה קלון על זרעו — והראיה הראשונה ישמעאל בן פילגש אברהם[24].

האמאם הזה בנה בתים מהודרים בצנעא, כי מרוב עשרו לא שם לב להוצאות. ואומרים שאבן משוישת אחת מבניניו עלתה לו ריאל אחד, כלומר חציבתה, סתותה, ושכר הפועלים בבנין. ומראה הבנינים שבזמננו מוכיח שהכל היה נעשה ביוקר גדול, וכאשר הושיב את בניו בארמונות האלה צוה לתפוס את הילדים היהודים היתומים ולהמיר את דתם ולעשותם למשרתים ולמזכירים בארמונות[25] ומתחתיהם עברו נהרות הדמעות של אמותיהם ומשפחותיהם וגם הילדים היו אומללים בראשונה. ויש שחבאום בבתיהם עד שהיו גדולים[26], ויש שהבריחום אל מקומות [189] רחוקים מצנעא כמו אלג׳וף וזולתו.

מן המוברחים האלה היה היהודי הזקן שהגענו אל ביתו. ומקודם היה בעל יכולת ועושר, אבל כבר אזל ממונו וכלה כח גופו, ובניו התפזרו לכל עבר. אחרי ששתינו קהוה יצאנו משם בלי מורה דרך עד שהגענו אל ארץ ואילה ולנו אצל יהודים שאחד מהם אמר ששרשם מצנעא מבית אלקהא[27].

אל אלמחתויה בארץ שבט דו מחמד. — יהודי בלבוש נשיאי ערב

למחרתו פנינו לבדנו אל אלמחתויה קרוב לסוק אל־

24 אין צורך לאמור ש„הראיה הראשונה" היא של חבשוש ולא של חכמי הדת.

25 זאת היא בעצם השטה התורכית־העתמאנית של גיוס משרתי המדינה מילדי העדות שאינן מוסלמיות. בספר מאגנס עמ׳ 91, הערה 11, רמזתי לנמוק דתי לכפית האסלאם על יתומים דוקא.

26 לפי גזרת היתומים של עכשו כופים אפילו גדול שמלשינים עליו שהיה קטן בשעה שמת עליו אביו להמיר את דתו. אך מקרה זה נדיר מאד.

27 אלקהא — משפחה ידועה שיש מצאצאיה בא״י.

ע נ א ן השייך לגבול שבט ד׳ו מ ח מ ד, היא ארץ ב ר ט. בדרכנו פגשנו באיש אחד רוכב על חמורו והוא בלבוש נשיא מנשיאי השבטים, המצנפת המצויצת על שערות ראשו שירדו פרע על פניו, המעיל בעל השרוולים אזור באבנט שבו נשקו, ועל כתפיו התלי כדרך הקבילים. עברנו עליו בהכנעה, כי חשבנוהו לקבילי, אך הוא קרב אלינו ויישר אלינו מבטו ואמר בלשון יהודית: ש ל ו ם ע ל י כ ם, וירד מהר מן החמור ונפל על צוארינו בברכת שלום כדרכם. הוא נסע עמנו מעט ותוך כדי שיחה[190] ספר לנו שהוא מצנעא ממשפחת פ י נ ח ס ה כ ה ן! שאלתיו על לבושו. אמר לנו שמנהג חלק מן היהודים במקומות האלה להדמות בתלבשתם, לבדוים כשהם יוצאים לדרכים או לשוקים, כדי שלא ינהגו בהם בזיון ולא יפגעו בהם. ובשעת הצורך ישלפו את חרבותם על הפוגע בהם וגם אם יסכנו את נפשם, כי זאת תפארת לאדוני חסותם המגנים עליהם. אחר נתן לנו היהודי הזה שלום והלך לו, ואנו התנהלנו לאטנו בדרכנו על צלעות ההרים של ארץ ב ר ט.

חבשוש מתעה את רבו. — יהודי מקומי מלמדו מלאכת ההליכה בהרים

בדרך הזאת היה לי צער גדול, כי נתיגעתי מאד ואצבעות רגלי החשופות נחתכו פעם אחרי פעם בחודי האבנים, ואף לא מצאנו כלום, לא עתיקות ולא כתובות[28]. רק ראינו קברות הקדמונים שקוראים אותם ד ר ו ם א ל כ פ א ר (כיפות הכופרים). עודנו הולכים ולבי מלא חרטה על היגיעה ללא תועלת והנה נגלתה לעינינו מצודה ערבית בראש אחד ההרים. מיד אמר לי מורי לעלות ולחפש בו

28 וכך מעיד הלוי, שם, עמ׳ 41. אין הלוי מדבר כלל על המקומות והדרך שמתארם כאן חבשוש (כתאף, ואילה, אלמחתויה, סוק אלענאן). כנראה, התלאות הקשות שבדרך זו (ע״ש) השכיחו ממנו — וגם מחבשוש — פרטים הרבה.

קדמוניות. אמרתי לו שהבניה של המצודה היא ערבית וחדשה ואין סימן כל שהוא של עתיקות ושאני עיף ביותר. אך מורי אמר: „לא, אני אשב בזה ואתה תעלה". אמרתי לו: [191] „ירא אני עליך פן יפגעו בך, אם תשב לבדך". אמר: „אל תירא, אבל עלה!" לא יכולתי עוד לסרב ועליתי קצת עד שלא ראיתיו ולא ראני ושהיתי שם כדי עליה וירידה, כי יראתי מן הקבילים שמא יראוני וישאלוני מה אני עושה במצודה עזובה שאין בה אנשים ונביא עלינו רעה ללא צורך ותועלת. ירדתי ואמרתי למורי שנכנסתי אל המצודה ולא מצאתי בה כלום, אבל הוא לא האמין לדברי ורב עמי. אז חלש לבי נוסף על היגיעה ותלאות הדרך.

לבסוף קרבנו אל כפר אלמחתויה. אך מרוב חולשה ישבתי תחתי ומורי יוסף קדם ונכנס אצל היהודים והודיעם על מצבי. אחרי שחכו לי אחינו שם לשוא, דאגו לי ושלחו אחד מהם לחפשני ולהזמין אותי אצלם. האיש הזה מצאני נטול כח. הוא נתן לי שלום ולקח ידי ואמץ אותי בדברים. וכאשר ראה אצבעות רגלי חתוכות שאלני עליהן. אמרתי לו: „אלה הרי ארצכם שרוו מדם רגלי". אמר: „בלי ספק אינך יודע להלך בהרים, הבה אלמדך אני". אמרתי לו: „יגמלך אלהים טוב אם תלמדני את זאת". [192] הקימני היהודי על רגלי והלך לפני שמונה או עשרה צעדים ולא סחב את רגליו על הקרקע אלא הרים אותן בהליכתו[29]. לא יצאנו משם עד שלמדתי כיצד ללכת בהרים ואף שכחתי את יגיעי וצערי.

קבלת פנים יפה בכפר אלמחתויה. — אם בעל הבית, ולא נשיו, גברת על כל אשר לו

הגענו אל בית אחינו היקר והנכבד דאוד ג'מיל, ירחמהו

29 גם יעקב ספיר מציין את קלות הרגלים המפליאה של יושבי הכפרים בארץ תימן ההררית.

ה׳ ברחמים רבים, המפורסם בנדיבותו ובמדותיו הנעלות. הוא כיבד אותנו יותר משידענו אצל אחרים, ואף הניח את מלאכתו, מלאכת צורף הכסף, ועשה אותו יום ליום טוב לנו ולו, ושחט לנו כבש מן המובחר, ואף הגיש לנו מן התמרים המובחרים היבשים, הנשברים כמו סוכר, ושקדים ושומשמין וקליות וכתשם יחד זה עם זה ונתן לנו מהם כאות נפשנו עם יין שרוף מפליא בטעמו. שאלתיו על ספרים, אך לא מצאתי אצלו כלום ממבוקשי. דבריו הנחמדים ונמוסו הנאה לקחו את לבנו עד שרציתי לשבת עמו לכה״פ יומים או שלושה. ועוד תמהתי כיצד כיבד את אמו ביותר, והיא זקנה בלי ספק למעלה משבעים שנה, כי הוא היה קרוב לששים, והוא מסר לידה את כל הליכות ביתו וצרכיו, והמפתחות, שהיו מעץ ולא מברזל, היו תלויות בצווארה על חזה עם קשוטיה והם [193] הקטלא והרביד והענק[30] וטבעת של ברזל על צווארה שלא יחטפו את המפתחות. ואף על פי שהיו לו שתים או שלוש נשים, היתה היא המוציאה והמביאה, וגם לא חיסרה כלום ממה שיכול היה לנחמנו מעצבנו ויגיע הדרך, ואף התפללה עלינו לה׳ שימלא בקשת לבנו וישיבנו אל ביתנו בשלום.

גדולתם וירידתם של בכיל אדוני ארץ ברט ושל היהודים שכניהם

א. פתיחה

למחרתו שמנו פנינו למסע דרך אלג׳וף. וכבר הפצירו בנו לשבת עמהם מעט או הרבה, ולא נענינו להם, כי חפצנו לשוב. ויעצו לנו ללכת אל כפר רג׳וזה וסביבותיה, למען יחזקו אחינו היושבים בכפרים האלה בידינו להוצאות הדרך. כי בימים ההם היתה

30 בער׳: אלְדְקֶה ואלְלַבֶּה ואללאזם. מיני קשוטים התלויים בצואר ומכסים את החלק העליון של החזה. דוגמאות מהן יש בבית הנכאת בצלאל בירושלים.

הפרנסה מצויה אצלם, מפני שהקבילים של ארץ ב ר ט, והם הנקראים ב כ י ל[31], השתלטו על רוב גלילי תימן, שהיו משלמים מס לממלכת צנעא אחרי מות אלמהדי עבדאללה בשנת 1265 (1848/9)[32]. השתלטות בני ב כ י ל חלה אחרי שכבש א ב ר א ה י ם פ א ש א, בן אחות[33] מ ח מ ד ע ל י פ א ש א אדוני מצרים, את נמלי תימן ועלה עם צבאותיו על העיר ת ע ז. דבר זה היה בימי האמאם א ל נ א צ ר שמלך בצנעא.

31 בכיל הוא קבוץ גדול של שבטים והשבטים דו מחמד ודו חסין שנזכרו לעיל לעתים קרובות שייכים אליו. על האחרונים מספר אלואסעי, 63, שכבשו אפילו פרברי צנעא בזמן אלמהדי עבדאללה.

32 לא ברור על מה מוסב מספר זה, אם על השתלטות בכיל או על מות האמאם א ל מ ה ד י. להלן מוכח שהכונה להשתלטות שבט בכיל, גם אם אין הלשון מורה כן. בנוגע לאמאמים, אפילו של המאה התשע עשרה, שורר עדיין בלבול ידוע. Zambaur, Manuel de Chronologie de l'Islam 1927 עמ' 123, אינו מועיל מאומה. הלוי B.S.G.P. 1873 עמ' 27, אומר שאלמהדי הורד מכסא המלוכה בשנת 1825 בערך. אך זאת טעות בלי כל ספק. לפי אלואסעי, 64 שורה 1, מת א ל מ ה ד י בשנת 1250 (1834), והמעשה של ברוך מפינסק עם אלמהדי (עי' לעיל [31]) חלה בשנה זו. אחריו מלך בנו ע ל י ב ן א ל מ ה ד י. עליו סופר לעיל עמ' [90]. בשנת 1252 (1836) העביר א ל נ א צ ר, שעליו ידובר כאן באריכות, את עלי (אלואסעי 65), אבל נהרג בשנת 1256 (1840), ע"ש 66. במקומו בא מחמד בן אלמתוכל שקרא לעצמו א ל ה א ד י (עיין להלן). ואולם אלהאדי מת כבר בשנת 1259 (1843) ואז מלך עלי בן אלמהדי ש נ י ת, והמאורעות המסופרים לעיל בעמ' [91] (ותורו על המלוכה לטובת מחמד בן יחיא) חלו בזמן מלכותו ה ש נ י ה.

עלילות האמאם אלנאצר על היהודים חלו אפוא בין שנות 1836—1840. אם הידיעות שבספר אלואסעי נכונות, טעה חבשוש בזה ששם את המלוכה הקצרה של אלהאדי ל פ נ י מלוכת א ל נ א צ ר (עיין להלן) ונתן לעלי בן אלמהדי למלוך שנית ת י כ ף אחרי מותו של אלנאצר.

33 יש ספקות אם אברהים פאשא היה בנו האמתי של מחמד עלי. ואולם לא יתכן שהיה בן אחותו. — גם יעקב ספיר מספר על מלחמותיו של אברהים פאשא בארץ תימן, ע' אבן ספיר צ"ד, בראואר 43 הערה 1.

ב. ספור בתוך ספור:
האמאם אלנאצר מעליל על היהודים ומבקש להרג בהם ולשרף את ספרי התורה, ונהרג בהשפעת קמיע

[194] האמאם הזה מצא בבית המלוכה, אחרי אשר נתרוקן מכל וכל, כתבים מכתבי היהודים מבית אלבדיחי, אשר שרתו אצל האמאם אלמהדי עבדאללה. וכאשר ראה שהכתבים האלה לא הועילו לו מאומה לגבות בהם חוב וכיו״ב, שלח אל כל נכבדי היהודים וראשיהם וטען שהם העבירו את האמאם אלמהדי על דתו והכתבים הנ״ל יוכיחו. ועוד צוה להביא את ספרי התורה מבתי הכנסת אל רחבה של צנעא ולשרפם שם. את היהודים האלה שמו בסד לחתוך את ראשם, והגמלים כבר נשאו את ספרי התורה חבילות חבילות מבתי הכנסיות, והנה עשו פשרה שישלמו כפרה סך חמש מאות ריאל, וראשיהם נשארו במקומם, וספרי התורה נשארו בהיכל[34]. אבל המשתבחים מספרים שמנהיגם[35] לא שלם את המעות לאמאם אלנאצר אלא אחרי שכתב עליהם השבעה נוראה, ולא עברה שנה עד שהרגו את האמאם וחבריו בבית בואדי צ̇הר[36] בכח סגולת ההשבעה. וקם תחתיו עלי ן׳ אלמהדי, אשר הזכרנוהו לעיל (91), למלוך בפעם השניה.

34 אותו דבר אצל יוסף הלוי, במקום הנ״ל (בהערה 32), עמ׳ 27, בקצת פרוט יותר. אלנאצר דרש לשרוף את ספרי התורה מפני שהאמאם אלמהדי עבדאללה, שהתיהד כביכול בסתר, נגע בהם וקדש אותם. התשלום לאלנאצר היה 350 ריאל, 150 ריאל היו שוחד לפקידיו. ועוד הלוי מספר מעשה שאש נפלה מן השמים ומלאה את ארון הקדש ומנעה את החיילים מקחת את ספרי התורה. נראים הדברים שאין דעתו של הבשוש הולכת אחרי מעשים מן המין של האחרון, שכן הוא מזכיר כאן בלגלוג את המשתבחים בכח השבעותיהם.

35 מנהיגם — בער׳: כעבהם. „כעב״ שלהם. כעב היה אחד ממנהיגי היהודים בימי מחמר.

36 פרט זה גם אצל אלואסעי 66. אחרי אלנאצר לא מלך עלי בן אלמהדי מיד, ע״ל הערה 32.

ג. עלית שבט בכיל בקשר עם מלחמות אבראהים פאשא וירידתם בימי התורכים

אבל אבראהים פאשא לא יכול לכבוש את עיר תעז, כי הנציב אשר היה בתוכה מזמן [195] אלהאדי, אשר לפני[37] אלנאצר, התימר להיות אמאם — (מלבד הגבורה צריכה עזרה מן השמים)[38] — ואסף חילות רבים מן הקבילים של ארץ ברט הנזכרת לעיל. באותו זמן בא אבראהים פאשא ונפלו ביניהם מלחמות גדולות וקשות עד שניצחו צבאות מצרים את צבאות תימן בשוחד בפזרם ממון ביניהם. וגם מחמד ן׳ יחיא שהזכרנוהו לעיל (91) הרבה למעול בנציב ההוא אשר היה דודו אחי אביו ועזר למחנה אבראהים פאשא, ואמנם נצחו צבאות מצרים ובאו אל תוך העיר והוא השלים עמם וצבאותיו נתפרדו ונתפזרו. כך מנהג אנשי תימן לבגוד ולמעול בממשלתם ואפילו בעצמם.

אחרי זמן קצר באה לצבאות מצרים פקדה משלטונם והם יצאו מתימן ועזבוה. ושבטי בכיל התפשטו על הגלילות האלה ושלטו בהם עד אשר סולקו משם והוחזרו אל ארצם ברט, שאינה יכולה לפרנסם, אחרי שהציל ה׳ את הארצות והבריות בזריחת שמש העולם (הממשלה התורכית) ובנוגה הירחים (השליטים והנציבים הכפופים לה). — ואני אבקש מחילה מה׳ אם אומר שבעבור עונותינו הרבים ובעבור רחוק השמש (הממשלה בקושטא) קדרו מקצת הירחים, ידריכם ה׳ בדרך האמת ותבנה הארץ על מכונה [196] ולא תעזב ותהיה מורשת האוח והתן. יפרוש ה׳ חסדו על שמשנו ויאיר לבות ירחינו, אמן.

37 אלהאדי מלך אחרי אלנאצר, ע״ל הערה 32.

38 ?—בער׳: ניר מן אלג׳ראה אלנאצר. משחק מלים בשם (אלנאצר) של האמאם.

קצורו של דבר, שבט ב כ י ל שהיו כנפי ממשלת צנעא [38א] , לא יכלו עוד לשלוט ולשלול בתימן התחתונה וחזרו לבקש פרנסתם בארצם. אך מכיון שארצם לא סיפקה את צרכיהם, כי התרגלו להוצאות מרובות ולבזבוז בזמן שלטונם, נתדלדלו מאד בזמננו זה, ונעשו ממש ,רחמנות׳ ולא כל שכן אחינו יושבי ארצם שנתדלדלו עוד יותר מאדוני חסותם. יפתח ה׳ את לבותיהם שילמדו להתפרנס בהתר וברוחה[39].

שבת של רזון בקצה ארץ ד ו ח ס י ן

אמר המחבר: הבאתי ספור שאינו מן הענין כדי להקל מעל הקורא את תלאות דרכנו בארץ ב ר ט.

אחרי שלנו בבית ד א ו ד ג׳מ י ל שלחונו עם יהודי אחד להראותנו את הדרך אל ארץ א ל ג׳ ו ף. וכאשר הגענו אל קצה ארץ ד ו ח ס י ן שבתנו בבית יהודי שלא ראיתי כמותו מימי. החצר הפנימית ארכה שש אמות יד (שלשה יארדים אנגליים) ורחבה ארבע פחות רבע, ובפנת [197] צדו הפנימי דלת חדר הדירה שאם יכנס בו אדם ימלא את חללו, כי הוא שלוש על שלוש אמות. ושטיח היהודי הזה היה הקרקע. ולא היה לו להתחמם בו אלא שמיכת פרוות אחת מרופטת בשבילו ובשביל אשתו ובניו. ולכבודנו ולכבוד השבת שחט אפרוח מאלה שעדיין לא צמחו להם כנפים. אבל התפלה של שבת ושל חול היתה כתקונה, לא חסר בה כלום. ואחרי תפלת השבת ואחרי שלמד עם ילדיו, אכלנו מה שנמצא, ועוד כיבד אותנו במדה קטנה מלאה נבק (רימים, ע״ל [146]). הם טעמו לחכנו ואכלנו כלם. אמר:

38א כלומר: כחה ומשענתה. ע״ל.

39 יזכור נא הקורא שמסע זה חל בשנת 1870, שנתים לפני הכבוש, בשעה שעדיין שלטון שבטי צפון מזרח תימן היה פרוש על הגלילות הפוריים של תימן הדרומית התחתונה. השוה את המפה המענינת אצל Rathjens — v. Wissmann ח״ג, עמ׳ 69.

אם עודך רוצה, מרי, קום וקח לך מן המחסן. הייתי תאב לראות מחסן יהודי כזה ושאלתיו על המחסן ועל המפתח. אמר: אין למחסן מפתח, הנה הוא לפניך בחצר. יצאתי מחדר הדירה והנה פתחו כזרת וחצי ובתוכו שקע באדמה ובו כארבעה או חמשה קדחים של נבק. זה היה עשרו והונו! אכן יש בזה רמז למצב הארץ.

שיבה אל המכרים בארץ אלג׳וף. — הרון אלצעדי נזדוגו לו השדים

ביום א׳ נסענו מאצלו ולנו בבית יהודי אחר והוא ספר לנו שהרון אלצעדי איש אלגִ׳יל, אשר סעד סעודה באספסת (ע״ל עמ׳ [121]), [198] נזדוגו לו השדים, ואם נגלה בו חלי הנפילה, הרי זה לשם פרסום השדים שהתחברו עמו. וגם אמר ליהודים שמות השדים והם בַּחְיֵי ואל־סָבָא, והם יגלו לו מה בלבבות בני אדם וגם את החכמות — והנה הוא כיום חכם גדול אחרי שהיה מקודם אוכל אספסת כמו חמור. ומזמן שנכנסו בו השדים היה קורא לחיים חבשוש חבר החכם ואומר שאל־סָבָא ובחיֵי צריכים לו (לחבשוש) — וכבר הוא מחכה לכם באלג׳וף העליון אצל הקבילים לקוחותיו.

הוי אתה המעיין, ראה נא את דלות שכלם של אחינו אלה, שדברי החולה הזה היו אמת אצלם ושמחו בהם, אנשים ונשים. ואני המסכן כבר הצטערתי בשמעי את ענינו, ומה גם בפגשי אותו. כי למחרתו, בערוב היום, פגשנו אותו קרוב לאלחַזְם. הוא נתן לנו שלום ובקש להטרידני בדרך בטרדות של בעלי ,המֶלַנכוליה׳. אמרתי לו: „אני ירא מן הקבילים, אל תדבר עמי פה ואל תלוה אלי. ואם ירצה ה׳, נדבר באלגִ׳יל״. אך הוא אמר שהשדים ואם קַאלִד[40] הטריחוהו בעבורי, ושאל־סָבָא ובַחיֵי בשרוהו במטמון גדול בחורבת אלסודא (ע״ל [113]), ואמרו לו שלא יוכל להוציאו אלא במעמדי. אמרתי

40 שם של שֵׁדה מפורסמה.

לו: „לך מיד! דבריך נשמעים [199] ונזכרים[41]. נדבר עליהם אחר כך!", וכבר חלשה דעתי משגעונו.

לבסוף הגענו אל ביתו של סאלם ן' סעיד, ומצאנו אצלו מכתב שהחזירו אליו אחינו אשר בברט. המכתב היה מצנעא מן החכם יחיא אלקארה ועליו כתובת: „לידי חיים בן יחיא חבשוש איש צנעא בכל מקום שיהיה". מורי לקחו ופתחו והנה המכתב היה על שמו. שאלתיו מה במכתב. אמר לי שהוא מביתו, מאשתו, ולא הגיד לי מה בתוכו.

41 בער.: ואלכלאם פי ועאה ובינא בעדא. „הדבור שמור בתוך כליו, והדבור בינינו יהיה אחר כך". את החלק הראשון של המליצה בלבד שמעתי במובן: אינני משיב לך עכשו, תשמע תשובתי בהזדמנות מתאימה. מר רצאבי הזכירני את המובן הנכון של המליצה.

פרק י״א

מסע מארב

הכנות לנסיעה

אחרי הדברים האלה[1] אמר מורי לסאלם ן׳ סעיד שיבקש לנו מורה דרך אל מארב ואנו נתן את שכרו. במקרה היה שם בדוי אחד ושמו מרשד, שבקש לנסוע למארב לצרכי עסקיו[2]. אתו התנה עבורנו שיקבל עליו להביאנו עם גמלו אל מארב. ואנו הפקדנו כל העתקות הכתובות שאספנו בגלילות האלה, וגם שתי אבנים קלות שעליהן היו כתובות בעלות שורה אחת, אצל סאלם ן׳ סעיד. וסך הכל של המעות שאספנו מן הצדקה, וחמשת הריאלים ששלחם החכם יחיא אלקארה מן צנעא אל אלג׳וף, היה ארבעים ושנים ריאל, ואני שמרתים וצררתים בחגורתי. וסאלם ן׳ סעיד התחייב שעתיד הוא לבוא בעצמו אל צנעא לצרכי עסקיו ויביא כל מה שהפקדנו אצלו, וגם [200] את ההעתקות שהפקדנו במלח אצל יחיא ן׳ סעיד יביא עמו. על כך הסכמנו אתו, וביום שנסענו מעמו

1 מאחר שחבשוש הקדים וספר על כל המציאות והמוצאות אותו בארץ אלג׳וף לפני מסע נג׳ראן, אינו מזכיר שאחרי שובם מואדי נג׳ראן עשו באלג׳וף עוד זמן לא מעט. הלוי מספר שרק אז בקר את החורבה המפורסמת של בראקיש, ע״ל עמ׳ 116 בהערות.

2 גם הלוי, JA, עמ׳ 44, אומר שלא היה יכול למצוא מורה דרך אל מארב, ומשום כך הסתפק באדם שהיה צריך לנסוע אל קרבת אותה עיר לרגלי עסקיו.

חזר מורי ושנן לו לאמר: „אם לא יזדמן לך לבוא אל צנעא, תשלח שליח מיוחד ואני אתן את שכרו, ולא ימסרן השליח אלא לידי או ליד מרי יחיא אלקארה ולא לזולתו. וגם אתה, אם תבוא לשם, אל תתן אותן לאיש זולתי או למרי יחיא בלבד". ואני כאשר שמעתיו משנן לו כך ולא הזכיר את שמי, היה בלבי ספק גדול, מה סבת הדבר הזה. אלא שאמרתי בלבי: מסתמא יש כאן תחבולה, ונכנעתי ולא אמרתי דבר.

עקימת הדרך. — סביבות ר ג ו א ן וקצה הישוב

באחרית היום ההוא נסענו ולנו קרוב לאלחזם אצל הבדוי מרשד. וגם למחרתו התמהמהנו עד שיגיע גמלו. ואני הבינותי שרענו לדרך מרשד שהה עד שבא מעיר ב ר ט הממון שהיה צריך להביאו בסתר אל מ א ר ב. ולו ידע איש בממון הזה, היו הורגים אותו ולוקחים את הממון, כי היה 800 ריאל, מחיר בד מארץ חצרמות לסוחר אחד משוק א ל ע נ א ן. אחר נהג אותנו שלא בדרך הקבועה בפחדו על ממונו, ולא באר לנו ענין הממון ולא ענין עקימת הדרך. ואנו שמחנו בעקימת הדרך, שלא יפגעו בנו הקבילים[3].

ובנסענו במדבר, ומורי רוכב על גמלו, מצאנו סימני בנין של תעלת מים מאבנים מסותתות. [201] והבדוי היה נוהג אותנו אל סביבות ר ג̇ ו א ן[4], והיא קצה הישוב של ארץ א ל ג׳ ו ף בימינו מצד מזרח, ולא תמצא אחריה במזרחה כפרים כלל עד אחרי דרך עשרים יום בערך בחולות, כשמגיעים ל מ ס כ א ת[5] (כלומר מסקט) ואין

3 אין הלוי מזכיר סבה זו של עקימת הדרך שגזרה עליו מלוו הבדוי. אך מספורו ניכר שמסע זה נעשה בהחבא ושלא בדרכים הכבושות.

4 עי׳ הלוי, שם 45. אין הלוי מזכיר את שרידי תעלת המים, ושהמקום הנ״ל הוא קצה גבול הישוב וכו׳.

5 כתיב זה איננו שבוש, אלא יש לו על מה לסמוך. הגאוגרף אבן אלמג̇אור (התחלת המאה השלש עשרה) אומר ששם מַסקט היה מלפנים מַסכַּת, וכן אומר ניבוהר, עיין באנציקלופדיה של האסלאם, ערך מסקט, עמ׳ 452 ב׳.

פוגשים בני אדם בדרך זו. ומצד נג׳ראן מזרחית צפונית דרך אלדואסר ואלחסא הדרך (אל ארץ ישוב) קרובה. ואין יהודים נמצאים במקומות האלה כלל, עד אשר יוצאים אל בצרה. ואני אגביל לך את ישובי היהודים בגלילות תימן במקום אחר[6].

הגענו אל חורבה עצומה מאד, ולא היתה כחורבות אלג׳וף, ומסתמא מצאתי שם שתים או שלוש אבנים כתובות[7]. והחורבה קרובה לרג̇ואן. וביום ההוא לנו בשדה.

צייד חיות בר — יסורי צמאון

למחרתו נסענו בין גבעות החול, וכבר כלו המים אשר על הגמל. ועם חום היום גבר עלינו הצמאון, ובנסענו לא ראינו בסביבות האלה אלא גבעות החול. פתאום בא דבר לקראתנו מרחוק. וכאשר קרב, ראינו שזה היה בדוי עוטה על שפמו וראשו במטפחת, ומכסה ערותו בטלאי, וחוץ מאלה אין עליו כלום, זולתי הרובה והפגיון. אחרי דרישת השלום שאלו מֻרְשֶׁד על מעשיו. אמר שזה שני ימים הוא רודף אחרי עקבות רגלי חיות־בר שרצה לצודן, [202] והבדוי היה בעצמו כמו חית בר, והלך לו מיד.

ומרשד נהג אותנו במקומות האלה שלא ידעם ולא היה בהם אדם. וכל פעם ששאלתי: „מרשד, איה משכנות בני האדם״, אמר: „קרובים״, עד אשר נטה היום לערוב ולא מצאנו אנשים, ומים אין לשתות. כמעט נטרפה עלי דעתי מצמאון, ורבתי עם הבדוי מרשד על עקום הדרך. אבל מורי יוסף אסר עלי לדבר כדברים האלה ואמר: „האין צמא אלא אתה עד שתריבנו, והאין הוא ואני צמאים גם כן? האם אין כלנו תחת ההשגחה ומצפים לעזרת ה׳? גם אתה צפה אל

6 בספרו „קורות הזמן״, כ״י הספריה דף נ״ב, עמ׳ ג—ד, עיין במאמרי ב„קרית ספר״ י״ד עמ׳ 266.

7 הכונה לכריבת סעוד, הלוי, שם, 45—46.

ה׳, כי ישועתו קרובה״. נתישבה דעתי מדבריו, ורכבתי על גבי הגמל בצד מורי וכבר קרב הלילה, ואנו פנינו ימינה ושמאלה והתבוננו היטב לראות מאין ישלח ה׳ לנו את עזרתו.

לילה של אחיזת בולמוס והריגת עקרב

וכאשר החשיך עלינו הלילה, נראו לנו פתאום אורות, הרחק ממנו מאד. מיד התנהלנו לקראתם, אבל הם נעלמו ממנו ולא ראינו עוד סימן מהם, עד אשר קרב החצי השני של הלילה, והנה קול כלב נובח והוא רחוק ממנו. הקשבנו לקול זה והתנהלנו לקראתו, עד אשר קרבנו אליו, והנה אורות פתילי הרובים נוצצים סביבותינו מכל עבר, והכלבים הגדילו בנביחתם ולא ראינו עוד את פתילי הרובים הדולקים, עד אשר נתברר לבדוים שאין אנו אנשים שרצו להתנפל עליהם[8].

אחרי זה דברו אלינו ואמרו: „מי אתם?״ ועדיין היו רחוקים ממנו. [203] אמר מרשד: „אין אנו אלא אורחים״. וכאשר ידעו מה טיבנו, יצאו מן המקומות שנחבאו בהם למלחמה, וכבו את פתילי רוביהם והקבילו את פנינו ונתנו לנו שלום, ואף הביאונו אל תוך מחניהם וקידמו אותנו בדייסה של דורא וחלב וחמאה מבושלת. אבל אני בקשתי מהם מים תיכף לבואנו. אמרו: „חכה עד אשר תסעדו, ואחר נגיש את הקהוה״. אמרתי: „תנו לי מים!״ נתנו לי כלי קדח מעץ מלא מים. שתיתי והייתי הולך ושותה ולא כבו לי המים את להבת הצמא, עד אשר אסר עלי מורי את השתיה, ואמר: „תרע לנפשך ברוב השתיה ואנו רק עתה הגענו מן הדרך, חכה עד שנשתה קהוה ותרוה״.

8 כלומר: בהתקרב חבשוש וחבריו אל הבדוים, תפסו עמדות שכסו על פתילי הרובים הדולקים, ורק אחרי שנתברר להם שאלה לא היו גדוד מתנפלים, יצאו מן העמדות, ונראו שוב הפתילים הדולקים שראו אותם מקודם מרחוק.

אחר הגישו לנו סעודת הלילה, ואכלנו אנחנו ומרשד יחדיו. ואני לא ידעתי מימי כבולמוס הלילה ההוא, והייתי אוכל והולך ולא הרגשתי בשבע, עד אשר שבעו חברי ומשכו ידיהם מן האוכל, ואני עדיין יושב ובולע הדייסה ועוד שתיתי מן הדייסה ומן החמאה המבושלה אשר בתוך הדייסה, ועודני רעב וריקה נפשי, כאלו לא אכלתי דבר. בלילה ההוא יראתי, וגם נתביישתי מן הבדוים ומחברי. משכתי ידי מן האוכל כשאני רועד מתאות הסעודה, אף כי אכלתי מה שיספיק לי לשלושת ימים, ולא ידעתי לאן בא.

ואחרי שסעדנו באהל לאור להבת המדורה, הוציאונו וקידמו אותנו שנית מן האוהל בקפה של חלב [204] בקצה המחנה, למען ישיחו כלם אתנו, וישאלונו על הבדוים שבאנו מאצלם, ומה קרנו בדרך עד אשר הגענו אליהם, ומה אתנו במדבר הזה, ומה מבוקשנו במסענו, ועוד הרבה שאלות, כדרך מנהגם לסבת רחוקם מישובי בני אדם.

ועדיין אנו שותים קפה של חלב ומשיחים עמם לאור הירח תחת כוכבי השמים — והם פרשו מרבד של פרוה, ומרשד ישב בקצה המרבד, ובדוים אחדים סביבותיו שומעים לדבריו, ואני בקצה השני משיח עם מקצתם — והנה נבהלו הבדוים וברחו לקצה המחנה כשפגיוניהם שלופים. ואני ישבתי במקומי נדהם מבהלתם, והם צעקו עלי לאמר: „העקרב! ברח, ולא, יהרגך". אבל אני לא שמעתי לדבריהם, ותיכף התבוננתי מאין התחילה הבריחה, והנה הוא ממקום שישב בו מרשד והבדוים חבריו. מיד קפצתי אל מקומו וחפשתי באור הירח מה הדבר אשר ברחו מפניו, ואף הם היו צועקים עלי מפחדם שהוא ישכני. וכאשר ראיתי בקצה המרבד מתנועע דבר שלא ידעתי את מינו מקדם, והוא משתעשע מתחת למרבד, התפארתי כדרך הערבים וצעקתי לאמר: „אני אבי יוסף" והניפותי מקלי ותקעתי אותו בעד המרבד ונמתחתי עליו ואמרתי: „אל תיראו,

קרבו אלי, כי כבר [205] הרגתיו", ולא הרפיתי ממנו את המקל, עד אשר הכוהו בפגיוניהם, והם הרבו בשבחי ואמרו: „אין האיש הזה מן ההרים אלא מן העמקים"[9]. אחרי זה שוחחנו עוד מעט וישנו, וגם התפלה לא נעדרה ממנו, ואפילו בהיותנו במדבר.

מסחר המלח. — צורף כסף בדוי. — עשון סַבין של שעורה במקום טבק

למחרתו קמתי להסתובב במקום הזה ולהתבונן בו ובתושביו. מצאתי משטחים רחבים מלאים מלח הררי, והבינותי שהמקום הזה הוא הראשון שמביאים אליו את המלח מהר צ א פ ר, ובגלילות תימן קוראים לו מלח מַ אְ רְ ב י, כי מן המקום הזה, ושמו א ל פ צ̇ י[10], מעבירים את המלח אל מארב ומשם אל כל השוקים.

ועוד אמרו לי שיש אצלם צורף העוסק במלאכת הכסף. הלכתי אצלו ומצאתי שלא היו לו מכלי הצורפים אלא סדן, ופטיש, ונאד אש (מפוח), מלקט (מלקחים), ומספרים לגזור בהן, בלבד. וחקרתי ומצאתי שלא ידע את התכת המתכות בכלל. ומלאכתו היתה שהיה מכה בפטיש את הריאל (מטבע הכסף) עד אשר דק וקוצצו ומשבצו במטבעות נחושת, ונשי הבדוים מתקשטות במטבעות נחושת מעל לצעיף אשר על פניהן. חוץ מזה לא ידע מאומה ממלאכת הצורפים.

ואף על פי כן לא הסתפק בכבוד של השם „עושה חלאים", כלומר צורף, אלא עוד התכבד והתפאר בעשון טבק של כזב במקטרת

9 לכאורה הכונה: אינו כמו בן הישוב (שנמצא בתימן בהרים), אלא כמו בן המדבר.

10 גם הלוי מזכיר מקום זה ומסחר המלח בו (שם 46), אלא שהוא כותב את שם המקום: אלפטיה. מתקבל על הדעת שהכתיב הנכון הוא זה של חבשוש, ולפי דרכנו למדנו שבגלילות אלה בטאו את ההגה צ̇ לא בין השנים כמו במרכז תימן אלא בתוך חלל הפה, כפי הערבית „הספרנתית", ומשום כך החליפוהו בהגה ט.

מים, שאפילו נשיאי הבדוים אינם רגילים בה. ואני כאשר ראיתי שישה (הכלי הבטנוני שבתוכו מי המקטרת) מעופרת, ועליה [206] שפופרת של קנה, והצורף מעשן כאילו באמת טבק, נתאויתי לשתות הטבק, כי הייתי להוט אחריו ביותר, וכאשר נפסק מעלי במדבר, היה מורי יוסף צוחק לי ואומר: „חיים, שאף חול במקום טבק ההרחה". ואני הייתי כובש תשוקתי זאת, כאשר כבשתי את יצרי משאר דברים. אמרתי לצורף: „תן לי לשאוף שתי נשימות של טבק". אמר: „בכבוד", והגיש לי את הקנה, ומרוב תאוה שאפתי נשימה אחת ושתים עד אשר כלה העשן. אמרתי לו: „אשאלך באלהים, תשים לי טבק". אמר: „כמצותך", ונתן לי כלי הטבק ואמר: „שים לעצמך". לקחתי את הכלי והנה בו סובין של שעורה שקוראים אותם „חסה". אמרתי לו: „ארור אביך, אני בקשתי ממך טבק, ואתה נותן לי סובין". אמר: „זה הוא אשר אנו מעשנים ומאין יהיה לנו זולתו?" עשנתי מן הסובין האלה מלוא תאותי, עד אשר חשתי בראשי, ואחר חזרתי אל מורי.

על מכתב אחד. — מלחמת פתאום מקפחת את סעודת היום. — יוסף הלוי משבח את רעו לדרך

וכבר חקרנו את הבדוים על הגלילות האלה ומורי רשם את זה.

ומרשד מורה הדרך חזר אל א ל ח ז ם, ואני שלחתי עמו מכתב אל ס א ל ם ב ן ס ע י ד בשם מורי, שהגענו אל קרבת מארב והוא א ל פ צ׳ י בשלום ובטוב „ואתה תשים לבך על כל אשר צוינוך שלא תמסור את הפקדונות אשר עמך אלא לי או למרי יחיא אלקארה או לחברי ח י י ם ח ב ש ו ש בלבד, ושלום"[11].

11 לעיל עמ' [200] הביע חבשוש את תמיהתו על שהלוי לא קרא גם בשמו כמי שיוכל לקבל את העתקות הכתובות השבאיות. אם הבינותי את השורות כאן אל נכון, אין כונת חבשוש לאמר שהוא כתב על דעת עצמו מכתב בשם

ומרשד נסע [207] באותו יום והוא השני לבואנו. ואנו ישבנו עדיין עד אשר יעשו לנו סעודת היום. ולבדוים האלה מצודה אשר ישמרו בה את כל חפציהם והיא מבצרם. באותה שעה פתחו שתי בדויות את השער והוציאו מן המצודה קצת קמח לעשותו סעודה לנו. וכאשר רצו לנעול את השער אחרי צאתן, דחף אותן בדוי זקן שרצה להכנס אל המצודה והבדויות הדפוהו, ולא יכול להכנס, וגם הן לא היה סיפק בידן להשיבו אחור ולנעול את השער, כי הוא הכניס רגל אחת פנימה. עדיין הם נאבקים וקול הנשים עלה מעט, והנה בא בדוי אחר ודקרו בבטנו עד אשר נפל לארץ מיד. והנשים הרימו קולן, קול המלחמה, ותיכף בלי משים קמה להבת המלחמה, והם הרעידו את לב השמים בצוחתם וצעקתם ויריותיהם ברובים. מכל הצדדים עפו כדורי העופרת, בשעה שאנו ישבנו במקומנו באמצע החולות לפני המצודה תחת עין השמש אשר קלתה אותנו ממש בחומה; ולא ראינו נפש אחת אלא את עשן אבק השרפה בלבד, עד אשר הלך חצי היום, ועדיין לא ניתנה הסעודה אשר התמהמהנו בשבילה, וגם המלחמה עדיין לא שככה. ולא יכולנו לברוח ואפילו לא להרים את ראשינו, מפחד פגיעת היריות.

אמרתי למורי: „הבה נקום ונלך, אולי ירחמנו ה׳ ולא נאבד בחום [208] השמש והרעב והצמא". אמר מורי: „אני הלכתי אחרי עצתך והאמנתי לדבריך הנכוחים בצאתנו מצנעא בדרך ארץ נהם, ופתח לנו ה׳ את דלתות ארץ אלג׳וף ואדי שבא וזולתם, עד אשר מצאנו דברים שלא ספר עליהם שום תייר. ואני לא בקשתי ללכת אל הארצות האלה ולא ידעתי עליהן, כי אני לא היה מבוקשי אלא לנסוע אל מארב בדרך שתארו התייר הקודם[12] — התייר הזה ספר שכמעט

יוסף הלוי שהכתובות תוכלנה להמסר גם לו, אלא שיוסף הלוי נמלך בינתים בדעתו והכיר בחשיבות שרותו של רעו לדרך. עיין להלן עמ׳ [208].

12 הכונה לצרפתי ארנו (Arnaud), שבקר במארב בשנה 1843.

הרגוהו. הרוצחים בחנוהו, אם כבר מת או עודנו חי, הרימו את ראשו באזנו והניחוהו. כי כלל אצל הבדוים שאם מוטל הראש ארצה, מת האיש. המסכן הזה ידע את תחבולתם זו והטיל את ראשו ארצה עד שעזבוהו והוא ברח. — ולנו הקל האלהים את דרכנו למקומות האלה המדבריים, שאיש לא היה מאמין לעולם שנגיע אליהם, ומחסדי ה׳ עמדי שנתעכבו חפצי ב ח ר א ז (ע״ל [37]), עד אשר נמנעה ממני אז הנסיעה אל מ א ר ב, מפני שלא היו חפצי עמי. ובלי ספק לו באתי אל מ א ר ב בבגדי לא יצאתי שלם מפגיעתם, והעניות הועילה לנו יותר מן העשירות. ועתה, הבה נלך, ועל ה׳ נשליך את יהבנו״. כאלה היו דברי מורי בשעה שישבנו באמצע החולות.

הלוי וחבשוש יוצאים למדבר יחידים. — ליסטיס שנהפך למורה דרך בשכר מחט

לבסוף נשאנו את רגלינו והלכנו מן המחנה, הוא מ ח ל א ל־פ צ׳ י, עד אשר יצאנו אל בין [209] הבדוים הנלחמים ולא פגעו בנו, וכדוריהם החטיאונו ובאו בחולות — או בבשרם של בני אדם אחרים ואנו לא ידענו מאומה ממה שקרה בקרב הזה.

עוד אנו מתנהלים לאטנו, בשעה שהשמש נטתה לשקוע, והנה לפנינו גבעה חרבה, ועל ראשה בית בנוי מאבני החורבה. עליתי אל הבית וחפשתי כתובות בקירותיו החיצוניים. וכאשר הגעתי אל הפנה [12א] האחרונה, נקרה לקראתי בדוי מבהיל בצורתו, ושיבה היתה נכרת בו, ובידו המקל, והוא ישב על ברכיו תחת פנת הבית. וכאשר ראיתיו, ואף הוא ראני פתאום, פחדנו שנינו. הוא פחד ושלף את פגיונו, ואני פחדתי והנפתי את מקלי, ויראתי על נפשי, כי מורי היה מתחת מאחור ולא יכול היה לראות כלום. אמר הבדוי: „ארור אביך, מה השד הזה?״ אמרתי לו: „שלום עליך, נכרי אנכי והנני

12א בער׳: רבע אלבית. תרגום של ספק שנמסר לי ע״י מר גרידי.

מחפש את פתח הבית לבקש מיושביו מקום ללון". — ואני אמנם ידעתי את פתח הבית, ואף ידעתי שאין בו אדם, כי ריק הוא, אך מה יכלתי לענות לבדוי? אמר הבדוי, אחרי שנתנו שלום זה לזה ודברנו על מצבי הבדוים שבאנו מאתם: „אין כאן אנשים ואני יושב כאן להביט על הגמלים הרועים בואדי הזה". אמרתי לו: „ובאיזה צד אמצא אנשים?" אמר: „לך מפה וצא לשם והנה האנשים לפניך".

נתתי לו שלום וירדתי אל מורי [210] והודעתיו מה קרני, ואינני יודע, אם האמין בי או לגלג לדברי.

עדיין אנו מהלכים באותו ואדי שהגמלים היו רועים בו, והנה לקראתנו נער בדוי מאיים וצועק: „קרב אליך, הגבר, השלל אשר עליך יפדה את נפשך!" פניתי אליו ואמרתי: „יקולל אביך, מה אתה אומר לשדוד מעלי? ומה יש עמדי אשר תוכל לגזול ממני? ולא תמצא אצלי דבר זולתי המות". קמנו והתאבקנו זה עם זה, אני והוא, ולא יכול לי, וגם אני לא יכלתי להפרק ממנו, ולא היו ברשותנו כלי זין. והנה קרב אותו בדוי שהכרתיו מתחת לבית, ושמחתי לחסות בו, כי הוא היה לי כמו בעל חסות. אמרתי לו: „ראה נא את הרשע הזה, אשר מתגרה בי בדרכי, ואני איש נכרי, אין עמי מאומה, והוא אינו רוצה אלא מלחמה ביני ובינו".

אמר הבדוי הלז אשר חסיתי בו: „אל תירא, אני אצילך מכל מי שיתגרה בך בארצי. אבל הנער הזה — הוא בני, ואני שלחתיו לקחת את „הצידה" אשר עמכם, לא יותר, כי על כן נתנכם אלהים לי למתנה, ואני ובני זכאים קודם לאחרים ב„צידה" אשר עמכם (ו„צידה" בלשונו ממון)". אמרתי לו: „יקולל אביכם, לו היה לנו ממון, לא היית מוצא אותנו במדבר הזה, אבל לו היה עמנו ממון, [211] הייתי נותנו לכם בלי הרג ומלחמה מרצון נפשי. ואולם אם תרצו לשדוד את הקמח ואת החמאה המבושלה, שאינם מספיקים לנו אפילו ליום אחד, הרי לא תראום אלא אחרי מלחמה, כי זה

מות נקי, אם לקחתם את מזוננו ומתנו מרעב, כי במדבר הננו, ואין בו אנשים אשר נפגשם. ואם נלחם על נפשנו, יושיענו האל ונוכל לכם ונהרוג אתכם על חטא התגרותכם בנו, ואנו אנשים נכריים ועניים". אמר הבדוי: „אני אינני רוצה מכם לא קמח ולא דבר זולתי ה„צידה" (הממון), ועתה הוצא כליך משקך והחזק אותם בידך ונראה". אני האמנתי לו והורדתי את כיס הנוסעים מכתפי והחזקתיו בידי השמאלית, והוצאתי בידי הימנית מן הדברים אשר בתוכו, ולא היה בו אלא 100 דרהם קמח (כ3000 גראם) וכמו 60 דרהם חמאה מבושלת ופקעת של צמר[13] וספר תפלה קטן והתפלין שלי ושל מורי. עוד אני מונה מה בתוכו ומראה להם, והנה הנער הבדוי בא בערמה וחטף את הכיס מידי עם מה שהיה בו וברח. רצתי אחריו ותפסתיו וכבר טעמתי טעם המות. מיד קרב האב להשלים בינינו. וכאשר ראה הנער את המחט הנעוצה בסדין אשר עלי המקורעת, נשבע שלא יניח אותי מידו אלא אם אתן לו את ה„מסלה", כלומר המחט. אמרתי: „לא אתן לו, כי במה אשב ומי זה יאחה לי את הקרע ואני במדבר, ואפילו [212] אתה משיב לי את מחירה, אינני מוכרה לך לעולם". ואולם אחרי דין ודברים נתרציתי שהוא יורנו את הדרך ואתננה לו לשכר. וכן היה, כי הוא הלך עמנו רוב הלילה ועדיין לא מסרתיה לו. לבסוף בקש ממני שאתננה לו, למען ישוב אל מקומו, כי ירא מן הבדוים אנשי המקום שאנו בו, כי ריב דמים ביניהם. נתתי לו את המחט שכר טרחתו, והוא חזר מיד[14].

ואנחנו התנהלנו לאטנו, עד אשר הגענו אל אהלי בדוים עם עלות השחר וישבנו בפתח מסגדם. והם באו להתפלל עם הנץ החמה וכל אחד מהם השתבח לאמר: „אלו הם האורחים שלי היום". אבל אחרי כן בא רשע אחד מהם והסתכל בנו והגיד לחבריו שאנחנו

13 בער׳: וכבה מן אלשער.

14 ספור דומה אצל הלוי, שם, 48.

„זיג׳"[15] ולא ערבים (בדוים). אז יצאו כלם מן המסגד אחד אחד, וכבר פנה לבבם מעמנו ושוב לא השגיח בנו אחד.

אחר כך הכניס אותנו אצלו קבילי אחד והגיש לנו שתי פרוסות לחם. אכלנו אחת, ואחת שמנו בכלינו. וגם קפה נתן לנו.

יצאנו משם ומצאנו חורבה או שתים. ואילו כתובות, איני זוכר עוד מה מצאנו במקומות ההם.

15 מעין: צוענים.

פרק י״ב

הפרק האחרון של הנסיעה:

העיר מארב והשיבה אל צנעא

הכניסה למארב והיציאה ממנה

אחר פנינו אל עיר מארב מצד מזרח מבין עצי האשל. וכשהגענו אל שער המזרח של עיר מארב חזרנו והלכנו מתחת לחומה מבחוץ ועשינו עצמנו כאילו לא מצאנו את שער העיר עד אשר [213] הגענו אל השער הדרומי ונכנסנו דרך שער זה[16].

בשעת כניסתנו עברו עלינו חמשה או ששה אנשים וביניהם איש אחד שצורתו העידה עליו שהוא מאנשי השררה. כיון שראה אותנו, שאל עלינו, ומיד נכנסו. ואנו שאלנו עליו, ואמרו לנו כי זה האמיר אלג׳זאר, אמיר מארב.

נכנסנו דרך השער הזה והלכנו עד אשר הגענו אל השער המערבי וישבנו שם מעט לפני השער מבפנים. והנה החלו אנשי השבטים מתאספים לשם, ומבלי משים נמצאנו בתוכם, ואנו לא ידענו ששם מקום אספתם. חזרנו אל תוך העיר, וקבילי אחד, אשר הכירני מצנעא, הזמין אותנו אל ביתו ונתן לנו צדקה שתי ככרות

16 כפי שהלוי מסביר, שם, 49, נמנע מלהכנס אל העיר מצד המזרח, מפני שהתושבים לא היו רגילים שב״א יבואו מצד זה. ועוד היתה מלחמה בין שבט עבידה שחנה שם ובין אדוני מארב בימים ההם (ע״ש 46—47), ולו בא הלוי מן המזרח, היו יכולים לחשדו שהיה מרגל של עבידה.

לחם שעורים וצנצנת קפה, והלך לו אל מקום האספה. ואנו אכלנו ככר אחת, ואחת שמנו בכלינו.

בשעה שישבנו לשתות קפה, אמר מורי: „לך והקדם וחפש את אשר תמצא בתוך העיר למען נוכל לצאת ממנה מיד, כי אין לי רצון לשבת בה אפילו שעה אחת". הלכתי והעתקתי את הכתובות אשר מצאתי, ומעט היו, כחמש או שש אבנים, ובה בשעה חזרתי אליו. ויצאנו מן העיר ועדיין הקבילים במקום אספתם[17].

אחרי צאתנו, הסתכלנו במקום שקוראים לו הקבילים מסגד סלימאן אשר מחוץ לשער המערבי, והוא דומה לבנאת עאד (ע"ל [111]). ובצדו הבאר אשר שואבים ממנה מים. וכל זה בתוך החורבה [214] העתיקה, וגם העיר החדשה בנויה על חלק מן החורבה.

זהב בעפרות מארב

וכבר ספרו לנו על אבן אלאערג' מצנעא, שהיה חופר בחורבות מארב והיה שוטף את העפר והוציא ממנו זהב וכסף וכיו"ב ושלח למכרו בצנעא. ואנו סבבנו באחדים מן הבורות אשר כרה וגרד מהם את העפר. ואני ידעתי את האיש הזה. הוא היה מן העניים שבבעלי ההרפתקאות שבצנעא, ופרנסתו היתה שקנה מה שטאטאו בעלי האמניות מחנויותיהם. את זה שטף והוציא ממנו את הנחושת או העופרת או הכסף שאבד אצל בעל המלאכה. וכאשר פסקו האמניות בצנעא מחמת רוע הזמנים, וביחוד מלאכת הכסף, היה אבן אלאערג' זה חופר בחניות היהודים שהיו עושים בהן מלאכה עד לעומק של קומת איש ושטף את העפר. ואחרי שגמר רובן, חפר בתוך שוק עקיל[18] מן הקצה אל הקצה, עד אשר כילה, ושוב

17 דברי חבשוש מתאימים לספורו של הלוי, אלא שהם מפורטים וממשיים יותר.

18 שוק הצורפים היהודים, ע"ל עמ' [37].

ניקר את בית המטבע אשר היה במצודת צנעא עד אשר כילה, אחר הלך אל מארב והתעסק שם עד אשר מת. ומעשה אבן אלאערג׳ זה היה בערך בשנת 1285 (1868/9).

ועד יומנו זה מביא איש מן הבדוים אל צנעא לעתים 15—20 דרהם, או פחות או יותר, זהב וכסף, והכל מעובד. ורוב [215] הזהב שהם מביאים הוא בגרגרים קטנים, ואנו ראינו ואף קנינו ממנו.

אלהים יודע כמה זהב וכסף היה אצל שבטי שבא, עד שהוא נמשך עד יומנו זה ואינו פוסק.

מסגד שלמה. — אין יהודים במארב

נשוב אל המסגד שקוראים לו כיום מסגד שלמה בן דוד[19]. אומרים שיש בתוך המסגד כתובות ערביות על העמודים. ואציליֿ[20] מארב יודעים את שלמה במסגדו, אבל אין יודעים את האנשים מעם שלמה אשר יצאו עם מלכת שבא בשובה מירושלם ושכנו בארצה וסחרו בה בעזרת מלכם. וכיום אין יהודים יושבים במארב. ולפני שנתים או שלוש היה בה יהודי מצנעא ושמו סאלם שרעבי, אבל מפני הרעב אשר בארץ פשט את הרגל וברח ממארב. ועל כן אמרו הקבילים של מארב שהיהודים כלם מפקירים ממונם של הקבילים ואינם יראים עוון. ואנו חלילה לנו מן הדבר הזה, והגזלן הוא גזלן, אם יהיה מן הקבילים או היהודים.

19 בשולי הדף יש כאן ההערה הבאה: „כונתם לשלמה המלך ע״ה. ואפשר ששם שלמה היה בערבית הקדומה כלאל, ובלשוננו כאמל. ומסתמא טעו הראשונים בשם שלמה ובמלכותו ויחסוהו לעצמם וקראוהו סעד אלכאמל, והוא מפורסם אצל בני תימן בספריהם ובפיהם״.

חבשוש מבקש להסביר מדוע יש מסגד על שם שלמה דוקא בַמְּאְרַב, בירת שבא העתיקה, והוא מוצא את הטעם לכך בטעות של בני תימן שהחליפו את שלמה המלך ע״ה ומעשי תקפו במלכות סעד אלכאמל, גבור הלגנדה התימנית העתיקה, ע״ל עמ׳ [13—14], ושם הערה 11.

20 בער׳: אשראף. ואיני יודע אם התכוון המחבר כאן לאנשים מזרע מחמד דוקא.

אחרי ששהינו קצת לפני המסגד הזה, הלכנו אל הבאר ומלאנו את נאדנו ממנה, והלכנו בלי מורה דרך במסלה המובילה אל המזח.

בסביבות מ א ר ב. — המזח המפורסם

מצאנו שם כמה בנינים בנויים אבנים מסותתות, שהיו בלי ספק קברות הערבים [216] הקדמונים ולא בנין של שבטי שבא. וראינו במקום ההוא כמה עצמות שבורות ומודקות, ולא כילה אותן הזמן למרות שטף נחל הגשמים אשר שם, ועדיין הן נשארות בדרך עד היום הזה. ורבן דומות לאלה שמצאתי בארץ א ל ג׳ו ף בחורבת מ ע י ן, אבל אלה לא היו שרופות באש כמו אלה ב מ ע י ן, שהיו כלן חרוכות באש[21].

אחר כך יצאנו מן המקום הזה ונכנסנו בין קירות גדולים לפני מ ז ח מ א ר ב, עד אשר הגענו קרוב לאותו מזח, שהוא בין שני הרים, וראינו בית מבהיל בגדלו בצד המזח בצלע ההר. עלינו אל הבית ולא מצאנו בו פתח או חלון, ולא היתה דרך אליו. חפשנו מתחת לבית כתובות, ולא מצאנו אלא שתים שלש שורות[22] בהר מתחתיו. וגם מצאנו כתובות אחדות בדרך ממארב עד לשם.

הלכנו מאותו בית בתוך דרך נחל הגשמים מצד הבנין ההוא ופגשנו במקום גבוה קצת שסגר עלינו את הדרך. טרחתי להרים את מורי למען יוכל לטפס ולעלות מעל המדרגות העליונות האלה אשר סגרו עלינו. ואחרי יגיעה העליתי את מורי מעל המקום הזה והלכנו, עד שיצאנו מן ההר ההוא ונסענו בדרך המלך של מ א ר ב אל צְרְוַ א ח, עד אשר בא עלינו הלילה ולנו [217] יחידים בשדה.

21 תאור בית הקברות שבשני צדי המסלה של המזח גם אצל הלוי, שם, 51. הלוי מספר שמצא שארית של פסל שִׁיש ענקי. דבר זה אינו הולם יפה את השערתו של חבשוש שהקברים לא היו של השבאים הקדמונים.

22 בער׳: צדרין. — התאור מסכים היטב עם הערותיו של הלוי, שם, 98.

בצְרָוַאח העתיקה. — עקשנותו של הלוי מביאה את שני הנוסעים לידי סכנת נפשות

למחרתו קמנו לנסוע אל צרואח. שני בדוים בקשו לשדוד או להרוג אותנו, וה׳ הצילנו מהם במסבת נוסעים אחרים שפגשנו בדרך[23]. לבסוף הגענו, עם ערוב היום, הוא יום ששי, אל הבית הראשון מבתי צְרָוַאח.

מיד נכנסנו אל חצר הבית, והנה אין אנשים יושבים בו אלא רועים באו, הם וצאנם, ללון שם, והם היו שני קבילים ושתי בתולות ערומות, אין על בשרן אלא חתיכה של רצועות עור, ואחת מהן היתה בערך בת 20 שנה! הוצאנו מקצת הקמח שהיה עמנו, והן עשו לנו שתי ככרות לחם לשבת. ולנו אותו לילה עם הקבילים.

בבוקר הלכו למלאכתם, לרעות את צאנם. ואנו ישבנו במקומנו—, סגר עלינו השבת. ואחרי שהתפללנו תפלת השבת, ישבנו להשיח אני ומורי. ובצהרי היום יצאתי להסתכל בסביבות הבית אשר אנו בו, והנה הגענו אל ח ו ר ב ת צ ר ו א ח, ואנו לא ידענו!

נכנסתי אל אותה מצודה, שבנייתה עדיין על דרך הקדמונים, ובה יושבים שנים שלושה קבילים עם משפחותיהם ואורגים שטיחים מצמר. ישבתי עמהם ודברתי על עסקיהם ועסקי העולם בשעה שהתבוננתי באבן אחת גדולה ועליה שורות הרבה. אז ידעתי בברור שזה המקום שהזכירו מורי [218] ואמר שיש בְרֵכה בצרואח ובה כתובות הרבה[24], ואין זאת ברכה אלא אולם מאולמות ש ב א, והכתב בולט מן האבן.

ישבתי עמהם כמה שישבתי, וגם סבבתי מעט, ושבתי אל מורי והגדתי לו מה שראיתי, ועוד אמרתי לו: „צריך שנשב כאן יום או

23 עי׳ הלוי, שם, 53.
24 הלוי ידע את המקום מתוך תאורו של הצרפתי ארנו (ע״ל הערה 12).

יומים, עד שנגמור את מלאכתנו, ואחר נסע, כי אני ראיתי כאן כתובות הרבה". אמר: „לא נשב אלא נצא, ואנו נעסוק שנינו בדבר. ומה שתעשה אתה לבדך בשני ימים, אעשה אני ואתה יחדיו ביום אחד". אמרתי לו: „אי אפשר שתעסוק בעצמך ובידך, כי הקבילים יראוך, ונביא עלינו רעות ולא נצא בשלום מפגיעתם". אמר: „לא, כי נעשה שנינו ולא נשב במקום הזה עוד". אחרי שדברתי אל לבו ולא שמע, אמרתי לו: „האם שכחת שהתחייבתי לעשות כל העבודה הזאת של העתקת הכתובות, ואם אתה מתכון לשכר, אל תחשוב לי את שכר המקום הזה, ואני אגמור את העבודה כדרכי. ולא, להוי ידוע לך שאני לא אהיה לך לחבר במקום הזה, כיון שאני רואה בברור הסכנה עלינו. אם אינך נאות לי, אביאך מחר, אם ירצה ה׳, אל המקום ואלך לי מיד, ולא אשב עמך כלל, כי אני בפחד של ודאי עליך ועל עצמי". אבל הוא הקשה את לבו ולא נענה לדברי. אכן מה׳ יצא הדבר!

ביום א׳ השכמנו [219] והלכנו אל המצודה, ועדיין השער נעול, כי עוד ישנו הקבילים. דפקתי בדלת עד שקמו ופתחו לנו את שער המצודה. נכנסנו ובקשנו מהם קפה ולחם, וישבתי אני ומורי אצל האבן הכתובה ההיא, אשר התבוננתי בה אתמול וספרתי לו עליה. עדיין אנו יושבים והבדוים האלה כבר התחילו לשלוח את ידם במלאכתם, היא אריגת הצמר, ואני מספר עמם על אסעד (מלך תימן) וזקנתו בלקיסה (היא מלכת שבא) ועשרם, ועל הרם בן מעין ודודתו בכבכה ושמם הגדול, ועל מזח מארב וגיאותיו הפוריים. אמר אחד מהם: „אל תספר לנו על אסעד ועל בכבכה. ספר לנו על אוצרות זהרא בת אלאזהר מלכת המצודה הזאת, אם בעל ספר אתה". אמרתי: „אינני בעל ספר, ואינני יודע כלום, ובודאי נרשמים כל האוצרות באבן הזאת". אמרו: „בלי ספק הם קבועים בה, והיהודים יודעים את הספרים, ספר לנו

אפוא ואל תירא ואל תכסה ממנו דבר". אמרתי: „אמת שאינני יודע, אבל אפשר שחברי יודע לפתור דבר ממנה". מיד פניתי אל מורי ואמרתי: „הסתכל נא, חברי, באבן הזאת, אם תבין את הכתוב בה, קראנו לפנינו, או לכל הפחות העתיקנו וחקור אחריו, אפשר שמלך העושר יעניקנו דבר מגנזי זהרא [220] בת אלאזהר".

וכאשר ראיתי שמורי יוסף הוציא את העט ואת הנייר והתחיל להעתיק את האבן, הנחתיו ויצאתי מן המצודה והלכתי בתוך החרבות לחפש כתובות, ומצאתי הרבה והעתקתי אותן. אחרי שלוש ארבע שעות מצאתי אבן ארוכה, ועליה הרבה כתובות, והיא שקועה באדמה. ישבתי תחת שארית החומה אשר האבן ההיא היתה קבועה בה ותקעתי את עצמי להעתקתה.

עודני עסוק בה, והנה לפני בדוי המבקש אותי וצועק: „יהודי, יהודי!" אני ראיתיו, אבל הוא לא ידע שאני לפניו ומעתיק כתובות. מיד החבאתי את הנייר ואת העט בחיקי וקמתי ואמרתי לו: „מה אתה רוצה ממני?" אמר: „ומה אתה עושה כאן?" אמרתי: „ישנתי. זה הכל". אמר: „בוא מהר, הקבילים קשרו את חברך ורוצים להרגו, וכבר חפשתיך זה זמן רב". נשאתי עיני אל פתח המצודה, והנה נתאספו שם הרבה קבילים. וכאשר ראיתי שהם תפסו את מורי, ושהנייר שהעתיק נמצא בידם, פחדתי על ההעתקות אשר עמי ונפניתי מהם וישבתי כמו משתין. ועשיתי את עצמי כמי שמחפש אבנים לקנח בהן את טנופו, וכאשר נראה לי מקום כתאים, החבאתי ההעתקות בין שתים שלוש אבנים — עשיתי זאת לעיניהם והם לא הרגישו[25].

25 ההרפתקאות הדרמטיות אשר בצְרָוֺאח מסופרות ב־ JA 53—58, בהתאמה לדברי חבשוש כאן. החילוק הוא, כאמור לעיל, שאין הלוי מזכיר את רעו לדרך כלל. על כן הוא אומר בנוגע לחבוי ההעתקות עמ' 55: „מאחר שלבי נבא לי שהעתקת הכתובת הגדולה באותו בית תביאני לידי צרות, עלה בדעתי למזלי לחבא את ההעתקות שהיו בידי מקודם". הלוי מתאר גם את מקום המחבוא, ואיך חזר לאחר צאתו מן העיר ולקח את ההעתקות הנחבאות וכו'. אכן כאן קשה להלום את שני הספורים, אף כי הם קרובים כ"כ זה לזה.

לבסוף הגעתי אליהם ואמרתי: „הוי בני השבטים, הוי חבורה מבורכת, מה זה הזעיק אתכם עלינו, עד שאתם מיראים אותנו, ואנחנו אנשים מסכנים ונכרים, ואתם הנכבדים והמפורסמים שבשבטים, מכניסי [221] אורחים ומכבדים את הגר! והיום לא בלבד שלא נהגתם בנו כך, אלא עוד אתם מיראים אותנו בהתקבצכם עלינו, ואין אנו יודעים משום מה?" אמרו: „הנה פלוני השיך נכנס אל המצודה ומצא את חברך מעתיק מן האבן ואמר לו: ,חדל ממעשיך פה', והוא לא שמע לו, אבל הוסיף להעתיק את האבן, ולא שעה לשיך ומהר במלאכתו, והשיך בקש להכותו בגרזן על ראשו, ולולא החזיקו הקבילים ביד השיך ולקחו את ההעתקות מיד חברך, כבר היה הורגו".

אמרתי: „מחסי באלהים, הוי אתם הקבילים. אין זה אלא השטן המגרה את בני האדם, כדי שיהיו משרפות גיהנם. ואתם נדיבי השבטים, וחלילה לכם מפגיעות נוראות כאלה, וחלילה לכם מחטוא בגר ובעני, וביותר בתוך מושבכם. ודעו נא נאמנה כי חברי זה אינו יודע מאומה עד עתה ממה שאתם אומרים, כי זר הוא ואינו שומע לשון ערב. אבל האלהים לא רצה להביא עליכם אשם, כי אם הצילכם ושמרכם מפגוע במסכן הזה, אשר הוא כמו כבשה לפניכם. ועתה, יראו את האלהים ואל תעשקוהו, וגם לא בדברים!"

השיב אחד מהם ואמר: „אל תגן על עצמכם בדברי תעתועים ואחיזת עינים. כבר ידענו את מעשיכם ושאתם מכשפים[26]. אנו לא נהרג אתכם, אבל נקשרכם ונביאכם אל השיך פלוני שלנו למקום פלוני — דרך שני ימים מפה — ונמסור לו את מה שהעתיק חברך; ומה שיגזור השיך, זה יהיה לכם". ויש [222] אמרו: „הניחו אותם, הנה אלו עניים, וחרפה לנו להתגרות בהם". ויש אמרו: „אל תאמינו

26 גם פרט זה מצא אצל הלוי.

להם, הם חזירים[27], והיום להם שלושה ימים שהם יושבים במקום, בלי ספק לענין שאין אנו יודעים". ולא חדלו להציק לנו וליראנו עד קרוב לשעת מנחה או אחריה. וכאשר עיפתי מלדבר אל לבם ללא תועלת וקשה עלי מצבי, הרמתי את קולי ואמרתי: „אל ירחם האל את מי שמבקש רעתנו. אמת הדבר, שלשה ימים אנחנו פה. אבל הגענו בערוב יום הששי וסגר עלינו השבת. והיום בקשנו לנסוע, ובאנו אל המקום הזה לשאול מן הקבילים פרוסת לחם וספל קפה למען נסע מיד, אבל אין כח ואין גבורה אלא באלהים הנעלה והגדול; עדיין אנחנו מחכים שיתנו לנו צדקה ממזונותיהם למען נוכל לנסוע, ולא עלתה לנו אלא דבת שוא זו. ועתה, או תהרגונו ונגאל מן הצרות, או הניחונו ונסע לדרכנו, ואין אנו רוצים מכם אפילו צידה. אבל אם אתם יודעים את חק השבטים, תנו לנו לאכול, למען תשוב רוחנו, ואחר קשרונו והביאונו לכל מקום שתרצו, או מה שתרצו לעשות עשו".

אמרו זה לזה: „אמת דבר היהודי הזה, וחרפה עלינו למנוע אוכל מפיהם. מי מקבל עליו להאכילם? ואחר נקשור אותם ונביא אותם אל הבדוים". אמר אחד מהם: „אני מקבלם [223] עלי", ותפס בידינו והוציאנו מתוכם והביאנו אל ביתו — וביתו מחוץ למצודה — והוא צוה על אשתו לעשות לנו לחם חטה.

הלוי וחבשוש בורחים מצרואח ומגיעים עד קצה גבול הישוב היהודי

בזמן שהיינו מחכים, נכנסתי בדברים עם הקבילי, עד אשר הראנו מחלון ביתו את הדרך שנוכל לברוח בה, והיא דרך המלך של הנוסעים. ואחרי שעה יצאנו מביתו והלכנו משם, מבלי שהרגישו

27 חזירים — גדוף בלתי שכיח זה הוא לפי הקוראן, סורה 5, פסוק 60.

בנו הקבילים. ואני לקחתי את העתקות הכתובות שהבאתי בין האבנים, אבל את העתקת מורי לא השיבו לו[28].

ואנחנו נסענו בהפך הדרך שהגיד לנו הקבילי הזה, כי יראנו פן ידלקו אחרינו רשעי המקום, עד הגיענו אל קרית אלחרג׳ה, והוא הכפר הראשון מכפרי היהודים בפלך חריב בני גַ׳בְר. נכנסנו אצלם ומצאנו שהם עניים, ירחמם ה׳, ולא ראינו אצלם כלום. יצאנו מן הכפר ההוא, והלכנו בואדי חריב ונכנסנו אל כפר שני ושמו אלעארצ̇ה ובו יהודים, והמפורסם בהם סאלם אלמשרקי. נכנסנו אל ביתו, והוא קבל את פנינו וכיבדנו ביותר ואף שידל אותנו שנשב עמו יומים או שלושה, אבל מורי לא הסכים עמו. ואני היה מבוקשי שנשהה אצלו, מרוב היגיעה והפחד שעברו עלינו[29].

מעשה בשְכַּר אלמשרקי

ואתה המעיין בספור נסיעתנו זו המבהילה, שהה מעט ובוא אתי להתבונן בהנהגת חק בני השבטים ודיניהם, [224] ודע שאילמלא קשרו אותם הקדמונים בתקנת החק הזה הנקרא טאגֿות (ע״ל [55]), כבר היה החזק משמיד את החלש, וכבר אבדו יושבי תימן מזמן, מחמת רחוק הממלכות מהם.

וזה אשר קרה לבני משפחת אלמשרקי בשנת 1305 (1887/8) :

אחרי שנפטר סאלם אלמשרקי הנזכר, אשר ארחנו בביתו, קם בנו שכּר תחתיו והתפרסם בין אנשי השבטים כמו אביו. והשנה היתה שנת רעב, כמנהג הארץ הזאת בכל הזמנים. וכאשר ראה שכר אלמשרקי שלא היתה לו עוד תבואה שיוכל להלותה

28 את הכתובת הגדולה של צרואח — הגדולה שבכתובות שבא — הציל גלאזר אחרי כן.

29 כל הפרטים שבקטע זה הסרים אצל הלוי.

לקבילים חבריו כמנהגם, לקח ממיטב כלי הזין שהיו מורהנים אצלו מקדם ושמם על חמורו. ובדעתו היה לנסוע ממחוז בני ג׳בר אל מחוז בני סחאם, אל נשיא כׄולאן המפורסם חזאם ן׳ צאלח אלניני, להרהין אצלו את כלי הזין ההם — שני רובים ושלש חרבות[30] — תמורת 15 או 20 קדח תבואה, כדי שיוכל לספק את צרכי לקוחותיו בשעה הזאת, הקשה להם.

אבל ליסטים מבני השבטים דלקו אחריו וארבו לו, ובשעה שנסע בדרכו בוטח באלהים ובבעל חסותו, התנפלו עליו וקשרו אותו אל עץ על יד דרך המלך ותחבו אל תוך פיו את המטפחת שהיה חובשה על ראשו ממעל לכפה, כדרך מטפחת ראש של קבילים. והם שדדו את אשר [225][31] על החמור, כלי הזין אשר הזכרתי, והשאר. רק את החמור לא לקחו, פן יודע דבר בסבת מציאת החמור. למחרתו עברו קבילים במקום ההוא וראו את החמור והכירוהו ואמרו: „זהו חמור היהודי ממשפחת אלמשרקי. בלי ספק נהרג, ועל כן חמורו עזוב לנפשו בשדה״. מיד חפשו אחריו בסביבות המקום עד שמצאוהו הרוג כשהוא כפות אל עץ והמטפחת תחובה וקשורה אל פיו. וכאשר ראוהו והכירוהו, הרימו קול ענות מלחמה בצוחה ויללה, עד אשר הזעיקו קבילים ויהודים מן המקומות האלה, אבל לא ידעו מי הרגו. ויקברוהו יהודים מבני החסות של בני סחאם.

אחר בא אחי אבי הנהרג יוסף אלמשרקי עם נשי משפחתם וילדיהם ואהלו על קבר צאלח ן׳ חסין אלניני, והוא היה משרי כׄולאן המפורסמים, ועליו חסות ההרוג, כי על כן נפל שדוד בגבולו. וכאשר ידע השר חזאם כי אחי אבי הנהרג תקע אהלו על קבר אביו צאלח אלניני עם בכיה וקינה, הביא כבשים

30 הרובים והחרבות היו מכוסים קשוטי כסף, ומשום כך היו יקרים ביותר.

31 כאן נפסק כ״י נלאזר. הדפים מכאן ואילך נשלחו אלי מצנעא בסתו 1938, עיין במבוא.

לרצות את משפחת הנהרג, למען יַעֲלו מעל הקבר, פן יוכיחוהו בני השבטים ויאמרו: „כאחד הנבלים נהג עם בן חסותו, ולא יכול להגן עליו אפילו בגבולו", והתחייב להם שלא יחסוך עמל בחקירה ודרישה עד אשר יגלה את הפושע. אבל היהודי אמר: „אנחנו לא נזוז מעל הקבר, עד אשר יקום בעל חסותנו המנוח צאלח ן' חסין [226] מקברו למסור לנו את ההרוג (הכונה: ההורג) חי או מת. ואם גם בו אין סתר להחסות החוסים בו, נדע למצוא לנו דרך".

והנשיא חזאם לא חדל מלחקור ולהתחקות אחרי מי שפגעו בהרוג, מן הזמן שהיה עומד עליו עם שאר האנשים. וכאשר ראה שהיהודים לא נעלו מעל קבר אביו, וגם שהוא אחראי לדם היהודי כלפי אדוניו הקבילים משבט בני ג'בר, מפני שהוא נפל בגבולו, קרא אליו ליסטיס אחד מאנשיו והבטיח לו שכר משא גמל חטים, אם ילך וירגל בארץ כולאן ויחקור שם אצל הליסטים, איך קרה המקרה ביהודי הזה. הליסטיס ההוא חבש את גמלו ונסע לרַגֵל בארץ בני סחאם בגבול השרים מבית אלניני, והוא התחפש כמי שמבקש לקנות חטה ולהטעינה על גמלו. וכאשר הגיע אל דרך ואדי בני ג'בר ונכנס אל בית אחד מבתי המקום ההוא לשאול על החטה, מצא את הרוצחים נצים על שלל המשרקי, והם אמרו לו שהם בוחרים בו לשיך ושופט שיחלק ביניהם, והם יתנו לו שכר מן השלל. הליסטיס עשה כדבריהם וחילק את השלל ביניהם, אבל לא לקח לו שכר. אחר שב אל השר חזאם הנזכר אשר שלחו והגיד לו שהפושעים הם מקבילי שבט בני ג'בר (בעלי החסות של היהודי), לא מאנשי בני סחאם ולא משבט אחר! וכאשר בקש השר חזאם תחבולה איך [227]...

[כאן חסרים דף או דפים אחדים. בשורה הראשונה של הדף הנמצא אחרי זה יש הערה של סיום לספור שכר אלמשרקי: כך היא חקת השבטים.]

יסורי הנוסעים במעלה אשג'ע

[232?,2] ונשוב אל נסיעתנו, אל בית סאלם אלמשרקי, אשר בקצה ארץ בני ג'בר מן המערב, קרוב למעלה אשג'ע.

ביום הגיענו אל אחינו סאלם אמר מורי: „הבה נסע ובתנאי שלא נדבר עם איש מן הקבילים, אשר יתנו לנו שלום וישאלו על דרכנו, מאין אנחנו ומה מוצאנו, ומה אתנו. כי בסבת התשובות מתעכבים אנו בדרך, ועוד אין לנו צרך לדבר עמם". אמרתי לו: „אדוני, אין בכך כלום, גם אם נתעכב מעט, כי קרובים אנו אל צנעא, ולא יוכל להעשות מה שאתה אומר, שאנו לא נפנה אל הקבילים שנותנים לנו שלום ואנו חלשים ונכרים בארצם". אמר: „לא, כי נסע, ולא נשמע דבריהם ולא נאמר להם אפילו שלום". דבריו אלה היו קשים עלי מאד ואמרתי בנפשי: ברוך בואכן, גזרות ה'! אבל השבתי לו: „איני ממרה את פיך, הבה נסע". והלכנו והיינו כמי שאינם שומעים ואינם רואים, אבל נסחבים בדרך הלוך וסחוב. וכאשר ראו הקבילים שעבדו את אדמתם שאנו נכרים בארצם, והם קוראים לנו לשאול אותנו כדרך הבריות, ואנו אין אנו מחזירים להם שלום, ואין פונים אליהם, עד הגיענו אל מתחת מעלה אשג'ע, וכבר קראו לנו...

[חסר דף או שני דפים. לפי ההמשך וספורו של הלוי[32] יש להבין שהיה מסופר כאן שהתיירים פגשו בארחת גמלים באה מעיר מארב, ובה חאג' חסין אשר הציק להם מאד ובקש להוציא מידם כסף וגם העתקות הכתובות. הדף הבא פותח בדברי חאג' חסין זה:]

[234] הברית והחסד אשר ביני ובינך". אמרתי לו: „ואיך אוכל

32 הלוי, שם, 58, מספר שבמעלה שג'אע (חבשוש: אשג'ע) פגש בשיירה ובה אדם אחד, מְסַלָּל שמו, שציערו עוד בהיותו במארב. מסלל זה היה סוכן של סוחר הודי שאסף עתיקות בחורבות מארב ומכרם לאנגלים בעדן, והתנגד, כמובן, לבוא אירופי אל תוך שדה פעולתו זו. ההתענינות היתרה של חאג' חסין הנזכר כאן בהעתקותיו של הלוי (עיין להלן [236--235]) מוכיחה שהוא מסלל הנזכר אצל הלוי.

לדבר אל רעי על שכר, ומה אומר לו, הלא יודע אנכי שאנו בנכר כמה חדשים, ואין אתנו מאומה. ואיש כמוך, שהוא חשוב ונקרא חאג׳ וזאיר (עולה רגל למכה ולקבר מחמד במדינה), לא יתכן שידבר דברים ריקים כמו אלה. אדרבה, צריך שתתן לנו צדקה ממה שחננך אלהים, למען יהיה שכרך הרבה״. אמר חאג׳ חסין: „האין בינינו שבועות אלהים שלא תכסה ממני דבר? ועל רעך זה ספרו בצנעא למוסלם אחד שבא מנמל עדן, והוא הודיע שרעך נוצרי ולא יהודי, והוא מרגל ומבקש לגלות את ערות הארץ בשביל ממשלתו, וכותב הרריה ואדמותיה ומעינותיה ועריה וכפריה ושוקיה. דבר זה מפורסם בצנעא, והם מחפשים אתכם. אם כן אפוא, דבר אליו מיד מה שאמרתי לך למען נראה תשובתו״.

אני, כששמעתי דבריו אלה, פחדתי עליו ועלי פחד מות, עד שנסתלקו חושי ונתרפו כחותי ואמרתי בלבי: בטחון באלהים! עניתי, ואני רועד מפחד: „הוי חאג׳ חסין, הוי חאג׳ חסין! אפשר שאתה צודק. אבל עד השעה הזאת לא נתברר לי אפילו דבר אחד ממה שספרת, אלא הוא אומר שמסעו זה בסבה שיש לו אח נעדר זה כמה שנים, והגידו לו שהוא נמצא בארץ מזרח תימן, וכל מקום שאנו באים אליו וחוקרים את האנשים שם, מספרים לנו מקצת [235] מסימניו. כך הוא מסביר את נסיעתו. אבל המתן לי — הלא רעים אנו לדרך — עד אשר אקום ואחקור אותו בערב, ולו בדבר אחד מן הדברים שאמרת. ואם אמת הדבר, שבועת אלהים שלא אניח ילוד אשה להזקק לו אלא אני אהרגנו, או לכל הפחות אדקור בו קודם שיהרגוהו. אבל בין כך ובין כך — מכסף לא נמצא אצלו מאומה!״

ואולם הוא הצר לי בדברים ואמר: „אל תספר לי דברי נבואה ותרמית, כדרך אנשי צנעא. אם כנים דבריכם, תנו לנו כליכם, כי עמנו אתם בדרך, ואנחנו נהיה עמיתים אחר כך״.

כל הדין והדברים האלה היו בשעה שהארחה יצאה לדרכה,

ואנחנו הלכנו עמה, עד אשר עלינו בצד המעלה. ואני סרתי אל מורי והודעתיו כל מה שאמר לי האיש מ מ א ר ב, ואמרתי: „אין לנו לפחד אלא בסבת הכתובות אשר עמנו. מסור אותן אל ידי ואני אחביא אותן, עד שלא יהיה עוד פחד עלינו ולא נעצב מדבריך". כי בשאר נסיעתנו לא היו מונחות אלא בשק קטן של עור על כתפי. וביומנו זה לקחן מורי במקרה אליו.

מיד התחיל מורי לריב עמי ולקרוא לי שוטה ואמר שאנחנו נבזים ושפלים, בורחים מבת קול, ומפחדים מצל עצמנו ולבותינו רכים. „ואין האנשים האלה שרים ונשיאים עד אשר ישפטו עלינו, אם כן אפוא, הבה נסע ונעזוב אותם!" אמרתי: „גבורה (בערבית: ש ג' א ע ה) זו במעלה א ש ג' ע לא תועיל לנו, אלא אחרי שתמסור את הכתובות לידי. ואחר, [236] כל אשר תאמר אלי, — אני אחריך. וגם עדיין הכתובות שלי הן, הואיל ולא נתת לי כלום מן השכר. ואיך תאמר שאין אלה נשיאים; האינך יודע שגם ילד מן הקבילים עושה בנו כחפצו, ומי ישאל עלינו, ומי יריב את ריבנו ואנחנו נכריים". אחרי שהחזיר לי את הכתובות, ואחרי שהחבאתי אותן, שבתי אל חאג' חסין ואמרתי לו: „אי אפשר שאדבר אל רעי דבר בעודנו בדרך. ואולם בערב אבקש תחבולה לבוא עליו בערמה. ומה שנוגע לבגדינו — נתן אותם לך, אבל יודע אני שאין עמנו דבר כלל". אך הוא לא השיבני, ובלי ספק ידע שאני מדבר אליו דברי נבואה ולא יותר.

אחר התמהמהתי[33] מעט עם הארחה עד אשר הבינותי שהוא עיף מלדבר אתי[34]. הלכתי אחרי מורי [35], והוא הקדים קצת את הארחה, ואמרתי לו: „מה דעתך על הרשע הזה המתגולל עלינו?"

33 בער': תמסג'עת.

34 בער': חתי אדרכתה קד או(ה?)א מן כֹטאבי. — במקום שצוין ע"י סוגרים יש קרע.

35 בער': פלפית במעלמי.

אמר: „הלא כבר אמרתי לך, הבה נלך ונניח את דבוריהם״. מיד עלינו במעלה, וכבר הקדמנו אותם, עד אשר הגענו אל ראש המעלה והשמש בקשה לערוב. והנה לפנינו חמשה קבילים מאנשי הארחה ופתילי רוביהם היו דולקים. אמרתי למורי: „אלה עברו לפנינו, ועתה יושבים הם בראש ההר לפנינו בדרך כדי לתפוס אותנו״. וכשבאתי אצלם, אמרתי: „שלום עליכם״, וישבתי לשוחח עמם והם החזירו לי שלום. ומורי הלך בדרך עד [237] שלא ראינוהו עוד. הארחה עלתה מן המעלה, ואני אמרתי לקבילים: „אני רוצה ללכת אחרי רעי, פן יתעה בדרך״. ומשם נפרדתי מן ח א ג׳ ח ס י ן ומן הארחה.

קבלת פנים בבית יהודי

נסענו מהר בחשכת הלילה, עד אשר ראינו נר מנצנץ לפנינו. הלכנו לאורו, עד שהגענו אל הבית אשר הנר בו. דפקתי בדלת והם השיבונו: „מי בדלת, ומי קורא לנו בלילה ואנחנו יהודים״. שמחתי ואמרתי: „אחיכם אנו, אשר ארחנו למקומכם״. מיד ירדו לפתוח לנו והנר בידיהם, והכניסו אותנו אצלם, ועדיין הם מסופקים מי אנו, כי צורתנו ודבורנו היו משונים משלהם. ובבית הזה היתה סעודה, ואורחים היו מזומנים שם, ואני לא ידעתי אם בשביל חתונה או בשביל מת[36].

הם כבדונו בסעודת הלילה, וישבנו לשוחח. ביניהם היו שני אנשים מצנעא, אני הכרתי אותם והם לא הכירוני. אבל אחד מהם אמר: „כמדומה אני שידעתיך ואיני מכירך עוד, הגידה לי מה שמך״. אמרתי: „אני א ב ן א ל פ ת י ח י[37] מארץ א ל ג׳ ו ף, אלא שישבתי

36 כמו שנאמר במשל: אין לאדם אלא חופתו או מיתתו (Jemenica 1118). יורשי המת עורכים, אחר השבעה, סעודה גדולה. חבשוש תאר סעודה זו, הנקראת „זקנים״ על שם הזקנים הלומדים במשך ימות השבעה בבית האבלים, בספרו „קורות הזמן״, כ״י הספריה פרק ט׳, דף נ״ד. עיין קרית ספר י״ד, 267.

37 אבן אלפתיחי: ע״ל עמ׳ [128] ושם הערה 61. מן המקום הזה יש לכאורה ללמוד שמשפחת חבשוש לא היתה ידועה בצנעא בשם אלפתיחי.

זמן מה בצנעא". הוא נשאר נבוך; אבל אני הסתרתי את שמי, למען לא תצא השמועה שחזרנו, עד אשר אראה מה יהיה בנו בצנעא.

מסע אל תנעם, עיר משיח השקר

למחרת השכם אמר מורי: „הבה נסע אל תַנְעִם, ואחר נכנס אל צנעא". אמרתי לו: „איני יכל להופיע עמך בתנעם, כי [238] ירא אנכי ממקצת היהודים רֵעֵי האיש המתימר שהוא כחֻיְל משיח השקר, בשביל הריב והמחלוקת שקרו ביני וביניהם בשנה הקודמת". אמר: „אל תירא. בוא עמי ונכלה מעשינו, ועל ה' נשליך יהבנו". נעניתי לו, אף על פי שהייתי בסכנה גדולה מפחד משיח השקר וחבריו שבקשו להרוג אותי בזמן העבר[38].

על שֻכֻּר כֻּחַיְל ומשיחי תימן בימים ההם

קורא יקר, אם רצונך להתבונן במקצת משיחי תימן שהיו בדורי ואשר ידעתים בעצמותם ותאריהם, סטה מדרכנו זו, והיא דרך ארץ אלסִר מכפר אלשרפה אל תנעם, ושוב עמי אל ארץ חריב[39] למען נעלה הר אלטיאל[39] והוא אלטיאל שבגבולות בני ג'בר, ונשהה שם, כי קרובים אנו אליו, וזה המקום שבו נהרג המשיח הראשון שכר כחיל אשר היה שאור למשיחים וזה השני היה בצקם.

38 אין אלו דברים ריקים. התנועה המשיחית הזאת היתה חזקה מאד ורדפה בלי חמלה את הקמים עליה. תאור מצוין ורב ענין של תנועה זו ימצא הקורא בס' „אגרת תימן השנית" של יעקב ספיר. שם עמ' 31 אנו קוראים למשל על כותב מכתב אחד בענין המשיח: „המכתב הזה הוא מאיש תימני מעיר צנעא, אחד מגדולי חכמיה ומוריה, אשר לו יד ושם בנגלה ובנסתר, הוא אחד משני הרבנים המורים אשר בעבור לענם על נביא השקר הזה והמאמינים בו הוכרחו לברוח על נפשם ולעזוב ארץ מולדתם, ובתיהם ורכושם מצנעא נהרס ונחרב".

39 ע"ל עמ' [223].

ומעשה שהיה כך היה.

בשנת 2170 למלך הנורא והאיום בעל שתי הקרנים (אלכסנדר מוקדון, כלומר למנין השטרות = תרי״ט, 1859) היו העוני והרעב שהזכרנום בתחילת הספר, וממשלת תימן היתה עזובה ואמיריה חדלו. ובשנה ההיא היה אחמד אלחימי[40] שיך העיר. ושם הכליפה (האמאם) אבן וזיר[40] והוא ישב בארץ אלסִר. בימים ההם קם בצנעא יהודי אחד מסכן והכריז על עצמו שהוא מבשר למשיח שאנו מיחלים לו.

תחילת מעשהו שהיה מן האנשים [239] הדלים שמקוצר שכלם אינם יכולים להחיות את נפשם בשום תחבולה של פרנסה[41]. מקצועו של זה היתה הטלאת דליי עור הקרועים, ולא ידע אפילו לעשות דליים חדשים, וזאת המלאכה הפשוטה ביותר. הוא היה עושה עצמו בעל סגוף, ורוב עיונו היה בספרי קבלה, ובלי רב או חבר. וכאשר נתרבו אצלו ההזיות, גם צייר על קלף אותיות ונקדות, והלך

40 לפי אלואסעי 99 הורידו אנשי צנעא את אחמד אלחימי כבר בשנת 1274 (1857/8), ובשנת 1276 (1859/60) — השנה הנדונה בפנים — בקשו להכיר באמאם אחר זולתי (מחמד) בן (עבדאללה) אלוזיר (שם 101), אך בשנה שלאחרי כן אבן אלוזיר שוב עמד לבחירה, אם כי לא נבחר (שם 103). בתשומת לב לבלבולים התמידיים בתימן בשנים ההן אין לדקדק עם המחבר בנוגע לפרטים אלה.

41 הבאור הזה של חבשוש להופעת משיח השקר הוא קצת „משכילי". והנה דבריו של ר' יעקב ספיר, שגם הוא קורא, כמובן, לשכר כחיל „משוגע", ב„אגרת תימן השנית": הוא אחד מחכמי צנעא, בעל מקרא ואגדה, זוהר וקבלה מעשית בצרופים וגימטראות. וידעתי את האיש ושיחו, ומכירו הייתי מאז היותי בצנעא לפני ג' שנים וחצי, והוא יוצר כלי חרש על קנה מקטרת הטאבאק*, ככל רבני וחכמי הארץ הזאת, אשר תורתם ואומנתם כבדים גם יחד. לפני ירחים עבר רוח קנאת ד' צבאות על האיש הזה. ובא ויספר להם את חלומו במחזה נוראה לאמר: כמלאך נראה לי בחזיון ליל, ויצוני לשלוח את אשתי בספר כריתות ולנזור מדרך העולם ולהתבודד במקום שאין אנשים ולסבב בערי ישראל, לעוררם על התשובה, ולבשרם על הגאולה, כי קרובה לבוא. וכששמעו החכמים בדבר זה

* כאן נתחלף לר' יעקב ספיר דבר. גם במכתב המובא ב„אגרת תימן השנית" עמ' 5 נאמר שמרי שכר כחיל היה תופר עורות — כמו כאן אצל חבשוש.

לבית מדרש של אחד מחכמי היהודים ביום השבת עם מקצת אנשים, ואף הזמין את חשובי הקהל ובקש להשמיעם את דבריו. אבל אחד מהם בטלו ונתנו לצחוק, עד שכל המזומנים שם לא שמעו לו עוד. ואת הקלף הניח אצל אחד מהם ולא פרש את ענינו.

אחר נתן גט לאשתו, למען יעבור בכפרים ויזהיר את הבריות לחזור אל ה׳ ולשוב מן המעשים הרעים. ולא פסק מלעשות כן, עד אשר עבר רוב הכפרים של תימן, ואף הגיע אל נמל עדן ובלבל את מחות האמללים במאד מאד. בסוף שב אל ארץ חריב, ואוה למושב לו את טיאל שבארץ בני ג׳בר וישב שם כשנתים, והוא הזעיק את בני דן[42] שיבואו מן המזרח אל חריב. ונתחלפה לו אות נו״ן במי״ם, כי בני דם היו, ודמו נשפך בכדורי עופרת, והביאו את ראשו לצנעא.

[אחרי כשנה הכריז איש אחר על עצמו שהוא שכר כחיל שקם לתחיה ואף לקח את אשת המת לו לאשה. עם שכר כחיל השני הזה היה לחבשוש עסק, ובנוגע אליו האשים אדוני שראע את יוסף הלוי שהוא משיח השקר, ע״ל עמ׳ [50]. יש להצטער שלא נמצאו עוד הדפים הנותרים של ספרנו, כי חבשוש, שכתב בשנת 1894, ידע בלי ספק לספר על סופו של המשיח השני, ואולם ר׳ יעקב ספיר פרסם את מאספו המענין „אגרת תימן השנית״ בשנת הברכ״ות 1873, בזמן שהתנועה הזאת

לא אחרו ממלאות רצונו לגרש את אשתו. והמבשר לקח עמו מקלו וילקוטו, והכין מחוץ למחנה מושבו. בדד ישב, לא יברך לאיש ולא יעננו, ומסבב מעיר לעיר. וכה דרכו בכל מקום אשר יבוא שמה: יקרא בגרון או יכתוב בספר לקצרי רוח ורפויי ידים בארץ תימן לאמר: השתדלו בתפלה, התעוררו בתשובה, כי קרובה ישועת ישראל לבוא וגאולתנו לא תאחר. וכמו זרה דברתו, ככה נכריה עבודתו: בעיר לא ילין, לחם אנשים לא יאכל, מאכל לחם יבש יאפה לעצמו, ומים ישתה מדלעתו, ומפליא לעשות נפלאות עצמו מִסַּפֵּר״.

42 לעג זה אינו במקומו. ב„אגרת תימן השנית״ עמ׳ 6 נאמר ששאלו החכמים את שכר כחיל על עשרת השבטים, אמר: „מצוים ואין צורך להם עתה, לא הם ולא בני משה״.

היתה עדיין במלוא תקפה. כפי השמועה לא מת המשיח השני מיתת חרב, אלא במשך השנים נתפוררה עדת מאמיניו ונשכח ענינו. אבל עדיין לא עמדה ארץ תימן מלדת משיחים. כפי שמספר חבשוש עצמו בספרו ,קורות תימן', כ"י הספריה הלאומית, דף נ"ב, קם מבשר שוא שלישי בשנת 1893 והרגיז מאד את קהל ישראל אשר בתימן. הגידו לי שאף מבשר זה מת בשלום, ובני משפחתו עלו והתישבו באחת הערים החדשות של ארץ ישראל].

חזיון תימן

רֻוֹיא אלימן

תצניף אלמתרגי לכרם אללה

חיים ן' יחיא ן' סאלם אלפ̇תיחי חבשוש

תרנ"ד

1311

יוצא לאור ע"י שלמה דב גויטיין

חברה להוצאת ספרים ע"י האוניברסיטה העברית
ירושלם התש"א

אלמקדמה

למא אנתשר פי קדם אלשריף פי גרידה' עורך האור פי סנה' תרנ״ג אלמכתוב אלי גנאב סידי ומולאי עטים אלקדר רפיע אלשאן מניר עקלי מנבה גפלתי שיך עלמי כאשף חגאב צלאל פכרי אלאסתאד אלפאצל אלסיאח יזיד לבית עאטף אלפראנסאוי (יוסף הלוי הצרפתי) אלדי אשהק קלוב אלמסאכין בוצולה לדינא פי סנה' ١٢٨٧ ואלאחואל כאנה' פי שדה מהילה יכאד אלנגח, וכסבב וצולה ושגלה פי אלמבאחתה סלבה' עקולהם וצנו אן יכון להם פרג מן אלשדאיד מתל סאיר אכואנהם ויגהד מעהם באלתבארה במכאתיבה' ענד אהל אלצדקה, ולים יעלמו אנה לא בד קד אנכרהם פי קלבה פרגאהם צאר כאיב. פלמא מצי מן אלזמאן קדר ٢٠ סנה מן בעד ספר מעלמי, בעץ מן אצחאבי לם קטעו רגא צדקה' אלשפקה מן אכואנהם אלדין תחת רכאב אלדולה אלעליה וגירהם, פלדלך אנתשר אלכתאב אלמדכור אולא ולם ינתג מנה כבר, חתי אטלעת אלמכתוב עלי חצרה' צאחבנא אלעזיז אלמכרם בעלמה ואכלאקה אלמרציה, שיך אלסיאחה אלמצור אלמהנדם אלפלכי גלאסר אלנמסאוי, טלב מני אנא אלמתעלם ללסיאחה אן אחקק לה כיף אלתופיק ומא אלדי וקע מעאנא אנא ומעלמי יזיד. פלאגל אעזאזה תכלפת אן אבסט לה מא אלדי גרא ומא אלדי אתפק מעאנא, ולו אן קד דהבת אשיא כתירה מן עקלי לסבב טול אלמדה מן ספרנא. וזאד שרחת מא ינסב לי מן כזד בעץ אלאחואל ואבתדי בנצמה באללגה אלעבראניה ואקול

(41) קאל אלמרתחל פי נואחי בלאדה חיים ן יחיא ן סאלם אלפתיחי אלמלקב חבשוש. אנה למא ראי וסמע אלאסתאד' אלסיאח גלאסר אלנבדה אלאולה מן מתפקאתנא אנא ומעלמי יזיד ובעץ מן בזד אלאחואל באללסאן אלעבראניה, זאד פי תעגּאבה וקאל מן אלדי אכברך או עלמך פצאחה' לסאן אלעבראניה ואנת ימני חתי תתכלם בהא גּאיה. פקלת אלחמד ללה נחן וארתין אלכתב ואיצא לנא גהד פי בעץ תפאסירהא במעאונה' אללגה אלערביה אלתי נתצרף בהא פי אלימן. ולא תחסב אן נחן עאריין מנהא ולו אסודת אלקלוב וכדרה' אלעקול פקד פינא אלכפאיה לנשרח בעצהא מן אלבעץ מן גיר מעלם. פקאל אן כנת צאדק פי כלאמך פאנא אריד אן תולף באקי הדא אלכתאב באללסאן אלערביה אלדי יתצרפון בהא אליהוד אכואנך פי צנעא לכי יכרג ללמבאחתין פיהא נתאיג. ובעד מא תכמלה באלערבי תעוד תנקלה באלעבראני, ואיצא אלנבדה אלאולה אלעבראני תנקלהא באלערבי לכי תתבין מערפתכם פי אללגתין ויכון לכם איצא כיר. פרגבת ומא כאלפת לאני אראה מן אלנאצחין ואנסאן מתלה מא יכיב פי צאחבה ולא יציע אלמערוף. ואנא קד ערפת אן אהלנא אלקדמא פי אלימן כאנה' לסאנהם פי אללגתין פציחה ודלילי תלקיב אסמאיהם פי כתבהם. ווזמנא הדא כאלף מא כאנו מתעאמלין בה אלאואיל ואיצא פי כל נאחיה מן אלימ מכתלף אכתלאף כתיר. ונרגע אלי מא נחן מתעאמלין בה.

(42) אמא פי אלחאל פקד כרגנא מן מקברה' אלאקדמון מן באב אלרוו וגזענא עלי גרבי שעוב מקדאר תנתין מן אלסאעאת לחתי וצלנא אל אלגראף. והנאלך פי אלטריק קבור מסתנכרה עלי קבור אלער

באלכבר ונצ̇ם דכאכהא ואד̇א סאלנא אלקבאיל סב̇אן אלמחל מא הד̇א יקולו קבור אלקראמ̇טה מן גיר מא יערפו לפצ̇ה' קראמטה מה הי. ובעד סאעה וצלנא אלי מחל אכ̇ואננא אלמוסויין והי אלמזאעקה ג̇רבי רוצ̇ה' ן̇ חאתם ואכתרהם מן אלד̇ין הרבו מן שרח' אלבואטל פי צנעא. וסנהם אלאסתאד̇ אלעזיז יוסף ן̇ יחיא אלערוסי אלד̇י טאלע אכת̇ר עמרה פי אלכימיא ולם ית̇בת לה עמל, ואבנה רפיקי סעיד אלד̇י אעטא אלשמלה למעלמי יזיד לבית עאטף אלפראנסאוי ליסתתר בהא מא דאם פי אלג̇רבה בין קבאיל ויהוד אלימן. ומן חית̇ וכאן אלאסתאד̇ יוסף אלערוסי אלמד̇כור יחב וירג̇ב לאלעלם ואלתעלים כאן מן עאדתה יסתדעי אלי ביתה כל ג̇ריב עלי מא חצל לה מן אלעיש כ̇צוצא אד̇א כאן ענד אלג̇ריב איאת מן אלעלום. פלאג̇ל הד̇א אוצלת במעלמי אלי ביתה והו קד אכרם לנא באלטעאם במא יקתדר עליה. ואסתאד̇י יוסף יחד̇רני ללא אחד (43) יעלם אן מעלמי ענדה ללא ישג̇לוה מת̇ל מא אתפק פי קראיב והו אן ואחד ג̇ריב יהודי ואסמה ר̇פעאת (משה) מן בג̇דאד גא אלי אלרוצ̇ה בעד ג̇אדר אלמאם (יעקב ספיר) אלד̇י המ̇ו לימסכוה ויאכ̇ד̇ו מא מעה והו קד הרב ונגי. ואליהוד אחתבסו בסבב הרבתה ומא כ̇רגו מן אלחבס אלא בג̇ראמה. ואנא כנת פי ד̇לך אלוקת מן אלמחבוסין בסבב יעקב ספיר.

פהד̇א אלג̇ריב אלבג̇דאדי למא וצל אלי סוק אלרוצ̇ה פאסתעלם מן מחל אליהוד וכאן פי אלסוק ואחד סיד מן גואר יהוד אלמזאעקה, פקאלו לאלסיד אעמל ת̇ואב, סוק הד̇א אליהודי מעך אלי מחל אליהוד. פבינמא הם יסירו אפתכר אלסיד פי נפסה אן אלת̇ואב ואגב לה, חית̇ והו סיד ואלחאגה לכל שי דאעיה וקד

הדׄא רזק מן אללה, פלמא וצל בה אלי מחל אליהוד פמשע עליה אלגנביה ואראד יקתלה. פהרב אליהודי אלגׄריב וצאח ואלסיד אכׄד חמאר אליהודי במא פוקה ודכׄל בה אלי קצבתה. ואולאד יהוד אלמזאעקה סארו אלי אלקבאיל גיראנהם יגׄוּרו. פאקתלבת קבאיל אלרוצׄה אלי אלמזאעקה מחל אליהוד לינצׄרו מא אלדׄי גרא. ואלסיד אגׄלק קצבתה וטלע אלסטח בבנדקה יריד אלפתנה ואלבגׄדאדי יציח ויקול אכׄדו חמארי ופלוסי וכתאבי, לאנה ידעי אנה צאחב כתאב. פנאגו אלסיד וקאלו לה מא הדׄא אלמנכר (44) אלדׄי פעלת פי וסט אלמחל. פלולא כנת כׄארג אלמחל מא תכלמנא עליך בשי, אמא וסט אלמחל פעיב עלינא ולכן סלם חק אליהודי מן גׄיר פתנה. פמד בנדקה וקאל אני אריד אלפתנה ומן לה דעוא קׄרׄב אלי באבי, אן אללה קד רזקני אלי ענדי, ומן יעתרצׄני פי רזקי. ובעד כם כלאם ותִעב ארגע לה אלחמאר פקט ואכׄד לה מא עליה.

פפי תלך אללילה כׄרג אלאסתאדׄ יוסף ידוּר עלי אלגׄריב ליצׄיפה ויגאברה. פבינמא הו ידור עליה פלדׄגׄה אלתׄעבאן פי אצבע רגלה פצאח ציאח אלמות מן סׄם אלתׄעבאן. פסאקוה אלדׄין חצׄרו אלי ביתה פאכׄד אלמוס ושטט מכאן אללדׄגׄה ומא יליהא חתא כׄרג אלדם וקד רבטהא מן פוק וכאן יגׄסלהא באלמא אלחאר ויעוד וישטט ליכׄרג אלדם מרה תׄאניה ויגׄסל באלמא אלחאר, תׄם צׄמׄט עליהא באלתׄום ואלעֻׄבב חתי לאטפה אללה וברי. ומא זאד אחתאג אן יסוקוה אלי בית א ל ס ר ח י אלדׄי מעאהם אלפץ חק לדׄגׄה׳ אלאפאעי כסאיר אלנאס אלדׄי תלדׄגׄהם אלאפאעי ויחמלוהם אלי בית אלסרחי ולו כאן מסיר יום פיאתון בהם אליה והו יעמל מעהם

ת̇ואב ויפל̈ת גמיע אשג̇אלה ויגתהד פי בראה' אלמלד̇וג. והד̇א צפה' עמלה: יאכ̇ד̇ אלפץ ויטרחה פוק אללד̇ג̇ה חתי יגתד̇ב אלסם (45) אליה ויזילה באלמלקאט ויטרחה פי לבן אלבקר טראא עדידה פיברא אלמלד̇וג̇ מן סאעתא פאלמלקוץ גא מחמול וירגע ברגליה, והד̇א צחיח משאהד ונאס כת̇יר אלד̇י מא יאתון בהם אלי ענדה ימותון. ולים יאכ̇ד̇ו מן אלאגרה שי אלא אחתסאב פי סביל אללה, ולים נעלם בג̇יר הד̇א אלפץ מוגוד פי אלימן ג̇יר הד̇א אלמשתהר. ואלנאס יזעמון אן אלאפצאץ והי אלאחגאר אלטיבה פיהא כ̇ואצאת כת̇יר מת̇ל הד̇א אלפץ, פמנהא מא יחבס אלדם מן אלאנסאן מא דאם פוקה ומנהא מא יחבס אלמני ולו גאמע טול אלליל ומנהא מה יהרב אלמא וייבסה ומנהא מא יגד̇ב אלמא אלי פוק אלארץ̇ חתי יסיר נהרא ומנהא מא יזיל אלקרות מן אלבדן אד̇א עלקת פוק אלאנסאן ומנהא מא יזיל וגע אלעיון ויבריהא, ומנהא מא יגלב אלג̇ניה ומנהא מא יזיד פי אלחסן ואלג̇אה ואלקבול וכ̇ואצאת כת̇ירה מפידה לא להא עדד פי אפואההם. ופי ראי אלעואם אן בה כ̇ואצאת מפידה אנפע מן הד̇ה אלאפצאץ והי אלעזאים ואלרקואת ואיצ̇א אלדרם ומע קל̇ צלאחהם לים יתם מנהא שי. וקד תוהם אלאסתאד יוסף אלערוסי אן מעלמי יזיד לים יעדם מן מערפה' הד̇ה אלכ̇ואצאת ולם נסמע מנה שי.

(46) ואנמא מעלמי לים ינקץ מן עאדה' אלסואחה אלד̇ין יכ̇ברו ענד מן חצ̇רהם במא שאפו וסמעו פי אלדניא לכי תתלין קלוב אלחאצ̇רין אליהם, והו קד אחכא במא פיה אלכפאיה. ומן גמלה' אחאדית̇ה אנה אכ̇בר בדכ̇ולה אלי אלחבשה וכשפ̇ה עלי אליהוד אלסודאן אלד̇י פי תלך אלגהאת. ומן ג̇ראיב הרג̇ה יקול אן אכ̇ותנא

הולא אלסודאן קד אנכרוה פי נסבתה אלי אליהוד לסבב אכ̇תלאף לונה מנהם ושרה' ביאץ̇ גסמה, ומן חית̇ והם מנקטעין פי דיארהם מן סאיר אכ̇ואנהם יזעמון אן אליהוד כלה סודאן ויסתדלון מן מצחף נשיד אלאנשאד והו קולה סודא אנא וחסינה. ומעלמי יקול אנה קד ראגעהם ורד עליהם מן צדר אלכתאב וקאל להם אנא יוסף אכ̇יכם וקול אלנץ̇, לא תנט̇רו אלי סואדי ואלשמס קד אקסתני אולאד מלתי קד נאכ̇רוני געלוני נאט̇רה לאלכרום ואלכרם אלד̇י לי לא אנט̇רה. ובעד מראגעתה להם אקרו לה ואעתרפו בה. הד̇א כלאם אלסיאח מעלמי מן ג̇ראיב אלאכ̇באר ענדנא. אמא בקאיא תלך אללילה פקד קצ̇אהא באעלאם ואכ̇באר מתנועה. ואיצ̇א אלאסתאד̇ יוסף אלערוסי יקול אן פי עמרה קד ופד אלי צנעא ואחד ג̇ריב מן יהוד אלחבשה (47) ולם יסמעו מנה נתיגה, פקלת לאלאסתאד̇ וכיף סיאח ואפר מא תסמעו מנה נתיגה. פקאל נעם ומא באלך באצחאבנא הולא אלד̇י פי אלמחל הד̇א והי קריה' אלמזאעקה אלד̇י לים תגד אחד פיהם ג̇ני לא פי אלעקל ולא פי אלמאל סבב צנאיעהם אלחקירה והו שי מקצ̇ץ̇, פכ̇אר, מכ̇רז̇, הד̇ה צנאעה' יהוד אלרוצ̇ה, פלסבב אלפקר אנטמסת קלובהם ולא להם אקתדאר עלי שי לא פי אלעקל ולא פי אלמאל.

יום ת̇אני ללילתנא הד̇ה סאפרנא פי קאע אלאחקרי עלי טריק קרי אלרחיב. פבינמא אחנא נסאפר אדרכת פי אלסאילה אלתי אסתטרקנאהא את̇ר מן אכסאר חגאר אלבלק אלחמוריה אלתי תסוקהא אלסיול מן כל ג̇רזה פערפת באלחקיקה אן לא בד מן אלכתאיב אלחמוריה פי תלך אלנואחי. פקלת למעלמי אנך קד אנכרת ג̇אדר אלמאם (יעקב ספיר) פי קולה פי צדר כתאבה אן

אהל אלימן סבב מעאודתהם אלכחל אבצארהם קויה והם ינטׄרון אלי בעיד באלזיוארה עלי אלדׄין לם יכתחלון והאנא אקול לך מא אלדׄי תרא פי תלך אלגבאל אלבעידה אלמחיטה בנא. פמד נטׄרה וקצّר פכרה וקאל אני לם ארא שי אלא מתׄל אלסחאב פי אטראף אלגו, פקלת לה אלחמד (48) ללה אבצארנא קויה עלי גׄירנא כמא שהד בה אלמדׄכור, ותלך אלעגאג אלתי תשופהא פי אטראף אלאפק הי גבאל, ואנא ארא פיהא מן אלבנאיאת אלחטיריה ועלי כל חאל אן פיהא מן אלכתאיב אלתי נטלבהא. פהו אנכרני ולם ימד פכרה למא אשער בה במערפתי. ובעד קליל דכׄלת אלי קריה מן תלך אלקרא פוגדת פיהא תׄלאתׄ או ארבע חגאר מכתובה ונקלתהא והן מכסראת והולאי אול נסכׄה לנא פי ספרנא. ופי אלעצר לדׄאלך אליום וצלנא אלי קריה׳ אלצבירה והי מן קרי אלרחבה, וקד רחבו בנא אכׄואננא אלדׄין תׄם בקדר חאלהם, ופי אלמסא כׄאטבתהם אן יעמלו מעאנא מערוף ויגיבו לאלחָכָם מרכוב פאלתזם בנא ולד מן צנעא ולה חמארה וקד אסתרכׄן באגרתה מן אצחאבה והו יתקאצׄא אלי יומנא הדׄא ולם יסלמו לה שי. פסאק בנא אלי שראע והי קריה מן קרי בלאד ארחב וארׄכׄלנא אלי אלכנים עאדת אהל אלימן, אן אלגׄרבא מן אליהוד ידכׄלו אלכנים ואלגׄריב מן אלמסלמין ידכׄלון אלמסגד. ונאס כתׄיר מן אגׄניא אלימן מן אהל אלצדקה יפתחון דיאוין פי דורהם לכל וארד ושארד מן אלפקרא ואלמסאכין וצאחב אלדאר בנפסה יכרם באלגׄריב ויכׄדמה מן גמיע מא יחתאג אליה מן אלקהוה ואלתתן ואלעיש גזאהם כׄיר.

ואמא פי קריה׳ (49) שראע כאן אלכׄוף מעאנא כתׄיר מן שיאטין ארחב ובעצׄהם אשד נפאק מן גׄירהם וקבאיל ארחב מערופה ענד

אהל אלימן. ומן אלמתפקאת פי האדֹאך אלעצר אן ואחד נקיב מן נקבאהם תרצד לואחד יהודי מן סכאן חראז והו מן אלדֹין אנתקלו מע ביותהם מן צנעא וקד כאן מסתקר ומסתריח פי גבל חראז במנאכֹה פי סעארת אלדאעי אלמֻכרמי ואלי חראז. פסאפר אלי צנעא סביל עאדתה ליקצֹי חואיגה וענד כֹרוגה מן צנעא מן באב קאע אליהוד מסכה אלנקיב אלראצד לה וסאקה מרבוט אלי בלאד ארחב וחבסה פי ביתה, ומשאיךְ צנעא לים להם גהד ליכֹלצוה חיתֹ וקד כֹרג מן באב צנעא ומשאיךְ קבילה׳ בני אלחארתֹ אלדֹי עלי טריקה לם יעתרצֹוה. ודאעיה ואלי חראז סבב אלבעד מא קדר יפך לה מן ידה פנאל כל אלעדֹאב וגלם ענדה מקדאר שהר, וכל יום יכֹאטבה אן ירסל אלי אהלה יגיבו לה פלוס והו יטלקה ויגדד לה אלתהדיד. ולולא אם אלנקיב ונסואנה כאן ישפקין עליה לכאן קד הלך מן שדה׳ אלעדֹאב. וכאן כֹלאצה אנה הרב פי בטן אלליל מן חבסה בעד מא גֹרם גמלה מן אלמאל.

אמא אחנא פאלדֹי נכֹאפה אבתדינא בה ווקע מעאנא והו אן ואחד מן אולאד אלזֻבירי (50) אלמתעקל פי שראע אקבל עלינא אלי אלכניס ליתהדדנא ומראמה אלפלוס. פכאן גואבי לה ומא אלדֹי תריד תאכֹד מננא ואחנא גֹרבא נטלב מנך ומן גֹירך אלצדקה. ומן חיתֹ ולם וגד מעאנא במא יתעלק בה אדעא אן מעלמי יזיד הו אליהודי אלדֹי שגֹב אלנאם אלמסמי נפסה שֻכר כחיל בדעואה אנה רסול לאלמהדי אלמנתטֹר, ואלאסלאם מעא אכתֹר אליהוד מא ערפו מא צֹמיר אלעלמא אלדֹי וצֹעו הדֹה אלעקידה פי כתבהם אלתי תסלי קלוב אלחאזנין לאעמארהם אלמצֹיקה ולדֹלך כתֹר שגֹב הדֹא אלסכֹיף פי נואחי אלימן והו אלמסמי נפסה כחיל

באסם אלסכ̇יף אלאול אלד̇י קתלוה פי טואל בני גבר בזעמה לאהל אלסכ̇ף אלד̇ין חאלוהם פי שדה אנה בעד כם יום מן קתלה אסתרגע ראסה אלד̇י עלקוה פי צנעא פי באב אלימן ורד̇ה עלי חאלה אלסאבק וכאן גסדה מעתמד לים במסכוב. הד̇ה אשארה' תואבעה ומן ינכרהם מן אלסכ̇פא וקלילין אלעקול אלד̇י כל̇ ממתנע ת̇אבת בקדרה' כ̇צאעתהם, ואמא אלמעגזאת פשי כת̇יר פי כ̇יאלהם יחדת̇ו בהא לא חאגה לנעת̇ אלכ̇לאם אלפארג̇. ונרגע לג̇רצ̇נא אמא צאחב ארחב אבן אלזבירי פקד חבם מעלמי פי אלכנים ולזם יהוד שראע בנא לחתי ירדנא מלזומין אלי צנעא אלי (51) טרף אלאמאם מחסן אלשהארי והו יערף בשג̇לנא, ובעץ̇ אליהוד מן כ̇ופהם עלינא כאנוא יתרגו ענדה ליטלקנא ולם יסאעדהם.

פבינמא אחנא מחיירין פאסתדעית לחרמה יהודיה לתדלני אלמחלאת אלד̇י פיהן מטלובנא פאכ̇ד̇ת כ̇בשתהא עלי ראסהא ומצ̇ת תקשוש להא חטב סביל עאדתהא. ובעד מא דורת פי ביות אלקבאיל סאקתני אלי שעבה כ̇אליה חול אלקריה פוגדת פי אצדאף אלגבל קליל מן אלכתאיב ומנהא אסם מסחקם. וקבאלה פי צדף אלגבל מרתפע מקדאר עשר כ̇טא גרף מנקור ביד אלאנסאן. ובעד מא שטרת לאלדכ̇ול אליה וגדת עלי באבה כם סטור ואלכתאבה ג̇אמטה, ומנה קד אנטמס מע מרור אלזמאן ולכן תבין לי אנהא מג̇ארה ואלד̇י כאנת לה מקברה אסמה צ̇מקאל. פנקלתהא ואנא מתעלק פי אלבאב. אמא פוק אלמג̇ארה פהו גבל שאמך̇ ופי ראסה חצן כ̇אלי קדים ועליה כלאם פי אפואת אהל אלמחל. ובעד רגועי אלי מעלמי תבין לה אן לא בד מן כתאיב כת̇יר פי אשקאק הד̇א אלגבל ולכן מן כ̇וף

אלקבאיל מן יתגאסר ידור עליהן. פלמא אטלקנא ן̇ אלזבירי אלד̇י כאן חאבס לנא פפי ד̇אלך אליום אגרת לי ואחד יהודי והו אשד (52) באס מן אכ̇ואנה וסרח בי אלי כ̇ראבה קדימה יסמוהא צנעא אלעתיק פוגדת פיהא אסם סנעי באלכ̇ט אלחמירי וקליל מכאתיב. וזאד דורנא פי עוארץ̇ אלגבל אלמד̇כור ממא ילי מחל אלקבאיל.

פרק ה ויום ת̇אני סאפרנא אלי בלאד נהם וכאן אכ̇ותנא קד גמעו לנא פי שראע צדקה מן אלשעיר בחסב פקרהם קדר ת̇מאן אקק והו קדר נצף קדח, פמנה אגרה' אליהודי אלד̇י גאב מרכוב למעלמי. וזאד סאר מעאנא אלי אלמדיד ובאקי אלשעיר סו̇בתה לה פוצל בנא אלי כנים מן כנאים נהם ולהם ארבע כנאים. ומעלמי למא אסתקר מן כ̇וף קבאיל ארחב כ̇טר פי באלה אני אנת̇ני אלי שראע לעל אתוגד מן אלכתאיב. ויום ת̇אני לוצולנא אלמדיד אנעטפת מן ג̇יר כ̇ביר אלי שראע פגזעת ג̇יר אלטריק באלאעתנא חתי טלעת אלגבל אלמד̇כור פוק מן גהת נהם פאלתהית במא וגדת הנאך מן אלכתאיב חתי ג̇אבה' אלשמס ואנא פי אלכ̇לא פהמית באלמסיר פי סואד אלליל אלי שראע. פלמא וצלת וקד אלנאס נאימין צ̇רבת אלבאב לואחד יהודי קד כאן מערוף לי. פמן כ̇ופה מן בעצ̇הם בעץ̇, קאל מן ד̇א אלד̇י יצ̇רב לי אלבאב פי בטן אלליל ואנא אמן באמאן אללה ואמאן (53) גיראני. פקלת לה לא באס עליך לכן אפתח. פקאל אני מא אפתח לאחד באבי פי אלליל ואלד̇י לה מני דעוא וטלב יגי פי אלצבאח אלי גיראני ונסמע בדע וגואב. פקלת לה אעוד̇ באללה מן אלשיטאן אלרגים מא אלד̇י אקלקך וג̇ו̇רך עליא ואנא צאחבך חיים חבשוש כ̇ביר אלחָכָם ולא ואגב עליך תסמעני הד̇א אלכ̇לאם ואנא אסתגירך פי לולתי הד̇ה ואטלב מנך אלעון

פי מסאר לא ג'יר בחסב אלמערוף אלמסתגד בּיני ובינך. פלמא עלם בי אסרע בקיאמה מן מרקדה ופך אלבאב ואדכ'לני בפזע וכ'וף וקד אדרכה אלכ'וא פקאל מא אלד'י רדך אלי ההנא וקד סלמנא כ'ופכם ופרחנא בסלאמתכם ומא תערף אן פי יומנא הד'א אלקבאיל ידורו עליכם ויסאלונא מנכם ויתהדדונא בסבבכם בדעוא אנכם אשעלתו אלגבל בסחרכם בעד מא טלעתה וצאר פי לילה' אמס יתזאג'ף באלניראן מן כל גאנב. הד'א מא יתשאהדו בה אלקבאיל פי יומנא הד'א בעד מא סאפרתו מן ענדנא, ופי אלחאל לו כאן אחד יעלם בך מא כאן סלמנא שרהם, פאלואגב אלטריק אלד'י אדתך תרדך לא אחד ישופך ואחד'ר בנפסך, ולא אחד יזהד בוצולך אלי ביתי ללא ישג'לוני בסבבך. פלמא שדד אלכ'וף עליא פוק אלכ'וף אלסאבק אלד'י קד פי חאלי קלת פי נפסי לולא (54) אמסית פי אלכ'לא וכאן פראשי אלעקארב ומכ'דתי מן אלחיאת לכאן אהון לי מן ד'לך ולנפסי דאפע מן צ'ררהא, פאמא הד'ה אלוקעה פלא נגא אלא באלשרוד פי הד'ה אללילה. פקלת לה יא אכ'י לקד כ'ברך טאיר עקלי ואדהש פכרי ואבטל חואסי, ולכן מראדי אלגלוס ענדך סאעה או ת'נתין לחתי יתראגע רוחי ובעד אשוף טריק תצלח חאלי. פמע שדה' כ'ופה וכת'ר תפצ'אחה מני רחב בי אלי מכאן אספל ביתה והו מכאן יבאלג' סגן אלמכ'לדין פי אלחבס. פאדכ'לני פיה ומצ'א ליקצ'י לילתה פי מכאנה בין אולאדה ובעד קליל מן אלליל אקבל עליא וקד הו מהם בכ'רוגי מן ביתה ואנא קד ערפת מראמה. פקלת לה גזאך פי לילתי כ'יר והוד'א קד אנא עאזם ולכן תעאל מעי אלי כ'ארג אלקריה לאתואנס בך. פמן כ'ופה לם אמכנה אלכ'רוג בל אנא אלד'י כ'רגת מן ביתה והו רד באלמצראע ודכ'ל פי חאלה. ואנא תוכלת עלי אללה ורגעת

אלי בלאד נהם אלי מעלמי פקצית עליה באלמתפק מע׳ בעד מא סלמת לה אלמכאתיב. פמן שגאעתה לם יכון מן אלנאס אלד׳י יחסו לג׳ירהם ויצדקון, בל מן אלד׳י קלובהם תנכר ותגחד.

(55) אמא בין אכ׳ותנא פי אלמדיד פלים כאן מעאנא שדה׳ כ׳וף מן קבאילהם מת׳ל קבאיל ארחב לסבב אן אלנהמי פי טבאעה ג׳יר טבאע אלארחבי, לד׳לך כאנת יהוד נהם אעז ואגסר קליל מן ג׳ירהם לחתי אצואתהם עאליה וביותהם מרתפעה ולא תקול אלקבאיל ביות אליהוד אעלא מן אלאסלאם. ד׳לך למסאעדתהם וקד ימכן לכ׳וף מן אליהוד ללא יתרבעו בגיראנהם ענד קבאיל ג׳ורהם פיגלבו לאנפסהם שג׳ל ופתן עלי שרע אלקבאיל. אן עאדה׳ אלקבאיל כלהא תקול אלגאר מן מגו̈רה, אלמעני אן אד׳א כאן אלמתגור אליהודי או ג׳יר צאחב גהד בין אלנאס פי אלאסואק ואלקרי בסיאסה׳ אלקבאיל פד׳לך דליל עלי קוה׳ אלקבילי גארה ועסרתה ואיפאה במא יסתחק בה אליהודי גארה. ואיצ׳א אלצ׳עפא ומן ג׳לב גהדה מן אלקבאיל עלי אי דעוא וטלב מת׳ל קתל או דין או כ׳טא או ג׳יר יאכ׳דו ראס מן אלבקר או מן אלכבאש ויעקרוה (יעני יד׳בחוה) באב אלקריה או סוק אלקבאיל אלד׳י יריד ינתצר ויתעאון בהם עלי ג׳רמאה והם יגתהדו באלחכם במא יוגבה טאג׳ותהם, ואלטאג׳ות הו שרע אלקבאיל, לים אלשריעה אלמחמדיה ואנא אנשי אללה אחקק הד׳א אלשרע פי מכאן אכר.

(56) ונרגע אלי מא נחן פיה והו אנה זאד ואפקנא ערום פי בית גאנב אלכנום אלד׳י אחנא ואקפין פוהא וכאן ידכ׳ל עלינא קליל מן פרחהם בקדר אלפלס אלד׳י כאן פי גדר אלכנום אלי דאכ׳ל בית

אלחריו. פפי תלך אלגמעה לדאך אלוקת יום דכול אלחריוה עלי אלחריו סמעת מן אלפלם צות חרמה תרשח פי בית אלפרח וקד ערפת אלצות ולם ערפת אלצורה פבקית חאיר אלפכר מן הדא אלדי קד ערפת זעגהא ולם אערף דאתהא עסי אללה תכון לי פי גרבתי צדיק. ואיצא פי שוארע אלמחל שפת שאבה בזינה' אהאלי צנעא וקד אסתנכרתהא, ומעא כתר חיאהא אכפת וגההא ומא זאד שפתהא ולא זאד סמעת אלצות אלאול ועיב עליא אדא סאלת מן הן ומן אי מחל הן. ובעד כמסה אשהר רגעת אלי הדא אלמחל ואכברוני בצפתהן ואיצא הן מן צנעא קד אשתהרין בבדל אנפסהן למן קצדהן מן אלערב לאגל אלמעאש לחתי אן משאיך צנעא טרדוהן פוצלין בתגריר אלכזא אלי אלמדיד פאגתרו בהן וקצדוהן לאלתזויג עלי סנה' אלשרע. פפי חאל וצולנא אלי אלמדיד אנא ומעלמי כאן ערום לואחדה מנהן פי אלבית אלדי אלכנום פי צדפה ואחנא גלום פיהא וקד אכרמו בנא אהל דלך אלבית באל (57) הריש ואלסמן כעאדה' חואצי סלף אלקבאיל, וזאד אסתדעונא פי ולימתהם ומא ערפנא שי מן אכואצהם. ואכברוני בעד אן אול מא צהר להם פי מבאשרתהן לעשאקהן פי דאלך אליום יום אלצבאח והו יום אלדכול אלי בית אלחריו, אכתלת אלחריוה מעא ואחד שבאב פפקדוהם והו ילאעבהא וסאלוהא מא אלדי מעך עריאנה מעא הדא אלשבאב. פקאלת אן להא וגע פי אמעאהא וקד אכתלת בה לאלמסח ואלמרך לאגל אלשפא ללא תדכל עלי אלחריו באלוגע, הדא דפאע עדרהא. ואמא אכתהא פבעד מא סאפרנא אתכדהא לה זוגה אלמָרִי חקהם והו מן אלמגרורין. פלם יזאלין מן עאדתהן אלסאבקה חתי אסכטין אהל אלמחל יהוד וקבאיל והמו בקתלהן. אמא עשאקהן בעד מא חאמו עליהן וקד

נגת גהדהם תכלפו אן יהרבוהן. וקד אחשוהן פי גׄראיר ושדוהן אללֿיל עלי אצׄהאר אלגמאל וסאפרו בהן מן אלמחל כאנהא בצׄאעה פוק אלגמאל. דׄלך מן חשמה׳ אהל אלבלאד ואנא בעד אלתעביר קד תרכת שעואד הדׄה אלאכׄבאר.

יא איה אלנאטׄר אן כנת תריד אן תעתבר הוא עקול הדׄה אלקבילה (58) וחראצתהם פי אחכאמהם ומגאהדתהם פי חק גוארהם באקתצׄא טאגׄותהם וקד כׄרגת מן אלגׄרץ אלדׄי אנא בסבילה פמר פכרך וטוֹּל באלך עלי הדׄה אלקצה. והו אן ואחד יהודי מן אלמדיד והו מן גיראן זׄ מעצאר וכאן אליהודי כׄארגׄי בבצׄאעתה מן צנעא פוצל פי טריקה אלי בעץׄ אלמחלאת ונהבוה. פקאל לא תנהבוני וגארי זׄ מעצאר מא הו מסֹּב לכם לתטמעוני ותהתכוני. פלים יסמעו לה אלא זאד צׄרבוה ואכׄדׄו חמארה ומא מעה. פסאר אלי אלמדיד וקד אחשר אלנאס בציאחה והו יקול אנא מטמוע ומצׄרוב, גארי צׄרבני וטמעני, חתי וצל גארה מע אלנאס אלמתפרגין ואסתעלמה מא אלדׄי לך יא דׄא אליהודי. פקאל: אלגראדי תערצׄני וסלבני וצׄרבני ואנא אמן באמאן אללה ואמאנך יא גארי. פקאל לה אלנקיב לא תכׄאף אני אסלם לך גמיע מא ראח עליך. פגמע קדר כׄמס מאה׳ מן אצחאבה אלקבאיל פי דׄלך אליום וגהזהם לאלמגׄזא פי תלך אללֿילה עלי אלגראדי אלמתערץׄ לאליהודי גארה. ופי חאל הגומהם עלי קצבה׳ אלגראדי קתל מן אצחאב זׄ מעצאר אתׄנין רגאל. ובעד הרב אלגראדי הו ואצחאבה בלאד כׄולאן ותגור בקבאיל בני גבר. פרכׄל זׄ מעצאר אלקצבה ואכׄרג מאל (59) אליהודי גארה ונהב מא פיהא וזאד אכׄרבהא ורגע אלי אלמדיד וסלם לאליהודי מאלה. אמא אלגראדי פבקא יתגׄזא מן

בני גבר אלי בלאד נהם וישגלהם. פאכד ן מעצאר ראס מן אלבקר וקליל מן גמאעתה וסאפר אלי בלאד בני גבר חתי וצל עלי קבר גבר ן עלואן גד אלקבילה ועקר אלתירה פוק אלקבר. פאקבלת עקאל בני גבר פקאלו לה עלית תם עלית ומא מקצדך יא דא אלעאקל. פקאל מקצדי אלגראדי גרימנא. אמא וטרח פי אלסנה אלבנאדק לאידיכם ונחתכם ענדכם פי מא צדר מנה בסבב אליהודי גארנא, פאן כאן גאוי אכדתו לנא אלחק מנה, מא לם פרדיתוה אלי מחלה ונחן נתטארד פי דעואנא. פלמא ערפו נקבא בני גבר אן אלגראדי אלדי תגורהם קבל הו פי אלגוא, לזמוה אן ירגע אלי בלאדה והמא יתטארדו פי מחלהם. ובעד מא רגעו אלי מחלאתהם בקו פי חרב וסגאזי חתי אן ן מעצאר אסתופא מקאתילה וקתל אלגראדי ואכוה. הדי אלשגל בסבב אליהודי „סאלם מסך אלאקצע" ופי מכאן אכר נוצח סבב הרבה' הדי אליהודי מן צנעא וחלאלה פי אלמריד, אנה כבר מהיל.

אמא מן וקת מא אנתשר בירק אלדולה אלעליה אלעתמאניה (60) ואנתשת אלעסאכר אלשאהאניה פי אלימן אסכהו אלנאס מן אלשגל ואלתגואר. ואכותנא הולא בסעאדה' אלדולה אלעליה וגיראנהם אמנו ואסתראחו זיאדה עלי גירהם חתי אנהם אכסבו אלחלי ואלמלאבים דאלך לחראצתהם וטראסתהם. ואלקבאיל קד חסדוהם בסבב דלך. ופי הדא אלשהר והו רביע אכר ١٣١١ חשון תרנ"ד תגלב עליהם אלנקיב ן מעצאר גארהם וכאטבהם אן יסלמו לה אלגזיה אלתי כאנו יסלמוהא לה קבל מגי אלדולה אלעליה אלי אלימן ואיצא לים הם מעדורין מן גזיה' אתנין ועשרין סנה אלתי קד מצת, מא לם פידפעו לה ולאצחאבה דיה' ארבעה קתלא אלדין

קתלו בסבבהם פי איאמה ואיאם אבאה וגדה ותסלמת אלדיה פי ד'אך אלוקת מנהם ומן אלקבאיל אצחאבהם ואליהוד מא צאר עליהם שי סביל עאדה' אלגואר, לד'לך קד אסתחק ן מעצאר גזיתהם והי קרשין ולט עת'מאני עלי אלואחד פי אלסנה תצח לירה ונצף עת'מאניה עלי גיראנה גמיעא פי אלסנה. וגמלה' אלרגאל מן יהוד אלמדיד אלד'י יסלמו לה אלגזיה קדר ת'מאניון נפר. פלמא כ'אטבהם אלאן בעד מא קד סלמו אלגזיה לאלדולה אלעליה שק עליהם ולם יסלמו לה שי חתי אנה קאל להם יחצ'ר (61) הו והם שריעה ענד אלסיד מחמד ן יחיא חמיד אלדין אלד'י נצבוה אהל צעדה כ'ליפה מן חית' ואבן מעצאר יערף אן אלסיד ילזמהם אלגזיה אלמחמדיה והי גמהור ולא ירא להם בתסלימהם אלגזיה ללדולה אלעליה. ולהד'א אלדעוא מא יקדרו יתגורו ענד קבילי ג'ירה והו אלד'י יסמוה גאר אלג'וא, מעני אד'א כאן אלגאר ג'אור עלי גארה פאלגאר אלת'אני יחכם עליה באלגמיל או באלצמיל ופי אכת'ר אלאחיאן יתכלפו לאלקתל ואלקתאל ג'יר אלכ'סאיר. הד'א שרע קבאיל אלימן. אמא יהוד אלמדיד פקד תשאורו באלשור אן יתכ'דו להם ראס מן אלבקר ויעקרוה באב בית ן מעצאר עסי יכ'שע קלבה מן אלקסוה אלתי חדת'ה' פיה ויתראגע מן כ'טאבה עליהם. וקד סמעו גואבה ללנקיב ן אבו לחום עאקל בלדה' מלח אלד'י ראגעה פי שאנהם פקאל וכיף אסו'ב להם אלגזיה וקד הם אג'ני מן קבאילנא, אלים תרא אלקבילי מעה בנדק בריאל וגנביה ברבע ריאל ואלמרה מן אליהוד פוקהא מן חליה' אלפצ'ה בכ'מסין ריאל. הד'א גואבה דליל עלי כ'ת'ר שפקתה לאלקבאיל אצחאבה לאן אלפקר פיהם קד אזתאד סבב וקופהם מן אלמג'אזי ואלטמע, כ'וף מן אלדולה אלעליה ועקאבהא. פאלבעץ' מן אליהוד יקולו תעאלו נרפע (62) משכאנא פי צנעא

אלי אלדולה אלעליה אלתי נסלם גזותנא אליהא והי תחכם עליה ותקנעה מן שגלתנא. ואלבעץ יקולו לא אן אדא אשתכינא בה פי חכומה׳ אלתרך סבבנא לאנפסנא מצאיב כתירה, סבב אן ן מעצאר יהרי אצחאבה עלינא ויתערצונא פי כל כטוה ולא לנא גהד נחתרז מנהם, ולכן יהדיהם אללה נחו אלצואב ללא יצלמונא. ואכר אמרהם אן אליהוד סארו אלי ענד אלנקיב ן עמה ואשכו עליה במכאטבתה להם פקאל לא תכאפו אמצו ואנא אגי אראגעה. פאקבל עלי ן עמה וקאל רחב בי עלי מא אטלב מנך אן כנת לי אך וצדיק. פקאל מרחבא בך יא אכי ומרחבא בוצולך עז אללה מרחבא במא תטלב מני מן דון אמר אליהוד, פקאל לה האשיך אן תקול כדא ואנא מא מקצדי אלא הדא אלאמר. ותעלם אנהם גיראננא טול אלזמאן והם תאגתנא לכל שי וכיף נתקל עליהם ואחנא והם פי הדא אלוקת תחת רכאב אלדולה אלעליה. פלולא ישרדו מן ענדנא לכאן אסתכפת בנא גמיע אלקבאיל ואיצא נקץ כתיר עלינא בתשרידהם מן אלבלאד. פקאל לה לא באס עליך יא ן עמי כלאמך צחיח, ולכן אנא קד אקסמת עליהם וכיף אתרך כלאמי וקד הם אגניא מן קבאילנא. פקאל לה וארא כאנו אגניא (63) דלך לפאידתנא ושהרה׳ קבילתנא, אלים תעלם אן אלנקיב נאגי ן אבו לחום כאן יאמר אליהוד גיראנה אן לא יאתון אלי ביתה למשאכאה או לגיר אלא וקד תכחלו ותדהנו ותמשקרו פי רוסהם ותלבסו אדאה׳ אלסבת ללא יצאלו לדיה והם מעזרין פיפצחוה וארא הם מתנומסין פיכון לה נאמוס ענד אלקבאיל. ואנת יא אכי מן חית וקד חלפת נחן נאכד מנהם סבעה ריאל לאגל כפארה׳ אלימין. הדא מא אתפק פי הדא אלתאריך.

ונרגע אלי גׄרצׄנא והו אלמחל אלדׄי קצדנאה מן אול כׄרוגנא מן צנעא פלים נגד פיה שי מן אלאתׄאראת אלחמיריה וקד אעלמונא אן פיה פי גוארהם כׄראיב מהולה. פמצׄית אלי כׄראבה והי פי קבלתהם ולם וגדת פיהא שי אלא כסרה מן אלפכׄאר מסתנכרה לי פחמלתהא אלי מעלמי לתכון לי אשארה מן אתׄאראת חמיר וקד אסתנכרתהא פי נפסי לסבב צנאעתהא אלקדימה פאסתגׄרבהא וחפצׄהא. ובעד סאלת אכׄותנא עלי אלמחלאת אלדׄי פיהן אלכתאיב פאכׄברונא בוגודהן פי אלגבל עלי טריק קריה׳ מלח ופי גוארהם והי קריה׳ אלסודה. ואיצׄא יקולון אן הנאך רגל יהודי שאיב עמרה מאה וארבעין סנה (64) אסמה מָרִי סעיד אלבארדה כל הדׄא ולים אכׄתלת קואה. פקצדת אלמסיר אלי תֹּם באמר מעלמי יזיד פוגדת אלרגל אלשאיב אלדׄי ידׄכרונה והו יקרֿי אלאולאד והו פי אלחקיקה מפתקר מן אלעלום. ופי הדׄה אלסן עאד לחיתה אכׄתׄרהא סודא ואטׄראסה באקיאת ונטׄרה עלי חאלה אלא קד נתרין עיונה קליל ואבטין מן אלחרכה ואמא סמאעה פקד הוא תֿקיל וגסמה לים מנהזל וצורתה קריבה מן טאלות. פבעד מא סלמת עליה בסלאם אלמשארקה אעני מטאולה׳ אלסלאם ואתֿנאה טלבת מנה אן יכׄברני במא קד תפרג פי זמאנה מן אלעגאיב אלגׄריבה ואלוקאיע אלמהילה. פקאל לים ענדי שי ממא תטלב ומא תכון אלעגאיב ומא גנם אלוקאיע. פקלת ומן מן אלכׄלפא אלדׄי פי אול זמאנך ומא אלגהאד מעאהם או עליהם מן גיראנך והם קבאיל נהם לכי אערף בדׄלך סנך ומא מן אלחרוב ואלפתן ואלשדה ואלרכׄא אלדׄי קד ערפת פי עמרך עסי יכון לי תעלים. פקאל נעם אני קד ערפת אלנקיב פלאן גד בני פלאן אלדׄי קד הם אליום אלכׄאמס גיל מן דׄריתה וכאן עריץׄ אלוגה קציר אלענק גׄליטׄ אלסאק סמיח אלבנאן וקד כאן

אלנקיב טעזאן חאסרא ומזאחמא לה פי אלניקבה. ובעד ופאתה גֹלב טעזאן אולארה ואכֹרגהם מן אלניקבה. ופי תלך (65) אלאיאם וקע חרב בין אלקבאיל לחתי קתל אלנקיב טעזאן ואסתקאם אלנקיב פלתאן ותבע כלאזמא אלנקיב טעזז ויומנא הדֹא דק נגחו גמיעהם לא פלאן ולא פלתאן לא טעזאן ולא טעזז אלא נאס לא אערפהם ולא אערף אבאתהם. ומן אלשדה ואלרכֹא פאלפקר ולאחצֹני מן צגֹרי ואלי יומנא הדֹא, ופי איאם אלקחט סלם אללה אלקבאיל גיראני והם יקותוני אנא ואהל ביתי. פקלת לה יא סידי מא לי חאגה פי כלאמך הדֹא, ומן חיתֹ ולים ענדך מן אעלאם דולה׳ צנעא ולא אכֹבאר אלדניא, פחדתֹני מן אחואל אליהוד מע גיראנך מא אלדֹי קד גרא מעהם פי אלאעצאר אלסאלפה או ממא יכֹברוך אלאואיל או ממא קד שפתה פי כתבהם מן אחאדיתֹ אלאזמאן או מא אלדֹי קד אתפק מעך. פקאל נעם אני אכֹברך במא גרא מעי וקת אתכֹדֹת לולדי עיצֹה זוגה מן בלאד כֹולאן. פקטעת עליה וקלת לא תחדתֹני לא מן עיצֹה ולא מן שודיה זוגתה, אחכי לי כיף שרע זואגתכם לחתי אערף מראגֹתכם.

פקאל אעלם אן ענד יהוד אלבואדי שרע ומראגֹה כֹלאף מא ענד יהוד אלמדן. והו אן חין יסירו יהוד אלבואדי יכֹטבו אלבנת יאכֹדֹו מעאהם כבש ללילה׳ אלכֹטבה חק אלעשא. ובעד מא יתעשו יפתחו אלבאב חק אלזואגה ויתשארטו כלין עלי מראגֹה׳ קריתה פי כֹוץֹ אלפלוס ואלתֹיאב אלדֹי יעטי אלמתזוג לאלולידה. ואכתֹר אלנאס אלדֹי פי הדֹה אלמחלאת ישרטו ג׳ כֹרק (66) לאלחריוה והן לבאס וענתרי ומקרמה ופלוס כלין עלי קדרה, וצונה לאם אלחריוה. וישרטו כם יגו רגאל מע אלחריו ללמלכה והו עקד אלנכאח, פאן

כאנו עשרה אלדׄי מע אלחריו פסארו מע אלחריוה עשרין כם מא גו רגאל מע אלחריו סארו מע אלחריוה מתׄני. וסאעה׳ מא יצאלו באלחריו פולתקפוהם וירחבו בהם ויסלמו עליהם. תׄם יעטוהם דהן סמן או סליט ויקבל צאחב אלבית ידהן ארגלהם מן פוק אלרכבה אלי קאעה׳ אלרגל אלואחד בעד אלואחד אלי אן יכמלהם תׄם יעטיהם אלמכחלה ליכתחלו באלכחל אלאצבהאני. תׄם יעטוהם אלקהוה ואלתתן. תׄם יקרבו להם אלעונה אמא עציד וסמן או כׄבז וסמן כפאתהם מן זיארה. ואדׄא סהי או נסי אחד מן אלדהן צארה׳ עליה חגה פיתחאכמו פי אלכׄטא ענד שיךׄ אלמחל פיוגבו עלי אלמכׄטי רצׄא לגׄרימה תׄור או כבש ידבחה ללמכׄטי עליה ולאצחאבה. והכׄדא עלי כל כׄטא יקע בינהם מן דהן או כחל או נוב או חתי אלקהוה אדׄא קל פיהא אלקשר פיתחאכמו עלי אלכׄטא ויסלם אלמכׄטי רצׄא ללאכׄר כל כׄטא עלי קדרה כבש או כבשין או תׄלאתׄה או ארבעה. ואדׄא אחד אכׄטא עלי צאחבה באלכלאם מתׄל שתם או גׄירה פכל כלמה להא קימה תׄור או תׄורין או כבש. וקד יגעלו בדל אלתׄור כבשין ואן הדׄ או מד (67) ידה עלי צאחבה מתׄל אן לטמה פקימה׳ אלמלטאם תׄור וריאל ואחד ואן תׄנא אלמלטאם או תׄלתׄה או אזיד פלא לאלמצׄרוב אלא כבש ואחד. ואן תקאצׄו באלצׄרב פיתׄמנו אלצׄרב וענד מן אלזאיד סלם ללאכׄר. ואן כאן סוא אללענה באללענה ואלצׄרבה באלצׄרבה ולם יזיד אחדהם עלי אלאכׄר פיעטון אלאתׄנין אלמתצׄארבין או אלמתשאתמין רצׄא ללסאחה אעני לאהל אלמחל, וכל שי עלי קדר אלכׄטא. ופי גלוס אהל אלחראוה פחאל מא יצאלו כל ואחד יגלס פי מרבׄע ואחד לא יתגׄיר אבדא טול מא הו גאלס צׄיף. ואן אחד דכׄל גלס פי מרבׄצה פדׄלך כׄטא וידי אלשרע. ופי חאל גלוסהם

אלג̇נא ואלנשיד אלצ̇יוף אקדם מן אלג̇יר פיג̇נו דול ואחד בעד ואחד ולא לאחד אעתראץ̇ לצאחב אלדול פי תד̇כיר או לחן או ג̇ירה. ואן אחד אעתרץ̇ פיחסל אלצאיבה והו אלרצ̇א ת̇ור או כבש. ובעד מא ימלכו יתעשו ויסמרו עלי אלטבל ואלרקץ̇. ת̇ם יחצ̇רו אדאה' אלחריוה ויכ̇תארו ארבעה עדול עדלין מן טרף אהל אלחריוה ועדלין מן טרף אהל אלחריו לית̇מנו אלאדאה פית̇מנו אלמ̇כחלה ולו הי מן ש̇באבה אעני מן אלחלאל בת̇מ̇ן ריאל, ואלמיל ולו הו מן כ̇שב בת̇מן ריאל, אלמשט אלד̇י תמשט בה שער ראסהא בת̇מן ריאל, וכל שי ית̇מנוה בת̇נא ען קימתה. ואד̇א שי פצ̇ה טיבה (68) או מג̇שושה אלוקיה בריאל, אלכ̇רז אלד̇י פי רקבתהא כיף מא יכונין כאנין כל מאה בראיל, חק אלאד̇אן ולו כאנין סלום מן חדיד בקימה ג̇אליה והו כרבע ריאל או נצף ריאל, פיג̇מלו אלפלוס ויסקטו מן אלג̇מלה ריאל ונצף ויסמא ג̇לפה' אלחריו אעני כסותה. והד̇א אלריאל ואלנצף מסתסן פי גמיע קטר אלימן יסקטוה מן אלג̇מלה, פיכתבו סנד דיואנה עלי אלחריו ללחריוה פי מא חצל להא מן מא אדכ̇לת אלי ענד זוגהא. ת̇ם יסירו באלחריוה אלי אלחריו ממשקרין, פפי חאל מא יצאלו אלג̇מיע אהל אלחריוה ואלחריו פירחבו בהם מן זאיד וידבחו להם באב אלבית ת̇ור או כבש. הד̇א חק אלרח̇אב פידכ̇לו באלטבל או אלדף ואלג̇נא פכלין יקעד פי מרבצ̇ה. ואלתדהין ואלתכחיל ואלדהן עאדה וסנה אן כל צ̇יף יצאל בית מצ̇יפה פתקדם חרמה מן חרים ד̇אלך אלבית פתדהנה ותמרכ̇ה מן פוק אלרכבה אלי קאעה' קדמה. ואלקהוה ואלתתן ואלעציד או אלכ̇בז ואלסמן חסב אלסנה. ופי אלעון אלת̇אניה יאכלו לחוח ומרק או עציד ומרק. ואמא אללחם פפי אכ̇ר אלעוונה יסתקים ואחד ויקסם לכל אחד אלי ידה ויסמא נוב. פאן נקץ נוב אחדהם או

סהא אלמנוּב או נסי פהדֹא כֹטא, ויחתכמו בעד אלעונה ויסלם אלמנוב רצֹא ללמנסי נצף כבש או כבש. ופי חאל סמרתהם פי אלליל עלי אלמרואם ואלגֹנא (69) כל אחד מן אלצֹיוף ירפד אלחריז בכם מא רגֹב מן אלפלוס או אלחנטה או מא אראד אן ירפד בה והדֹא חק לאזם עלי מן גא יסמר ולו מִן אלקבאיל וכדֹא אליהוד ענד אלקבאיל. קאל אלמצנף והכדֹא אלמעאמלה גאריה בינהם אלי הדֹא אלתאריךֹ, וכם אצף לך מן אלכֹטא ואלעדאל ואלצאיבה פי שרע אלקבילה וחכם אלטאגֹות.

ובעד הדֹא כלה אעדת עלי אלשאיב סֹאלי : ומא ענדך מן אכֹבאר אלאואיל ואחאדית כתבהם. קאל אני מא ערפת שי אלא גדי כאן יחכי לי אן אהלה אלדֹי כאנו סכון פי קריה' דרב אלחנשאת כאנו פי תֹרוה עטֹימה וכאן להם צֹיעאת כתֹירה יחרתֹון ויזרעון וירוּחון לאנפאסהם עלי מא תשהד בה בצאיר אלצֹיעאת אלקדימה אלמנתקלה אלאן באידי אלקבאיל, גֹיר צנאעתהם והו אלאת אלחרתֹ מן אלחדיד ואלחלי מן אלפצֹה ואלנחאס, ומעאמלה' גיראנהם אלקבאיל בתכֹריז אלגלוד פי גמיע חואיגהם ונגאראת אלכֹשב, ובאלאכתֹר צנאעה' אלפכֹאר אלדֹי תגד אליום מדֹאבל מחאריק אלפכֹאר פי אלקרב מן כֹראבה' אלדרב מתֹל אלגבאל, ואלקליל מנהם פי אלביע ואלשרא, ומן שהרתהם אכתֹר קבורהם באלמסאנד. פקלת לה ומא אלדֹי גרא מעהם לחתי כֹרבת קריתהם. פקאל נעם קד אחכו לה אן וקת מא אכֹרגו אליהוד מן נואחי (70) אלימן וטרדוהם אלי תהאמה' מוזע דֹהבו אכתֹרהם פי אלטריק ופי תהאמה ואלבאקיון אלדֹי רגעו מן תהאמה מא זאד סכנו פי קראהם אלא אלקבאיל והבו להם אראצֹי או אשתרו או אכרו

מנהם בקדר מא יעטרו להם דים. ואנא אלמתרבי פי מכאחתה' הדה אלאכבאר קד פי עלמי אלכפאיה מן מתפקאת טרד אליהוד וגלותהם פי סנה' ١٠٨٩ ופי דאך אלוקת כאנה' קריה' דרב אלחנשאת כראב אלי יומנא הדא. פסאלתה ענהא פקאל הי קריבה מנא ואנא ארסל מעך ואחד מן אלאולאד לידלך עליהא. פמצית אלי אלכראבה וזרתהא פוגדת מגנתהא פי עארצה' אלגבל ופיהא מסאנד כתירה יהודיה כמא וצפני. ואמא מן כתאיב חמיר פמא וגדת שי. ובעד רגועי אלי אלמדיד אלי מעלמי יזיד ואכברתה במא שוהד לי אסתגרב אלחדית ואעגבה. וקאל אנעטף פי אלחאל ואנסך לי מן אלמסאנד אן לי חאגה פיהן עלי שכל אלכט אלדי הו מוצוע פי אלחגאר ולא תגירה בכטך ולכן אריד מנך תמשי פי הדא אלחאל ולא יכון אלמסא אלא ההנה. ואנא למא ראית תשואקה לדלך הרב מני אלתעב ואנתנית וקבלת מנה ומא כאלפת פרכצת אלטריק ברגלי רכצא שדידא חתי וצלת אלכראבה קריב מן גרוב אלשמס וכאן בעד אלעצר וקת מא גרית מן קדאם מעלמי, פנסכת מא אתפק לי ורגעת אלי אלפראנסאוי פי סואד אלליל וסלמת אלנקול אליה בעד מא חאסבת לנפסי אגר ענדה גיר אלאגרה (71) פוק אלאגר אלדי סבק מעי פי רגועי אלי בלאד ארחב. ופי הדא אלוקת מא כאן קד ערפת אן מא כתב לי לא אגר ולא אגרה לא בד לסבב קל אלמדאד או אלביאץ. גיר הדה אלכתאיב אלעבראניה מא חצלנא פי אלמדיד שי.

ואמא אכותנא כתב דכרהם באלכיר פקד קותונא באלעיש קדר אלכפאיה לא עבת ולא קל סבב אן רזקהם בסעאדה' אלקבאיל אסהל קליל מן יהוד שראע חית ולם יכון להם שגל אלא חגאר

אלקץ יחרקוהא ויטחנוהא הם ונסואנהם ואולאדהם ומעאמלה׳ אלקבאיל לתכ̇ריז אלגלוד פלד̇לך אלפקר פיהם לאיח הם וג̇מיע אכ̇ואנהם יהוד בלאד ארחב אלד̇י מן זיאדה׳ אלפקר פיהם שפקו עליהם אלקבאיל ג̇יראנהם וחמלו גזיתהם פי הד̇א אלוקת לדולה אלעליה ויסלמוהא עליהם מן אכיאסהם. אמא הולא פמנהם מעאמלין ומנהם נגארין וחדאדין וציאג̇ין ומכ̇יטין ומנהם ביאעין משתריין ובעצ̇הם יסאפרו אלי אלמחלאת אלבן ליטלבו רזקהם וקליל מנהם להם ארץ̇ יפלחוהא. ואיצא ענדהם ואדי מא ינבת אלא שגר אלחוץ והו נוע מן שגר אלנכ̇ל פיקטעונה ויפסכ̇ונה וירחלו בה (72) באלג̇מאל אלי צנעא ליעמלוה מכאנס. ואמא נסואנהם ישתג̇לין פי אלעזף והו נוע מן אלחשיש ויסמונה אלחנדיד, ולא לה ורק והו דקיק אלסאק טולה אלי נחו ת̇לאת̇ כ̇טא יצנעין מנה אג̇טי ומנאסף ורבעאת וג̇יר ד̇לך והן אואני ינתפעו בהן אהל אלימן. ופי איאם אלשתי ירחלו ליחו̈תו מן אלכ̇ארד, והו נהר יכ̇רג מן בלאד ארחב ויסתקו בה אהל אלג̇וף. והולא אלד̇י יחותון ישתאטו להם צ̇פר מן צנעא יג̇לב מן בלאד אנם ויכתאל אג̇לא מן אלבר, והו חבוב מת̇ל חב אלניל יטחנוה ויכ̇לטונה עלי קליל מן דקיק אלשעיר ויכ̇צ̇בונה פי זק, והו מסב, ויג̇מס אלסבאח, והוא אלעואס, וימצ̇ר אלדקיק אלמכ̇צ̇וב פי אלחו̈ארה או ג̇יר פי בטן אלמא ונאם סבאחין מן כ̇ברתה קד הם מנתצ̇רין למא יצאלהם מן אלחות פי בעד אלף כ̇טוה או אזיד מן חית̇ טרח אלצ̇פר. פחאל מא תריחה אלחות או תאכל מנה תסכר ותצתרע כאן קד מאתת פאלמא יסוקהן פי בטון אלחיוראת חתי יכ̇רג בהן ויקד̇פהן פי אמאכן בעידה. ואצחאב אלסבאח אלד̇י צ̇רב באלצ̇פר אלמואצ̇בין ללחות אלמצתרע עלי וג̇ה אלמא למא

ירוהן מערשאת עלי בטונהן יקמסו אלי אלמא ויכ̇רגוהן. ואמא אלכבאר אלד̇י פיהן פינאלו מן צ̇רבהן עד̇אב שדיד וקד יבטלין (73) ויהרבין עליהם. ווזן אלכביר פיהן ת̇לאת̇ או ארבע אקק, ואלד̇כור מנהא יסמונהא אושאג. ובעד מא יכ̇רגו אלאמצאר מן בטונהן יסאפרו בהן אלי צנעא ליל ונהאר ללא יגיפין. וקבל מגי אלת̇רך יבתאעין מן יהוד צנעא לא ג̇יר. ופי בעץ̇ אלאחיאן יהפתו עליהם אלבדו פי אלכ̇ארד וינהבוהם אלחות. ואלאנהאר אלמשהורה לאלחות ת̇לאת̇ה, אלכ̇ארד ומנבעה בלאד ארחב, וסרדד ומנבעה בלאד אלחימה, ואלת̇אלת̇ אסמה אלנבעה ואצלה פי בלאד אלחדא. אמא חות אלכ̇ארד פהו אטיב ואלד̇ מא יכון מן סאיר חות אלעאלם ולים יגלב אלי צנעא באלאכת̇ר אלא אלכ̇ארדי פקט.

ואכ̇ותנא הולא מן חות̇ ואלפלום קליל ענדהם גמעו לנא צדקה ארבעה אקדאח מן אלד̇רה ושאטוהא וסלמו לנא ארבעה ריאל לתכון מעאונה לנא פי טריקנא. ואיצ̇א הם מן אלמואצ̇בין פי דרס אלכתב אלד̇ין יערפוהא לא ג̇יר. וקוה' אלחפץ̇ פי בעצ̇הם הם ויהוד מלח זוארה עלי סאיר יהוד אֶלימן, אן אחנא וגדנא פיהם מתג̇יבין יקרון מראצף אלאסבוע (סדר השבוע) מן ג̇יר כתאב ואיצ̇א פי סאיר אלכתב מתג̇יבין פצול או אבואב או נבד̇ מנהא ידרסונהא לאנפסהם פי קרא אלקבאיל גוראנהם ג̇יר אלצלואת ענד פראג̇הם מן אשג̇אלהם. ופי וקת̇ ספרהם ובאלגמלה אן עלמאהם מגתהדין אכת̇ר מן יהוד כ̇ולאן (74) וארחב וג̇ירהם פי קואעד אלשריעה ופרועהא עלי מא ערפוהם אבאתהם. ואד̇א חדת̇ להם פי אלשריעה אמר משכל או עסר עליהם שי או חצל נזאע בין בעצ̇הם בעץ̇ פי שי ארסלו באלמסאיל אלי צנעא וקנעו בגואב עלמאהא. ומן

אלמשדדין אלד׳י פיהם, והם אלד׳ין יתבעון כתב אלסמאעאת (ספרי הקבלה) והן כתב אלרמז ואללג׳ז, אקבלו במשכאהם אלי מעלמי יזיד ליקצ׳י בינהם הם ואכ׳ותהם אצחאב אלצ׳אהרה (בעלי הפשט) פי חכם מנע קציץ אלשער אלתי תבדיהן אלנסואן מן רוסהן עלי וגוההן לאלתזיין בהן מת׳ל נסא אלקבאיל. פאלמשדדין ידעו אן אלתזיין בהן חראם, ואיצ׳א כשף אלשער כ׳טא כביר כמא תבין להם מן כתאב אלמעלם אלמקדם (ספר הזהר הקדוש) אלד׳י דאפעו עליה אנה מן אלקדמא ונסבוה ללשיך׳ אלפאצ׳ל צאחב עצר אלמת׳אני אלסיד אלג׳ליל „אלסמועי ן׳ עג׳לאן" (ר׳ שמעון בן יוחאי) רצ׳י אללה ענה, ואצחאב אלצ׳אהרה יכאברו ויקולון אן סלף אבאונא שריעה ולא נג׳יר שי ממא ורת׳נאה מן אלאקדמון. וכאן פי מא סבק קד תנאזעו פי הד׳א אלאמר נזאע שדיד לחתי רפעו דעואהם אלי נקבא אלקבאיל גיראנהם ליחכמו בינהם. ואלנקבא סביל עאדתהם (75) מע גיראנהם צ׳בטו אלטרפין אלי צנעא ליקצ׳ו בינהם עלמא יהוד צנעא. וכאן אלחכם אן חית׳ וליס הד׳א אלאמר יהד קאעדה מן קואעד אלשריעה פלא מנע למן סולף ולא תרכ׳יץ למן שדד ד׳לך עלי נפסה. והד׳א אלנהי מטאבק לנהי ואחד מן אלכ׳לפא פי סנה׳ התר״ח לאלכ׳ליקה, והו אן אלכ׳ליפה אלנאצר כאן מן אלזהדא פמנע אלנאם מן אלג׳נא ואלרת׳א פי גמיע ביות אלפרח וג׳יר, מסלמין ויהוד, פבעד מא קת׳ל קדמו מד׳ב׳רה בעץ׳ אלנאם אלי אלכ׳ליפה אלד׳י קאם בעדה מא יכון מן מנע אלג׳נא, פכאן גואבה להם אן אלג׳נא חראם ומן ג׳נא לה ג׳נא. אמא מעלמי פקד תעגב עלי נזאעהם פי הד׳א אלאמר וקאל להם אני מא ארא תחרים או מנע להד׳א אלתזיין מן חית׳ ואלמת׳אני תקול יוצאה אשה בפאה נכרית. פשק גואבה עלי אלמשדדין ומצ׳ו והם יזאחמון. ונזאעהם

הדׄא קד אנתשר בין אכׄותנא אלדׄי פי גמיע תלך אלנואחי אלשרקיה פמנהם מן אמתנע, ומנהם מן בקא עלי חאלה, ומנהם מן אכׄפאהן ושבה בנבדׄה מן גלוד אלגׄנם או זגדתין יבדינהן מן רוסהן עלי אצדאעהן ללא יבתכׄסין, כׄצוצא אדׄא לם יכון להן שי מן אלחליה פהן יסתגׄנין בזינה׳ אלקצׄ. הדׄא נעׄת בעׄץ מן (76) אלאחואל אלמסתגדּה בין יהוד אלימן ואנא אופיהא פי צאפחה אכׄרי.

פרק ה קד דׄכרנא אן אלמכאן אלדׄי הםּינא אלוצול אליה והו אלמדיד לם וגדנא פיה שי מן מטלובנא. ולכן קלובנא קד צארה׳ מטמאנה במא וגדנא פי בלאד ארחב ובמא אכׄברונא בסאיר אלאמאכן אלמתשרקה להם. לדׄלך קצדנא אלרחיל אלי גהה׳ אלשרק ואכׄותנא תכלפו באלמסיר בנא אלי מלח עלי טריק נגד שיחאן והו אלגבל לים טריק אלסהל פוגדנא מא וגדנא, ובאלגמלה צאפחה, פי נגד שיחאן כתאבה ערביה וקליל עבראניה. ותחת דׄלך פי קלת אליהוד לם וגדנא שי. וקלת פי לגׄה׳ אלערב הוא מכאן מכרוה מסתספל כׄאלי בינאת אלגבאל. ומנה כׄרגנא פי צׄלמה עלי כׄראבה׳ שיחאן אלי קריה׳ מלח, ואלשמס להא פי כבד אלסמא. ולכן מע מרור אלזמאן קד אצדת גבאלהא וכׄמדת לכאמהא וקסת אבכׄאראתהא חתי תשבה לי כאני פי חוש מן אחואש צקר, וקד עאינת אלמסאכין מא להם פיה מקר, אכתׄר אלוטן גבאל וסהול ועקר, יכׄטפון אלמעאש כׄטפא, ואלכׄלף יתאבע אלארץׄ עטפא, אלאמטאר תמתנע מנהם מנעא, ואלסׄכאן ילתוו באלפקר גמעא, אלקבאיל תשרד מן אלבלאד (77) אצלא, ותתגׄרב מע ביותהא ודואבהא חמלא, פי מגׄרב אלימן ונואחיהא, ואיצׄא מצׄאיא יסמונהא. חתי ינזל פי ארצׄהם גׄותׄא כׄצבא, וירגעון וקד סמונהם כסבא. יחרתׄון ויתרעוון כאלאגׄניא

פי אלקרא. וקראיב וקד הם מן אלפקרא. סלף אעמארהם נכידא, ויעודון לאלכסב תעוידא, לא בד אנהם מן אלבחאר בעידא, וצעוד אבֿכרה׳ אלמא להם שדידא. חתי צארה׳ אלבלאד כֿאויא וכֿאליא. ומן גוארהא ואדי סבא פהי עאליא. מן אל חאם קד תמכנו פיהא תמכינא, ואולאד קחטאן קד תחצנו פיהא תחצינא, בנו פיהא אלמדן ואלקצורא, וכאנה׳ אלקבאיל פיהא מנצורא, אלאשעֿב ואלמואיל קד סדדוהא, ואלאסדאד באלצֿלור קד שדדוהא. אכֿרגו אלמעאדן מן אצדאפהא, ואלאסרב מע אלורק מן אלמדנֿאת כאן אצראפהא. צארה׳ כאלגנאן באנהארהא, ומן כֿצבהא אשגארהא תנתֿר אתֿמארהא, חתי אסתופת למעת נהארהא, וגאת אלעגם לתטפי סראגהא, קד סבקהם אברהה אלנגאשי, עאתֿ ולאתֿ ואהלך אלנאם כאלמואשי, הו דֿאך אלרגל אלחבשי, דֿי בנא בצנעא שבה מקדסי, ורצעה באלאחגאר אלמלונה (78) באלמאס ואליאקות ואלזמרגדי, וקד וצֿע פיה אלסנחאני (אלכנאני) אלקדֿארה מן גֿיר תמאדי. פי קראיב תגֿירת אחואל אלכנים, חתי מא זאד פי חצן אלכֿתב והו חצן נהם אנים. רבנא ירד מרדודה עלי הדֿה אלבלאד אלדֿי תחזן פאדֿ אלעאברין, ותחרק קלוב אלנאצֿרין, והו אלרחמן אלרחים ישפק עלי מן כאן פיהא אלאן סאכנין, אמין.

הדֿה לואיח בלאד נהם מע גוארהא קד אטלעתהא בעד כֿרוגנא מן קלֿת אליהודי חתי אוצלו בנא אלי מלח וקד אדכֿלונא מן אלחוש אלי אספל בית אלמעלם חק אכֿואננא. ובעד מא רדו אלבאב, דבינא תמעסאם פי סקיף מצלם כסואד אלליל חתי טלענא אלי דימה׳ אלבית וקד אנתפענא פי וסט אלנהאר בצֿו וקוד אלנאר חק אלגֿדא. פוקפנא תֿם קליל ועגאג אלדכֿאן הוֿג

סילאן אנפי וקד שנת דמועי. פקלת פי נפסי וכיף אלסכון פי הדֹא אלמכאן וכם דֹנובי לחתי אסתוגב הדֹא אלעדֹאב, ולכן אצברי יא נפסי אן אללה יחב אלצאברין. פבינמא אנא אמסח וגהי מן אלערק ואלדמוע וגֹיר ואיצֹא אלעאקל אלמעלם צאחב אלבית יחיא ן̇ סעיד קד אקבל. פמן וקת מא שאף אלחָכָם מעלמי, תכבّר עליה זגוהנא וסלם עלינא באליד (79) ואלמעאנקה כסביל אלמשארקה וקד אלזם חרמתה בפתח אלסّוה אלתי פי סקף אלדימה פהדֹא מראדנא לאגל יכֹף מננא אלדכֹאן. פבינמא יבהל בנא וקד סבק יטלע פי אלסלאם אלי אלסّוה והו יסתדעינא מעה פהמית אלגלוס עלי סטח אלדימה כֹוף מן חר אלשמס ומן עגאג אלדכֹאן, ולכן אלגֹריב מא יקדר יכֹאלף כלאם אלמרחב. פתבענאה אלי אלסטח ואיצֹא קד רחב בנא אלי כֹלותה, ומן אותאד אלכֹלוה אנזל אלכסאט ופרשה לנא מעטף ואחצֹר לנא אלתתן ואלקהוה וצרנא מנבסטין. ופי אלחאל דֹבח כבשא לאגלנא לחתי הרב מננא אלתעב וסאלנאה מן מקצודנא ואכֹברנא כמא פי עלמה מן אלמחלאת. ויום תֹאני בעד מא זודונא באלסמן ואלהריש אגר לי יהודי וסרת מעה אלי בעץֹ אלאמאכן פוגדת פי ברّאן שעב ופיה קליל מן אלכתאיב מכתוב פי ערץֹ אלגבל בצבאג אחמר. ואלקבאיל יזעמון בכלאם פארג יקולון אנה ליום בצבאג אלא דם גאריה עדֹרא. וזאד שפת פי ברّאן מכאן ונאם חלאל פיה והו מבני פי בטן אלארץֹ באלחגאר אלחמיריה, והי כבאר ומנחותה כאלצאבון. ואיצֹא סרת אלי נואחי מסוّרה ווצלת אלי כֹראבה מהילה והי מן כֹראיב אלערב ועלי רגועי שפת כם סטר עלי קצֹאץֹ פי ואחד סד בין אלגבאל וקד אנהדמת חגארה. ורגעת אלי מעלמי (80) ואכֹברתה במא ראית פקאל לי אן אלמכאן אלדֹי נצֹרתה פי בטן אלארץֹ הו מן קבור אלאקדמון.

קאל אלמרתחל ומא זאד ד'כרת מעא טול אלמדה מא אלד'י חצלתה פי מלח ג'יר מא אסתכ'רגתה פי טלועי אלג'בל עלי טריק כ'ראבה' שיחאן אלי חצן אלכתב והו חצן מרתפע פי בלאד נהם והו כ'ארב ולים פיה סכון, ויקולון אכ'ותנא אן פי תלך אלטריק חג'אר כת'ירה מרמיה ופיהא כתאיב עג'מיה ועבראניה ואנא וג'דת מנהא ולים הי מן אלחג'אר אלמנחותה חק אלבנא. ודלך דליל עלי כת'ר אלנאס אלמאצ'יין ותשיידהם פי הד'א אלמכאן חית' והו ואסט בין צרואחין צרואח בני ג'בר וצרואח ארחב. ופי ג'אנב הד'א אלחצן ממא ולי אלמדיד לקית רסם אנסאן ועליה מכתוב והו מתקלד אלסלאח אלקום עלי ג'נבה ואלסביכי עלי מת'נאתה סביל עאדה' אלערב. ועאד אליום פי זינה' מלבוסה בדו קבאיל יאם. פנקלתהא ואנא פי כ'טר עט'ים סבב אנה פי ראס שנד'בה' אלג'בל מן אלקפא ותחתה חיד מסלוך' מהול לא יכאד אנט'ר אלנאס אלד'י פי אלואדי תחת אלא מת'ל אלד'באב מן ג'ור אלארתפאע פכאן אלתוי ואמסך בידי אלאוצ'אר וארג'לי פי (81) אחקאף אלג'בל ואנא מתעלק בין אלסמא ואלארץ' מת'ל אלחנש חתי ארסם פי חואסי בעץ' מן צורה' אלכתבה וארג'ע אנקלהא באלקלם ואעוד כד'לך חתי אכמלתהא בעד תעב שדיד. ולולא קד כאן ערפני מעלמי צורה' הד'א אלכ'ט אלחמירי לכאן קריתה ונסכ'תה ומא זאד נאלני הד'א אלעד'אב ולכן קד ארכנני קבל כ'רוג'נא מן צנעא אנה יעלמני בעד אלרג'וע בעד מא נכ'לץ' שג'לנא. ולד'לך כאן לי רג'בה ונשט ולו אעסר מן הד'א לאג'ל אלעלם ואלאג'רה. ופי אכ'ר אלנהאר רג'עת אלי מעלמי וסלמת לה אלנקל ואכ'ברתה במא וג'דת והו סביל עאדתה ינקל אלכלאם בקלמה עלי קטף ליס בדפתר. הד'א מא וג'דנא מן אלכתאיב פי הד'א אלמחל. אמא תכ'ציץ אלג'באל ואלודיאן

זאלסואיל ואלכ̇ראיב ואלקרא וסכאנהא פקד תכ̇צץ מעלמי במערפה׳ אליהוד אלד̇ין יסאלהם ענהא. והם מת̇ל חאלהם ואדי יטלע פי כלאמהם וגבל יסיר, מא פיה ענדהם נקץ ולא גג̇ראפיא לחתי יערפו ויעקלו כלאמה, בל פי עלמהם אלדפאין פי כל מכאן ובאלאכת̇ר פי אלכ̇ראיב. ופי צ̇נהם אן מא יסאלהם אלא עלי שאנהא. ופי עקידה אלעואם אן בעץ̇ אלאוקאת אלגן יכ̇רגו אלדפינה ויצ̇חוהא מן אלנראוה או לשי יערפו בה הם או ליג̇אירוהם בהא לסבב תמנ̇אהם להא (82) ונאדר מן ילפא בקבצ̇ה מנהא לא ג̇יר. הד̇א קול אלמתמניין ליכונו אג̇ניא, ואסם גן פי לג̇ה׳ אלימן יםכן אנהא מאכ̇ודה מן אסם גינא והו מע אן צורהם זריה מנהם סמו אלמעארצ̇ין לכ̇יאלהם גן.

אמא מעלמי פקאל אן מראדה יכ̇רג מן אלבית לינט̇ר בעץ̇ אחואל אלנאס. פכ̇רגנא ואתפקנא מעא ואחד קרוי פדכ̇ל עלי מעלמי בכלאם לין חתי אן מעלמי תכלף אן יכתב לה לפט̇תין באלקלם אלערבי. פתעגב אלקרוי זיאדה וקאל וכיף יהודי קדסי יכ̇ט כ̇ט אלאסלאם וזאד פי מדחה, ובעד שאע אלכ̇בר אן הד̇א לים קדסי אלא מלך מן אלסמא והו אן מע אכ̇תלאף היאתה ולונה מן אהל אלבלאד קאלו מלך. והד̇א אלקרוי הו מן אלד̇י יסמונהם קראר, ואלפרד מנהם יסמונה קרוי, יםכן מן מקרוי, והם קבאיל מערופין פי משארק צנעא ולא להם נסבה מת̇ל אלקבאיל אכ̇ואנהם ויסמונהם אליהוד חָם אלמעני אנהם קבאיל מן חאם ן̇ נות, והם מסתכ̇פין ענד גיראנהם ולו הם מסלמין ולא ינאסבוהם ולא ילקו פי מלאקיהם ולא ידכ̇לו פי מחארבהם ולא יקדרו יסכנו פי מסאכן אלא אד̇א כאנו מתגורין מת̇ל אליהוד. והם מת̇ל אלממאליך (83) ואליהוד אעז מנהם ענד אלקבאיל. והולא אלנאס אלמסמאיין

קראר הם גֿיר אלנאס אלמסמאיין הֻגר לאן אלמהגֿר לה מיזה ונאמוס ענד אלקבאיל ויתכֿרו מנהם קצֿאה ליחכמו בינהם וינאסבוהם. והם אלנאס אלדֿי יאתון ויסכנו פי אלבלאד ויתמלכו פיהא. פאן לם ירגֿבו לידכֿלו מדאכֿיל אלקבאיל לחרב או למגֿאזי או לצֿאיבה ממא יצוּבוה אלקבאיל פלהם דֿלך. ויסמונהם הגר ולא לאחד יעתרצֿהם אבדא ואדֿא אחד אעתרצֿהם בכֿטא או בנהב או קתל או גֿיר פאן אלקבאיל כלהא תקום ותתֿור עלי חגתהם כמא יתֿור אלגֿאר עלי גארה.

והדֿא תעביר מא אתפק פי הדֿא אלאואן. והו אן ואחד קבילי מן נהם וזוגתה מן אלהגר פעזם הו וזוגתה ליתגֿרבו פי בלאד חצֿור, והי גֿרבי מן צנעא בנצף יום, פקתל ומא יערף מן קאתלה פרגעת אלחרמה אלי בלאדהא וקד שאע אלכֿבר אן אלחרמה כֿאנה' זוגהא וסאעדה' רגל מן אהאלי בלאד חצֿור ובסבבהא קתל אלנהמי זוגהא. ובעד מא עלמו קבאיל נהם בדֿלך תואעדו ללגמע לינטֿרו כיף ידברו אמרהם פי שאן מקתולהם. פלמא אלתקו גמיעהם פי סוק אלאחד וחלּקו מביל עאדה' (84) אלקבאיל וברזו אלי אלוסט עֻקּאלהם, פאבתדא כבירהם וקאל אסמעו כֿיר מן אללה. קאלו כֿיר. פאנתדא באועאץ ואשעאר כפאיה לחתי ידֿהן עקולהם מן אלגֿפלה ויחרך בכלאמה קלובהם מן אלמראכֿאה. ובעד קאל תעלמו עליכם יא קבאיל נהם אן אלנאס אלדֿין לא להם נסב ולא שהרה ולא גהד פי שי קד אסתהזו ואסתכֿפּו ואסתצֿעפו קבילתנא ואלחמד ללה לים אחנא מסתהזאין ומסתצֿעפין ולנא גהד בעון אללה לקלע אלגבאל וגֿירהא. ומא אכפאהם דֿלך אלא זאד תגאסרו אהל חצֿור לאלעיב וקתלו מנא פקד עוּבונא מן גֿיר חגה ולא דעוא ולא טלב עלי אלמקתול ולא עלינא ארצֿא אליום תעלמון

יא קבאילנא אן פי הדֿא אלוקת אלנסא כלהא זאניאת מן דון אמֿי ואכֿתי, ואלבנאדק כלהא תפצֿפֿץֿ מן דון בנדקי, ומא אנא עארף הל צדק הל כדֿב (ומעני אלנקיב אלמנתדי פי אלקול תוהמת חרמה׳ אלמקתול). ובעד מא וקף מן כֿטאבה להם קליל רד עליה נקיב אכֿר, והו מן קרבא אלחרמה, פקאל עוך אללה ועז נצבך, כלאמך צואב ולכן נחצֿר זוגה׳ אלמקתול ונתחקק מנהא, פאן כאנה׳ הי אלסבב פקתלנאהא ואכֿדנא מן אהלהא אלהֿגר מא יוגבה אלשרע ולנא גֿרמאנא אהל חצור אלדֿי עאבו פי אכֿונא והו מסכין יתגֿרב בינהם, ואן לם (85) יתֿבת אלוהם עלי אלחרמה פאעטינאהא מא תסתחקה מן אלשרע מן דיה׳ זוגהא אלמקתול. פלמא סמעו אלקבאיל כלאמה הדֿא קאלו כלהם צואב פארסלו נפרין מן אלעקאל לידעוהא ולידארוהא ללא תהרב או תמנע חצֿורהא בין אלנאס. פמצֿו ודעוהא באלחילה חתי וצלת קריב אלמלקא פסאלתהם מא אלדֿי מעא אלנאס פי הדֿא אלמלקא אלכביר פקאלו להא לא תכֿאפי לא בד אנה סבב אלמקתול זוגך. פלמא שאפו חאלהא קד תגֿיר אשארו עליהא אן תתנגֿא ותתגור בקבילה׳ בני סמח, והם אשד באס מן אצחאבהם. פסמעת ומא כֿאלפת, ונטֿת אלי בין אלקום אלי תלך אלקבילה ועתקרת בין ארגלהם וקאלת גאר אללה וגארכם נגֿוני מן אלמות, עקירה׳ אללה ועקירתכם, עגית מן חית עגיתם, ואהלי מן הגר קבאיל נהם. פקאלו להא אשתדי תֿם אשתדי, עליתי יא דֿא אלשופה, ולו קד עליך מא עליך, קתל או דין או מא יכון כאן, לקד נגיתי. ופי אלחאל אסרעו בקיאמהם מן אלגלוס עלי ארגלהם ואלעקו בנאדקהם ואראדו אלפתנה. ואנתדא כבירהם באעלא צותה וקאל אסמעו יא מן חצֿר אן קבילה׳ בני סמח תקול לכם, אן נחן חצֿרנא פי הדֿא אלמלקא לאגל דעואנא עלי גוארנא

בני גבר פי שאן (86) אלמג̇אזי אלד̇י בינ̇נא ובינהם ואלאן וקענא פי הד̇א אלאמר והו אמר אלשופה הד̇ה פתרכנא דעואנא ונחן אלאן נסתקים פי גנאבהא ונבד̇ל אמואלנא ואנפסנא למן אדעאהא וכ̇אצמהא ונטלב אלסנ̈ה מן אהל אלמקתול. פלמא אדרכו אלנקבא ת̇ור אלפתנה פרפע כבירהם צותה וקאל אסמעו יא מן חצ̇ר אני אקול לכם חכמנא קד מיזנא אצחאבנא הולא אלתי תגורתהם אלחרמה עלי שרע אלקבאיל ואלמחאכאה קד וקעת מעאהא סוא חק או ג̇וא, ואהלהא ה̇גר ענדנא, ואיצ̇א אנא מנאסב להא ואלשרע מן יבטלה פקד וגבת דיה׳ אלמקתול עלי אבו אלחרמה והי תנגב ותסלם מן כל דעוא, ולנא דעואנא אלקצאץ ואלדיאת מן קבאיל חצ̇ור אלד̇ין עאבו פינא וקתלו צאחבנא והו מתג̇רב פי בלאדהם. הד̇א מא צובתה ואלראי לכם יא הולא אלקבאיל. פאגאבו אלגמיע וקאלו: קאלהא (מעני צואב), פבעד מא צובו הד̇א אלחכם קאל תסלים אלדיה בעד עשרין נהאר, ואבתדה בחצ̇רה׳ אלנאס וטרח בנדקה ועדתהא למעאונה׳ אבו אלחרמה אלד̇י וגבת עליה אלדיה לורת̇א אלמקתול ואלגנביה וחליתהא וסיפה ומא עליה מן אלחליה וחצאנה בשראדה, וקאל ענדי מן אלחב אקראח כד̇א כד̇א ומן אלסמן כד̇א כד̇א ומן אלבקר כד̇א כד̇א (87) וכ̇ן אלדראהם כד̇י כד̇י. ובעד מא אנצרף גמע אלקבאיל מן אלמלקא, אסתאק אלי בית אבו אלחרמה אלה̇גרי למעאונה׳ דין אלדיה מן אצד̇קאה ומן אצדקא צ̇דקאה ומן מעאריפה ומן מעאריף מעאריפה מן אלדראהם ואלחב ואלמואשי ואלסלאח וכל מא יכון, ויסמ̈ו ד̇לך קטע דיה. ויום אלועד חצ̇רו אלי אלסוק בעץ̇ נקבאהם לתסלים אלדיה וגאת אלעדול לאגל ת̇מן אלאשיא. והד̇ה עאדה׳ אלקבאיל פי תסלים אלדיה אן אלחאגה אלתי תסוא ריאל יגעלוהא

בארבעה ריאל או בתֹמאניה ריאל וחתי אלצמיל אלדֹי מן עוד והו דון מן אלסלאת פיתֹמנוה ואחד ריאל. ואלנאס ימתֹלו פי מדאכֹלתהם לבעצֹהם בעץֹ לא תקטע לי קטע דיה. ואמא גֹרמאהם אהל חצור פאלי יומנא הדֹא והם יתטארדו הם ואיאהם וקד אכֹדֹו מנהם אלדיה ועאד דעוא אלמקתול באקי. ואלדיה ענד אהל אלימן קדרהא סבע מאה וסבעין ריאל. ואמא אליהודי פדיתה פי חֻכם אלקבאיל באלמרבוע, ודֹלך תֹלאתֹה אלאף ותֹמאניין ריאל, ואלאקדאם אלי אליהודי ולו בנתף שערה מן זנֹארה עקאבה שדיד פי חכם אלקבאיל, מא לא יחכמו בהדֹא ללגֹיר. וסבב דֹלך ימכן אן חית כאנה' אליהוד פי אלזמאן אלאול רֻוסא ונקבא פי אלימן פמן (88) תגאסר בקתל אחדהם לזמה אלדיה מרבועא ומן אקדם אלי אליהודי ולו באיסר שי לזמה אלעקאב אלשדיד לכונהם פי דרגה' דולה' אלימן, פלמא אסתצֹעפוהם באכֹתלאף אלזמאן, סֻנה' אלשרע באקיה עלי חכמהא. או ימכן אנהא שרוט ואקעה בין אליהוד וקבאיל אלימן ומסתעמלה אלי הדֹא אלזמן. והאנא אשרח קצה מוחשה אלואקעה פי הדֹא אלאואן והו.

אן ואחד יהודי מן מלח ואסמה יוסף שֻכר והו מן גיראן בית אבו לחום אלדֹי הם אעזֹ קבאיל נהם פפי ואחד יום סאר הדֹא אליהודי ירקֹע ענד עֻמלתה קבאיל מרהבה סביל עאדתה באב בית קבילי צאחבה. פאקבל עליה ואחד קבילי מכֹתל פי עקלה וצֹרבה בשרכֹה מן אלחטב פי ראסה והו פי סהוה חתי פרטש דמאגֹה ומאת אליהודי מן סאעתה בדעוא אלקאתל אן אליהודי אסחרה. פצֹרב אלצות באעלאה: עיב יא עיבה, מן כל מן חצֹר מן אלקבאיל נסואן ואולאד ורגאל כסביל עאדתהם

ענד אלפתן ואלקתל דלך אלצות יציח לאגל חצ̇רה׳ אלנאס. פגרי צות אלבלא מן כל קריה מן בלאד נהם חתי אנתמעו פי דלך (89) אליום מן אצחאב בית אבו לחום גאר אליהודי קדר אלפין רגל חאמלין אלסלאח ומת̇להם פי אלעדד קד חצ̇רו מע ן מעצאר ראעי אלקאתל אלמרהבי פכאנה׳ אלקבאיל קריבה׳ אלפתנה בעצ̇הם בעץ̇ סבב אליהודי אלמקתול, פקֻדֻמת אלהגר והם קצ̇אתהם לתתערץ̇ ותטפי נאר אלחרב. פקאל ן אבו לחום אן כאן נעדל ונטרח אלבנאדק פי אלשרע פלא באס, מא לם פמא אנתזענא מן פוק אלמקתול גארי אלא וקד אשעלנא נאר אלחרב ולו הלכנא גמיעא. פתסלמת אלבנאדק אלי יד אלקצ̇אה ופעלו בינהם ועד לחתי יתחאכמו. פארעא אבן מעצאר אן אלקאתל צאחבה מגנון וחית̇ והו מגנון יסלם דיה׳ אליהודי. קאל ן לחום לי פי דלך קול נקבא קבאיל בכיל וקבאיל חאשד וקבאיל ארחב וקבאיל כ̇ולאן וזאדו מיעאד ת̇אני חתי וצלו הולא אלנקבא. וכאן אלחכם אן ן מעצאר יסלם ארבע דיאת והי ٣٠٨٠ ריאל ויחמלו איצ̇א גמיע אלמכ̇אסיר והי גמהור כביר. ולו לם יכון אלקאתל מגנון לכאן חכמו באלקצאץ̇ ואלדיאת לאגל אליהודי אלמקתול. ובעד מא קבץ̇ ן אבו לחום אלארבע אלדיאת סלם לורת̇ה׳ אלמקתול ת̇נתין דיאת ות̇נתין לה. הד̇א מא קצ̇י פי קריה׳ מלח דאם אללה כ̇ירהם וחפץ̇ ארואחהם אמין. (90) וזאד שפת פי מלח רגל שאיב אסמה שכר אלמסורי והו מן אהאלי צנעא פסאלתה מא סבב סכונה פי מלח פקאל אנה הרב פי איאם אלכ̇ליפה מחמד ן יחיא וסבב דלך אנה וקע עליה מן אלעאמל חק אלכ̇ליפה כ̇טאב עסר בעד מא תכלף אכ̇וה סלימאן אלמסורי אן יאכ̇ד̇ בידה אלמום חק אלחראף ורבח בהא נפסה. הד̇א גואבה. ואנת יא עזיז יא קארי כתאבי הד̇א אן כנת שבק לאלתטלּע עלי אלוקאיע

פדׂלך מראדי לאבין לך בעץׂ אחואל צנעא אלימן פי מא סבק, מא לם פתרכת אלסוק אלדׂי מא לך חאגה פיה ורחלת אלי אי סוק שית.

והדׂי משר כלאם אליהודי סלימאן אלמסורי אלמדׂכור אלדׂי דׂבח נפסה, והו בעד אן אעתקדו באלשור עסכר אלעהד חק אלכׂליפה עלי ן׳ אלמהדי עבדאללה פי סנה׳ ١٢٥١ אן יקפזו עליה אלי דארה וירבטוה וינהבו מא אלדׂי יגדו פי דאר אלממלכה ופי כׂזאינהא ומעא גואדתה וגׂפלתה בלהותה וקע מא תשאורו בה פלדׂלך זאד אלנגאח פי דולה׳ אלימן ואלשיאטין אסתכׂפו באמר אלדולה חתי מא זאד בקא להם (91) אמר גאזם עלי אלחקוק אלדׂי ידפעון אלנאס ולא כׂזנה חתי צׂעפה׳ גדא ותגׂלבת אלקבאיל. ופי דׂאלך אלוקת ואחד רגל מן בני אלדולה ואסמה מחמד ן׳ יחיא אלמדׂכור פוק פמן חרפה׳ אהלה תרבא ענד נאס גׂיר אהלה חתי צאר בליגׂ פי אחאדיתׂ אלנאס. ומן עאדה׳ כל פרד מן עיאלה׳ אלדול אנה ירא פי מנאמה אן קד הו כׂליפה ואלנאס כלהא עבידא לה פהדׂא אלבליגׂ זאד נבהוה פי אחלאמה אן לא יתם לה אמרה אלא בדכׂולה אלי מצר ליתעאון בדולה׳ מצר וכאן כדׂלך: פבעץׂ בשואת מצר עאונוה בקליל מן אלמאל פרגע אלי אלימן ואדעא אלכׂלאפה עלי טריקה פי רומה׳ וצאב במעאונה אלשריף חמוד צאחב תהאמה. וזאד עאונה יחיא ן׳ אלמנתצר שיךׂ בלאד רימה פדכׂל צנעא וקד באיעה עלי ן׳ אלמהדי אלדׂי כאן כׂליפה פתׂבה׳ לה אלרויא ותמת לה סעאדה׳ אלמלוך אלדׂי קד תמנאהא וגלס עלי כרסי ממלכה׳ אלימן פי סנה׳ ١٢٦١. פאראד אן יצלח אחואל אלרעיה וירפע ענהם אלמצׂאלם פאמר בבנא סכאן מן אלכׂשב ונצבה פי אלמידאן תחת דארה וסמאה אלתומה לאגל יכון קריבא פיה

ללמצלום פפרחו אלנאס וקאלו מתל הדא לטיף וחסין אלחאל מא
קד קאם לנא כליפה. ולכן מא (92) זאד בקא מדכול ללכלפא
מן חקוק אלזכאה ואלעשור וגיר אלדי כאן ידפעונהא לדולה׳ אלימן
סבב אן אלקבאיל קד תגאסרו ואכדו אכתר אלבלאד אלתי כאנה
תדפע להם ואיצא בית אלמאל קד׳ נגח ומא בקא לה מן כזנה׳
אלדולה אלסאבקה אלא כזאנה׳ אלמות, והי אלבארות ואלכברית,
פאכרגהא ופרקהא עלי אליהוד והם ידפעו לה אלקימה אלואפיה
זמן חית ואליהוד מא יקאתלו ולא יחתאגוה באעוה בארכץ סער.
וקד נצב לה רגלין מן דואר מצר אלדין הם מכתברין ליתחגגו
אלנאס לאגל יאכדו לה מנהם מצאריף במא יקום בה אלחאל
אסם אלואחד מחאפץ ואלתאני אבו זיד פאול אמרהם אלתוו
באלחגג עלי אגניא צנעא אלמסלמין ותגארהא. ואהאלי צנעא
למא ערפו דלך פאעתקדו באלשור אן יהגמו עלי אלעואמל
אלמדכורין ויקתלוהם פאגתמעו מן אלביות ואלאסואק וסארו
ללפתנה חתי אנה חצר מן יחב אלצלח ואצלח בינהם אן לא
יחאגגוהם ולא יאכדו מנהם שי וכאן כדלך. פמא זאד בקא
מעאהם עלי מן ילתוו אלא אליהוד. פאול אמר וקע מעא ואחד
יהודי אסמה אבראהים אלעמראני כאן מעה דלה מן אלנחאס
ממלוה ריאלאת וקד כאן (93) דפנהא וכבאהא פמא פקדהא אלא
וקד סרקהא ואחד יהודי כאן ענדה כדאם חתי וצלו ברעאויהם
אלי אלעאמל פחבס גמיעהם אלמדעי ואלמדעא עליה ואכד
מנהם מתל דלך אלפלוס באלחגג קדר תלאת מראת. ובעד קאל
פי נפסה כלהא אליהוד ענדהם פלוס ארואח, לים דלאל, ואלדלה
דליל, פלם יזאל יעאמל אליהוד באלחגג ויאכד מא באידיהם.

ופי אלדול אלסאבקה לאהל אלימן כאן אלמעאש בצ̇ריבה׳ סכ̇ה׳ אלדול ליהוד וכאן יתסבבו מנהא נאס כת̇יר ג̇יר אלציארפה חתי אכתסבו בעצ̇הם אלאמואל ואלחלי. והד̇א צפה׳ שג̇להא: קדר עשרה רגאל יד̇ובו תעדול אלפצ̇ה באלנחאס ויסכבונה פי אלרמל אלמצטנע לד̇לך ויכ̇רגונה מן אלרמל וקד הו גראיד דקאק אלואחדה מנהן קדר עשרין דרהם, יאכ̇ד̇הן אלמאמור ויעטיהן ללנאס אלד̇י יפרצוהן והם קדר כ̇מסין נפר ויסמו אלמכאן אלמפראצה. פירגעוהן אלי אלמאמור וקד סמוהן פול והו ירדהן אלי נאס אכ̇רין והם קדר מאה׳ נפר פירכמוהן ויסמוהן דכמה. ויצ̇רבוהן ויסמו צ̇רוב ויוטוהן ויקולו וטא ויסמו הד̇א אלמכאן מצ̇ראבה. פיסוקו אלוטא אלי אלמאמור וקטעתהן מסתויה מא תפתתח חבה עלי חבה ואלמאמור יעטיהן אלי מכאן אכ̇ר ליגלוהא (94) ויסמונה אלמגלא. ובעד ירסל בהן אלמאמור אלי אלסכה והוא מכאן עליה אלחרס אזיד מן ג̇ירה וקאצ̇י מן טרף אלכ̇ליפה קאעד פיה ואלד̇ין ישתג̇לו פיה קדר ארבעין נפר ולא אחד ידכ̇ל אלי ענדהם ולא יכ̇רג מת̇ל סאיר אכ̇ואנהם אלד̇י ישתג̇לו פי תלך אלדאר. והולאי קד להם אלה מן אלחדיד מכתובה אסם אלכ̇ולפה ואלמדינה ויסמונהן ראס וספאל פכל את̇נין ואחד ימסך אלראס וילקׄם ואלת̇אני יצ̇רב באלמטרקה חתי יכמל שג̇ל אלצ̇ריבה פיכ̇רגהא אלמאמור. בעד יסתרצ̇יהא אלקאצ̇י וקד סמוהא אלשג̇לה פיעטיהא אלציארפה והם יצרפוהא בין אלנאס ויסמונהא צרף.

פכאן פי ד̇לך אלוקת אלמאמור עלי צ̇ריבה׳ אלכ̇ליפה אלמד̇כור יהודי אסמה יוסף אלשיך̇ לוי וכאן מתגאסר פי אמורה פאראד אן יוסע ת̇רותה מן פצ̇ה׳ תעדול אלצ̇ריבה פתביינת כ̇יאנתה

ענד אלעאמל מחאפֿין אלמד̇כור וענד אלכ̇ליפה מחמד ן יחיא אלמד̇כור פחבסוה וקידוה וכ̇אטבוה כ̇טאב שדיד והו מעא כ̇ופה עלי נפסה אלקא אלמציבה עלי נאס ג̇ירה ואדעא אנה ברי מן הד̇א אלדעוא והו יעד̇ל אלצ̇ריבה באלפצ̇ה סביל אלמשאריט, ולכן אליהוד אלד̇י יציג̇ו אלפצ̇ה קד (95) כ̇אנוהא. ולים ענדנא פצ̇ה׳ מעדן טיבה אלא פצ̇ה מצאג̇ה, ופי ד̇לך אלוקת ומא סבק לה כאנה׳ פצ̇ה שג̇אל אלימן מעד̇לה סבעה דרהם אלא ת̇לת̇ פצ̇ה כ̇אלצה ות̇לאת̇ה דרהם ות̇לת̇ נחאס. הד̇י תעדול פצ̇ה׳ אליהוד צו̇ג̇ אהל אלימן. פאדעא יוסף אלשיך̇ אלמאמור לשג̇ל אלצ̇ריבה אן אלפצ̇ה קד נ̇חסת וזאדו פיהא אלנחאס. פפרחו אלעאמל ואלכ̇ליפה באנשא הד̇י אלדעוא לאג̇ל יאכ̇ד̇ו רזקהם מן אלטרפין מן אלמאמור ומן אליהוד. פג̇מעו מן לקיו מן אליהוד אלציג̇ אלי אלחבס וכ̇אטבוהם כ̇טאב שדיד בדעוא אנהם ג̇שו אלמסלמין וחתי נסואנהם חד̇אם ואולאדהם לים הם עלי סנה׳ אלנבי חית̇ וקד אמלכו נסואנהם באלפצ̇ה אלמג̇שושה, ומן חית̇ ואלצ̇רורה דאעיה למא יקום בה חאלהם חכמו עלי אלציג̇ באלפין ומא̇תין ריאל כ̇פ̇ארה, ופי הד̇אך אלזמאן כאן אלריאל ענדהם עקבה עסרה מן שדה׳ אלפקר כ̇צוצא ענד עואם אלנאס, פלמא פרקו מעאריפהם תלך אלכפארה וקד פעלוהא אלד̇ין מראדהם אלצ̇לם ת̇לאת̇ אמת̇אלהא פטלע צראכ̇הם אלי כבד אלסמא מן עדמהא באידיהם ומן יסמע לצראכ̇הם אלא בעד תסלימהם ד̇לך. פנאס מנהם שרדו ותרכו ביותהם ואכ̇ד̇והא מן ביותהם ומא נפעהם אלהריב ונאס באעו ביותהם ונאס רהנו בצאיר ביותהם וסלמו (96) ונאס באעו אדאתהם ונאס תכ̇לדו פי אלחבס חתי סלמו. ומנהם הד̇י אליהודי אלד̇י וג̇דת אכ̇וה פי קריה׳ מלח פי ד̇אך אלוקת והו סלימאן

אלמסורי. פלמא שאף אלכֿטאב ואלעדֿאב אלדֿי יעדֿבו אצחאבה פי אלחבס והו יערף בנפסה אן לים מעה לא מא ירהן ולא מא יביע ולא מן יקרצֿה, פדבּר אמרה פי עקלה לינגא מן עדֿאבהם. פאלתזם ואמתתֿל במא עליה מן אלפלוס וטלב אן יכֿרגוה מן אלחבס אלי ביתה ליסלם מא עליה. פאכֿרגוה מעא אתֿנין שוש ליסתלמוהא מנה באלופא והי אתֿנין וארבעין ריאל. פלמא וצֿל אלי ביתה אכֿד אלמוס חק תחריף זוגתה ודֿבח בהא נפסה, ואלשוש אלדֿין מעה ואהל ביתה כאנו פי גֿפלה, פמא אלתפתו עליה אלא וקד דמאתה גֿמאתה וגֿרירה כֿגריר אלתֿור אלמדֿבוח. וזוגתה למא ראת דֿלך צאחת באעלא צותהא זוגי מדֿבוח זוגי מקתול. ואולאדה יציחון יא אבונא יא אבא, יא יתמנא ותמא, יא פקרנא פקרא עלי אבונא. ואלשוש למא ראו דֿלך הרבו. ופי אלחאל חצֿרו אלנאס עליה ורקעו חלולה מעא רקבתה באלחריר ולתמו עליהא בעציד אלבֿר ורבטו ראסה אלי צדרה באלחבל ללא יתחרך. ואולאדה ואהלה קד אקלקו אלנאס בצרירהם גֿיר מא קד פי חאלהם מן שרחֿ אלכֿטאב (97) חתי כאנו אכתֿר אלנאס רגאל ונסא וגהֿאל מן אלכֿוף קיאם פי תלך אללילה עלי רום אלאגבי ידעון אלי אללה באצואת מכֿיפה ועאליה. פוצל צראכֿהם אלי דאר אלמטלכה וחין והם לא ינגון אלא בתסלים מא עליהם, פכֿאב אגר אלנאס אלדֿי קד כאן אחצֿרו פי תלך אללילה אלגנאזה ליחמלו אלמדֿבוח אלי אלמגנה.

פמא זאד בקא עלי אלציגֿ בעד אלתסלים אלא עברהֿ אלאשגֿאל באלרובאץ ותביין כם פיהא מן אלפצֿה ואלנחאס ללא יחצל גֿדר מתֿל מא סבק ולא תבתאע אשגֿאל אלפצֿה פי אלאסואק אלא מעבורה פי אלנאר באלרובאץ ומטבועה באסם אלכֿליפה ומכתובה

באסם אלצאיג. וקבל דׄלך כאן יסתגנו באלמחך, והו אמתחאן אלפצׄה במסן אלחגר אלסודא, ולים אלרובאץ כאן משהור. ואיצׄא כאן פי דׄלך אלוקת וקבלה ובעדה אשגאל אלפצׄה קלילה באלמרّה ומא כאן תסאל עליהא ותטלבהא אלא דול אלימן וארבאבהא לא גׄיר ואלקבאיל ועאמה׳ אלנאס כאן יסתגנו בחלי אלחדיד ואלנחאס ואלרצאץ ואלכׄרז מן אלזגאג דׄלך לעדם מדׄכול אלפלוס לאידי אלנאס. ואמא פי וקתנא הדׄא פאלחמד ללה תׄם אלחמד ללה אלדׄי צארה׳ אשגאל אלפצׄה אכתׄר מן אלנחאס ואלחדיד פי מא סבק. הדׄא פי סעאדה׳ אלדולה (98) אלעליה דאם אגלאלהא. ולא בד יאתי זמאן ויטלבו אלדׄהב.

ובעץׄ מן אלסכׄפא יתנדמון ויקולון כאן פי דׄאך אלזמאן כׄיר ואסע כל שי רכׄיץ חתי אן אלבׄר ארבעה אקדאח בריאל, ואלדׄרה עשרה אקדאח בריאל ואלסמן ואלסליט מן ١٤ אלי ١٨ אלרטל בריאל, ואליום אלקדח אלבר בריאלין, וקדח דׄרה בריאל, ורטלין סמן בריאל, וכל שי צאר גׄאלי. והם מע גהלהם מא ערפו סבב דׄלך אלרכׄץ אנה מן עדם אלבׄקשה ענדהם. ומן וקת מא אשרק נור אלדולה אלעתׄמאניّה אלי הדׄא אלדיאר אבהת למעה׳ צנעא אלימן וצארה׳ מנירה, וחית גמיע חרכאתהא אלי אן אעתזّ כל שי, וחתי שאקי אלכׄלב אלדׄי כאן יתאגّר בׄקשתין ונצף פי אליום, פי וקתנא הדׄא עשרין בׄקשה, ואיצׄא אלאריץׄ אלדׄי כאנה׳ משואר אלכלב בכלב, פי יומנא הדׄא אלקימה באלמעשור לוגוד אלבקשה באידי אלנאס ורכׄצהא. והולאי אלמסאכין לא יפתכרון ולא יעקלון ולא יתדׄכרון מא אלדׄי גרא מעהם כׄצוצא פי איאם אלקחט סנה׳ ١٢٣١, וזארו קבאיל בכיל פי מחאצרה׳ צנעא פי כׄלאפה׳ אלמהדי

עבד אללה פוצל אלקדח אלבֻר בעשרה ריאל, ובעד מא אבאעו אלנאס אדאתהם ופראשהם בארכ֗ץ מא יכון לאגל אלבקשה יאכ֗דו בהא טעאם ואלפצ֗ה אלכ֗אלצה אבתאעת (99) מן ١٢ אלי ١٥ דרהם בריאל ובעד אלתוו עלי ביותהם ואכ֗רבוהא ליבועו אלכ֗שב ואלאצאבע. ואלגוע לא יסתחי מנהם ולא יכ֗אף מן גיפתהם כל יקוד לה כל יום רגאל ונסא ואטפאל אלי אלהאויה רג֗בתה חתי אנגח קֻרא ושוארע וביות. ולולא מא רד וגהה אלג֗ות֗ אלד֗י נזל בקדרה' אלרב אלג֗ליל לכאן קד אהלך אלבלאד ואלעבאד. וזאד עאוד פי סנה' ١٢٤١ ותג֗לב בקדר גהדה, וג֗פל קראיב ורגע פי סנה' ١٢٥١ והו נאדם עלי אלד֗ין פאתוה פי מא סבק פאסתופא ת֗נא, כמן לה דין, ענד אלצג֗יר ואלכביר. ופי סנה' ١٢٧٥ אקבל וקד דראהם מדאראה וסאק מן סאק ואבקא אלכפאיה מן אלנאס ופי מראמה אנה ימהלהם ויעאוד ליתקאצ֗אהם סביל עאדתה מת֗ל סואלף אלאזמאן. פמא פקד ד֗לך אלא וקד אפתתחת אלדולה אלעליה להד֗א אלדיאר ופג֗רת אנהאר אלאסבאב וג֗רסת אשגאר אלארזאק וחרסת עליהא מן אלחואסד חתי אג֗תנו אלנאס את֗מארהא ואכלו ואכתסבו מן אטיאבהא וקד מנעת דכ֗ול אלעדו אלמכ֗יף אלמעאוד, והו אלגוע, באיגאד קוה' אלעסאכר, והי אלפלוס. ופי סנה' ١٣٠٣ ארסל מקאדמתה אלי צנעא והם אלשמם ואלריאח ואלצ֗ריב פדאפעו אלנאס עלי נפוסהם וביותהם בסעאדה' אלדולה (100) אלעליה באלפלוס וזאד ג֗לב מן אלבנאדר דקיק ורז מא אלד֗י קד ערפו עמר אלבלאד. פלו כאן הד֗א קבל מגי אלדולה אלעליה לכאן יא סתר אללה מן שדה' אלוקת ומן עדם אלבקשה.

אמא אלכ֗ליפה מחמד ז֗ יחיא אלמד֗כור קבל למא ראא אלאחואל

מן אהל אלבלאד מתגיירה עליה עזם אלי אלחדידה ואבאע ממלכה׳ צנעא אלימן מן אלבאשה וקבץ מנה אלקימה וטלע מע תופיק באשה וצחבתהם מן עסאכר אלתרך קדר .... ٥ פוצל בהם אלי צנעא, וקד אלנאס מלאמין. ויום תאני לוצולהם צנעא עאבו פיהם ולים הם מתחדרין עלי נפוסהם פבעד תזבנו פי קצר צנעא וקד דהב מנהם מן דהב פי אלשוארע ואלאסואק. ואליהוד אלדי כאנו פי אלקצר פי דאר אלצרב ישתגלו אלסלה באסם אלכליפה סבב אלפתנה חיּרוהם אלתרך מכאנהם ולים ענדהם מן אלטעאם שי חתי עלא צראכהם ואטלקוהם. ואלמחאצרין דאפעו עלי אנפסהם שהר מן אלזמאן חתי אצלחו בינהם אן יפלתו וירגעו אלחדידה ואלנאס קד רדו להם כליפה עלי ׳ן אלמהדי אלמדכור סאבקא. פלמא טלע עלי כרסי אלממלכה אמר בחבס מחמד ׳ן יחיא אלדי אטלע אלתרך ובעד קראיב קטע ראסה פי אלחבס. ואלקבאיל לם תזאל תתגלב (101) ותקלע כליפה ותרכז כליפה וקד הגמו ביר אלעזב וקאע אליהוד ונהבוהא ואכרבוהא מרתין חתי שרדו אלנאס וכאנה׳ כאליה, ואלפקר לא יזאל מסתולי עלי אלנאס גמיעא. אמא פי עצרנא הדא פאלמנה ואלפצל ללה סבחאנה דֹי מן עלינא בשפקה׳ אלדולה אלעטמא ובואשתהא אלמפכמה ועסאכרהא אלמנצורה, דאם אללה בקאהא ועז נצרהא אמין.

קאל מתעלם אלרחיל: וקד דכלת בכבר מהול, ולכן אנא ראגע אלי ספרנא ואחכי מן חית כנא, והו למא אכמלנא שגלנא פי מלח וזאר דוּרת מא אלדי אשוף ענד אליהוד מן אתאראתהם אלקדימה פוגדת פי כניסה׳ בני קאסם תאג תוראת רפעאת (תורת משה) רצי אללה ענה ולה פי תאריכה קדר ٤٠٠ סנה ופיה ורקה קדימה

תאריכ̇הא קדר ۹۰۰ סנה והי מקדמה׳ תאג אכ̇ר. אלכתבה פיהא מלו̇נה באלאכ̇צ̇ר ואלאחמר ואלאסוד ואלאצפר ואלאזרק ואלאג̇בר, כ̇ואתם ולואעב, וכאנה׳ מג̇ריה פי אול אלתאג ומכתוב עליהא מן נסכ̇ה׳ פארם. וזאד שפת ת̇לאת̇ה כתב אכ̇ראת את̇נין מנהן תסאביח (תהלים) והו אלזבור, והן מכתובאת פי גלוד, אחדהן (102) תאריכ̇ה ۷۰۰ והו מרצף מת̇ל תרציף נשיד אלסכות (שירת האזינו) ואלת̇אני תאריכ̇ה ٥۰۰ סנה, ואלכתאב אלת̇אלת̇ סקתה אלי מעלמי יזיד, והו אלגז אלת̇אני מן דלאלה׳ אלחאירין (מורה הנבוכים)—רבנא דליל אלחאירין.

פרק ו פלמא המ̇ינא באלספר אלי אלגוף פאסתות̇ק אלמעלם יחיא ן̇ סעיד אלד̇י כנא ענדה ברגל בדוי מן מגזר יספרנא אלי אכ̇ותנא אלד̇י פי אלגוף ושרט עליה ללא אחד יתערצ̇נא ואיצ̇א ירכ̇ב מעלמי יזיד עלי גמלה. ופי ד̇אך אליום והו יום אלרבוע טרחנא ענד אלמעלם יחיא ן̇ סעיד אלמד̇כור מא קד תחצל מענא מן נסך̇ אלמכאתיב ואדאתנא והו קפטאני אלד̇י עלי גלדי וכופיתי ושמלתי ואיצ̇א אלסאעה ואלזנ̇ה ואלסרואל חק מעלמי וקד אסתכפא באלקפטאן אלד̇י אעטאה אלאסתאד̇ יחיא אלקארה פי צנעא ולו הו מרקע משטט. אמא שמלתה אלג̇ליט̇ה אלד̇י עארה רפיקי סעיד אלערוסי ואלכופיה אלמדב̇עה פמא אמכנה יכ̇לעהן מן פוקה. ד̇לך טרחת אראתנא פי מלח לסבב מא קד תסל̇כ̇ין ותעו̇רין מת̇ל מלאבים גמיע אכ̇ותנא אלד̇י פי תלך אלנואחי. ומן שדה׳ אלפקר ימשו אולאדהם צג̇אר וכבאר עריאנין באלמר̇ה, ואכת̇ר אלעד̇ארי מא תלבס עלי לחומהן (103) אלא שמאיל ג̇לאט̇ מרתוקה מת̇ל אלג̇ראר̇ה ומפתוחה ללראס ואלאידי פקט, וד̇לך באמר ולאה׳ תלך אלמחלאת והם אלכ̇וף ואלפקר. ואנא קד תצדק עליא סעיד רחבי

בלחפה' אבנה לאסתתר בהא פי צלותי ופי רקודי וגיר ולו הי כאלמנכל פקד פרחת בהא. ואלמעלם יחיא ן סעיד אלמדכור, בעד מא אכרם בנא זוארה עלי גירה, גמּע לנא מן אצחאבה ומן כיסה צדקה אזיד מן מא גמעו לנא פי אלמדיד, ולו אן אלפקר פיהם זאיד קלובהם ואידיהם ראכיה אזיד. וזאד אעטאנא רשאד לטריקנא אלי אלגוף ובעד מא סלם אלאגרה ללבדוי סאלם זכּן עליה בשהוד אנה מדּרך ומכאטב בנא חתי יוצלנא אלי אכותנא יהוד אלגיל סאלמין. וזאד סאפר מעאנא יהודי מן צנעא והו מסכין ואסמה יוסף עזירי.

פפי נצף נהאר דלך אליום אלתום בנא אלבדוי אלמדכור וסאפרנא גמיעא פוצלנא אלי בית מן נואחי ברּאן ואמסינא הנאך. ופי אלליל שד עלי גמאלה ורכּב מעלמי עלי גמלה ורחלנא פי עוארץ אלגבל לים פי סהל חתי נזלנא מן אלגבל. ווצלנא פי אכר אליום אלי טרף ואדי מגזר פרבּך גמאלה ואמסינא פי אלכלא וסאלם אלבדוי יחדרנא ללא יעלא לנא צות כופה ללא ישערו בנא אלבדו ויטמעונא ויקתלונא פי (104) אלליל ומן יערף מא יכון בעד. והדה אול לילה למסאנא פי אלכלא פבקית חאיר אלפכר ולם יאתיני אלנום וכיף תכון לילתנא הדא שי אלדי מא קד ערפת. פבינמא אנא מפתכר פי בהאיה' נגם אלמשתרי וצלמה' נגם אלזחל פאדא קד אחסית בשי ולאמסני ויתנקל מן מכאן אלי מכאן פי אעצאי פערפת באלחקיקה אנה חנש ומא אעלם מא אלדי ידור ביני. פכּפת כוף אלמנאיא ללא יחסי אעלי צותי או אתחרך פילדגני פלא יתרכני, פדעית בכבירי יוסף אלעזירי בצות ואטי פדּהן מן נומה וקאל מא אלדי תריד כליני ארקד. פקלת לא יא אכי אני מדרך אלחנש וסטי. פקאל יַחֲרִיםָאלַדְּךְ מא אחד יפגּע

נפסהְ כְלינא נרקד. פצברת ללמשיה חתי מא פקדת אלא ומא זאד אחסית שי פלפֿית עלי גסדי אלעריאן באללחפה אלתי תצדקו עליא בהא פי מלח ואכתבֿית מן כוף אלאוהאם ורגעת לאתפכר פי ברג אלאסד ופי דיל אלעקרב. ובינמא דהני גאמם פי בחר אלאפתכאר פאדא באלמסכין יוסף אלעזירי קד נהץ מן מרקדה וצאח והרב כופה מן אלחנש אלדי דכל וסט גרמה. פקלת לה יא יוסף ארגע ארקד מא אחד יציח מתלך פזאד פי ציאחה וכאצמני ושתם, חתי קאם אלבדוי וצאחבה ונהו עליה וקאלו לה אן נחן כלנא (105) פי כטר עצים מן שיאטין אלבדו אלדי פי גואנב אלמכאן הדא. פרגע וקד כף גנאנה ואסכה מן נכירה. ומעלמי יזיד לם אסמע לה נגמה. פסאפרנא פי בקיה' תלך אללילה, וצבאח יום תאני וצלנא אלי מגזר ואדכלנא סאלם אלבדוי ביתה אלדי מן שער ואכרם לנא באלגדא, וקד חצר עאקלהם ודכל עלינא בכלאם לטיף וזאד נבה עלינא ללא יסמע מננא כלאם כאמל פי בלאדהם ואכבֿר עלינא וסאר. ובעד מא אסתרחנא קליל סאר בנא מעא גמלה אלי קריה' אלגיל פמצינא מן ואחד מכאן והו מבני באלחגאר אלתי לים הי מנחותה ומנצומה ביות מדוֿרה צגאר וכבאר והו סכתין כאנֿה סוק. פסאלנא סאלם אלבדוי מא הדא פקאל הדה דרום אלכֿפֿאר, פקלנא ומא הן דרום אלכפאר, ולא סמענא מנה להדא אלאסם נתיגה ולא מן גירה, חתי כשפנא עליהן ואיצא הן קבור אלאקדמון ואנא אחכי בעד בוצפהן. פלמא כרגנא מן ואדי מגזר וחרארה' אלשמס קד אסתולת פי תלך אלבלד פעטשנא ומא וגדנא מא אלדי נטפי בה שעיל נאר אלעטש. פבינמא נסיר פאדא בבניה תרעא אלגנם פי עראצנא בעידה מננא פקאל לי אלבדוי סוק אלגמל ואנא ארוח אלי תלך (106) אלבניה והי תעטינא מא

מן טילאעהא או לבן. פדבּית באלגמל אלדׄי מעלמי ראכב עליה והו סאר חתי מא זאד שפתה לא הו ולא אלבניה פכנת פי עדׄאב מן אלעטש ואלכׄוף ובעד אקבל ואלמא קד הו תגאהנא פי אלגׄיל.

פקבל גׄרוב אלשמס ליומנא הדׄא והו יום אלגמעה בנצף סאעה וצלנא אלי אלגׄיל וסאקנא אלבדוי אלי מטרח אליהוד. פחאל מא ראית אול בית מן ביות אליהוד נטּית ודכׄלת אליה כׄוף מן אלקבאיל ומא זאד אסתדעית בצאחב אלבית. פלמא סמעת מרה מן אהל אלבית בדכׄולי צאחת עליא בשכׄיר ונכׄיר והי תקול מן אלדׄי פי אלבאב, לא תדכׄל, ואנא לם אסמע להא בל דבּית ודכׄלת ולא ראיתהא אלא והי תמשּׁט שער ראסהא ותגׄסלה לחצׄרה' אלסבת. פכׄזית עלי נפסי ווקפת מכאני. והי למא ראתני רדּת עלי ראסהא בכׄרקה וקאמת בנשט תרחּב ותבהל בי כאנּהא לי צדיק, וקאלת לא תחמל עלי ציאחי ונכׄירי יא מארי, אנא ואכנה אנך גֵּר ואחנא נכׄאף מן אלגֵּוים לאנהם יָבֵאוּ וִשחִיתוּנֵא צֵירֵך אַלשַׁבָּת, וקד מסכת בידי וסלמת עליא ואדכׄלתני אלכׄלוה וחצּׄרת לי אלקהוה, וקד אעטתני קליל מן אללחוח בעד מא חצׄר זוגהא ואכׄוה, וקד סלמו עליא ואבהלו בי (107) כפאיה. ופי אלחאל טלבת אלמא לאגׄסל ארגלי ואידיי ווגהי לאגל צלוה' אלסבת פי כניסתהם. ומן עאדתהם אעטוני אלמכחלה ואלדהנה לאדהן וגהי וזנאנירי, בעד מא קד מסחו עלי ארגלי באלסמן חאל וצולי. אמא מעלמי יזיד פקד וצל בה סאלם אלבדוי אלי עאקל יהוד אלגׄיל אלמעלם יחיא אלצעדי פפרח במעלמי ואכרם בוצולה. ובעד אלצלוה פי אלכנים אלדׄי פי בית אלעאקל יחיא צעדי אלמדׄכור אראדו נאם אן יצּׄיפּוני ענדהם פגׄלבו אלנפרין אלדׄי וצלת אלי ביתהם והם סאלם אלצעדי

ואכ̇יה הרון קאלו לאצחאבהם עיב עלינא נתרך פי הד̇ה אללילה צ̇יפנא אלד̇י ופד אלי ביתנא וסאקוני מעאהם. וקד תכת̇רת אלכ̇יר ענדהם ולו אן אלחאל מעאהם פי אלל̇טף. ומא זאד חצ̇ר מן אלזאד לילה׳ אלסבת אלא ת̇לאת̇ לחוח ונצף פרך̇ טאיר לנא כלנא, ואמא אלקהוה פקד כאן סבקת חין וצלת לדיהם. פקצ̈ית לילתי באחסן מא יכון מן אעלאמהם ואכ̇באר̇הם. ופי אכ̇ר אלליל סרנא אלכנים וקד טפא אלקנדיל אלד̇י סר̈גוה מן אלסמן פי נהאר אלגמעה. וכם פרק פי הגיל לחן צלותהם אלי הגיל צלוה׳ יהוד רדע אלד̇י כלאהמא משארקה. ובעד אלצלוה קבל אלקראה פי ספר אלתוראת אסתדעאנא ללפרק צאחב אלבית אלעאקל יחיא (108) אלצעדי וקד זו̈ד לנא אלחליב ואלסמן, גזאה כ̇יר פי אלאכ̇רה, וקד קהואנא אלקשר ואלזנגביל ואלקרפה ואלסכר פי אלכנים חאל מא יקרון אלתוראת ברפע אצואתהם אלמסתנכרה לי. אמא מלבוסהם חק אלסבת פלים הו מסתנכר ענדהם והו מן אלקטן אלאביץ̇ אלד̇י מא ירא אלצאבון ולא יערף אלגסל חתי יתסלך̇ ומא עליה אלסלך̇. ות̇ובה׳ אלד̇י אלי אעלא רכבה אלמפקור יליה מן תחת וצלה קטן מטלקה יסתר בהא גואנב אפכ̇אד̇ה משדוד בחזאם מן אלגלד מן פוק אלמתנאת ועלי אעלא אטראף אלמיזר מן תחת אלסרה ועליהא ילתף פיהא כל חאגה ויסמונהא חז̈ה. ויוסנא הד̇א ברכה׳ אלסבת קד אמלוהן שעיר מקלי ליטעמוה בעצ̇הם פי אלכנים ובעד כ̇רגתהם יאכלוה מע אלגלגלאן אלמקלי. אמא צלותהם פלים בשמיל מת̇ל ג̇ירהם והם באלמקאט̇ב אלתי פי אטראפהא הד̇ב אלסנ̈ה (ציצית) והי לחאף צג̇אר מן אלקטן. ולים הם מת̇ל אכ̇ואנהם יהוד צ̇פאל אלימן לא פי טבאעהם ולא פי מלאביסהם, אן אכ̇ואנהם הולא לים להם ת̇וב מפקור והו אלקפטאן והם יסתתרו בוצלה

מן אלקטן מפקורה פי וסטהא בקדר מא ידכֿל אלראס ופי אגנאחה הדב אלסנה ויסמונה טלית קטן, ואלמיזר מן תחת וילף גמיע גסמה בלחפה כבירה אלתי יסירו בהא פי (109) סבתהם וצלאתהם וגֿיר קריב מן אלסודאן גוארהם אהל ברברה אלדֿי ילפו גסמהם כלה בלחפה כבירה. אמא נסואן אלמשארקה פאכתֿרהן ילבסין אלקטן אלמצבוגֿ באלניל יאכֿדֿו אלצביגֿה או אלשמלה וירתקוהא מתֿל אלכים מא כֿלא מכאן אלאידי ויפקרו ראסהא בקדר דכֿלה׳ אלראס ותשדּ עליה פי בטנהא בחבל מא יכון שער או גלד או סלב. והולאי אלאחבאל הן אלדֿי ישדו בהן פי ספרהם עלי דואבהם. ופרק כתֿיר בין יהוד ספאל אלימן ובין יהוד אלמשארקה פי אכֿלאקהם ופי טבאעהם ופי מעישתהם ואנא אשרח דֿלך פי מכאן אכֿר אנשא אללה. ובעד מא כֿרגנא מן אלכנים דעאני אלי ביתה ואחד רגל ועאדתהם יום אלסבת אנהם יגתמעו בעצ̇הם ויתמלהו בקלי אלשעיר ויסמונה אלטׄרוש, ואלגלגלאן והו אלסמסם, ולא יערפו אלפואכה מתֿל אכֿואנהם אהל אלמדן, ואכתֿרהם יקרּו אולאדהם וידרּסוהם ללקראה חתי יקרּבו עונה׳ אליום, והי אתֿנין אקראץ פטיר מן אלבר לא זאיד לאגל סנה׳ תקדים אלסבת. דֿלך תעויץ אלכֿמר או נקיע אלזביב מן חיתֿ ולים יגד ענדהם. והכדֿא אכתֿר נואחי אלימן עונהם מן אלדֿרה פי סבת ועיד וגֿיר ואלבר נאדר ענדהם ויסמון כֿבז אלבר „הַמּוֹץ" לאגל אלבְרָכָה גֿיר כֿבז אלשעיר ואכתֿר (110) עונהם אלהריש מן אלבׄר מע אלסמן או אלמרק, ועציד אלדֿרה מתֿל דֿלך. ומעלמי יזיד קד סאעד אכל אלדֿרה וגֿיר, ואמא פי צנעא מא כאן יואפקה שי מן אלזאד אלמנצ̇ום ענדנא מתֿל אלכעך וכֿבז אלנקי. ובעד גֿדאהם מנהם ירקד ומנהם ירגע ללדרים ומנהם יתמלהון או ינצ̇פו אדאתהם וקעש

אלנסואן פי אלשמס. ואלדׄין הם מסבתין ענד אלקבאיל אדׄא כאן ולם מעהם אכל מן אליום אלאול יכפוהם אלקבאיל באלאכל. ולכן מא יקדרו אלקבאיל יגאלסוהם ויחדׄתוהם מתׄל סאיר עאדתהם פי צׄנהם אנהא סנה עלי אליהודי יחבס נפסה יום אלסבת ולא יגוז יתחדׄת מעא אחד פלדׄלך מא יעתרצׄוה יום אלסבת פי כל מכאן כאן.

ומן גמלה׳ אלעגאיב אן ואחד יהודי מן נואחי צנעא כאן מן מכׄפין תׄקל אלסנן, פפי ואחד יום מן איאם אלקחט טׄהרת אלגראד חתי גׄטת עין אלשמס לכׄתרהא, ואכׄפקת אלגו לחנינהא, ושהקו אלנאס לקרודהא ומע אלגוע כׄאילו אכלהא. פתדאעו אלנאס לקרודהא סביל עאדתהם מן כל קריה ומן כל בלדה ומנהם מן יתבעהא מסאפה׳ נצף יום או יום. פכאן אליהודי הדׄא מעאהם יׄקרד לנפסה פי לילה׳ אלסבת וכאן קד נהו עליה אצחאבה פי מכאנה ולם יסמע להם, פלמא שאפוה אלקבאיל ישתגל פי אלקרוד (111) והו תגמיע אלגראד אלי אועיתה, פקאלו לה אלים מא הדׄה אללילה לילה׳ סבת ואנת תשתגל ותקרד ולא תחפטׄ סבתך ומן חיתׄ וקד אכׄרמת אלסבת פואגב קתלך. פצׄרבוה ונהבו אועיתה ורבטוה וסאקוה אלי קאצׄי מן קצׄאתהם פגאזאה אלקאצׄי באלחבס ואלקיד כם שהור חתי ארתקע כׄרם אלסבת באכׄד ביתה ומאלה ותשרידה מן אלבלאד.

אמא מעלמי יזיד פלא בהמתה מן הדׄה אלאכׄבאר ולא כׄרג מן אלבית אלדׄי וצל אליה והו בית אלעאקל יחיא אלצעדי אלמדׄכור סביל עאדתה, ולכן תכׄציצה פי קבאיל אלגוף ונואחיהא ואלכׄראיב ומא יליהא מן אתׄאראה׳ אלאקדמון חתי סאר מעא אתׄנין יהוד מן אלגׄיל אלי חזם המדאן ועׄד עיד אלפטיר פי בית סאלם ן׳ סעיד

אלמשהור בחסן כׄלאקה ולטף חאלה ענד אלקבאיל ואליהוד. ואנא עוּדת ענד אכׄואננא פי אלגׄיל כתּר אללה כׄיר אולאדהם. וקד תבעת מעלמי אלי אלחזם, פחאל מא וצלת והו ינסךׄ פי בנאה׳ עאד מן אלמראדם אלמסתקימה אלדׄי יסמונהן מעארב, והן תחת כׄרבה׳ הרם ויסמונהא כׄרבה׳ אלפרע, פאכׄרגת אלקלם (112) ואסרעת לאנסךׄ מן אלדׄי מא קד נסךׄ לאגל ארבח באלאגרה ולא יכמל נסכׄהן פאכׄסר מן אגרתהן פתממנא נסכׄהן וצׄוינא בית סאלם ןׄ סעיד. וקד אכׄותנא יתחדתׄו אן אלחָכָם מעלמי למא וצל אלי בנאה׳ עאד ושאף אלכתאיב פי אלמעארב פרח פרח עצׄים וצפח וחגר זתרקץ ותפרקץ ותברקץ ותפרצץ ותברצץ חתי תעגבו עליה ומא ערפו מא צׄמירה פי דׄלך. ואנת יא עזיז יא קארי כתאבי קד ערפתך עאדה׳ אצחאבנא כׄצוצא פי אלאתׄאראת אלקדימה פאדׄא תוקעת לי אנא אשרח לך מן אלמכאן הדׄא ונתאיגה במא פיה מן אלעגאיב אלקדימה ואלגׄראיב אלמהולה. אמא מעלמי יזיד פלא תרכן עליה בשי מן נסךׄ אלאחגאר בידה גׄיר הדׄא אלמכאן פקט.

זאליהוד קד אמלו רוסנא אכׄבאר אלאמאכן ואלכׄראיב אלדׄי פי בואחי ואדי סבא ואלגוף. פקאל מעלמי יזיד כׄדׄ ריאל אלדׄי קד תחצּל לנא מן אלצדקה ואמצׄי אשתגל שגלך. פרגעת אלי אלגׄיל זקד מעי מערוף זיארה סאלם צעדי אלדׄי וצלת אלי ביתה קבל פמכּנתה אלריאל ליצרפה ליכון חאגתי מתׄל ביאץׄ וגׄיר ולאאגּר מנה אלדׄי יגו (113) מעי לידלוני עלי אלאמאכן ואלכׄראיב. ומן חיתׄ ולים תגד ענדהם אלכׄקשה ולא יערפוהא מן בׄעדהם מן מׄדן אלימן והם בדאוה, פמא מעאמלתהם ומצאריפהם אלא באלחב ואלסמן ואלשעיר ואלריאל לא גׄיר, ולכן עאדה׳ אלחב חקהם פי

מראג̇תה אלנאצפה חב ואלנאצפה תבן ותראב, פאכ̇ד̇ באלריאל חב וזאד עליה אלתראב ואלתבן חתי צאר אלת̇לת̇ חב נציף ואלת̇לת̇ין תראב וג̇יר. פאעטיתה מנה אגרה' מא גא מעי אלי כ̇רבה' אלסודא. והד̇א וצפהא, ולא תרכן עליא יא איה אלואקף אני אחד̇ד לך אלאמאכן בתחקיק, לאן מע טול אלמדה קד ג̇פל מן ד̇הני, ולים אנא מן אהל אלמסאחה, פאסמע מני ואנא אלד̇י קד שאהדת והו פי גאנב כ̇רבה' אלסודא הוגה עט̇ימה' אלאשגאר תראכם מן כת̇רהא בעצ̇הא עלי בעץ̇, ופי גאנב מן צדפהא את̇אראה' בנאיה כאנה' להא סוק ופיה מכאן כביר מרתפע ופיה נשר חגאר אלמרמר, לא בד אנה סוק שג̇ל אלמרמר. ופי צדף אלכ̇ראבה קריב מנהא אדואח כבאר כ̇זף מרצופה שי כת̇יר והי מדפונה ואליום מבי̇נה רוסהא עלי וגה אלארץ̇ ואיצ̇א הנאך צואליג כבאר אלכבירה מנהן מת̇ל אלמכאן. ואלצואלג הו שי אלד̇י תחרקה חרארה' אלנאר חתי תד̇ו̇בה ותג̇יר חאלה ומא יערף בעד מא גנסה. (114) ופי באב מן אבואב כ̇רבה' אלסודא מתראכם מן ד̇אך אלזקת ואלי יומנא הד̇א כנם אלמדינה כאנ̇ה גבאל. פי באב אלכ̇ראבה דכ̇ה מבניה מן אלחגאר, ופי אסאסהא בסט מן אלכ̇שב ומעא מרור אלזמאן לים אנהדמת. ועלי וגה אלדכה חגר כבירה מן אלמרמר מנחותה ומוצ̇ועה כאנהא מד̇בח או מצטנעה לשי ג̇יר ולים עליהא כתב מת̇ל אלד̇י וגדת פי אמאכן ת̇אניה. ואיצ̇א וגדת מכאן כ̇ארג אלכ̇ראבה והו מבני בנאיה מהולה באלחגאר ואליאגור ואלקץ̇, ומא קד ראית את̇אר אלקץ̇ ואלקצ̇אץ̇ פי גמיע כ̇ראיב סבא. ולא בד אן הד̇א כאן מסגד ולכן לים הו מת̇ל בנאה' עאד וג̇ירה אלד̇י תפרגת עליהן. ומן אלכתאיב מא וגדנא אלא קליל. וקד זרת הד̇ה אלכ̇ראבה מראר. ועלי תרוחתנא אנא ומאלם אלצעדי מן

אלכ̇ראבה לקינא שער אנסאן טול ארבעה אשבאר תנפצ̇ה אלריאח ולם יזול מן מכאנה חתי קרבת אליה ומשעתה מן בין אלרמאלה ואד̇א הו קעשה' מרה שבאב בדויה קד קתלוהא ודפנוהא ולים קד תג̇יּרת או אנתנת. ובעד רדינאהא בין אלרמאלה כמא כאנת.

פרגעת̇ אלי מעלמי וסלמת לה מא אלד̇י חצל לי ומא זאד אמכנה יכ̇רג אלי אלפרע אלד̇י פוק בנאה' עאד, והו קריב מן בית סאלם ן̇ סעיד אלד̇י (115) הו פיה ג̇לוס, ד̇לך כ̇וף מן אלקבאיל, פדכ̇לת אלפרע ופיה ת̇לאת̇ה ביות לליהוד. ומן אלעג̇איב שפת פיה צכ̇רה מן אלצכ̇ור והי מנחותה כאנהא צאבון ועליהא נקש וקליל כתאיב ואכ̇תהא כ̇ארג, ולכן מע מרור אלזמאן קד ה̇דמת וצארת' צ̇בה חג̇אר וחצם. ופי תלך אלסנה קבל וצולנא אלי ההנא למא אראדו אלקבאיל אן יטוו ביר אלג̇אמע חק אלפרע באלחג̇אר נבשו להם שק אלכ̇ראבה ליטווהא, ואד̇א הם בדסת מן נחאס שבה אלחוץ, ג̇לטה אצבע ופי וסטה תמאת̇יל ואלואח מן נחאס. פהפתו עליה אלקבאיל וכסּרוה באלחג̇אר ותקסּטוה, פאשתראה סאלם ן̇ סעיד וחמ̇ל בה אלי צנעא ליביעוה פעלמת בה פי צנעא ואשתרית מנה קדר כ̇מסין רטל, ופיה אכסאר תמאת̇יל ומן אלאלואח את̇נין אלד̇י וג̇דת בינ̇ה. אמא אכסאר נחאס אלדסת ד̇ובּתה פי שג̇לי וכאן יטלע מנה דכ̇אן ג̇ליט̇ אעטם מן דכ̇אן אלכברית ומא ערפת לה סבב. אמא אלאלואח פקד אערצ̇תהן עלי יוסף ארוגם אלד̇י וצל מן אלשאם ולם ידפע לי פיהן ת̇מן, וקד בעתהן אלי תאג̇ר מן אלד̇י ינזלו בנדר עדן באלת̇מן אלד̇י אשתרית בה אלכ̇מסין אלרטל אלנחאס. וומנא הד̇א קד וצל בי מעלמי אלפרנסאוי אלי הד̇א אלמחל אלד̇י מא (116) כאן תצוּר לי קבל אני אצאלה סבב אנה

מן אטראף משארק אלימן אלגמיל. והו פי אלחאל בלאד אלקתל באלצמיל. וקד אכברת פי אול כתאבי אן אכתר שוקי פי ספרי הדא הו לאתצל בקבאיל אליהוד אלדי לים הם תחת וטאה׳ אגאנב להם, ואיצא מעלמי קד דכלת פיה אלחזויה. הדא מן כתר מא יכבצו בהא עלי טריקנא. והולאי אכותנא יהוד אלגוף לים יגד כלפהם יהוד מן גהת אלשרק אבדא חתי יכרג בחר אלעגם, ואנא אופי דלך.

ובעד מא סלמת למעלמי אלכתאיב מן אלפרע עזמת מע יהודי דלילי אלי מעין פלקית פיהא כתיר, ואיצא פי אלמכאן אלדי פי שרקיהא אלדי הו משאבה לבנאה׳ עאד ואנא אבין עגאיבה בעד. ומן אלמתפקאת אלדי גרא מעי פי מעין הו אן יום מן תלך אלאיאם מן חרארה׳ אלשמס הרבת לאסתצל פי סקיף והו וסט אלכראבה ועאד הו עלי אתר בנאיתה אלקדימה וחתי סקפה מן אלחגאר אלמנחותה עלי אלמראדם אלמסלותה ולים באלכשב. פלמא אסתקרית אסהת עיני באלמנאם פמא שער לי אלא בצות זרי פרהנת ופתחת עיני ואדא ברגל סאע אלכראבה מנחני פוקי, ולקפה מפתות וצותה יתלגלג וידיה מבסוטאת ועיונה קאהראת וגסמה ירתעש. פלמא (117) ראיתה וקד תחקק לי אן לים הו חלם פכפת כוף שדיד וקלת פי נפסי קד חצרה׳ אלשיאטין, פנהצת בפזע מן מרקדי ומשעת גנביתי ומסכת אלעוד אלדי מעי בידי וקד אחשרת קואי ללקתאל, וחצרת נפסי ללמות ובאעלא צות אהתרית עליה וקלת לה לעלבאך יא הדא אלגנם ומא תכון יא דא אלשיטאן. פאכתלת קואה מן אלבהיתה וארתמא עלי וגה אלארץ וקאל בצות דקיק דליל אני מן כיאר אלנאם ולם אכון מן אלשיאטין. פערפת אן קד הו מבהות פראריתה באחסן חאל חתי ראגעת רוחה. פקלת

לה ומא אלדי גֹ̈רך ואבהתך חתי סקטת. פקאל למה נטֹרת אלשעתֹה אלדֹי עלי גסמך תצור לי אנך מן אלעפארית, לאן אלעפארית יכונו משעתֹין ומא יסכנו אלא פי אלכֹראיב. פקלת ומא כלפך תצאל אלי מכאן אלעפארית. פקאל לקד אתית לאתוגֹ̈ד, עסי ירזקני אללה. פקלת לה ואנא מתֹלך לאתוגד ולכן סֹ̈רך. פקאל סֹ̈רי (מעני כֹבירי). פתואנסנא ותחדתֹנא באלכפאיה, ובעד מא אפחת חוארה׳ אלשמס כֹרגנא מן אלסקיף ומשינא מוטֹ̈יין ועיוננא עלי וגה אלארץ לעל נשוף מא אלדי ירזקנא אללה מן אתֹאראה׳ אלאולין. פוגדת זואר מן אלפצֹה ומן מדה׳ אלזמאן קד הדם. אמא אלבדוי פקד רזקה אללה קדר דרהם (118) ונצף קֻטמרה מן אלדֹהב, ולכן אלצאיג אלדֹי אראד אלבדוי יביעהא מנה מא רצֹי עליה באלרזק וקד גֹ̈רהא עליה בקֻטמה מן אלנחאס אלאצפר. ואנא תעגבת עלי קטעתהא באלפֹראץ כיף מא כדרת מתֹל באקיהא, ועאד אלפרצה תלמע כאן אלמשתגל פרצהא פי אלחאל, מא כאן קד להא כם מיאה׳ מן אלסנין. ואוצֹא קצֹיה אכֹרה גרת מעי פי כֹראבה׳ מעין, והו אן פי ואחד יום נגח עלֹ̈א אלמא מן מילאעי ומעא חוארה׳ אלשמס להבת מן אלעטש. פשפת בניה תרעא אלגֹנם והי בעידה מני קליל פקצדתהא לאסאלהא אלמא או לבן. והי תשאהד כֹרגתי מן אלכֹראבה פכאן כל מא אקרב אליהא והי תהרב חתי אקפית מן אלכֹראבה ואוצֹא מן אלגֹנם ואנא אלחק בעדהא פתגֹצבת וצחת עליהא וקלת יא ולדה מא אלדֹי יכֹיפך חתי תהרבי מני. פקאלת לא תקרבני אנך מן אלעפארית. פקלת להא אעוד באללה לא תכֹאפי אני מן כֹיאר אלנאס. קאלת אן כנת מן אלנאס מא כאן עלי גסדך כתֹר אלשער הדֹא. פקלת אסתגפר אללה אלדֹי כֹלקני הכדֹא ולים אנא מן אלגן ולא מן

אלעפארית ואלחמד ללה אני מן כיאר אלערב. פקאלת ומא אלדי תריד מני חתי תתאבעני. פקלת להא אני צמיאן אריד אלמא או אללבן לא גיר. קאלת אמא מילאעי פהו חית כנת ואקפה (119) ענד אלגנם אמצי אשרב וכד מנה חאגתך פרגעת והי תאמר לי אלמכאן מן בעיד, פשרבת ואכדת לי פי מילאעי.

ובעד מא קסת אלגדאר אלבאקיאת עלי אצלהן, עליהן ואסאסהן, כצוצא בעץ גדאר אלסור, פראית אמר עגיב, והו אן מן תחת אלאסאס חק הדה אלבנאיה אלמהולה לבן מן אלטין גיר מחרק, בל אנה מתל לבן אלטין אלמעאמל אלתעמיר בהא אליום. פאכברת בדלך מעלמי פאנכרני ולם יקר ליען דלך חתי תוגהת אלי מכאן אכר. ומעלמי אתכד לה יהודי מן אלחזם ליסירו אלי מעין פי גפלתי מן גיר עלמי. פמצא בה אליהודי עלי אתר מדאסע ארגלי פלים יגדו מכאן פיה מן אלכתאיב אלא וקד וצלתה ונקלתה וזאד תחקק בבעץ גדאר אלאסואר אלמסתנכרה בעטמה' אלבנאיה פי בואקיהא מן עליהא וערצהא וכבר אחגארהא אלמנחותה כאנהא צאבון. וכל הדה אלקוה אלמהולה ואלאסאס מן אללבן אלתי מן אלטין ולים מן אליאגור אלמחרק, דלך כמא חקקת לה לא זיאדה ולא נקצאן. פבעד מא דלה אליהודי עלי אתר מדאסע ארגלי פי אלתראב וראי בעינה מא חקקת לה בה צחיחא ובעד מא אכברני בכשפה עליא ואקרארה (120) פקלת פי נפסי קד צח לי אלאגר גיר אלאגרה. ואדא סאלת, יא עזיזי, וכיף ערף אליהודי כל אלאמאכן אלדי דעסתהא פי כראבה' מעין. יכון מעלומך אן פי הדה אלבלאד והי אלגוף בעץ אלנאס דכור או אנאת יערפו אלמאצי באתר מדאסע ארגלה ויקולו מצי מן ההנא פלאן ולא שאפוה פי הדא אלחאל ולא

סמעוה בל ישופו מדאסעה פי אלרמל כאן מחתדי או בגיר אחדי ואכת'רהם בלא שי, סבב אן אלבלאד רמאלה: ואחדיהם גלדה מטלקה עלי כף אלרגל ועליהא את'נין סיור בחכם מא תתעלק בהא אלרגל לא גיר. פבמערפתהם הד'ה, אלבדו יסיבו כ'דורהם מן גיר חרם ויסירו פי אשגאלהם ולא יכ'אפו אלסרק. ואד'א ס'רק עליהם שי ילחקו עלי אלאת'ר חתי יכ'רגוה ולו כאן קד הרב אלסארק מסיר יום או יומין פאנהם ילחקו עליה ויכ'רגוה. ואנא אמתחנת ד'לך מן חרמה עגוז יהודיה ואקרית להא. ואנשא אללה אופי הד'ה אלמערפה פי מכאן אכ'ר. ובעד מא כשף עליא מעלמי יזיד פקלדני ולם זאד יתוהמני בנקץ או כ'לל אבדן, מן חית' ולם יגד ולו חרף ואחד זאיד או נאקץ.

ואנא קד אגרת לי הרון צעדי והו אליהודי אלד'י וצלת אלי (121) ביתהם הו ואכ'יה סאלם ליסיר מעי אלי כ'רבה' אלביצא. פנקלת מא אלד'י וגדת פיהא והן קליל ורגענא אלי כ'רבה' אלסודא ודורנא מא אלד'י נזיד נלקא. ופי אכ'ר אליום עאודנא אלי אלג'יל, וקד אחנא גאועין תאעבין לאג'בין לאצ'יין. פלמא וצלנא קריב קריה' אלג'יל פאד'א בגרבה מזרועה עלף אלדואב והו אלקצ'ב. פקאל אלכ'ביר תעאל ננס'ם ההנא ונסתריח עלי הד'ה אלכ'צ'רה. פקלת לה וכיף נסתריח ומא פיה הנא ואחד חאגה. פקאל אגלס לא תכ'אף פגלסת פי ערים אלגרבה והו ד'כל אלי בין אלקצ'ב וגזב בגנבותה את'נין מקאציע יקותין פרס או חמאר פוצל בהן אלי גנאבי ורבץ' מת'ל מא ירבץ' אלת'ור עלי עלפה פמיזני ואכרם לי באלמקצאע אלאכבר וקאל גבא לך בהד'א. פתעגבת עליה וקלת פי נפסי הו יערף אן לים לי לא גמל ולא חמאר לא פרס ולא ת'ור לחתי אטעמהא הדית'ה הד'ה. פבינמא אלמקצאע פי ידי ואללילי

קד אקבל ואנא אתפכר מא מקצדה פי דׄלך אלקצב פאדׄא קד
אנגח אכל אלמקצאע אלדׄי פי ידה וקאם ליעוץ̇ לה גירה. פקאל
לי גדׄי קלבך באכל הדׄה אלקצב אלכׄלקה ולמה תחרם נפסך הדׄה
אלכׄצרה אלעטימה. פקלת פי נפסי לא בד אן הדׄא אלעלף יקום
באלמקצוד ואלתדׄ בה, פכׄשרת ערקין מנה וטעמתה, ומן חית̇ ונפסי
(122) נפס אנסאניה לים נפס חיואניה מתׄלה כרהתה ועפית מנה
וקד תראשית נפסי לאקצי בה דיני ולם רצי ינזל מן חלקי.
פקלת לה יא אכׄי אני מא אלפת לאכל הדׄא אלעלף ולכן אעגל
נעאוד אלי אלגיל קבל מא יצׄלם אלליל עלינא. פוצלנא אלי ביתה
וקד חצׄרו לנא אלדהנה פבקית מסתנטׄר ללעשא ומא ערפת אן קד
קצׄא עשא לילתה באלקצב מן שדה' פקרה. פלמא ערפת בצׄעף
חאלה, קלת לה אן לי חאגה מהמה ענד עאקלהם יחיא צעדי אריד
אסיר אלי ענדה פי אלחאל. פקאל קד הו ליל, ולא בד קד רקד
ואנמא אנא אגי מעך פקלת אגלם מכאנך ואנא אסיר וחדי. פעזמת
אלי בית אלעאקל יחיא אלצעדי, וקד כאנו נאימין, פקאם ואבהל
בי וסאלני מן אין וצולי אליום פאכׄברתה באלמתפק וקד קרׄבו לי
אלעשא. פקאל לי אלים תעלם אן הדׄא אלמסכין והו הרון אלצעדי
למא גמעת לכם אלצדקה מן אצחאבי ומני, תכבׄר עליה וגוהכם,
ומן חית̇ והו פקיר אלחאל ולים ענדה שי ומראדה ידכׄל פי אגר
אלצדקה כׄלע אלאתׄנין אלכׄואתם אלדׄי פי יד זוגתה והן חליה'
פצׄתהא אלדׄי תתחלי בהן בין אלנאם. פקלת לה וכיף יגוז לך
תאכׄד לנא מעאונה מן הולא אלפקרא אלדׄי לים מעאהם שי, ואנא
ומעלמי בחמד אללה מא נחן קאצדין (123) אלצדקה ללכסב מתל
גירנא אלא למא יקום בה חאלנא פי ספרנא הדׄא לא גיר. פקאל
הדׄא שרענא פי בלאדנא אן נחן נכרם באלצׄיף במא יחתאגה וחק

ואגב עלי כבירנא וצגירנא אן נגתהד באלואפד גני או פקיר. ולו מא קבצנא מן הרון אלצעדי כואתם זוגתה, כאן עיב עלינא ולא בד אנה יטלענא ללחכם ענד גיראנה ויגרמנא לאגל נאמוס שרענא. ואנא ממא שפקת עליה ארגעת לה כואתם זוגתה ולו אן תמנהן ואחד גרש. וזאד סלמת לה אגרה' מא גא מעי אלי כרבה' אלביצא ואלסודא מן גיר אדן מן מעלמי יזיד. ובעד מא סלמת למעלמי מא וגדת מן אלכתאיב קאל לי וכיף הדה אלסטור אלדי נקלת מן אלביצא, והן כלאם ואחד, לא זיאדה ולא נקצאן. פקלת לה נעם, אני נקלתהן מן אשקאק סור אלכראבה. פתעגב עלי סכאפה' אלאקדמון אלדי בנוהא.

ובעד דלך רגעת אלגיל ואסתדעית סאלם אלצעדי אכו הרון יסיר מעי אלי כרבה' בראקיש סבב אן אלבדו אלדי פי נואחי אלכראבה עמלתה פלא כוף עלינא. פוצלנא ולקית פיהא כתאיב כתיר כצוצא עלי אלסור. פלמא שפת כם סטור ממתדה וטוילה פי ערץ אלסור (124) ואלמשרוט ביני ובין מעלמי כל סטר ברבע גרש, פלאגל תכתיר אלעדד קסמת אלסטר סטור, פי הדא אלמכאן לא גיר. ופי דאך אליום נגח עלינא אלמא ונחן פי אלכראבה פמצינא מנהא לנטלב אלמא מן אלבדו אלתי פי תלך אלמחלאת. פראית קצבה ופיהא נאס פצרבת אלבאב לאדעו מן אהלהא יסקונא ואנא אקול יא אהל אלבית אסקונא. פבדת ואחדה חרמה תגאובני פלמא אדרכתני אגלקת אלבאב ולם תגאובני. פבינמא אצרב אלבאב מרה תאניה ואנאדי אהל אלבית פאדא בצות חרמה מן עלו אלקצבה תקול יא עאישה מן אלדי פי אלבאב. קאלת חאשיך הו אלדי לא ידכר. פלמא סמעת קולהא נסית אלעטש והרבת מן דלך אלמחל.

פפאגינא אמראה עגוז ולהא דימה והי מן מגזר פסאלנאהא אלמא. פקאלת תוקעו חתי יצאל אבני מן אלמרעא והו יסיר יסקי אלת'ירה פי אלביר וידי לנא ולכם מא. פאקבל אבנהא בעד אלמגרב ואכ'ד' אואני אלמא וסאר. ואלעגוז קד אכרמת לנא באלדום והו אלנבק ובקינא מנתצ'רין ללמא חתי מצ'א נצף אלליל ומא בדא באדי. פקלת ללעגוז אנך תצ'חכי עלינא. קאלת ואנא קד קלקת עלי אבני והאנא אסיר אדור עליה לאן אלביר ליסת בעידה מננא. פסארת ומא רגעו אלא פי ת'מאן סאעאת פי אלליל וכאן קד תלפת מן אלעטש. (125) פאשכא אלבדוי אן סבב תחו'ארה חות אלת'ירה הרבת עליה ובקא יל'אחקהא טול אלליל. הד'א מא אתפק מענא פי טרף ואדי מגזר קריב מן כ'רבה' בראקיש. ויום ת'אני רגעת אלי מעלמי ואכ'ברתה בוצף אלכ'ראבה וסלמת לה אלנסך' והו ינקלהן בכ'טה סביל עאדתה.

ובעד רגעת אלי אלג'יל וסרת מנה אלי עלאו אלגוף ממא ילי קריה' אלמטמ'ה. ווגדת פי צדף גבל סליאם קליל מן אלכתאיב פדכ'לת אלי ג'ול מן אג'ואל אלגבל לאדו'ר מא אלד'י אלקא מן אלאת'אראת פמא לקית פי ד'לך אלג'ול אלא קד'ארה' אלוחוש כאנהא מרבץ' אלק'ראש. פהרבת מן ד'לך אלמכאן וקד קשער לחמי מן אלכ'וף. וזאר מצ'ית אלי קריה' אלזאהר ושפת פיהא גאמע כביר ללמסלמין ולכנה האמל. וכאן פיהא יהוד ופי אלחאל לים, ושפת פיהא בית יהודי האמל, ולים אלבאב ומראדמה חגר ואחדה. ופי אכ'ר אליום ואנא פי אלכ'לא לקית ברויה ועלי ראסהא מכרד והו אניה מן אלכ'וף כאן פיה מצר אלחות, פצ'נ'ית אן פיה מא פסאלתהא אלמא. פקאלת לא תסאלני ואלכ'ארד תגאהך, אמצ'י אשרב מראדך, פהי אלד'י מצ'ת מן ק'ו'אמי וד'א עלי כתפהא קדר עשרה מן אלחות

טול אלואחד דֹראע יד, פלמא חזרתהן תשוֿקת נפסי (126) ללחות פסאלתהא תֹאניה פקלת אני אעטיך אלקימה. פקאלת לי לא תסאלני ואלכֹארד קדאמך כֹד לך מן אלחות כם מא תשא. פסרת ארדֿר סאקיה׳ אלכֹארד אלדי דֹכרת לי, ולים ערפת אין הי, חתי גֹרבת אלשמס ומא ונדת שי לא מא ולא חות ולא נאס אסאלהם. פמן אלטאף אללה לאקית סאלם אלצעדי והו גאי מן ענד אלבדו עֹמלתה פשכית עליה במא פי חאלי. פקאל לא תשגן אן ענדי במא יקום בך אללילה מן אלחות פסאק בי ללמסא ענד בדו לים מן עמלתה והם ישעֿלו וישוו אלחות שוי. וסאלם אכֹרג אלחות אלדי פי טרפה ושואהן ואכלנאהן ומעא לדֹה׳ אלחות מא שבענא פאכרמונא אלבדו חתי גלסנא אכתֹר אלליל נשוי ונאכל. וקד אסתעלמתהם כיף תחצילה להם פקאלו מע אלחרב אלדי בין אלקבאיל קטעו סאקיה׳ אלכֹארד מן פוק חתי אמתנע אלמא ואלחות אחתבם. ובעד מא אכֹברת מעלמי בדֹלך קאל לי אן כאן גבת לי קליל מן אלחות לכאן תגמֿלת ולכן ארגע אלי בראקיש ולא תעדם איאמנא באמאכן פארגֹה מתֹל הולא.

פרגעת אלי בראקיש וזאד דוֿרת פי חולהא פלקית מקברה׳ ערב ומעא כתֹר אלזמן קד אכֹדֹת אלריאח ואלאמטאר סחבת אלתראב אלדי עלי אלקבור לחתי אן קד עצֹאם אלאמואת כלהא מרצופה עלי וגה (127) אלארץ׳. פבינמא אנא מפתכר פיהא פקלת פי עקלי הל תערף עצֹאם אלסיד מן עצֹאם אלעבד או אלמלך מן אלכֹדאם וחתי אלעאבד מן גֹיר עאבד, ולם ערפת. ואיצֹא פי גאנבהא ממא ולי כֹרבה׳ בראקיש מקברה׳ יהוד ועאד אכתֹר דכאכהא באקיאת ועליהן כתאיב עבראניה בלגֹה סריאניה, נץ שרחהא: אתנגיד ואתנחמר ורב מעודד בירב ישע וכו׳. ואכתֹר

אלקבור מכתובה וחתי אלנסואן, ושרח אסמאיהן „מרת נוגה" (זהרה) „מרת יונה" (חמאמה), ותאריכהא מן מדה׳ ٤٠٠ סנה וקבל ובעד. ובינמא אנא מתרדד פי כׄטוט קבורהם פאדׄא קלבי קד כׄשע לסבב אנה כׄטר פי באלי מא אלדׄי אוצלני אלי הדׄא אלכׄלא וכיף כאנו אכׄותנא או אבותנא הולא בין גיראנהם, וכיף כאנה׳ עישתהם, וכיף כאנה׳ דיאנתהם, והל להם נסבה אלי יהוד צנעא ונואחיהא אם לא. פבכית בכא שדיד עלי תשתית אליהוד פי אצׄהאר אלקבאיל ותפרידהם פי כל ארץ׳ ופי כל בלדה מא דאמו אלנאם חלאל פיהא, וזאד דאכׄלני אלגׄתׄא ואלחזן ואלתאסף עלי אחואל אלמלّה גמיע. פבין מא אנא גׄארק פי בחר אלוסואס באלבכא ואלנהיג ואלחנין בינאה׳ תלך (128) אלקבור, פאדׄא תצוّר לי אבלים יקול לי מא לך ולהולאי אלנאם אלדׄי קד פאתו ודפנוהם ומא תערף כיף כאן גנסהם ולא מא אצלהם וכיף כאנה׳ עקאידהם חתי תדעי ותבכי ותתצׄרّע אלי רבّך בפצׄל תרבתהם. פלמא צׄרבה׳ ריח אבלים פי סחאב כׄיאלי נזّת נזול אלאמטאר מן עיוני ותפרקת אלסחאב מן פוק אלמגׄנّה ומצׄית מן תׄם סביל עאדתי ונור אלשמס קאהר לי. ובעד סנה מן תאריךׄ מעלמי יזיד, וקת מא גמעת אלכתב אלקדימה מן כל מכאן מן נואחי אלימן באלפלוס לרפעאת ן׳ והב אלחסן (משה בן נתנאל שפירא) אלדׄי גׄרّ עלינא בשראהא פמן סטור תואריךׄ בעץ׳ הולאי אלכתב ערפת באלחקאנّה אני מן דׄרארי הולא אלנאם אלמקבורין פי הדׄא אלמכאן וקד סכנו גדודי פי בראקיש.

ואיצׄא קסת אלכׄראבה פוגרת קד בנוהא וחלّו פיהא תׄלאתׄ מראת בעד אלדׄי בנוהא אול מרה. ומערפתי לדׄלך אנה אסתלךׄ וכׄרב שק אלדאיׄר אלדׄי עאדה עלי אצל בנאיתה אלאולי מע מא יליה

מן אלביות אלד׳י וסט אלכ׳ראבה פראית אלביות אלקדימה אלמהולה פי בנאיתהא אלד׳י לא אקדר אצף תפכ׳ימהא ועט׳מתהא וכבר אחגארהא וצנעתהא ועמארתהא אלד׳י כאנ׳הא חגרה ואחדה מלחומה מן מטאבקתהא על׳י בעט׳הא בעץ׳ ואלשערה מא תדכ׳ל (129) בינאתהן. אמא הד׳ה אלעמארה פקד אכתבסת ובנו פוקהא באללבן וקליל מן אלחגאר אלאולאת וכ׳רבת ואכתבסת תלך אלעמארה אלת׳אניה ובנו מן פוקהא עמארה ת׳אלת׳ה וכ׳רבת ועמרת ראבעה מרה. ואלקץ ואלקצאץ לא לה וגידה פי אלבנאיה אלאולי.

ואבואב מדנהם וביותהם ואמאכנהם וטאקאתהם פהמא אצג׳ר קליל מן אלמוגודאת אליום פי צנעא וג׳יר. וד׳לך דליל מחאל אלד׳י יכאברו ויקולו אן אלד׳י בנו הד׳ה אלקצור כאנו מן אולאד שראד ן׳ עאד עם׳ עוג מלך אלבסתאניה, והם אלד׳י עמרו אלארץ׳ וקת מא כאנה׳ פרדוסיה. פיא לית שערי כיף כאנו ידכ׳לו אלקצור ואלביות הד׳ה והם נאם כבאר אלואחד מנהם פי דעואהם יקלע אלגבל וינקלה מסאפה לנא יומין או ת׳לאת׳ה ויפצ׳לה קצר או מדינה או קריה כיף מא ישא, ובלא שך אן בעד אלתעב הד׳א יחתשי ח׳שי פי אנקאב אלעמאיר, ואלי אלאן מא ערפת מא צ׳מיר לל׳כ׳רט הד׳א. ואיצ׳א אלד׳י ראית פי אלפרע, והי בנאה׳ עאד, פמן אלעג׳איב אן אלבאב אלאול והו אלכ׳ארג׳י צג׳יר לא ידכ׳לה אלאנסאן אלא ויכאד אן יעטף ראסה קליל ואלבאב אלד׳י בעדה והו אלואסט אפתח מן אלאול קליל והו אנצ׳ם מן אלאול פי שכלה ואלבאב אלת׳אלת׳ והו באב אלמכאן אלד׳י יסמונה אלקבאיל מ כ ר ב (130) בנאה׳ עאד והד׳א וצפה אלבאב אככר מא יכון מן אלאולאת ואלגדר אלד׳י פי ימאן אלבאב כלה חגר ואחדה. ולאלה׳ אלבאב מנהא מצטנעה

ומסלובה ומנקושה נקש יבהר אלעקול, וקליל מן אלכתאיב, ומן אליסר כרא אלמתל. ומן פוק אללאלה אלעליא מעא אלמראדם וכלהא חגר ואחדה והו אלגדר אלדי מן פוק תכויבה' אלבאב מרכבה עלי גדאר אלימאן ואליסאר. וראית בעץ מן הולא אלגראר אלמהולה קד אנחנת אלי אלקאע והי מכדורה פי טולהא כדר נאעם כאן אלכדר פי כשב ויקולו אלקבאיל אנהא כאנה' מסמרה בעצהא פי בעץ. אמא אלמכאן לים בגדאר אלא במעארב כבאר מרכזה ומרצופה פי יסאר וימאן אלאנסאן אלדי ידכל מן אלבאב אלמדכור והי אלדי וצלת אליהא ומעלמי ינסך מנהא. ופי וקתנא הדא בעד מא טאל אעמארהן אלי הדא אלתאריך סנה' ١٣١١ עגזין וכרפין והרמין כעאדה' אלשאובין אן יכונו הרמין וכרפין, קבאיל המדאן אלגוף יקולו אן הולא אלמעארב לא חאגה לבקאהן, אנהן יכלפין עלינא הרם מן אלכפאר מא דאמין באקיאת, ואליום יכסרוהן ויחרקוהן ויעמלוהן נורה. פלולא ארכנני מעלמי יזיד אנה שא ירסל לי במנשאר לאנשר מעארב בנאה' עאד אכו תמוד ואנא ארסל באלואח מנשורה (131) אליה, מא כאן זאד תחדתת מנהן.

וחית וכנת פי כרבה' בראקיש לאדור מא אלקא, אתפקת במגרי פי ואחד מכאן ודאכלה צלאם. פרמית באלחגאר לאסמע לה קער, פאדא הו קריב, וזאד רמית פיה באלתראב ואלחגאר ליכון לי דרג לאנזל ואטלע, חתי נזלת ודבית פיה, פאדא הו סקיף ולה מעארב בלט מרכזה אכבר מן אלסקיף אלדי וגדתה פי מעין, והו ממלו רמאלה דקיקה יכאד יגרק ויטפח אלאנסאן פיהא. פבינמא אנא אדב פי וסטהא לאדור מא אגד פאדא קד לאמסת בבאב אלסקיפה ותענבת פי נפסי וקלת וכיף יסתקים הדא אלבאב אלי וזמנא ולא

ינהדם מעא מרור אלזמאן פצ̇רבת עליה קליל בחדיד אלעוד אלד̇י הו לי סלאח פאד̇א לים צותה מן אלכ̇שב אלא מן אלאגסאד. פפרחת וקלת פי נפסי אליום קד רזקני רבי בבאב מן פצ̇ה או מן נחאס. פכ̇רגת מן אלסקיף לאתחקק מכאן אלבאב מן כ̇ארג לחתי אחפר עליה ואכ̇רגה ובעד תעב ערפת אי זאויה מטלובי, וחפרת הנאך תראב חארק, לים טין, חתי אנכשף לי ד̇אלך אלבאב ואד̇א הו מצטנע מן חגר ואחדה מזכ̇רף ומנקוש עלי הו̇ה' אלאגסאד לים כנקש אלכ̇שב, ובעד מא סו̇בת הד̇א אלמכאן וגדת מן אלכתאיב כלמה והי חרף ואחד.

ויום ת̇אני (132) דו̇רת פי נואחי אלכ̇ראבה מן חולהא ולם וגדת שי. פענד מא חמת אלשמס הרבת לאסתקר מן אלחמא פי ואחד גרף פי צדף דאיר בראקיש, והו קד אמתעל, אלדאיר, פי גהה פי ערצ̇ה חתי צאר מת̇ל אלגרף. פבינמא אנא גאלס פיה ומפתכר פי אלמקברה אלד̇י קד ד̇כרתהא פוק, סבב אנהא קדאמי, פאד̇א באת̇נין בדו מאצ̇יין פי טריקהם והם בעיד מני פקלת פי נפסי לים ידרכוני, ומעא חד̇ה' נצ̇רהם וכ̇ופהם ותחד̇ירהם מן אלמג̇אזר ואלכמאין מן בעצ̇הם בעץ̇ קד אדרכוני וארתדו̇ מן טריקהם יקדמו אליא חתי קרבו קליל ונאדו עליא קאילין: מן תכון, ואנא מן כ̇ופהם מא אמכנני אגיבהם והם אלעקו פתילהם וזאד קרבו קליל וארדו יטלקו אלרצאץ̇ מן בנאדקהם פחאלמא הם מקבלין עליא טרחת מילאע אלמא וקרעה' אלדקיק רשאדי ולחפתי מן פוק צ̇הרי וקבעי מן פוק ראסי וכ̇רגת מן אלגרף כאן מא ענדי מן אלכ̇וף שי ואלתוית עלי אלסור מקפי מנהם לאדכ̇ל אלכ̇ראבה מן אלגאנב אלת̇אני לחתי אד̇א תבעוני הרבת מן גאנב אכ̇ר

פדכ֗לת אלכ֗ראבה לחתי וצלת פוק אלגרף אלד֗י קד כנת קאעד פיה פאד֗א קד הם הארבין כ֗לף אלטריק אלד֗י כאנו פיהא. ובעד יומין אתפק אמסית ענד בויז, פלמא (133) סאלתהם מן אלכ֗ראיב ואלאת֗אראת אלקדימה סביל עאדתי קאלו אמא פלאן ופלאן פקד שאהדו אלעפרית וסט אלנהאר פי כ֗רבה' בראקיש פקלת וכיף כאן ד֗לך. פנאדו עלי ואחד מנהם וקאלו לה אעלם הד֗א אלצ֗יף כיף שאהדתו אלעפרית וסט אלנהאר. קאל נעם אני גזעת אנא ופלאן מן מחל פלאן ואד֗א אלעפרית כאן גאלס יתלוא עלי סור אלכ֗ראבה, פצ֗נ̈ינא אן בה עלינא כמינה פקרענא אלפתיל וקרבנא ללקתאל חית֗ ואחנא ננאגיה ולם ירד לנא גואב. פלמא קרבנא מנה וגדנאה כלה שעת֗ה, וגהה ואידיה וארגלה ובטנה וצ֗הרה, ובעד מא ערפנא אנה עפרית הרבנא ולאטפנא רבנא ולם צ֗ר̈נא. ואנא למא סמעת כלאמה הד֗א חמדת אללה אלד֗י צו̈רני להם גנ̈י ישל עקולהם לחתי אופי מקצוד מעלמי יזיד. ובעד מא כ֗ל̈צת מא אלד֗י וגד לי פי בראקיש רגעת אלי אלחזם וסלמת מא חצל לי לדיה.

ויום ת֗אני טלעת כ֗רבה' הרם הי אלפרע ומן חית֗ ומא זאד בקא לי פיהא עמל אלא ת֗נתין או ת֗לאת֗ חגאר מכתובה פי טואיה' אלביר חק אלמסגד פקצדת נסכ֗הן ולכן לים לי טריק מן אין אתפכר עליהן אלא מן טאקה' אלמסגד. פדכ֗לתה תגאה אלג֗דא ולים פיה נאם ותלאהית (134) בשג֗לי חתי אקבל ליצלי צלוה' אלט֗הר ואחד סלטאן מן סלאטין אלגוף ואסמה ץ֗ קמלא ומעה מן אצחאבה כ֗מסה עסכר והו מקלד סיפה ועסכרה באלבנאדק פדכ֗ל אלמסגד ואנא קד כ֗רגת. פבעד מא צלא כ֗רג הו ואצחאבה וקד כאן כאמן לה ואחד עבד לנאם מן אעדאיה פלמא ראה אלסלטאן קאל לה

לעלבאך איש מעך מלעק ללפתיל. קאל אלעבד אני בגית ארמי גׄראב. אלסלטאן ואצחאבה הם אלדׄי קפו ואלעבד אטלק מא פי אלבנדק אלי אלסלטאן והרב. ואלסלטאן משע סיפה וקפז ארבע כׄטא ליקתל אלעבד וקד אנתדׄק עלי וגה אלארץׄ ומאת. ובעץׄ מן אלעסכר תבעו אלעבד ולם לפיוה וצות אלבלא אנתשר, וצלחהם אכׄתשר, וחרבהם אחתשר, מן עצר דׄאך אלי יום תׄאלתׄ והם פי חשירה׳ אלחרב ופי ציאח וניאח רגאלהם מע נסאהם ואולאדהם וכאן אלסמא קד אנטבקת עלי אלארץׄ, ולים בטאיל סבב אן אלעבד קד הרב אלי ואחדה קצבה כׄארג קריה׳ אלחזם ואצחאבה ידאפעו עליה מן אלקצבה חתי דכׄל מן חיתׄ והם יטלקו אלרצאץ עלי מן קרב מן אהל אלסלטאן פלים ימכן אלהגום עליהם וכם ציאח צאחו וכם עאיק עוׄקו וכם מהארי אהתרו מן גׄיר פאידה ומן הרג ציאחהם כל שאגע יכׄאף, חתי נזלו אלשוף (135) מן גבל כׄבׄ וטפׄו נאר אלפתנה ואצלחו בינהם במא אלדׄי מא ערפנא.

אמא אלעבד אלקאתל פמא עליה מן אלכׄוף סבב אן שרע קבאיל דׄו חסין והמדאן אלגוף ואשראף אלגוף עאדתהם אדׄא קתל אלעבד או אלמרה או אלולד או אלקראדי או אליהודי פלא קצאץ עליה אלא מן אהלה או מן אצחאבה סבב אן מא לה תׄמן, ואדׄא קתל אלקבילי מן הולא פחגׄתה כבירה ולדׄלך פי מחארבהם אדׄא גׄלב גהד ואחד טרף פי אלחרב קדמו נסאהם ואולאדהם ללחרב פלא ימכן יגאהדוהם אבדא פיכׄתסרו ועיב כביר ענדהם קתל הולא סוא חק או באטל. אמא קתל רגאל אלקבאיל פדׄלך הו שהרתהם. ואנא ראית וסמעת נסא אלבדו חין תרבׄי ולדהא תדעי לה ותקול: יגעלך רבי קתיל ולא ימותך מות אלדואב. ואדׄא מאת מות טביעי

פמן גמלה' מא תעדّדה ותרתֿי עליה תקול: ליתה אגֿתסל באלדמא ולא מאת חרמא. ואיצֿא ראית אכתֿר אלרגאל באפעאל פיהם מן סיף או עוד או גנביה או רצאץ סבב אלפתן .ואלמגֿאזי בעצֿהם בעץֿ. ולכן אלברכה פיהם מן חית֗ וכל ואחד מנהם יתזוג מן אלנסא לא אקל מן ארבעין או כֿמסין אמראה פי חיאתה. ויהוד אלגוף יתזוגו פי מדה' חיאתהם תֿמאן או עשר, ותגד (136) ענד בעצֿהם תֿלאתֿ או ארבע נסואן טבאין. ואיצֿא אלהאויה תסוק עליהם סבב חרארה' אלשמס ואבכֿרה' אלארץֿ אליואבסה פלדֿלך לם אגד פי יומנא הדֿא ולא ואחד מן אלדֿי ערפתהם מעא מעלמי.

וזאד אפתק פי קראיב אן ארבע שבאב יהוד מן אלגֿיל דכֿלו אלי צנעא ליתצרפו. פבעד מא כֿרגו וצלו בחמירהם אלי ראכץֿ והו אלגבל אלדֿי ינזלו מנה אלי אלגוף פאמסו פי אלכֿלא סביל עאדה' אלמסאפרין פי תלך אלנואחי. פבעד מא נקצֿו חמולתהם מן פוק דואבהם מצֿו מנהם אתֿנין פי אלליל לינתולו להם מא מן אלחיארה והי קריבה מנהם. פאסתכבטוהם כֿברתהם ולחקו בעדהם. ויום תֿאני גו אלבדו ליסתקו מן הדֿא אלמכאן פראו וארֿא יהוד מקאתיל פי אלמא אלדֿי עלי טריק ראכץֿ, וכדֿלך סאר אלצות מן מכאן אלי מכאן: יא עיבאה יהוד מקאתיל פי אלמא אלדֿי עלי טריק ראכץֿ, ואלדֿי סמעו אלצות ינאדו איצֿא מתֿלהם: וֿב יא עיבאה, יהוד מקאתיל פי אלמא אלדֿי עלי טריק ראכץֿ, וכדֿלך סאר אלצות מן מכאן אלי מכאן חתי וצל אלי אלגֿיל ואלחזם אלי אליהוד, ובינהם ובינה קדר מסאפה' יום. פאחתשרו ופקדו מן מנהם גֿאפל פי תלך אלגהאת פקאלו בעצֿהם לא גֿיר (137) מן אלארבעה אלשבאב אלדֿי טלעו צנעא פכֿרגו מנהם סתה אנפאר ואכֿדֿו מעהם תֿנתין

גמאל מן גיראנהם ועזמו אלי ראכץ̇ פוגדו ארבעתהם מותא פי אלחיארה בין אלמא. פאטלעוהם ושדוהם עלי אלגמאל וסאקוהם אלי אהלהם ליקברוהם פי אלג̇יל ללא יקולו אנהם מקתולין קתל. זדואבהם חמלו עליהא בצ̇אעתהם ואוצלוהא אלי אהלהם. וצארו אליהוד ובעץ̇ מן אלקבאיל ירת̇ו עלי אלוקעה הד̇ה. הד̇א מא אתפק פי קראיב ולא בד אן סבבהם אלמגאסרה מן ג̇יר אפתכאר פי כל שי מת̇ל אלקבאיל גיראנהם, וימכן אן אלאול אלד̇י אג̇תרף אלמא טח̇ם אלי אלחיארה ולים הו סבאח ואלת̇אני מא ימכנה יתפרג עליה יג̇רק סביל עאדתהם אן יגתהדו עלי צאחבהם ולו כלף אלמות, פימכנה אנה קבצ̇ה ואראד תכ̇ליצה פמסכה אלאול וגרה אליה ואלאכ̇ר מת̇ל ד̇לך.

אמא אליהוד כלהם אלד̇י פי אלגוף באסרה פלא יופא עדדהם אלי ١٥٠ נפס והם ٨ לחם. אלאולי אל שרארה, ואלת̇אניה בית אלאסד והמא מנקולין אלי אלגוף מן בלאד נהם. ואלת̇אלת̇ה אל יהודא אלבאסל והם הרבו מן צנעא וקת מא טלב אלכ̇ליפה אלמנצור אלאולאד אליתמי מן אליהוד ליסלמו ענדה כמא אבין ד̇אלך בעד. ואלראבעה (138) אל צעוד והם מן צעדה, ואלכ̇אמסה בית גלאג̇ זהם מן כ̇ולאן, ואלסאדסה אלארחבי מן ארחב, ואלסאבעה אלחגאזי מן אלחגאז, וסלימאן אלגופי. הולאי גמיעהם פי אפתכארי נקאיל מן דון אלגופי, ואבנה מן אלד̇י ג̇רקו פי ראכץ̇. ואלתנקל הו חאל יהוד אלימן אמא הולא פזוארדה. ולים פיהם מן אללחם אלד̇י וגדת פי מקברה׳ בראקיש אלא לחמה ואחדה, ואלזמאן מן עאדתה יגת̇א זוכרה בעץ̇ אללחם חתי יהלך את̇ארהא. ופי אלגוף וקריה׳ מלח זואדה באלמרה יהלכהם ולא יבקי להם את̇ר. ומעא חב אלוטן לא

ומכנהם ינתקלו מן נגאחהם אלי אמאכן ג'יר יקולו הד'ה אלבלאד אחסן מא יכון פי אלדניא, ורחמהם אללה וורחמנא אמין.

ומן גמלה' ד'האה' שואטונהם והו אן בעד קתל אלסלטאן אבן קמלא בקליל אסתדעאני ואחד קרארי אלי ביתה ודאכ'לני באלכלאם אללין חתי אדרכני אן קד אנא מסתאנס בה ואלק עליה. פקאל מעי לך סר יא הד'א אליהודי, ואלסר עלי אללה. פקלת לה ומא יכון סרך כלם ולא תכ'שי אני מן אהל אלסר. קאל לא אכלם אלא בעד אלות'יקה אלמעט'מה באסם אללה עלי אלתראב אלד'י מנה בנית ואליה (139) תרגע ללא תפשי אלסר פיד'הב רזקנא ויקתלוני אלקבאיל בסבבך. פבד'לת מטלובה ואנא אפתכר פי כלאמה. פקאל אעלם עליך אני אלקב'אר חק מותא אלחזם ווקת מא אחפר אלקבור פי גאנב בנאה' עאד אלקא אלואח מן אלנחאס מכתובה ותמאת'יל וכל שי ואכ'ביהן מכאנהן כ'וף מן אלקבאיל ללא יערפו מכאנהן פיאכ'ד'והן ,לא אנתפע בשי. פמראדי אני אאמר לך אלמכאן אלד'י פיה כת'יר ואנת תחפר עליה פי אלליל ותכ'רג מא פיה ותעטיני רזקי ותאכ'ד' קסמך, ולכן תעאל בכרה אליוא ואנא אוהמך אלקבר וביני ובינך עהוד אללה ללא יכ'רג אלכלאם לאחד אבדא. פמצ'ית מן ענדה ואנא אקלב ראסי פי אלסמא מן הד'א אלרזק אלד'י פי אלקבור וקד אנכרתה וקלת לה וכיף מא תעטיני ולו אשארה מן ד'לך וקאל אן אלד'י כאן ענדה קד באעהא פי מא סבק בארכץ' ת'מן ופי אלחאל לם ס'טי יאכ'ד' לה שי אבדא. פלמא רגעת ענד מעלמי ואנא אתסעדר מן אלוסואס פסאלני סאלם ן סעיד צאחב אלבית אלד'י אחנא גלום ענדה וקאל מא לי אראך תקלב פכרך יומנא הד'א ואנא קד ערפתך אני לך צדיק ולו

כאן עליך מא עליך אני אנגיך בעון אללה ועון גיראני ומא אלדי תכפיה מני ואנא אשופך אנת ואלחָכָם מתֿל (140) אבי. פקלת לה אלחמד ללה ליס עליא כוף מן שי אלא כוף מן מיתֿאק אללה ועהד פלאן אלקראי. פלמא סמע אסם הדֿא אלקראי שעוד וקאל מא אלדי קד גֿרّ עליך הדֿא אלשיטאן ומא שגֿל אלקבאר הדֿא אלא ידהי אלנאס פאנת אחדֿר בנפסך ללא ידהיך ולא תצדّק עהודה ולא כלאמה אנה צאחב כֿדאעה לא מתֿלה. פכשרת אלמיתֿאק וקצّית עליה כֿבר סר אלקראי פזאד פי תעגּׂאבה וקאל אלחמד ללה אלדֿי געל עקולנא כאלמראיה לחתי אנבהתך במא אכֿברתני בה. וזאד פי קלובנא אלף אלמודה ואלשפקה לבעצנא בעץ ואיצֿא ללאגאנב. אמא הדֿא אלדֿי מן קבאיל חָם ן נוח אלדֿי מא יערף נאמוס ולא שפקה מתֿל גדה חָם פצחיח אנה אלקבאר וכאן מראמה אן יסיר יאכֿד ראס אלסלטאן אלמקטול מן אלמקברה ויעטיה באלאגרה ויתגמّל מן אלקתֿאלה לילעבו בה ויפתכֿרו בֿה ענאד לאהל אלמקתול. ואנת יסוקך פי אלליל פי גֿפלה אלי אלמכאן אלדֿי יריד קתלך פיה והו קבר אלסלטאן ן קמלא, ווקת מא תנבש עלי אלקבר ירוח ענד אהל אלסלטאן ואולאדה ויקול להם תעאלו שופו אלדֿי אכֿד ראס סלטאנכם והודֿא הו פי אלחאל ינבש עלי אלקבר לא בד ליאכֿד גֿתֿתה או מן אעצֿאה לילעבו בה גֿרמאכם, פיקבלו (141) פי גֿפלה ויטלקו עליך גליל אלרצאץ מן גֿיר אן יסאלוך ולא ואחד כלאם. פלמא סמעת נציחה' אכֿי מאלם ן סעיד אזרב לחמי וקסא קלבי וקלת תעאל מעי אסור אלי אולאד אלסלטאן ואנא אשכי עליהם כֿדאעה' אלקראי. פמנעני וקאל אדֿא לאח לך פי אלקראי פמא תסלם שגֿלה' אלקתֿאלה, וזיאדה אנך גֿריב ואנת תערף אן פי

בלארנה הדה יסתנכרו כל גריב פלולא מא אנת מדעי אנך מן אל שרארה לכאן קד אכדוך עבד או קתלוך מן גיר סבב.

פדכרת מא אלדי גרא מעי קבל והו: פי ואחד יום כרגת מן אלפרע לאדהג פי חול אלחזם וארא בוליד מן אולאד אלגוף יסאלני מן אנא ואין בלאדי. ואנא קד עלמוני אצחאבי אלדי פי מלח וקאלו אדא סאלוני קבאיל אלגוף ואין בלאדך קל אנך מן בלאד נהם ואנך מן אל שרארה או מן אל יהודא, חית והולא אליהוד הם מתגוורין ענד קבאיל אלגוף מן קאדם זמאן ומשהורין פי אלבלאד. פקלת ללוליד אני מן אל שרארה. פקאל לא, ואללה אנך טיבה, ומסך בידי ואראד יקודני מתל מא יקודו אלחמאר. פקלת לה יא וליד אמשי פי חאלך ואסתחי עלי נפסך. פבין מא נחן נרתגז וארא בואחד בדוי מצא מן ענדי פקלת תעאל יא (142) ראגל אפרע ביני ובין הדא אלוליד אלשיטאן אלדי תערצני ומסכני מן גיר דעוא ולה חגה. פקאל לה בוך פי חאלך יא וליד למא דא תתערצה והו מן אל שרארה פלתה. פקאל אנא מא אסובה אן אללה קד הבה לי טיבה חסב סנה׳ שרענא ומן דא אלדי יתערצני או יפכה מן ידי והדא רזקי מן אללה. ואלבדוי אלדי דעיתה מא גזם יתגאסר עלי אלוליד בל סיבנא נרתגז וראח לה. ואנא לו כנת אבעד קליל מן אלחזם וכנת פי אלכלא לכאן קד המות בקתלה. פזאד מצא בדוי תאני וכאן קד ערפני פי בית סאלם ן סעיד פקאל לה מא לך חאגה פי הדא אלרגאל ולא הו רזקך אני קד ערפתה ענד סאלם ן סעיד והו מן אל שרארה. אלוליד למא גלב בכלאם צאחבה מא אמכנה יתרכני בלא שי. ומן חית ולים יוגד מעי גיר רקעה באליה לאסתר בהא עורתי ואלמקטב אלמבזטט אלצדקה אלדי עלי גלד

בטני וצ֗הרי וכ֗רקה' כופיתי אלמהפוגה פוק אלי עיוני פנצ֗ר אלי באקי אלאחד֗י אלד֗י פי רגלי אלמעז֗ראת אלד֗י לא אגזם אמשי בהן פי בלאדי, פחלף וקאל מא עד֗ר לה מן אלאחד֗י לו כל֗ף עליה בסבבהן אלקתל פמא הו עאד֗ר להן אבדא. ואנא קד מראדי ישלהן זאכ֗ותנא יעו֗צוני בדלהן באחסן מנהן, פתרכתהן לה ומא (143) חצלת ג֗ירהן פי אלגוף, סבב אני מא גזמת אכ֗בר בהד֗א אלמתפק חתי וצלנא אלי כ֗ב֗ ותצדקו עליא בגדיד.

זבעד אגרת לי יהודי וסאר מעי אלי חזמה' אבו ת֗ור והי מן עלאו אלגוף קריב מן נהר אלכ֗ארד אלד֗י אצלה מן בלאד ארחב וינזל אלי אלגוף אלאעלא ומנתהאה אלי מעין. ולכן אכת֗ר טריקה פיהא את֗ארה' בנאיה' ביות מהילה מן ימאן ויסאר אלסאקיה עלי טולהא מתלאצקאת לא ג֗יר ולים בקריה או מדינה. ואיצ֗א לים פי ד֗הני מא אלד֗י אוצלת מן אלכתאיב ורסם אלמחלאת פי תלך אלנואחי מת֗ל סביל עאדתי. ועלי רגוענא סאר אליהודי כ֗בירי ענד אלבדו עֻמלתה. ואנא גלסת פי באב ואחד כ֗דר מן אלשער ודאכ֗לה קאעדה פי זוה' אלכ֗דר חרמה בדויה מת֗ל אלחרמה אלמקתולה אלד֗י סחבתהא בקעשתהא מן בין אלרמאלה פי כ֗רבה' אלסודא והי מת֗להא פי כברהא ושב֗תהא ותקטיעהא, ולכן אלאו֗לה מיתה והד֗ה חיה, פסלמת עליהא והי תערט אללחם אלנ֗י מת֗ל אלערג, ולא תתחרך מן מכאנהא ודם אללחם עלי וגההא ואידיהא ותחד֗ת֗ני ואט֗ראסהא תנכ֗ש אללחם ואלעצ֗אם. פבינמא אחדת֗הא ואנא (144) מתעגב וכיף לו תקום תאכלני אנ֗י להא פי זוה' בטנהא. פאלתהית פי תפכארי פיהא ואנא מלקי צ֗הרי אלי חגר פי באב אלכ֗דר ורכבי פוק בעצ֗הא בעץ֗ ועיני לם תמיל מנהא פמא ערפת אלא בלקצה פי

קאעה׳ רגלי מן אלעקארב או גׄיר כאנהא נאר אחרקתני מן רגלי
אלי וסט קלבי. וחאל מא אחסית אללדגׄה צׄרבת בחמו״ה עלי
קאעה׳ רגלי בכף ידי ואכׄרגת מן טרפי סן תׄום ונקם מלח ופרׄחת
מכאן אללדגׄה ודלכתהא בדׄלך ומצרתהא מראת וברית מן סאעתי.
וימכן אני קתלת אלדׄי לדגׄני פוק אללקצה חתי ברית מן סאעתי.
ואלבדויה עאד מראדהא תכרם לי באללחם אלנײ ואנא מא עאד
מראדי לא לחמהא ולא וגההא אלזויב פרגעת אלי מעלמי.
וקד שארט עלינא סאלם ן סעיד אלי גבל כׄב״ מעא קבולי מן כׄב״
ואנא זאד סרת אלי כׄראיב בכבכה. וכאן מראדי אסיר גבל
אללוד ולם אתפק לי. וקד אחכא לי בדוי אנהם וגדו פי
בכבכה צנדוק מן חגר אלמרמר ופיה עצׄאם חרמה פקלת פי
נפסי לא בד סמו אלמכאן הדׄא לסבב אלבׄכא עליהא. אמא מעלמי
יזיד פלא כׄרג מן בית סאלם ן סעיד מדה׳ מא נחן גאלסין פי
אלגוף אלא אלי מעין ובנאה׳ עאד לא גׄיר, דׄלך מן
אלכׄוף עליה. וקד תחירנא פי אלגוף אכתׄר מן כל מכאן.

פרק ז (145) ופי דׄאך אליום אלדׄי מא זאד דׄכרת תאריכׄה גא אלקבולי
אלדׄי נחן נסאפר מעה אלי כׄב״ ואלתזם בנא לחתי יוצלנא אלי
ענד יהוד וכאן כדׄלך. וסאפרנא אלליל מן אלחזם ולא בד אן אחנא
אמסינא יום תׄאני פי בית אלקבולי ובעד וצׄל בנא אלי בית אלאך
אלמרחום סעיד ן יחיא חו״ה פאבהל ורח״ב בנא כאן אחנא לה
אכׄוה צׄאיעין ואחתפל ברׄכה כבש לנא ללעשא פי תלך אללילה.
וזאד וצׄא עלי אצחאבה אליהוד אלדׄי פי אלקרא גוארה פמא גׄאבה׳
אלשמס אלא וקד אקבלו קדר תׄמאניה אנפאר כלהם מתגהזין
אלסלאח והן סכאכין כבאר בחליה קדרהן לים כגנאבי אלקבאיל.

אמא וגוההם תדל עלי עסארתהם בסעאדה׳ גיראנהם, וקעש זנאנירהם אלג̇זירה אלתי עלי כ̇דודהם תשהד עלי שגאעה׳ קלובהם פי אצול נואטים נסבתהם, מן חית̇ והם פי אלאטראף וליס כ̇לפהם מן גהה׳ אלשרק נאם אבדא אלא קליל בדו מן ד̇ו חסין והם קריב מנהם. פוגדנאהם מתעצבין פי מא תרבו עליה מן חראצה׳ אלדיאנה במא קד ער̇פוהם סואבקהם ופיהם אוצ̇א מן אלמשרדין מת̇ל אלד̇י וגדנאהם פי אלמדיד ופי בלאד נהם. ומעאשהם ארתח קליל מן יהוד אלגוף סבב אן בלאד כ̇ב אלין מן בלאד אלגוף וקד (146) פיהא שגר אלענב ואלתמר ולכן עאד את̇מאר שגרהא צ̇עיפה ליס כואדי נגראן אלמבארך. ואמא אלגוף ירחמהם אללה לם שפנא פיה מן אשגאר אלפואכה שי אבדא אלא שגר פאכהת אלקרוד והו אלנבק שי כת̇יר לא ג̇יר. ואלבדו יגלבוה אלי צנעא. ופי ג̇יר צנעא מא יבתאעו. ופי כ̇ב ותלך אלנואחי יגמעו זנב אלתמר וינקעוה באלמא ויוה̇זוה באלמוחז חתי יתפת̇ת ויטעמוה אלג̇נם פתאכלה ותסתריח ותסמן גדא. ואלכבש אלד̇י ד̇בח לנא קד תעגבת עלי כת̇ר סמנה פקאלו אנה בסבב אלזנב.

ופי ד̇אך אליום יום אגתמאע הולא אלת̇מאניה אלאנפאר אלי בית סעיד חוה ליפרחו בנא וליסלמו עלינא כאן מעא בעצ̇הם נזאע ומכ̇אצמה פי שאן ואחדה ולדה עמרהא ארבע או כ̇מס סנין ידעי ואחד מנהם אן קד כ̇טבהא תעויץ̇ זוגתה אם אולאדה ואהל אלבניה ינכרוה ולם יסאעדוה סבב ערארה׳ אולאדה. פאחצ̇רו דעאויהם ענד מעלמי יזיד ליחכם בינהם ומעלמי לם יסמע לדעאויהם פקלת פי נפסי לא בד מא ערף אחכאם אלשריעה. וכאן קד אחצ̇רו כתאב סידנא יוסף קארו אלד̇י ערפוה ואסתסנו אחכאמה וכאן יתנאזעו

מן וגה אלכתאב מן גֹיר מערפה דֹאתיה להם פי אלשרע (147) ולים יפקהו, חתי אשתד נזאעהם פי אכֹר אליום ואהתרו בעצֹהם עלי בעץֹ ומשעו סלאחהם ללטען וכאנו כלאהמא קריב אלפתנה חתי אעתרץֹ ואחד מנהם וטפּא סעיר אלחמיּה וקאל מא לנא ולנזאענא בלא פאידה הודֹא אלחָכָם ענדנא ואלשריעה כלהא פי צדרה והו כֹרגהֹ׳ מן ענדהם, נקלּדה והו יחכם ביננא. ואנא מן כֹוף פתנתהם פרחת בדֹלך לאגל נדרּג חאלנא באחסן מא יכון. ומעלמי יזיד לא בד אן לים אהתזת לה שערה מן כֹוף נזאעהם ולא פי באלה מן פתנתהם. פקלת לה פי גֹפלתהם מא לי אראך לם תלתפת עליהם ומא תחכם בינהם במא פי וגה אלכתאב פלו כנת אנא קד ערפת חכמהם הדֹא לכאן קד קצֹית בינהם ולא יתכלפו להדֹא אלנזאע. פקאל מא לנא ולנזאעהם חתי נחכם בינהם ונחן גֹרבא פאן חכמנא עלי ואחד מנהם פמן עסארתהם ואקמארהם תעדּאנא ומא נערף מא אלדֹי יֹלאקינא בה פתרך דֹלך אולא לנא, ואמא חכמהם פהו מבין פי אלכתאב פי באב עדד כדֹא פי פצל כדֹא. פאכֹדֹת אלכתאב בידי ופתחת חיתֹ מא קאל לי ואדֹא חכמהם בדֹאתה לא זיאדה ולא נקצאן אלא מא ערפו אכֹותנא הולא אלטריק. פתעגבת עלי אכֹתבאר מעלמי פי אלשריעה גֹאיה.

(148) ובעד מא גלסנא ענד אכֹונא אִלעזיז סעיד חֻוּה קדר יומין סארו בנא פי אלליל אלי בית יהודי תֹאני פי קריה תֹאניה. פרחב בנא מתֹל גֹירה וגא יפקדנא יהודי גאר לה ואסמה מוסי גמיל והו צאיגֹ ואכרם לנא בערקי אלתמר ומא קד ראינאה מן יום כֹרוגנא מן צנעא אלי יומנא מעא אחד מן אליהוד סבב עדמה אלאכתֹר מעא חריק אלענב ואסתחאקה אלמתפק פי הדֹא אלזמאן.

ואנא אלמסכין אלסיאח אלגדיד מא כאן יואפק לי ולו זאדהם ובאלאכתׄר טבךׄ אללחם פכאן מעלמי ינהי עליא ויקול אן אכל אללחם אנפע ואגׄדא. פלמא שרבת מן אלערקי אלדׄי גאב לנא רגׄבת נפסי ופרחת בה זיאדה. ובעד מא ראח מוסי גמיל אלי ביתה תבעתה לאסאל מנה דׄאלך פאעטאני מא אלדׄי עאד מעה והו קדר ٣٠ דרהם, וסרת בעד לאדוّר מא אלדׄי אגד פי כׄב פלם אגד מן אלמׄכאתיב אלחמוריה שי ולא מן אלאתׄאראת. וקד לאקית סאלם חוה והו ישכי צׄיקה' נפסה פי הדׄה אלבלאד ולו צנאעתה פי אלחדיד והי מקאומה לה פקד צׄגרת נפסה ומראדה יסאפר בלאד אלמׄקתדר (ארץ ישראל). פקלת לה וכיף תקדר תעיש פי בלאד תהאמה (ארץ כנען) ואנת מן בלאד אלמשארקה.
(149) קאל אן כאן יוצלני אללה אליהא ואהלך יום תׄאני פרׄאך מראדי. וקד סאלתה מא ענדה מן אכׄבאר אליהוד אלקדמא פי הדׄה אלבלאד חיתׄ וקד הו שאיב ומתרדד פי אלכתב. פקאל אן כתבהם מן צנעא ולים להם כתב אצליה ולא יערפו כתב אלתואריךׄ אבדא, ואליהוד כלהם אלדׄי פי כׄב נקאיל מן ברט ומן צנעא וגׄיר ומן חיתׄ והם קליל ומשתׄתין פלים להם כנים. ולא אסמע מנה נתיגה גׄיר הדׄה.

פרק ח

ובעד סאקונא אלי קריה ענד אלאסתאדׄ יחיא חוה אכׄו סאלם אלמדׄכור ואכו סעיד אלדׄי וצלנא ענדה ולו הו פי טרף בלאד כׄב ביאע משתרי וקד אחסן אלינא בגמיע מא נחתאג אליה בספרנא אלי נגראן מן טריק אלכׄלא ואסקאנא מן אלערקי וקד קנעת נפסי מנה וזאד גאב לי חתי ברׄדקאן לאלנשוק פי אלטריק ואסתדעא בואחד בדוי יסאפר מענא אלי נגראן חתי יוצל בנא ענד יהוד ויאתיה מן ענדהם בכׄבר ועלם מן סלאמתנא פי אלטריק

וכאן כדלך פכתב ושהד עלי אלבדוי ענד סלטאנה. וסאפר בנא
מעא גמלה פי נצף אלנהאר דאך חתי סרנא תנתין או תלאת
סאעאת פי אלגבל ולם זאד שפנא נאם וכלהא בלאד כב פי
אלגבל פתוכר אלבדוי פי (150) אכר אליום וקאל לי אסוק עלי
אלגמל אלדי מעלמי ראכב עליה ואסבק והו ילחקנא. פבינמא
אסוק עלי אלגמל ומא אערף אלטריק ואנא כאיף ואדא ראית
קדאמי בדוי בעיד מננא והו יתפכר פינא ומן חית ולים אלבדוי
סורנא מעאנא זאד מעי אלכוף. ואלבדוי אלמתפכר גאב
מננא ומא זאד חזרנאה חתי וצלנא אלי תחת כדף מן אכדאף
אלגבל פאדא בנדק אלבדוי אלשיטאן וראסה קד בדין מן עראץ
אלכדף והו ינאגינא ויקול ענדך יא דא אליהודי אטרח אלגמל
ואדאתך ואסלם ראסך. פבינמא יציח ויהתרי עלינא וסורנא אקבל
וקד אדרכה פאלתוא אוצא קפא כדף וקרע בנדקה ותנאגא הו
ואיאה ואנא אדב בעד אלגמל ומא ערפת כיף קנע מננא אלשיטאן
חתי גאבה' עלינא אלשמס ואמסינא פי עארצה' אלגבל. ופי אכר
אלליל סאפרנא מן דלך אלמכאן חתי אנורה' עלינא אלשמס ונחן
פי ספאל אלגבל באדיין עלי בר אלכלא פאדא בבניה תרעי להא
גנם פסלם עליהא סורנא וסאלהא מן אלבדו אין הם גלום פי תלך
אלמחלאת פתוכר מעאהא ואנא סרת באלגמל קדר תנתין סאעאת
פמא רגע אלא וקד ציע עקלה. פסרנא וכאנה' אלרמאלה תגאמז
כאנהא דהב חתי לקינא סתה בדו ופיהם גמאל אכתר מן אלבדויה
(151) אלדי לקיהא סורנא ואנכדע ענדהא. פסלמנא עליהם ומצו
פי חאלהם ופי אכר אליום וצלנא ענד בדו מן קבאיל דו חסין
ואמסינא ענדהם. ויום תאני אכתלף עלינא אלבדוי סירנא
ולם זאד רצי יסיר בנא אלי נגראן. פחירת אלפכר

אנא ומעלמי כיף יכון בנא פי תלך אלמחלאת אלכ̇אליה. ובעד תעב תצ̇מן בנא ואחד בדוי מנהם באלאגרה ושרט וכתב ושהד עליה מת̇ל מא כתב עליה יחיא ח̇וה, ואלד̇י כתב ואחד קאצ̇י, והו סיד מן צנעא גא ענדהם מן ברט.

פלמא אלתזם בנא הד̇א אלבדוי פרחת'בה לאנה גואד וקד הו מן קבאיל יאם לים מן קבאיל ד̇ו חסין. וקד אחכא לנא פי ספרנא אן כאן לה אולאד וכלהם ראחו קתלא פי מג̇אזי בעצ̇הם בעץ̇ ופי פתנהם. ואנא תעגבת עליה וכיף מא בהמה מן ד̇לך ולא יחזן עלי אולאדה אלקתלא. פכאן כל מא תג̇יב עלינא אלשמס נמסי הנאך חתי תעט̇ל עלינא אלדקיק ואלמא. פפי לילה' תלך אלגמעה למא ג̇רבה' עלינא אלשמס ורבך̇ גמלה וקעדנא ללמסא קלת לה יא הדלול וכם עאד מעאנא לחתי נצאל ענד נאס. קאל בכרה ובעד בכרה ונצף מת̇לה. ואנא למא ערפת כלאמה, שך̇ עליא סבב אלסבת תחוזנא ואיצ̇א מעאנא (152) עיד אלכ̇צ̇ירא (חג השבועות) יום אלאת̇נין, וכל הד̇א ולים עאד מעאנא זאד ומא. פקלת לעלבאך וכיף אלתזמת בנא ושרטת עלי נפסך אנך תוצל בנא ענד נאס פי קראיב ואליום קד נגח עלינא אלמא ואלזאד ולם נרא אחד מן אלנאס פי הד̇א אלכ̇לא ואיצ̇א מעאנא בעד בכרה סבת וכיף יכון בנא. פקאל ועלי א̇נפי, אני אסבת מעאכם ולא תכ̇אפו אני אג̇לט̇ זאדכם. ומן עאדתהם וקת מא ית̇בתו כלאמהם ינהצ̇ו ידהם אלימנא וירפע אצבע ידה ויטרחהא עלי אנפה ויגרהא מן בין עיניה אלי ראס אלאנף, הד̇א שרעהם. אמא פי צנעא ונואחיהא פיטרחו אלאצבע עלי עיונהם. פקלת לה ובמא תג̇לט̇ זאדנא ולים הנא ולא שגר ולא עצ̇איה חתי נאכל מנהא ומא מעך הנא אלא

אלרמאלה לא גֿיר. פקאל אנת אלא אקְרע אלנאר ולא תפרקהא חתי אתיך ומצֿי פי המסה׳ אלליל. ואנא מן עאדתי מע ספרה כאן אתכֿד קליל מן אלדקיק אלדי מעאנא ואעגנה פי טרף מיזרי לסבב אן סוּרנא אכֿד אלקדח והו אלועא אלדי כאן אעגן בה ושרב בה חליב נאקתה פגֿתיתה ותרכתה לה, וכאן אעגן אלדקיק פי מיזרי ואגעלה כֿבזתין לי ולמעלמי. ואשעל אלנאר ליס באלכבריות (153) אלאפרנגי, מן חית ומא כאן לה וגוד פי אלימן בל בחגר אלסמלוך ואלבארות, פכאן אשעל אלנאר חתי תחמא אלרמאלה ומא תחתהא ובעד אפרק אלנאר ואלרמאלה ואטרח אלכֿבזתין ואדפנהא באלרמאלה אלחאמיה ואלנאר פתנצֿג ולא תשבֿת פיהן אלרמאלה, וכאן אלתדּ בהן אחסן מן כֿבז בלאדי. פלמא אבטא ואקמת אלנאר בעד מא תוצאני ללא אפרק אלנאר חתי יגי, פרּקת באקיהא וטרחת אלכֿבזתין אלבאקיאת מעאנא מן אלדקיק. פבינמא אתחדתֿ מעא מעלמי יזיד כיף אלדו יכון באכלנא פי הדֿא אלחאל, ואדֿא קד אקבל והו ינאדי ויקול ליש פרקת אלנאר אנת אלא אקרע. פשעלת מרה תֿאניה פראית פי צֿו אלנאר, ואדֿא קד מעה מן אלחיואן מתֿל אלדו יסמוהן ענדנא אלותר או אללזק, ולכן הולא אכבר וקד אצטאדהן פי תלך אללילה מן בין אלרמאלה וקד הן משכוכאת פי אלעצא אלדו יסוק בהא גמלה. פקדּם בידה עצאתה עלי שעיל אלנאר חתי שואהן וזאד אנתפכֿין עלי מא כאנין ובעד משע ואחדה למעלמי ולי ואחדה פאכֿדתהא ופסכֿתהא ואנא אתפכר פיהא והו יאכל מנהן ויקול כלו מן הדֿא אלאכל אלטיב וקד גֿלטֿת בה זאדכם ומא תחתאגו מן גֿירה לשי, פקלת לה ביץֿ אללה וגהך חיתֿ ואנת תשבע גוענא מן הדֿא ולכן (154) אלעטש במא תרוינא. פקאל לא תכֿאפו מן חיתֿ ואלאכל מעאנא תסקינא גמעא.

ואנא פי קלבי מא אלפת לאכל אללזק ולא אלפיראן ולא לשרב חליב אלגמאל. והדֿא אלבדוי הדֿלול קד הו מן אלבדו אלדֿי פי אלאטראף אלדֿין לא יאכלו אלזאד ולא ישרבו אלמא אועאד ושהור, בל ישרבו חליב אלאבל פי אול אלנהאר ופי אכֿרה ולים יחתאגו לגֿירה שי ואדֿא צאדפו באלחב פיקצמוה קצים מתֿל אלדואב.

פקלת לה יא הדֿלול זאדך ושרבך מא ינפענא ואנת אתרכנא לילה פי הדֿא אלמחל וארגע לך ענד אצחאבך אן אלמות הנא אהון מן אלמות בעד אלתעב פי מכאן אכֿר. פקאל לו כאן אכֿדתכם לחמה פי פֻמּי, מא תרכתכם פי אלכֿלא אלא אן כאן אמות פלא באס אמא מא דמת עלי וגה אלארץ פלא אבקי מן גהדי במדאפעתי עליכם שי. פקלת כלאמך צחיח אנך מא תגזם תסֿבנא פי אלכֿלא ולכן מא ינפענא גהדך ומדאפעתך עלינא ונחן בעיד מן אלנאס, פאדֿא אנת דארי אנך מקתדר תוצלנא ענד נאס יחדּה אכֿר יום לבֻכרה ונסֿאפר פי לילתנא הדֿה ונגרי גרי ולא נמסי ולא נסתקר אבדא פדֿאך אלמראד ואנא אסלם לך נצף ריאל זיאדה עלי אגרתך. פלמא סמע פאנתהץ מן מכאנה וקאל גֿר אלעון, ושדּ עלי גמלה (155) ורכב מעלמי וסאפרנא חמלה אלליל כלה חתי אנורה׳ אלשמס וקד אכֿתלת קואי מן אלחמלה וזאדה׳ חרארה׳ אלשמס פי מראכֿה׳ אותאר עצבי ואלתעב ואלגוע ואלעטש קד אהלכני. פכאן בעד מא חמת אלשמס אסיר קליל ואנסֿם והדֿלול יתוקף הו וגמלה חתי אתבעה פזאד מעי אלתעב וחסרת באלמרּה. ובעד מא ראעא לי הדֿלול אסתדעאני ולם זאד קדרת אגאובה פארתדּ עליא וקאל הוּא קום. פקלת לה יא הדֿלול אסאלך באללה אן תתרכני ותמשי פי חאלך לאני קד דֿהבת. פלמא ראני קד אנא מצרם מן אלספר

מכאני פצ׳רבני באלעוד מרّתין חתי נסית חסרתי וארוסת מן מכאני ללצ׳רב או לאחתגי מנה. פאכ׳ד בידי וסאק בי אלי ענד גמלה ועאד׳לני לארכוב מעא מעלמי פוק גמלה ואנא מא כאן יואפקני אלרכוב עלי אלגמל סבב אנה ימכ׳ן אחשאר בסירתה. וכאן קד אכ׳דת אלקדח חקّי אלד׳י כאן ועא ללעג׳ין פנכת כים אלדקיק אליה ומצרת קרבה׳ אלמא מע אלכ׳לב ואלשער אלי וסטה וכ׳צ׳בת הד׳א פי הד׳א ושרבתה, ולו אן כאן קד כרהת אלקדח ומא זאד ענגנת פיה לסבב תנגיסה באלחליב. פבעד מא שרבת מא אלד׳י זאד לקית מעאנא חית נפסי קליל ותראגע רוחי ואצ׳ת עיוני ורכّבני מעא מעלמי וסאר בנא. (156) ומעלמי מעא כת׳ר קוה׳ צברה עלי אלגוע ואלעטש ומעא רבצ׳תה עלי צ׳הר אלגמל פי ספרנא הד׳א אלעסר לא ארא לה תעב ולא אסמע לה שכא.

פבינמא יסיר בנא אלגמל בסרעה פאד׳א ראית בעיד מננא שי ידב מא ערפת מא הו. פקלת יא הדלול תעאל כמّן מא הד׳א אלד׳י אראה בעיד מננא. פטלע עלי צ׳הר אלגמל ותחקק עליה וקאל נאם. פפרחנא כלנא ומשינא תבתה חתי ואפקנא ואד׳א הי חרמה עגוז. פסאלנאהא מן אמרהא פקאלת אנהא צ׳איעה פי הד׳א אלכ׳לא וקד להא יומין תדוّר עלי אלבדו אלד׳י זוّגת בנתהא אליהם. פזאד אלחזן ואלגّתא מעאנא אכת׳ר ואכת׳ר. ומשת מעאנא פאד׳א בת׳לאת׳ה רגאל מן בדו יאם מאצ׳יין. פסלמנא עליהם וסאלהם הדלול מן טריקנא פקאלו אן אחנא קריבין מן אלנאם ומצ׳ו להם מע אלעגוז. פסרנא פי חאלנא אלי קריב אלצ׳הר חתי ראית פי ואחד מכאן שי מתחרך פקלת להדלול תעאל כמّן מא הד׳א. פראי ופרח וקאל אלחמד ללה הולא מטרח אלבדו. פסאק בנא תבתהם

חתי וצלנא פי אלעצר יום אלגמעה אלי ענדהם וארא הנאך ביר מא יאתון אלכדו הם ונסאהם ואולאדהם ודואבהם מן בעיד ליסתקו מנהא. ובעצהם באלבנאדק מלעקה מן חדרהם עלי נפוסהם ואכתרהם עריאנין אלא (157) במא יסתרו עורתהם רגאל ונסא. פלמא שאפונא פלתו נתל אלמא ואקבלו יסלמו ויתפרגו עלינא ויסאלונא. אמא אלחליב ואלמא פקד אעטונא ואכברונא אן נחן פי טרף ואדי נגראן ואיצא בה יהודי קריב מננא.

פשדינא פי אלחאל באלמעאגלה ורחלנא אלי בית אליהודי עלי מא וצפונא, פוצלנא בית מָרִי מטרוד ואנא כאיף מן קבאיל נגראן סבב אן אלדי דלונא עליה מא קד ערפת אכלאקהם. פצרבת באב בית אלמָרִי פקאל מן דא אלדי יטרק לי אלבאב. פקלת אכוך אפתח אלבאב. פסמע וסכת. ואנא מרכן אן קד שא יפתח ויגאובנא, פתוקפת קדר נצף סאעה ולם יבדי מנה באדי. פצרבת אלבאב מרה תאניה ותאלתה והו יקול מן פי אלבאב ומן ידעיני פי לילה׳ אלסבת כאן מא סמע. וסורי הדלול יקול לו וצלתו ענד קבאיל לכאן קד רחבו בכם ופרחו. ואנא לים כופי עלי נפסי מן אלקבאיל אלא עלי מעלמי. פחמות וצרבת אלבאב צרבא שדידא ומא זאד סמעת לכלאמה חתי אקבל מהתרי עליא בסלאחה. פלמא פתח אלבאב ותואגהנא פקדמת רגלי לאדכל אלבית וקד מסך בידי וגרני כארג אלבאב וקעד. פגצבת וקלת בלפץ עבראני „הוי רשע אחיך באו ממרחקים (158) לבקרך ולשאל בשלומך ולדעת מצבך ולא די שלא מהרת לקדם פנינו ולהביאנו תחת צל קורת ביתך אלא שאתה מבקש לשבת חוצה. ולו לא היה ליל שבת קדש היינו מפרישים אותך מקהל הגולה אני בכח בית דין צנעא והחכם

בכה רבני ירושלים אשר עיני כל ישראל נשואות לשם. פלמא סמע הרגי דל וקאל יא מָרִי אחנא נכ֗אף מן אלגוֹים מא יכ֗לּונא נדכ֗ל ענדנא אוֹרְחִים. פקלת לה קד כ֗רבת אן אלגוֹים יכניסו אורחים ויאכילום וישקום ויסוכום, אמא אנת חם ושלום אינך מזרע ישראל. ובעד קאל ברוך הבא מרחבא באלצ֗יף, ואראד ידכ֗לנא אלבית. פקלת לה אעמל מעאנא מערוף וכ֗לי מן אלקבאיל אצחאבך יסלמו להד֗א אלבדוי אלד֗י גא מעאנא נצף ריאל, וכ֗רג֗תנא מן אלסבת אסלמה לך ולא תכ֗אף ענדי במא יקום בה האלנא וכאן כד֗לך. ואלבדוי הד֗לול בעד מא אסתלם רגע לה פי תלך אלסאע. ונחן דכ֗לנא בית מָרִי מטרוד וקד אטלענא כ֗לותה אלמעטּלה מן כל שי. פקלת לה נחן עוזין לְקַדֵּש לכבוד שבת (ואלמעני להם פי הד֗ה אללפטה לְקַדֵּש הו אלאג֗תסאל באלמא לאכראם אלסבת) (159) פאכ֗רגנא מן אלכ֗לוה אלי חוּתה וג֗סלנא אידינא וארגלנא ווגוהנא ורגענא לנצלי צלוה' אלסבת. ובעד מא כמלנא מא תכלפנא בה פי הד֗ה אלסאע אלעסרה לנא מן אלתעב ואלגוע ואלכ֗וף, חצ֗רו לנא בת֗נתין מן אללחות כאן הן אד֗אן פאר, וזאד קרּבו לנא בנצף פרך֗ מן אלטיר. אמא אלקהוה פקאלו מא עליהא לַשַּׁבָּת. וג֗לסנא נתחדת֗ מעא מטרוד ומעא יהודי ת֗אני כאן גאלס ענדה והו מנחני ומדכי עלי זוגה' מרי מטרוד והי מסכובה עלי טולהא לים קאעדה אלא ראסהא מרתפע עלי ידהא אלימאן ואיצ֗א תבאלג֗ פי אלחדית֗ מעאהם. פלמא תעבת מן הד֗ה אלג֗לסה אלצ֗אמרה, קלת יא מטרוד נחן תאעבין מן אלספר קד מראדנא אלרקוד ובכרה אחנא עלי יום למטאולה' אלחדית֗. פקאל נעם ואיצ֗א מראדי נקום פי אלליל ונסיר נצלי ענד מרי מעיץ֗. פמן אלפרח ת֗נית עליה וקלת לה ומא תקול. קאל נעם פי אלפג֗ר

גרוח נצלי ענד מרי מעיץ והו קריב מנא. פקלת אחסן אללה אליך האת לנא מכאן לנרקד לחתי נקום בחין. פאסרע ומא כאלף ולכן אלקמל תראעין מן כל מכאן פי אלבית לירחבין בנא וליסאמרנא טול אלליל וקד ערפין כבר אלצלוה אן מא מעאהן מגאברה לנא אלא הדה אללילה פקט. ואנא מא זאד (160) המית מנהן ולא מן אלסהר ולא אלתעב חית וקד שא נצאל ,בכרה אלכנים ענד אכותנא יהוד נגראן. פגלסת פי מעאכרה אנא והן מרה אטרדהן מן רגלי וירגעין ילתוין עלי ידי וצהרי ואעוד לאטרדהן מן הדה אלאמאכן ויעודין אלי אמאכן גיר והכדא אכתר אלליל. ובעד קלת פי נפסי מא יסלמני מנהן אלא אלצלוה. פדעית במטרוד וקלת לה קום נסיר לנצלוה קד טלע אלפגר. קאל לא, ארגע ארקד, מא קד ציח אלדיך עאד הו ליל. פעאודת אלי אלחזן אלאול. אמא אלקמל פמעאהן פי הדה אללילה ולימה. פלמא צארעני אלנום פארא במרי מטרוד ינאעצנא ויקול קיאם, קד הו שרק. פמא זאד נפעני אלתמעדאר לנום אלא קמנא וגסלנא אידינא ווגוהנא, והיא בנא סירה פי אול אלצו חתי פרת אלשמס עלינא וזאד חמת ונחן נסאפר פי ואדי נגראן בין אשגאר אלנכל וקליל ביות. פקלת לה יא ראגל או מא תערף בקדר אליום חתי תסאפר בנא וקד אכתטינא כם חדוד מן חדוד אלסבת. פקאל יא מָרִי לא תקלק אני קד עֵרַבתִי (מעני ערבתי אלמדאכלה). פקלת לה אחסנת במא פעלת ועאגל נסיר חתי נצאל קבל אלגדא. ופי קלבי לים הו מני אלגד בל לאנהץ כלאמה. אמא מעלמי יזיד (161) פכאן ישאהד אכתר אלאחואל וכאן מא ראהא ולא סמעהא ועלי כל חאל אן אדא לם ירקסהא פי דפתרה פקד רקמהא פי ביאן צדרה.

פבינמא נסיר פי אלחואיט ואלשמס לם תראנא מן כתרה' אשגאר אלנכל ומלאצקה' ורקהא בעצהא עלי בעץ פאדא בכמסה או סתה ביות פי טרף אלחאיט אלדי נסיר פיה וארבע או כמס בנאת יתמלהין תחת אלביות פלמא קרבנא מנהן ערפין בנא ואנא מא ערפת אן בעצהן מן אכואננא לסבב אן מלבוסהן ואלקביליאת סוא. פמא ערפתהן אלא חין תחקקין עלינא ופרין מן בין כברתהן ודכלין ואחד בית ורגעין יטלין עלינא מן טיקאן אלבית פערפת אן הדא בית יהודי. ומרי מטרוד קד סאק בנא ואדכלנא אלי הדא אלבית פוצלנא ואדא בבניה גאלסה פי באב מכאנהם מן כארג מגלמשה בלחפה' ראסהא כאנהא מצרובה בעוד אלחיא פי קלבהא. ופי עריץ אלמכאן חרמה עגוז גאלסה כאנהא חאזנה. ופי זוה' אלמכאן רגל שאיב כאן קד הו הרם. פלמא דכלנא אלמכאן קאמו ירחבו בנא אלעגוז ואלעגוזה וימלמו עלינא. פלמא ראית דלך צנית פי באלי אן הדה אלכנים ולא בד קד כרגו אלגמאעה בעד אלצלוה ושא ירגעו ללקראה פי ספר אלתוראת ויתמו אלצלוה סביל אלעאדה, ואלבניה אלמתגלמשה לא (162) בד לתסמע אלצלוה. פבדענא אלתקון (והו אלתצליח) חתי אכמלנא תפלת שחרית (צלוה' אלפגר). ובעד קרבת לנא אלעגוז קדר מן אלחגאר ישתגלוה פי צעדה ויסמוה מדהלה וקד נצגו פיהא אלעגין ויסמון דלך כבאנה. פאכרגת אלכבאנה מן אלמדהלה אלי ועא אכר מן אלכזף ופתחת פיהא ואסכבת אלסמן אלי וסטהא. פחושנא כלנא לדלך אלצבוח אלעגוזין ואלבנאת ואלבניה אלדי פי באב אלמכאן ומטרוד ואנא ומעלמי. ומן לדת דאך אלצבוח קלת פי נפסי וקת מא ארגע צנעא אוצי אהלי לא יכונו יסוו אלכבאן אלא עלי מתל הדא. ובעד מא אצתבחנא קרבו אלקהוה וזאד אדו לנא תמר

פקרינא אלמֲדַר וכמלנא באקי אלצלוה. וקד דרסנא גז כביר פי כתאב אלמזחרה (מנורה) סביל עאדה' יהוד אלימן. ובעד דׄלך זאד תחדתׄנא קליל ואראד מָרִי מטרוד ירגע אלי ביתה ויסוקנא מעה ואנא קד מראדי אגלם ענד מָרִי מעיץׄ לאגל אלאסם והו מן תעויץׄ לים כאסם מטרוד. פקאל מרי מעיץׄ אליום צׄיופי יא מרי מטרוד. קאל לא הם צׄיופי מן קבל ועיב עליא אתרכהם. וקאם ומסך באידינא מתׄל אלצדק כאן̈ מראדה ירדּ̈נא אלי ביתה אלבעיד אלמעטּ̈ל. פאנתהץׄ אלעגוז (163) מן זוּ̈תׄה וקאם ומסך עלי באב אלמכאן וקאל כלכם צׄיופי, מא אחד יכׄרג מן ענדי אבדא. פזאד מטרוד תעדׄרנא תעדׄאר, חתא תׄבתנא עלי אלעגוז צאחב אלבית, וסלם עלינא וסאר. ואנא קד ערפת מראם הדׄה אלצלוה ופהמת מכׄאולתי ללכנים אלדׄי מא שפתהא לאכׄואננא פי ואדי נגראן, גזאה כׄיר פי אלדניא.

פרגעת לאתחדתׄ אנא ומרי מעיץׄ מן אחואלה ואחואל בלאדהם. פקאל אן אליהוד אלדׄי פי נגראן כלהם רֻבעאן (מעני רביע גויר) ענד אלקבאיל ולא ימלכו ארץׄ או בית פי ואדי נגראן אבדא לא הם ולא גׄירהם, ולו מן אלקבאיל אלאגאנב לאהל אלואדי וחתי אשראף אלגוף אלדׄי יאתון כל סנה ללכׄריף לא ימלכוהם פי אלואדי שי אלא קד להם אמאכן מערופה יסכנו פיהא ויכׄתרפו מן חיטאנהא ובעד יתרכוהא וירגעו אלי בלאדהם. אמא אליהוד פהם פיהא טול אלזמאן וביותהם ללקבאיל אהלהא ולא יסלמו עליהא כרא, אן אלקבאיל לא יתׄקּ̈לו עלי רבועהם ויאם כלהא פי מסאעדה להם אזיד מן כל אלקבאיל. ואדׄא דעת אלצׄרורה ללביע פישתרי קריב אלבאיע. ואנא מא קד ראית מתׄל כׄצב (164) ואדי נגראן

פי מחל דכלתה סבב אן אלמא עדב זיארה והו קריב מקדאר ١٢ דראע יד והן אביאר. וטול אלואדי קדר מסאפה׳ יומין וערצה נצף יום ואכתרה צלה מן אשגאר אלנכל, ואלואחדה מנהן תתמר מן ٥ אלי ٦ אלי ١٥ אלי ١٦ ענקאד, ואלענקאד מן נצף קדח אלי קדח מן כיל צנעא. ואלתין ואלענב מוגוד פי אלואדי, ולכן סבב קל תמדאנהם יקטפוה מן אלשגר ועאד הו כחב. ואכתר מא יזרעון מן אלחנטה אלבר וקד שוהד אלדהן יכרג וקת מא יעגנוה. ובינמא נתחדת מעא מרי מעיץ אלתפתת אלעגוז זוגתה מן מכאנהא וקאלת לבנאתהא קרבין אלגדא, קד אלציוף גאיעין. פבאדרין ומא כאלפין ונחן דאך מראדנא. פקרבת אלעגוז זק ופיה סמן פאסכבת מנה אלי בין אלהרים ופיהא מן אללחם. פקלת וכיף שגלכם הדא, או מא תערפו תחרים אלשריעה ללסמן ואללחם. קאלו נעוד באללה אן הדא ודך ויסמוה האל, לים סמן ולא שחם. ואנא מן טיבה מא זאד ערפת לא שמה ולא טעמה. ובעד מא תגדינא זאד אעטונא מן אלתמר.

פרק ט פבינמא אחדתהם ולים להם רגבה ללחדית כאלדי קלובהם גאפלה. פזאד חדתתהם באחאדית מלהיה ומרגבה לאגל תמיל קלובהם אלינא ונסתריח באלמגאברה מעאהם, פמא (165) נפעני דלך אלא יחד אלעגוזה תלתפת עליהא טרפה׳ עין ותרגע תמד נטרהא מן אלטאקה ותפכר עלי אלנכל אלדי קד ערפתה עמרהא. ואלכניה אלדי קאעדה באב אלמכאן מן כארג יחדהא תסחוק ותתשקר מא דמת אכגג באלכלאם ובעד תעאוד עלי חאלהא. ומרי מעיץ יכאבר באלגואב מכאברה, כאן קלבה צאיע. פקלת פי נפסי לא בד אנהם פי ציקה מן אמר כטר פדברת אלחילה פי עקלי לאערף בהא ציקתהם, פקטעת מא כאן אחדתהם בה וסכת וטרחת ידי עלי

זגהי וקד אגמצת עיוני, ואנא אהתף באלכלאם ביני ובין נפסי. זזאד נהצת אלי אלטאקה אלדי אלעגוזה גאלסה גנאבהא ואכרגת ראסי מן אלטאקה לאתפכר פי גו אלסמא ורגעת כדלך מרתין זאנא אחסב אלנגם ואתברטם חתי כטפת עקולהם בכתר אלשואד זאלשעבדה, ולו אן לים אהל משארק אלימן תעתקד כתיר בהדה אלפנון מתל אהל מגארב אלימן ולכן פיהם אלכפאיה להם מן הדה אלעקאיד. וסבב דלך אן לים יוגדו מדעיין אלפקה לאנפאסהם פי וקתנא הדא פי הדה אלמשארק, אמא חית יכונו אלפקהא כתיר פתכון הדה אלעקאיד אשהר, כצוצא תהאמה׳ זביד ואלחדידה לסבב בית אלפקיה ואלמראועה, ואלשריעה תנפי דלך. ואנא בחמד אללה בעד" מא ארכלני (166) מעלמי יזיד אטאל בקאה ונוّר קלבה לאגמם פי מא גוטאם אלאפתכאר אסתגפרת אללה פי הדה אלכראעה אלדי גדבת בהא עקולהם חתי ערפת מא פי צדורהם והו:

למא קטעת אלכלאם וראו קד זוّדת אלשעודה, סאלתני אלעגוז וקאלת מא אלדי לך יא מָרי. פקלת אני אחסב אלנגם ואערף אלצמיר. פקאלת ומא ערפת בצרב חסאבך הדא. קלת נעם אני קד ערפת נגומכם מנחוסה זיאדה ואנתם פי ציקה עסרה, ולכן לא תכאפו, אליום סבת לא ימכן אלעמל ולא יגוז אלחזן ואנשי אללה למא נכרג מן אלסבת נשוף תדביר. פאלתות עליא והי תבכי ואלבנيّה קד ארכלה׳ וגההא אלי אלמכאן והו מכשוף לתסמע אלכלאם. פקאלת אלאם וכיף תקול לא נכאף ולא נחזן ואחנא פי הדה אלמציבה אלדי לא מתלהא וקד גרת מעא בנת עמי ומעא בנת כאלה׳ אמי ומעא בנת ז׳ עמי ומא נפעהם אלא קתלהן ודפנהן והדא שרעגא. ונחן קד אלרגّאל עאגז ולא יקדר וחדה ידבחהא וידפנהא

וקד ארסלנא אלי צעדה אלי צדקאנא אולאד עמהא ליגו נתעאון בדבחהא ונסכה מן הדא אלעיב ואלעאר אלדי אחנא פיה. ואנא למא ערפת צמירהם מן כלאמהא, כרור עקלי מן מציבה׳ הדא אלשרע אלדי הם מסתסנין לה עלי קולהא וקלת להם לא בד (167) אן אללה קד ארסלני מן ביתי מן צנעא לאנגיהא מן הדא אלדעוא באכראג אלגנין מן בטנהא מן גיר מא יצהר לאחד שגלהא ולא תהמו ולא תחזנו, אני בעון אללה אבריהא במערפתי מן דלך. ואלבנה למא סמעת כלאמי ארוסת מן מכאנהא ואעתקרת קדאמי והי תנשק רכבי ותבכי ותקול גארך יא מָרִי אנא קד אכטית וכלפת לנפסי הדא אלחכם ולכן אחייני ואלא דבחתני יא מָרִי ולא עאד אגלם לומא יצאלו עיאל עמי ומא אערף כיף אלדי יפעלו בי, אנא ענד אללה וענדך יא מָרִי, לא תפרג עליא ולך גהד, עקירה׳ אללה ועקירתך. ואנא למא ראיתהא תתעקור בין ארגלי ותבכי בחריק קלבהא עלי רוחהא להבת בטוני מן רחאמתהא, ולו כאן קלבי קאסי מתל אלחגר אליום, צאר סאיל מתל אלשמע מן חנינהא. פרפעת בידהא וקלת לא תכאפי יא אכתי ולא תחזני אנשי אללה אנא אבריך מן דלך.

פלמא אסתקרת קלובהם בכלאמי קאלת אלאם לבנתהא אלאצגר קומי אדי למָרִי אלמעקרה, והו פאם צגיר. ואכתהא אלדי כאנה׳ חאזנה רוחהא אכדתה מן ידהא ומכנתני. פאכדתה מן ידהא ואנא אתפכר מא אלדי אעמל בה וקד אנגמלת בינהם ולא עאד חאגה לא לפאם ולא לסיף במא (168) נקתלהא. ובעד מא קלבת פי ערצה וטולה חדה וצקאלתה, טרחתה מן ידי ואנא אפתכר מא מראמהם פיה, פאדא אלאם תקול לי כדה ואצרב אלמדכא אלדי עלי יסארך. פאכדת אלפאם ואלתוית עלי מדכאי ואדא תשבה לי כאנה מן

חגר דלך מן קסאה. פקלת פי עקלי מא אלמעני להם פי צׄרב אלמדכא אלדׄי מן חגר יום אלסבת והם יערפו תחרים אלסבת. פאכׄדת אלבניה אלמעקרה מן ידי וצׄרבה׳ אלמדכא חתי אפתך ואדׄא הו תמר מחשו פי גלד והו אפכׄר מא יכון מן אלתמר ויסמוה רטב וקד אלגלד יאבס עליה חתי צאר קאסי מתׄל אלחגר. פקאלת אלאם כׄדו לכם מן הדׄא אלדׄי לא תלאקו מתׄלה. פערפת אן קד קלובהם מטמאנה בי וקד כף חזנהם, ואלבניה מא זאד גלסת כׄארג אלבאב. פסאלתהא בין אהלהא וקלת יא סעידה וכיף אטגׄאש אלשיטאן ואבוש מרי מעיץ ואמש תקול אנהא מן צעדה מן בית פנחס הכהן ואצלהם מן צנעא וקד אנתי מרה לים גאהלה. פקאלת אסמע ואנא אחכי לך במא גרא מעי, והו אן עאדה׳ אליהוד פי בלאד נגראן אן אדׄא וקע מעא אחדהם מרץׄ או גׄיר מן אלמתפקאת פמלזום עלי אליהוד אלדׄי פי כל אלקרא אן יזורו צאחבהם חתי יברי או ימות, פאן ברי דׄאך (169) אלמראד, ואן מאת פאלזוואר אלדׄי הו חאצׄר ירסל לאצחאבה ליאתון מן כל מכאן ליעמלו אלמערוף אלאכׄר מעא אלמאצׄי מנהם. ופי שהר כדׄא קאל להא אבוהא תעאלי נסיר נזור פלאן אנה מריץׄ. פאכׄדו חאגתהם מן אלדקיק ואלסמן וסארו אלי בית אלמריץׄ פקעדו ענדה קדר כׄמסה איאם חתי אקבלו יהוד גׄירהם ענד אלמריץׄ. פקאל להא יא בנתי האנא ראגע ואנתי אגלסי לתעאוני זוגה׳ אלמריץׄ ולתסברי אלזואר פקאלת לה מרחבא והו סאר והי גלסה׳ לתסבר מן ופד. ובעד יומין אקבל סתה אנפאר זואר והם שבאב וקד סמתהם לי. ופי תלך אללילה גלסו בעד אלעשא והם יצׄחכו חתי ארادו אן ירקדו פכׄרגו מנהם מן אלמכאן פלאן ופלאן ורגעו לירקדו. פואחד מנהם והו פלאן אקבל עליהא והי ראקדה גנאב זוגה׳ אלמריץׄ פתרכתה ולם יסמע להא.

פכאן מנהא. והי קאלת פי נפסהא לים יטלע שי מן הד׳ה אלמרה וכל הד׳א והי תסתחי מן אצחאבה ל׳לא יסמעו לׄהא צות. הד׳א כל׳אם אלכניה.

קאל אלסיאח אלגדיד כל הד׳א אלמתפק וקע קׄדּ׳אם מעלמי יזיד והו יתפרג עלי ד׳לך ולם יתערץ׳ בשי ואנא קד תגמלת מן נפסי באקתדארי (170) לרפע אלמציבה ולנדרג חאלנא באחסן מא יכון. ואזיד פי אלבסט ואלבזד מא אלד׳י גרא פי הד׳א אלוקת פי אלעאם אלמאצ׳י לאגל תפהים הוא סכאן אלבלאד פי אנפאסהם והו אן ואחדה בניה מן אלגוף מן בנאת יהוד חזם המדאן אסמהא ראבעה וקד ערפתהא פי ד׳אך אלוקת ועאד עמרהא פי כ׳מס סנין עריאנה מן פקר אהלהא מא כ׳לא אלכ׳צלה עלי חיאהא, וזאד אסתרהא אבוהא סאלם ן׳ סלימאן באת׳נין זנאניר מת׳ל אלד׳כור אכ׳ותהא וראסהא מחלוק. וסאלתהם לאי סבב הולאי אלזנאניר להא פקאלו לאגל תעיש. פקד עאשה׳ וכברת ותזוגת ותנשזת ושהרת בגמאלהא פי כל מכאן. פסמע בשהרה׳ גמאלהא ואחד מן אשראף אלגוף פאקבל עלי פרסה אלי ביתהא פצ׳רב אלבאב עליהא ופתחת לה. פרבט פרסה עלי אלבאב ודכ׳ל אלי מכאנהא וקד סלם עליהא והי קד רחּ׳בת בה סביל עאדתהם פחצּ׳רה׳ לה אלקהוה, וזאד קאל להא אלג׳דא, פקאלת מרחבא. ולמא קדּ׳מה׳ לה אלכ׳בזה מסך בידהא ואראד יואריהא. פקאלת אלעון יא ד׳א אלשריף ולים אכ׳אלף. אצב׳ר חתי אגיך. פצבר וקד צדּ׳ק פכ׳רגת ואג׳לקת עליה אלמכאן וכ׳רגת מן אלבית ונאדת באעלא צותהא והי תקול וב׳ יא עיבה חתי אחשרה׳ אלנאס (171) פוק אלנאס. פקאלו להא מא לך יא ד׳א אליהודיה תחשרי אלנאס. קאלת אריד גארי. קאלו ומן הו גארך. קאלה׳ פלאן, חתי חצ׳ר גארהא מעא אלנאס פקאל

מא לך יא דא אליהודיה קד אקלקתי אלנאם ואחשרתיהם בציאחך. קאלת יסמע מן חצר אן קבאיל אלגוף אשראף וערבאן עלי סנّה ושרע עמّר אלבלאד ואליהוד עלי סנה ושרע מא דאמו פי אלבלאד עלי אצ׳האר אלקבאיל. ואליום קד הגא פלאן אלי ביתי ורחّבת בה סביל עאדתנא וזאד טאלבני פי רוחי. פאן כאן וקד אנתקץ׳ אלשרע אן אלקבאיל תכון מן אליהוד ואליהוד תכון מן אלקבאיל פערפנא דׄלך ונשוף לאנפסנא טריקה, מא לם פערפתו בהדׄא אלשגל אן לם יכון קבית. וקד חרّכה׳ בכלאמהא קלוב אלחאצ׳רין חתי אנהם קאלו להא ומן דׄא אלדׄי יסאלך או יתערצ׳ך. פקאלת הודׄא הו פי ביתי קד חבסתה והודׄא פרסה. פאלתוו עלי אלפרם ועקרוהא ודׄכׄלו אלבית ואכׄרגוה וקד פעלו פיה קליל פעל. ומא אמכנהם קתלה לסבב שהרה׳ אהלה ואצ׳הרו אלצ׳אהרה אן מן זאד תערצ׳הא פקתלה קתל חנש. הדׄא אלמתפק פי חזם המדאן אלגוף.

ונרגע ללסכון פי בית מרי מעיץ׳ פכאן פי אכׄר דׄאך יום אלסבת (172) בעד מא אנעמו עלינא באלזואדה עלי מא נסתחק בה חית׳ ונחן גׄרבא. פקאל לי מעלמי תעאל נכׄרג נתפרג עלי חואיט אשגאר אלנכׄל. פקלת לבّיך ואסרעת בקיאמי וכׄרגנא. פקאל מא לי ארא אחואלנא אליום מתכׄלפה והתפך איצ׳א את׳מר לנא סעאדה אכׄברני בדׄאלך לאני מא פהמת כלאמכם. פקלת לה אלים תעלם אן אהל אלבית כאנו כלהם חאזנין ובעון אללה קד ארכנתהם באלפרג מן אללה פקאל וכיף יכון פרגהם. קלת לי אכׄתבאר פי בעץ׳ אגזא אלעלאגאת ואבכׄר בהא או אסקי מנהא ובכׄואצהא תסקט מא אלדׄי קד חצל. קאל כלאמך עגיב ולכן מן שיכׄך אלדׄי עלמך הדׄה אלעלום. פקלת לים לי שיך׳ ואנא תעלמת מן אפואה׳ אלנאם ומן אלכׄתׄב.

קאל ומן אין תאכֿד אלעלאגאת ואנת פי אטראף אלבלאד ולים אנת פי מדינה לחתי תאכֿד חאגתך מן אלסוק. קלת לי מערפה פי בעץׄ אלאשגאר ואלאעצֿי ופי אלאמויה אלחדה תעויץׄ מא תעדם עליא מן אלאדויה. וזאד פי אסתכֿראג עקלי והו יסתהזי בי פי עקלה ואנא אחכי לה באלצֿדק ואפתכֿר במערפתי הדֿה גֿיר אלאפתכֿאר ואלמשאבחה פי בית מרי מעיץׄ. פקאל אני מא ערפת פי צנעא אנך מן אהל אלמערפה ולו ערפת מא כאן תגאוזת לאסוקך מעי. פאלתפת ורמא ברצאץ (173) אלשתם וצֿרב בסיף אללען וטען ברמח אלסׄבّ חתי אבתלשת ואבתלדת מן כלאמה אלדֿי מא קד סמעת במתֿלה מן וקת מא ערפתה. פקלת פי נפסי יא רבי אגעלני מן אלצאברין עסי אכון מן אלמקתדרין. וזאד וקאל האנא אצֿהר צֿאהרה פי צנעא וקדם אלשריף ופי כל קריה מן קרי אליהוד בסבב הדֿא אלשגֿל. פקלת בצות ואטי דֿליל לים כעאדתי יא סידי ויא נור עיני פהמני לאי סבב גֿצֿבך הדֿא ואנא אערף בנפסי אני ברי מן אלכֿטא ולים מקצודי בשגֿלי אלא אלכֿיר. קאל כיף תקול אנך ברי ומן אין תערף שגֿל אלכֿיר ואנת תקתל אלנפס אלמחרמה ותספך אלדמא. פקלת אסתגֿפר אללה מן הדֿא אלדעוא אלבאטל פמן קד קתלת או מן קד המית בספך דמה ולים קד עארצֿני פי חיאתי. קאל אלים תסתחל קתל אלגנין אלדֿי פי בטן אלבניה אלים מא תסתקר בנפסך אנך תספך אלדמא. פקלת יא מעלמי פלו כאן גֿירך לכאן קלת הדֿא מגנון אמא אנת פמא תערף שי מן תכֿלאף אחואלנא אליום. ואנא צֿנّית חותֿ ואלמתפק אלדֿי ראינא וסמענא מן אלבניה ואמّהא ומא גרא בין ידיך אנך קד אמלית צדרך מן אכֿבארהם. פשכות עליה מן אלבא אלי אלתא חזנהם ופרחהם שרעהם והואהם, וזאד אשכית עליה מן אלנסואן

אלדׄי אכׄברת (174) בקתלהן. ואנא עלי קדר גׄפלה׳ עקלי אלי
דׄא אלחין ותרביתי אלערביה מא כאן פי המי עלי אלדׄי פי בטן
אמא עלי מא אסמע פי בעץׄ אלאחיאן מעא אקל אלנאס מן כׄופהם
ופצׄאיחהם מן הדׄה אלמתפקאת ענדנא פי צנעא, פכאן חזני שדיד
עלי אלבניה אלדׄי אעתקרת קדאמנא, ומא עליהא סׄכׄא מן חסן
חאלהא וכתׄר גמאלהא, פלמא סמע מני מתפקאתהם וכלאמהם כף
גׄצבה מן גנאבי וארתד פי כלאמה בכתׄר אלחמיה עליהם וגרסהם
ולענהם וקאל וכיף שרעהם הדׄא אלדׄי מא תרצׄא בה גמיע
אלנואמיס ולו כאנה׳ מגוס מא תחכם בהדׄא אלחכם אן יקתלו
אלאמהאת מע אלבנאת. פיא רב אנתקם מן הולאי אלנאס אן כאנו
מן אליהוד והדׄא שרעהם ואן כאן ולם יתראגעון מן קתל אלבניה
ומן אבטאל שרעהם הדׄא אלכׄסים, אנא אבין שגׄלהם פי כל מכאן מן
אמאכן אליהוד חתי אצׄהר כׄסאסתהם. פלמא אפתכרת פי כלאמה
פתׄבת ענדי אנה פי טריק אלחק ונחן פי טריק אלגׄוא פקלת לה לא באס
עליך, ולכן אלעגוז תקול וכיף תרבי ולד ממזר (אגנבי) פי ביתהא
והי מן לחמה עאליה׳ ומא אלדׄי יקולו אלנאס אלדׄי ישופוה ענדהם.
פקאל לא תסמיה אלתוראת ממזר בל תסמיה כשר (מגאז) והו קול
אלאחבאר. (175) וזאד פי חמיתה וקאל תעאל נרגע ואנא אקול
להם אן כאן לם יקרו לכלאם אלחכמים פלים הם מן גמעיאת
ישראל. ואנא אלמתעלם למא ראיתה משתד פי נזאעה שך עליא
אלאמר וקלת לה יא סידי ויא חביבי כלאמך צחיח ענד אלדׄי
יערפו טריק אלחק ואמא הולא לא תדכׄל עליהם באלמהאולה
פנתעב אנפסנא ונזיד פי גׄתׄאהם לא גׄיר, ולכן תעאל נדכׄל
באלסיאסה ונדור להם בצירה. פקאל לא אקדר אצבר ולא חיא
בדין פדכׄלנא אלבית וקד אצׄלם אלליל ארואחהם בנכׄורה. פרגע

סחאב אלחזן וכ̃ים עלי סמאהם ואנא בקית חאיר אלפכר לאדור מא אלד̇י אצלח בה שאנהם וכאן ג̇ת̇אר מן ג̇ת̇אהם.

ובעד ד̇לך אליום למא כנת גאלס אתחד̇ת מע אלאֹם וקד אחנא כאלאהל ואגאברהא באלכלאם פקלת יא אמי כלאם אלחָכָם צחיח ולכן לא תכת̇רי אלחזן יגעל אללה טריק. קאלת יג̇על אללה טריקהא אלי אלקבר קבל אן תולד בנתהא אגנבי. קלת אן כאן כ̇ופך מן הד̇א פאנא מלתזם בה ולא תחזני. פקאלת וכיף תלזתם ואנת מסאפר ולים תתזוג בהא והו גאלס ענדי, הד̇א כלאמך מחאל. פקלת להא לא באס ולכן אן כאן מראדכם (176) פאנא ארסל סעידה בנתכם אלי אלגוף אלי נאס קד הם מעאריף לי ואמלך בהא פי אלגוף מן חית̇ ולם נגד הנא פי אלחאל נאס לימלכו עלי סנ̃ה' אלשרע. פקאלת אני אכ̇אף ללא תעיב עלי בנתי ותתרכהא והי בעידה מני ומן אהלהא. פקלת אעוד̇ באללה אני לים מן אלפרג̇ ואנא אכ̇אף מן אללה כפאיה. פלמא אגמלנא בד̇לך פרחו וסעידה מסכת בידי וטרחתהא בין עיניהא וקאלת אני לך כ̇אדמה אד̇א נג̃יתני מן אלעאר ואלמות. פקלת להא יצלח אללה. ומעלמי קד סאלני מא אלד̇י זאד אתפק לחתי ראח חזנהם וקֻ̇רב פרגהם. קלת נעם אן קד אגמלנא עלי צפה' כד̇א וכד̇א אד̇א שא אללה. קאל שג̇לך הד̇א וקת מא תצאל בהא ענד אהלך ומעאריפך פי צנעא אכ̇ברני מא אלד̇י יקולו לך מנהא הל יקבחוך או ימדחוך. קלת ימדחו ויקולו גא בפאידה מא מת̇להא, בנ̃יה משרקיה, סבב אן נסואן אלמשארק משהור גמאלהן פי נואחי אלימן. קאל לא באס ולכן קד אג̇ת̇ר̃ית בכת̇ר גמאלהא וחסן חאלהא וזאד פי מדחהא מן קֻפאע ראסהא ואלי אצ̇פאר ארגלהא. פקלת לה יא סידי לים

אנא מג̇רור ומקצודי אלכ̇יר פי ד̇לך ואנא פי נפסי קד אנא מפתכ̇ר בהד̇ה אלמחסנה. ובעד ארתד̇ עליא מעלמי באלג̇צ̇ב (177) וקאל אלים תעלם אנך כ̇רג̇ת מן ביתך מעי לנקצד אללה פי שג̇לנא ופי אלחאל תריד תדכ̇לני פי אשגאל ת̇אניה. ואד̇א תרכתהא פי אלג̇וף או פי אי מכאן לחתי נכמל ספרנא ובעד תדכ̇ל צנעא באלטבינה אלי ביתך פמא אלד̇י יקולו אהלך ואכ̇ותך אולאדך וזוגתך, אלים מא הד̇א אלשג̇ל עאר ותעב עליהם, אלים מא תתכלף תפארק ולו אולאדך בסבבהא. אלים מא תתעד̇ב במכ̇אצמה׳ אולאדך וזוגתך בסבבהא. וכם תעב תנאל ואהלך יקולו כל הד̇א סבב חכם יוסף הלוי, ואנא לא אקצ̇ר פי נעת̇ אשג̇אלכם אלקביחה, יא אהל אלימן מן הד̇ה אלפנון ענד אהל אלנואמים, ואיצ̇א פי כתאבי, אד̇א לם תראגע מן הד̇א אלאמר אלד̇י תחסבה עמל כ̇יר והו עמל שר, ואנא קד ערפת נאס ענדכם יתזוגון בכם מן אלנסא ולא יבאלון מן אלאת̇ם ואלמצאיב עליהם ועלי אולאדהם. וכם כ̇ספ ולען סמעת מנה חתי אצ̇מר קלבי וכ̇זית עלי נפסי מן הד̇א אלאמר וקלת לה אנא קד ערפת אן אלחק̇ ענדך וקד צדקת בנציחתך לי. ולכן אריד מנך באלמערוף ללא תכ̇רג̇ הד̇א אלכלאם פיכון עיב עליא בלאש ואנא קד תרכת ד̇לך באטן וצ̇אהר.

פרק י

(178) פלמא כ̇רג̇נא מן עיד אלכ̇צ̇ירא מצ̇ינא אלי מחל אכ̇ר ונחן מ̇רכנין לנרגע אלי בית מרי מעיץ̇. פוצלנא אלי בית מרי ת̇אני אלד̇י מא זאד ד̇כרת לא אסמה ולא מחלה והו צאיג̇ וקד אכרם לנא בעסל אלתמר אלד̇י מא קד ערפתה. וכאן ואחד סוק אסמה דחצ̇ה והו קריב מננא פסרת אליה לאתפרג עלי אלנאס אלד̇י פיה ועלי בצ̇אעתהם ביעהם ושראהם פדכ̇לתה ואד̇א הו כ̇באיר אסואק

אלבואדי אלדׄי לא ביות פיהא ולא דכאכין ובצׄאעתהם אלקׄטן אלמצבוגׄ באלניל סואחלי או חצׄרמי וגׄיר מצבוגׄ ומן אלבז אלתׄאני ואלקמאשאת לים במוגוד. הדׄה בצׄאעתהם אלמגׄלובה מן כׄארג בלאדהם, והם יסתכפו במא קד ארכנתהם בה ארצׄהם מן אלחבוב ואלתמר ואלמואשי, ונאדר מא יגׄלב אלי בלאדהם מן סאיר אלבצׄאיע וקליל אלדׄי יטלבונהא. ואמא אלמלח פמן צׄאפר אלדׄי הו קריב מארב אלדׄי ינתולונה פי צנעא ונואחיהא. פבינמא אנא אתפרג עלי דׄלך פאדׄא פי טרף אלסוק ואחד פקיה מן אמכארמה והו ינהי אלקבאיל ללא ילתפתו אלי אלנסואן אלוארדאת אלי אלסוק ליאכׄדׄין חאגתהן ומא ראית אחד מן אלקבאיל ימיׄזה או יסמע לכלאמה. אמא אלנסואן פכאן יתכׄזין מן ציאחה. פלמא (179) חמת אלשמס עטשת ומא ערפת מן אין אשרב. פלאקית ואחד יהודי ומסכתה וקלת תעאל יא אכׄי אסקיני מן חית אלדׄי תערף לאני גׄריב. פמאק בי פי וסט אלסוק אלי חרמה מעאהא מא פי תׄנתין קרב תסקי אלנאס באלקימה. פאכׄרג להא בידה מן מסבׄה קבצׄה מן אלתמר אלכׄפוף ואעטתני שרבה מן אלמא. פזאד אכׄרג להא קבצׄה תׄאניה לאגׄל ישרב פהו אלדׄי קדם אלמא אלי פמה לישרב פאדׄא בצות תׄור אלפתנה פי אלחאל ואלנאס קד צאחו ציחה ואחדה והרבו. ואליהודי מן כׄופה נסא אנה בישרב ובזק אלמא מן לקפה והו יקול באעלא צותה סוק, סוק, והרב פאלתפת ואלדׄי וראה יהרב ויציח. פקאל או מא ביני ובינך חתי תתבעני. ורמאה באלועא חק אלמא אלדׄי פי ידה והרב. ופי אלחאל מא דׄהנת אלא ומא עאד נאם פי אלסוק ולא פרד. אמא מפארשהם בבצׄאעתהא פגמיעהא באקיה ולכן מע אלהריב קד דאסוהא. פבינמא אנא מבתלד ואדׄא קד רגעו אלנאס וכלהם ינטקו ויקולו

סוק, סוק, סוק, פעאד אלאכ̇ר מא קד וצל אלי מפרשה ואד̇א צות אלעיאק ת̇אני מרה, ואלמתסו̇קין רגעו ללהריב ואנא מסתגב מכאני פי וסט אלסוק וקד ערפת אן לם יתערצ̇וני, חית̇ ואנא (180) ג̇ריב ענדהם. פחצ̇רת פכרי לאערף אלי אין אלהריב פאד̇א כל ואחד יהרב אלי כל גאנב. ומא דאם וסוק דחצ̇ה הד̇א פי צרחה להם וחואליה אשגאר אלנכ̇ל, פכאן ידכ̇לו בינהא ומא זאד ראית אחד אלא רגאל אלחרב נצרתהם יבעדו אקבאעהם מן רוסהם וינדשו קעשתהם/ וישטרו פי אלנכ̇ל אלד̇י הו קריב ולים במרתפע וסלאחהם מעאהם והם יתזב̇נו וסט שגר אלנכ̇ל ויטלקו אלרצאץ̇ וקת אלפתן. ובעד קליל להד̇ה אלג̇אג̇את נזלו מן אלנכ̇ל אלשגעאן ואלנאס ארתד̇ו מן אלהריב אלי אלסוק וכלהם יקולו סוק, סוק, אלמעני להם אן אלאסואק תכון מהג̇רה, ולו כאן דין או כ̇טא או חתי קתל פלא קצ̇א ולא כ̇טאב פי אלסוק ללא תת̇ור אלפתנה. ומן כ̇אלף שרעהם הד̇א תעאונה' גמיע אלקבאיל עליה, והכד̇א סאיר אסואק קבאיל אהל אלימן ג̇יר אלמדן. ופי הד̇א אלסוק לים פי באלי אני זאד לאקית יהוד ג̇יר אלד̇י אסקאני. ובעד רגעת אלי מעלמי ואכ̇ברתה במא שוהד לי.

אמא אלכ̇ראיב פאכ̇ברונא בואחד מכאן פסרת אליה ולם אגאדה מהיל מת̇ל כ̇ראיב אלגוף, ולים פיה מן אלאחגאר אלמנחותה. (181) ומן אלכתאיב וגדת ת̇נתין חגאר לא ג̇יר. ופי גאנב הד̇ה אלכ̇ראבה מסדג ועליה קב̇ה ותקול אלערב אנה קבר ת̇מוד אכ̇ו עאד. ולא בד אנה עאון אכ̇וה פי עמארה' אלארץ̇ ותכפ̇א בהא ולם יעמר לה ולאצחאבה פי ואדי נגראן שי והו מ̇רכן בקו̇ה' אצחאבה. ואלי יומנא הד̇א קבאיל אלואדי אכת̇רהם מכ̇תלפה אגסאמהם

באלכבר מן סאיר קבאיל אלמשרק הדא. ולדלך סמאהם אלכתאב אצחאב אלכדוד. ואלקבאיל מקרין אן בלאדהם קד תהוּדת ותנצרת ועאד אסמא בעץ׳ ציעאתהם באסמא אליהוד. ומדהבהם אלי יומנא כלאף מדאהב קבאיל אלימן. ואנא ראית ענד קאציהם ואסמה ן׳ לגה דעאוי ונזאעאת עלי מדאהב אלדאודי ואלסלימאני מן ברט מן אלקאצי אלסיד אחמד אלכבסי. וקד גפל מן דהני מא אלדי תערצת פי אלגואב לחתי אן ן׳ לגה בדל לי בית ונכל וקאל אגלם ענדה והו יעטיני זוגה מן אליהוד רבעאנה וכאן קד חצר לי ולדה מן אל אלגמל ולם אסאעדה. פכאן מראדה עלי קולה אן יצופני תלאתה אשהר או חתי שהרין ואנא מא גלסת אלא יומין ורגעת אלי מעלמי. ואנא קד כאן רגבת אלרגוע אלי אלבלאד בעד מא נכליץ אשגאלנא (182) לסבב וצע אלקבאיל וגואדהם וכיר אלבלאד ולכן המית אהלי ואולאדי. ותאניא אן אכותנא אלדי סאכנין פי נגראן לא יסלמו אלמרץ מא בין כל סנה או יחדה סנתין ויעאודהם אלמרץ אשהר חתי יצרפו מא אלדי קד אכתסבו ויזידו פי אלדין, הדה עאדתהם עמר בלאדהם. ואנא ומעלמי כאן מראדנא נסיר אלי בראד מחל פקהא קבאיל יאם והם אלמכארמה ולם אמכן דלך. וקד המינא באלספר אלי ברט בעד מא תפרגת עלי שגר אלנכל אלעאליאת אלדי סמכהא קדר כמסין דראע יד וכיף יטלעו אלי רוסהא. וקד סאלת אכואני מן אכבאר אליהוד ולם אסמע נתיגה כל יהתפו בקבאיל בני אלחאכם (בני דן) ובני אלנאצר (בני ראובן), וכם חזאוי יחאזו בהן מתל סאיר אכואנהם. ופי צעדה ינסבו יהוד נגראן מן עשרה׳ אלאסבאט (עשרת השבטים) והם אלדי פי מגארב נגראן מתל קריה׳ כתאף ומא יליהא ויסמונהם בני פלאן בני פלאן והמא לחאם קלאל באלמרה. ולים יוגד ענדהם

כ֗תב אלא מא אנתקל מן צנעא לא ג׳יר. ואנא טלבת מן מרי מעיץ׳ אלד׳י מא זאד רגענא עליה אן יפרגני כתבה פחצ׳ר לי ז֗עבה מן אלגלד ופיהא כם כתב וקד הו כ׳זאנתה (183) פבינמא אדו֗ר מא אלד׳י אלקא פיהן ואד׳א קד לאמסת כתאב אלעהד אלגדיד (ברית החדשה) וקד ערפת קטעתה וראית היאתה מן קבל פי צנעא פמא אמכנני אכ׳רגה קדאם מעלמי, והו קד אדרכני וקאל אכ׳רג מא אלד׳י תכ׳בּיה מני פכ׳רגתה וסאלת מרי מעיץ׳ מן אין גא עליה. פקאל אנה אשתראה בעד תעב בריאלין מן קבילי אד֗אה מעה מן חראז וקד אעגבה בנצ׳ם מטבעתה ושכל כ֗סאטה ולים יערף גנסה. הד׳א מא שפנא ענד מרי מעיץ׳.

אמא מרי יעיש אלסלום פקד תואעד לנא בקבילי אסמה ח֗נב֗ך לימוקנא אלי כתאף. ולם חצ֗ל לספר מעלמי לא גמל ולא חמאר פסאפרנא מרגלין. פוצל בנא אלי נקיל אלחדידה וקד ג׳רבה׳ אלשמס חתי סאפרנא אלליל פי צ׳ו אלקמר. פבינמא נסתחב סחב מן גור אלתעב פי עוארץ׳ אלגבל ואד׳א אלבדוי חנבך רד֗ עלי צדרי באלעוד אלד׳י פי ידה ודהף בי אלי קפאי חתי אנתד׳קת אלי אלורא. פאלתפ֗ית פי אלחאל וצ֗חת עליה והו יקול אכ֗ר בא תקתלך. וקדם עליא וגר֗ני צליה ואנא מא ערפת שג׳לה. פקאל אלקארש קדאמך, אנת אל֗א אהר֗ב. פמדית נצ׳רי מעא פכרי ואד׳א בנוע מן אנואע אלחנשאן (184) מת׳ל אלמסב֗, ועיונהא כבאר ומחדורה תבהת מן פי בטן א֗מ֗ה ואד׳א לפת באלאנסאן תנכ׳שה ומא תפכה וסמ֗הא מת׳ל סמ֗ אלאפאעי. ולא תקטע פיהא גליל אלרצאץ ולא אלסלאח. ואד׳א המ֗ו בקתלהא פיקדם עליהא אלד׳י הו שאגע ויטענהא באלעוד ויותר עליהא בעזדה ללא תפר פתקתלה ואלנאס אלחאצ׳רין יגמעו

אלכ֗אטב אלי פוקהא ויחרקונהא. ויסמוהא חיה. פבעד מא שאהדנא הד֗א בקית חד֗ר מנהא פי ספרי ליל או נהאר. אמא מעלמי פקד כל֗ גהדה פי ספר נקיל אלחדידה ונאל כל֗ אלעד֗אב סבב אן לים מעה מרכוב. ואלבדוי חנבך קד בלג֗ גהדה מעאנא זיארה חתי אנה חמל מעלמי עלי צ֗הרה וסרנא שי כת֗יר חתי שאהדנא לואיח אלנאר פקרבנא אליהא ואד֗א הם נאם מן אשראף אלגוף ממסיין פי עארצ֗ה׳ אלטריק פי אלגבל ורידו יצאלו נגראן יכ֗תרפו. פטרח מעלמי מן עלא כתפה. ומצ֗א פי תלך אללילה אלי ענדהם, פתחדת֗ו מעה והו קד תמדח להם אן קד פעל כ֗יר מעאנא. ומן חסרה׳ ואחד מננא רכ֗בה עלי צ֗הרה. פבכ֗סוה באלכלאם וקאלו לה אלים תערף אנך מסלם מצלי עלי אלנבי והולא יהוד, וכיף תרכ֗בה עלי צ֗הרך ולא יגוז לך חתי תתחדת֗ מעאהם בחדית֗ (185) לין פאד֗א תחדת֗ת מעאהם בחדית֗ לין לא בד אן תצ֗חך מן מדאכ֗לה׳ אלכלאם בינכם. והד֗א אמר שרעי אן אלד֗י יצ֗חך מעא יהודי מא יקדר יבצר וגה אלנבי יום אלקיאמה והו יקפי מנה סבב צ֗חכתה ליהודי. הד֗א מא אכ֗ברנא בה חנבך מן כלאם הולאי אשראף אלגוף רג֗ח אללה עקולהם. ולולא מא קד ערפת אלבעץ֗ מנהם והי אלד֗י קאלת לכ֗בירתהא וקתמא צ֗רבת להם אלבאב: חאשיך הו אלד֗י לא יד֗כר, לכאן מא צדקת לחנבך מן כלאם אלאשראף אלד֗י מא ערפו אן אלנבי כאן לה גאר יהודי וכאן יתחדת֗ מעה באלכלאם אללין, והו קול אלכתאב: אלא באלתי הי אחסן. וחנבך לם צדק כלאמהם כלה ולם יצדק לנא, פסאר בנא חתי וצלנא יום ת֗אני אלי מכאן מא זאד ד֗כרתה ודכ֗לנא ענד ואחד יהודי וקד אחושין עלינא נסואן אלקבאיל יתפרגין עלינא ויסאלין מן אין אחנא ומא גנסנא באלממאזחה. וואחדה מנהן מדת

ידהא אליה בלטאפה וג̃נג והו לם ילתפת אליהא וכאן יכרה כלאמהא וזאד אראדה׳ תדכ̇ל ידהא אלי צדרה בין אלנאס, פתסחוק מן מכאנה וחמס בצות ד̇ליל ושכ̇ר ממא כרהת נפסה. והי קד כ̇זת עלי נפסהא ממא צ̇חכין עליהא כ̃ברתהא. (186) ואנא סמעת אלבעץ̇ מנהן יתחדת̇ין ויקולין הד̇א מלך, לים אנסאן. יא רית מן כאן סנה, עסי יכון אלת̇מר מת̇לה.

וחנבך קד אגר את̇נין קבאיל יסוקונא אלי מחל אכ̇ר לא בד אלי כתאף אלי חית̇ מא אלתזם בנא. פלמא וצלו בנא אלי בעץ̇ אלטריק תג̇לבו עלינא וארא דו ינהבונא, ומא ענדנא שי צ̇אהר. פדאריתהם חתי וצלו בנא אלי בית ואחד יהודי קד הו שאיב קד לא בד בלג̇ עמרה ען ۱۰۰ סנה. פרחב בנא ואדכ̇לנא ביתה אלד̇י לים פיה אלא גרמה ומרתה אלגדיד לים אם אולאדה אלד̇י לקית מנהם פי ואדי נגראן וקד הם שאיבין. ואלקבאיל אלד̇י אוצלונא גאלסין פי באב בית אליהודי מראעיין לאגרה ת̇אניה ג̇יר אלאגרה אלד̇י סלמנאהא להם קבל והם גאלסין יתחת̇מו פינא. פלמא ערפנא אליהודי אלשאיב בשג̇לתהם ותחמתהם עלינא קאם עליהם בסלאחה והו אלעוד וצאח פוקהם ואהתרא עליהם וסבהם ולענהם, ואנא אתעגב עליה ואכ̇אף ללא תחצל פתנה ונחן אלסבב, וקד הרבו מן מכ̇אצמתה להם. וזאד אפתכרת עליה וכיף יהתרי עליהם וקד נגח קואה מן כברה ולא יקדר יסיר אלא והו מת̇כל עלי עצאתה (187) או אלגדאר. אמא המה׳ עסארתה ושגאעתה פהן באקיאת עלי מא תרבא עליה. ומעלמי למא ראי אלקבאיל קד הרבו רגע יכ̇אצמני וקאל אני מא אהתרית עליהם ואקנעתהם ומא אלד̇י יקדרו יפעלו בנא ואני איצ̇א מת̇ל אלחתול

(אלדם) אלדי שגלה מבין. פקלת לה יא סידי לא תפתשל בשגאעה' הדא אלשאיב ולא במהראה, אנה אבן אלבלאד ומתרבי בין אלקבאיל ונחן גרבא פי הדה אלבלאד ולם נערף שי מן אכואצהם. ואדא כאצמתהם פנכלף לאנפסנא שגל מן גיר פאידה ולים לנא דפאע מן אלמחן גיר אלמדאראה באלבצר.

פלמא אסתקרינא מן אלמכאצמה ונחן נתקהוא סאלת אליהודי אלשאיב מן אחואלה. פקאל אן אצלה מן צנעא מן בית אלגמל והו הרב פי איאם אלכליפה אלמנצור עלי והו אלכליפה אלדי קאבלתה אלסעאדה אזיד מן גירה וכאן תדפע לה גמיע בנאדר אלימן ואיצא מן אלהנד ארסלו לה בהדאיא מן אלדכאיר ואלנפאים וקד אגתמעין לה עדה מן אלגוארי. וזאד סאל מן אלטביב אלדי כאן ענדה אן יעטיה עלאג אלקוה זיאדה עלי מא פיה מן אלכפאיה. פאשתרא אלטביב מן אפכר דכור אלבהאים אלהאיגאת ואסקאה מן אלעלאגאת אלקויה ללאנעאץ. (188) פלמא זאד פי היגה' שהותה קטעה אלטביב באלמוס ופעלה עלאג מרכב באלאדויה חתי צאר פי קותה אעצם מן אלסקנקור וכאן ינתול מנה וקת אלחאגה. הדא אלכבר יוצפון בה אלדין הם כאורין לכתר אלשהוה וינסבו דלך ללכליפה אלמדכור. והדא מן אלכואצאת אלגריבה לאהל אלימן. וברכה' אלגואר אלדי כאן מעה כאנו לה אולאד כתיר. וקד וקע גרח ונזאע מן בעץ פקהא אלעלמא עלי אולאד אלגואר ולו קד תזוג בהן זוגה ידעו אן קד עיב דריתה. וקד עמר פי צנעא דור מהילה וכאן תתכלף עליה אלדאר פי מאל גזיל ולא יבאלי מן כתר אלסעאדה פי וקתה. ויקאל אן אלחגר אלואחדה אלחבש מן עמארה' אלדור כאן תתכלף עליה פי ריאל, קטעהא ותוקיצהא ושקא

עמארתהא וכאן כל שי עזיז. ובצאיר האראך אלוקת תשהד עלי גלא כל שי. פלמא אסכן אלדור אולאדה אמר באכר אולאד אליהוד אליתמי ליסלמו ענדה לחתי יסכנהם כדאמין ודואדרה פי אלדור ואלקצור, ומן תחתהא תגרי אנהאר אלדמוע מן אמהאתהם ואהלהם. ואלאולאד פי אול אמרהם יחזנון. ונאם כבוהם פי ביותהם חתי בלג רשדהם, ונאם הרבוהם אהלהם (189) אלי מחלאת בעידה מן צנעא מתל אלגוף וגיר. והדא אלמכאן אלדי לקית פיה הדא אלשאיב הו אלדי כאן מן אהל אלסטוה ואלתרוה. ולכן קד נגת מאלה ואנהזל גסמה וכאן מן אלהרמין ועיאלה קד תפרקו. ובעד מא תקהוינא ענדה עזמנא אלי מכאן אכר ולים מעאנא כביר לא יהודי ולא קבילי, חתי וצלנא אלי בלאד ואילה ואמסינא ענד יהוד יקול ואחד מנהם אן אצלה מן צנעא מן בית אלקהא פאמסינא ענדהם.

ויום תאני תוגהנא וחדנא אלי אלמחתויה קריב סוק אלענאן מן בלאד קבאיל דו מחמד והי בלאד ברט. וקד לקינא פי טריקנא רגל ראכב עלי חמארה והו פי הויה' נקיב מן נקבא אלקבאיל, אלקבע אלמהרבל עלי קעשה' ראסה אלמנדושה פוק וגהה, ואלקמיץ אלמכמם ומחתשר עליה מתל אלקבאיל והו מקטוב בסלאחה ואלצביגה עלי גנובה. פתשבה לנא אנה קבילי וקד דלינא מנה פוצל אלינא והו ימען נצרה פינא פקאל בלסאן אליהוד שלום עליכם. ובאדר נזל מן פוק אלחמאר וסלם עלינא באלמעאנקה סביל עאדתהם. פסאר מעאנא קליל ותחדתנא מעה (190) פקאל אן אצלה מן צנעא מן בית פנחס הכהן. וזאד סאלתה עלי זוה הדא. פקאל אן עאדה' בעץ אליהוד פי הדה אלמחלאת יתשבהו בזינה'

אלערב. פי אלטרק ופי אסואק אלקבאיל ללא יסתצ̇עפוהם ויתערצ̇והם, ווקת אלחאגה יגרדו אלסלאח עלי אלמתעריץ̇ להם ולו תכלפו ללקתל, אן ד̇לך אפתכ̇אר לגיראנהם אלד̇י הם פי צ̇הורהם. ובעד רד אלסלאם עלינא וסאר לה פי טריקה ונחן דבּינא וחדנא פי טריקנא פי עוארץ̇ גבאל בלאד ברט.

וקד צ̇אק חאלי מן אלספר ומן גור אלתעב ואיצ̇א אצאבע ארגלי קד תסלכ̇ין אלמרה בעד אלמרה מן אכדאף אלחגאר ולים נגד שי מן את̇אראה׳ אלאקדמון ולא מן אלכת̇איב אבדא אלא ראינא קבור אלאקדמון והן אלד̇י יסמוהן דרום אלכ̇פאר לא ג̇יר. פבינמא נסאפר ואנא פי חאלה׳ אלנדם מן הד̇א אלתעב מן ג̇יר מפיד ואד̇א בחצן מרתפע פי ראס גבל מן חצון אלערב. פקאל מעלמי אטלע אלי הד̇א אלחצן לתשוף מא אלד̇י תלקא פיה מן אלאת̇אראת. פקלת לה יא סידי אני לם ארא פיה שי ובנאיתה בנאיה׳ אלערב ולים ארי פי חגארה אשארה מן אשארה׳ אלאקדמון ואיצ̇א קד אנא תאעב זיאדה. קאל לא אנא אגלס ואנת תטלע אלחצן. פקלת לה (191) אני אכ̇אף עליך ללא אחד יתערצ̇ך לסבב אנך תגלס וחדך. פקאל לא תכ̇אף, אנת אלא אטלע. פמא אמכנני אלמכ̇אלפה ואלמעאנדה לה אלא טלעת אלי בעץ̇ אלגבל חתי לם אראה ולם יראני וגלסת ת̇ם קדר מא אטלע ואנזל ואנא כ̇איף מן אלקבאיל ללא ירוני פיקולו מא מעאנא פי חצן כ̇אלי לים פיה נאס פנכלף לאנפסנא מצאיב מן ג̇יר פאידה. פגלסת הנאך חד מא גלסת ובעד נזלת וקלת אני דכ̇לתה ולם אגד פיה שי והו אנכרני וזאד פי אלמכ̇אצמה. פדבינא פי טריקנא וקד קלבי מריץ̇ ג̇יר מא פי חאלנא מן אלתעב וצ̇גר אלטריק חתי קרבנא אלי קריה׳

אלמחתויה וגלסת מן אלחסרה ואלגֹתֹא בעיד מנהא. ומעלמי קד סבק ודכֹל ענד אליהוד ואכֹברהם בחאלי. ואכֹותנא למא אסתבטוני אשגנו עליא וארסלו נפר מנהם לידורני פי אלטריק ולידעיני אליהם. פוגדני ואנא גֹארק פי נפסי פסלם עליא וגר בידי וגאברני באלכלאם. פלמא שאף אצאבע ארגלי מסלכֹה ולם אקדר אסיר סאלני מא הדֹא. פקלת הדֹה גבאל בלאדכם קד רות מן דם ארגלי וקד אעגבהא חסרתי פיהא. פקאל אנך לא בד מא תערף אלספר פי אלגבל ולכן אנא אעלמך כיף ספר אלגבאל. פקלת גזאך כֹיר אדֹא (192) עלמתני. פוקّפני והו יכֹטא תֹמאן או עשר כֹטא וירגע ולם יסחב ארגלה סחב בל ירפעהן קליל בכֹטיתה. פקאל לי אמשי מתֹלי ולא תסחב ארגלך. פמא סרנא מן דֹאך אלמכאן אלא וקד תעלמת ואיצֹא נסית אלתעב ואלגֹתֹא אלדֹי פי חאלי.

פוצלנא אלי דאר אכֹינא אלעזיז אלמכרם דאוד גמיל (רחמה׳ אללה עליה רחמה ואסעה) אלמשהור באכראמה וחסן כֹלאקה לכל פרד. פרחב ואבהל בנא אזיד מן מא קד ערפנא מן גֹירה ואיצֹא עטל שגלה פי דֹלך אליום והי ציאגֹה׳ אלפצֹה ופעלה עיד לנא ולה וקד דֹבח לנא מן אפכֹר אלכבאש וזאד קרّב לנא מן אלתמר אלעאל אלנٌז אלדֹי יתכסר מתֹל אלסכר ולוז וגלגלאן וטרוש, ודקّ הדֹא מעא הדֹא ואעטאנא אלכפאיה מנה מע אלערקי אלהאיל. פתחדתֹנא מעה וסאלתה מן אלכתב אלמוגודה מעה פלם אגד מן מא אטלבה אבדא. וקד סלבנא בנאמוסה וכלאמה אלחלו חתי תמנית אלגלום ענדה ולו יומין או תֹלאתֹ. וזאד תעגבת עלי מיזתה ונאמוסה לואלדתה וקד הי עגוז לא בד מן פוק ٧٠ סנה לאנה קריב מן ٦٠ סנה והו מוכّל להא פי גמיע מצאריף אלדאר וחואיגהא, ומפאתיח

מכֹאזינה אלדֹי מן אלעוד, ליס מן אלחדיד, מעלקה פי רקבתהא עלי צדרהא מעא חליתהא והי (193) אלדֹקה ואללבה ואללאזם, וטוק אלחדיד אלדֹי עלי רקבתהא ללא יכֹטפוהא. ולה איצֹא תֹנתין נסא או תֹלאתֹ, ולכן הי אם אלמחשראת והי איצֹא לם תקצר פי מא תסלי בה עלינא מן תעב ספרנא ומן עדֹאבנא, ותדעי אלי אללה אן יכון רגאנא ורגועַנא אלי ביותנא עלי כֹיר.

ויום תֹאני לדֹאך אליום קצדנא אלספר אלי טריק אלגוף וקד עלו עלינא לנגלם ענדהם קליל או כתֹיר ולם סאעדנאהם סבב אן נחן מהמין אלרגוע. פכאן מראדהם אן נסיר אלי קריה' רגוזה וגירהא לאגל יחצלו לנא אכֹותנא אלדֹי פי תלך אלקרא מעאונה למא יקום בה חאלנא פי טריקנא. וכאן פי דֹאך אלוקת אלמעאש מעאהם סהיל לסבב אן קבאיל בלאד ברט, והם אלמסמאיין קבאיל בכיל, קד כאנו מתגלבין פי אכתֹר נואחי אלימן והי אלאראצֹי אלתי כאנה' תדפע אלחקוק לדולה' צנעא בעד ופאה' אלמהדי עבד אללה סנה' ١٢٦٥. דֹלך בעד מא אסתפתח בנאדר אלימן וטלכהא ותדול עליהא אבראהים פאשא ן אכֹת מחמד עלי פאשה' מצר. פקדם מעא עסאכרה עלי מדינה' תעז. דֹלך פי איאם אלנאצר אלדֹי כאן כֹליפה' צנעא. והו אלדֹי וגד פי דאר אלממלכה בעד נגאחהא (194) ותעטילהא כתאב מן כתב אליהוד בית אלבדיחי אלדֹי כאנוא יכֹדמו ענד אלמהדי עבד אללה. פלמא ראי אן אלכתאב ליס פיה מנפוע לה ולא יקצֹי בה חאגה ולא דין יקצֹי, פארסל אלשוש לגמיע משאהיר אליהוד ועקאלהם ותחגגהם בדעואה אנהם אטגו אלכֹליפה אלמהדי אלמדֹכור מן אלאסלאם. והדֹא אלכתאב אשארה לדעואה פאמר עליהם בגלב ספר אלתוראת אלתי

פי אלכנאים וחריקהא פי מוראנה. והולאיך אליהוד קד צלבוהם ליגזבו רוסהם. ואלגמאל קד סאקוהא ליחמלוהא מן אלכנאים אלאספאר. פבינמא הולא אלמסאכין מקיׄדין מצלובין, ואלמצלחין אצלחו אן ידפעו כפארה ... ריאל ורוסהם תבקא חאגתהם, ואלאספאר תגלם פי היאכלהא וכאן כדׄלך. ולכן יקולו אלמתמדחין אן כעבהם מא סלׄם אלפלום ללנאצר אלמתחגג להם אלא וקד רקא עליהא רקוה עטׄומה חתי מא דארה׳ אלסנה עלי אלנאצר אלא וקד בסׄר כׄואץ אלרקואת קתלוה הו ואצחאבה וסט אלדאר פי ואדי צׄהר. וקאם באלכׄלאפה עלי ן׳ אלמהדי מרה תׄאניה הו אלדׄי קד דׄכרנאה סאבקא. אמא אבראהים פאשא פקד כאן עגז מן אכׄד׳ מדינה׳ תעז, סבב אן אלעאמל אלדׄי כאן פיהא מן איאם (195) אלהאדי אלדׄי קבל אלנאצר קד אדׄעא לנפסה אלכׄלאפה, גׄיר מן אלגראה אלנאצר. פגמע לה אלעסאכר ואכתׄרהא מן קבאיל ברט. פאׄתפק אבראהים פי דׄלך פוקעת בינהם חרוב מהולה וקתלאת מוחשה חתי כׄאדעה׳ עסאכר מצר עסאכר אלימן באלפלום. ואיצׄא מחמד ן׳ יחיא אלדׄי קד דׄכרנאה פי מא סבק זאד פי מכׄאדעה׳ אלעאמל אלדׄי קד אדעא אלכׄלאפה ותו עמה אכׄו אבוה לאנה כאן מעא אצחאב אבראהים פאשא. פמא פקד אלא ועסאכר מצר קד אנתצרו ודכׄלו אלמדינה ורגע יצאלחהם ועסאכרה תראכׄת ותלאשת. והדׄה עאדה׳ אהל אלימן אלמכר ואלכׄדע לדולתהם ואיצׄא לאנפאסהם. ופי קראיב ורד לעסאכר מצר רפע מן דולתהם פכׄרגו מן אלימן ופלתוה. וקבאיל בכיל בסטו עלי תלך אלנואחי ומלכוהא חתי ארתפעו מנהא אלי בלאדהם ברט אלתי מא תקום בהם בעד מא אגׄאתׄ אללה אלבלאד ואלעבאד באשראק שמס אלעאלם אליהא, ובהא נור אלאקמאר פיהא. ואנא אסתגׄפר אללה פי חק

אללה ופי שמסה ופי אקמארה סבב דנוב אלעבאד תכדּר בעץ̇ אקמאר אלכלאד מן בֻעדהא מן שעאע אלשמס. יהדיהם אללה נחו אלצואב ותעטר אלארץ̇ עמרא מבינא, (196) ולא תתמל המלא ולו קלילא, פתתרך ותכון קאפרא וכאליא, ואלבום ואבן אוי ירתונהא ויסכנוהא, ימד אללה בחנאבה עלי שמסנא, וינוּר קלוב אקמארנא, אמין. אמא קכאיל בכיל אלדי כאנוא אגנחה׳ דולה׳ צנעא אלימן פקד עגזו מן תגלּאבהם ותגזּאהם פי אלימן אלאספל וקעדו ליטלבו רזקהם מן וטנהם. ומן חות ולם יקום בחאלהם למא קד אלפו עליה מן אלמכרגאת ואלמצרפאת אלתי כאן יצרפונהא פי איאם תסלּאטהם פי זמנא הדא קד צ̇עפו ירחמו אלמרחמין, וכיף אכואננא סכּאן בלאדהם אלדי צארו צ̇עפא אזיד ואזיד מן גיראנהם. יפתח אללה עקולהם חתי ירזקו רזקא חלאלא סהילא.

קאל אלמחדּת וקד עארצ̇ת בכבר לים מן אלגרץ̇, עסי אכפּף עלי אלקארי מן תעב רחילנא פי בלאד ברט. פסאפרנא יום תאני למסאנא פי דאר דאוד גמיל מעא יהודי קד ארסלוה מעאנא לידלנא אלטריק לנרגע אלי אלגוף חתי אוצלנא אלי בית יהודי פי אטראף בלאד דו חסין. וקד חזּתנא אלסבת פי דלך אלבית אלדי מא קד ופקני אללה במתלה, והדא וצפה. אלחוש והו חגרה׳ אלבית טולהא סתה אדרע יד וערצ̇ה ארבעה אלא רבע. ופי זוּה מן (197) גאנבה אלדאכלי באב אלמכאן אלדי מא ידכלה אלאנסאן אלא והו יחתשי מנה חשי. ואלמכאן הדא פסאח ערצ̇ה וטולה תלאתה אדרע. ופראש אליהודי אלקאע, ודפאה אלגרם אלמכזטט. כל הדא לה ולזוגתה ואולאדה. וקד דבח לנא ולאגל אלסבת פרך מן אלדי עאדהן רהט. אמא תרתיב צלוה׳ אלסבת ואלועד פמא

תפותה. ויום אלסבת בעד אלצלוה ובעד מא דרס מעא עיאלה וקד תגדּינא מא אלד׳י קד חצל זאד, אכרם לנא בכילה צג׳ירה מן אלנבק פרג׳בנא לה ואנגחנאה. פקאל אן כאן עאד מראדך יא מָרִי, קום ואנתול לנפסך מן אלמכ׳זאן. ואנא קד מראדי אשוף מכ׳זאנה וחואיגה. פקלת אין מכ׳זאנך ואין אלמפתאח. קאל לים מפתאח והוד׳א אלמכ׳זאן קְדּאמך פי אלחוש. פכ׳ראת מן אלמכאן ואד׳א במג׳רּי פתחה שבר ונצף, ודאכ׳לה גרף פי אלארץ׳, פיה מן אלנבק קדר ארבעה או כ׳מסה אקדאח. הד׳א ג׳נאה והד׳א כסבה, והד׳ה אשארה מן לואיח אלבלאד.

ויום אלאחד סאפרנא ואמסינא ענד יהודי ת׳אני והו אחכא לנא אן קד הרון אלצעדי צאחב אלג׳יל אלד׳י תרשּׁד אלקצ׳ב קד (198) אצחבוה אלג׳ן ולו אן קד חדת׳ פיה מרץ׳ אלסקטה. ד׳לך לשהרה׳ אלג׳ן אלד׳י סאעדוה. ואיצ׳א אכ׳בר אליהוד באסמא ג׳נאנה וג׳נּ֗ה והם בַחיַי ואלסָבָא והם יכשפו לה מא פי אלצדור ואיצ׳א פי אלעלום, בעד מא כאן יאכל אלקצ׳ב מת׳ל אלחמאר, אליום עאלם כביר. וזמן וקת מא דכ׳לו פיה והו ינאשט לחיים חבשוש כ׳ביר אלחָכָם יקול אן אלסָבָא ואלבַחיַי להם חאג׳ה צ׳רורה מנה והו איצ׳א מראעי לכם פי טריק אלג׳וף אלאעלא ענד אלקבאיל עֻמלתה. תאמּל יא איה אלמטלע עלי צ׳עף עקול אכ׳ותנא הולא אלד׳י כלאם הד׳א אלמריץ׳ ענדהם חק ויפרחו בה, רג׳אלהם מע נסאהם. ואנא מסכין תאלי קד ג׳ת׳ת אכבאדי מן כ׳ברה, וכיף אד׳א זאד ואפקתה. ויום ת׳אני לקינאה אכ׳ר אליום ונחן קריבין מן אלחזם פסלּם עלינא וארא אן ישג׳ב לי פי אלטריק מן שג׳ב אצחאב אלמנכ׳וליא. פקלת אני אכ׳אף מן אלקבאיל פלא תכלמני הנא ולא תסאירנא,

ואנשי אללה בוננא פי אלג׳יל. פקאל קד שג׳לוה אלג׳ן ואם קאלד שג׳לה בסבבי, ואלסבא ואלבחיר בשרוה במטמון גדול (כנז כביר) פי כ׳רבה׳ אלסודא וקאלו לה לא יגוז יכ׳רגוהא אלא ואנא מעאהם חאצ׳ר. פקלת לה אמצ׳י פי חאלך, ואלכלאם פי (199) ועאה, ובוננא בעדא, ואנא קד דלית מן צ׳ראעה. פוצלנא בית סאלם ן׳ סעיד וקד וצלה מכתוב רדוה לה אכ׳ותנא אלד׳י פי ברט והו מן צנעא מן אלאסתאד׳ יחיא אלקארה ומכתוב ענואנה אלי יד חיים ן׳ יחיא חבשוש אלצנעאני אין מא יכון כאן. פאכ׳דה מעלמי ופתחה ואד׳א אלמכתוב באסמה. פסאלתה מה הד׳א ומא אלד׳י פיה. קאל אנה מן ביתה מן זוגתה, ולם יכ׳ברני במא פיה.

פרק יא ובעד קאל מעלמי לסאלם ן׳ סעיד אנה ידור לנא סיר אלי מארב ונחן נעטיה אלאגרה. פאתפק בואחד בדוי אסמה מרשד וקד הו מסאפר אלי מארב ליקצ׳י שג׳לה פשארטה עלינא והו קד אלתזם בנא ליסוקנא מעא גמלה אלי מארב. ונחן שרחנא גמיע אלנסך אלד׳י קד חצלנא פי הד׳ה אלנואחי ואיצ׳א ת׳נתין חגאר כ׳פאף עליהן כתבה סטר סטר. אמא אלפלוס אלד׳י קד גמענא מן אלצדקה ואלכ׳מסה אלריאל אלד׳י ארסל בהא אלאסתאד׳ יחיא אלקארה מן צנעא אלי אלג׳וף כאנה׳ אלגמיע עדד ٢٤ ריאל פקד כ׳ביתהא ורתקת עליהא פי חזאמי. וסאלם ן׳ סעיד אלתזם לנא אנה שא ידכ׳ל בנפסה אלי צנעא ליקצ׳י חואיגה וידכ׳ל מעה גמיע מא שרחנאה, ואיצ׳א (200) אלנסך אלמשרחאת פי מלח ענד יחיא ן׳ סעיד ידכ׳ל אלגמיע מעה ותמינא עלי ד׳לך. ויום מא סאפרנא מן ענדה זאד מעלמי זכן עליה וקאל אן כאן ולם תקע לך דכ׳לה אלי צנעא ארסלת ברסול קצד עאני ואנא אסלם אלאגרה ולא יסלמהן אלא אלי ידי או יד

מָרִי יחיא אלקארה לא גֹיר. ואן כנת אנת, פלא תקבֿץ אחד גֹירי או מָרִי יחיא פקט. ואנא למא סמעתה יזבֿן עליה ולם ידֿכרני שֿבֿית שך עטֿים מא אלסבב לדֿלך. וקלת פי נפסי לא בד אן לה חילה פאדֿעֿנת ולם אכלֿם בשי. פסרנא פי אכֿר דֿאך אליום ואמסינא קריב אלחזם ענד אלבדוי מרשד ויום תֿאני זאד תמלֿהנא חתי יצאל גמלה. וקד ערפת אן סֿרנא מרשד תחיֿר מן אלספר חתי וצלה׳ אלפלוס מן ברט אלדֿי יסיר בהא לנאס אלי מארב, דֿלך באלאכֿפא, פלו אחד יעלֿם בהא לכאן קתלוה ואכֿדֿוהא והי ٨٠٠ ריאל קימה׳ בז חצֿרמי לואחד ביאע משתרי מן סוק אלענאן. ובעד סאק בנא גֹיר אלטריק כֿופה עלי אלפלוס ולם יבֿין לנא לא באלפלוס ולא בגֹוא אלטריק. ונחן קד פרחנא בגֹוא אלטריק ללא ילאקונא אלקבאיל.

פבינמא נסיר פי אלכֿלא ומעלמי ראכב עלי גמלה לקינא אתֿר בנאיה פי אלכֿלא מן אלחגאר אלמנחותה כאן הי סאקיה ללמא. (201) וקד סאק בנא אלבדוי מרשד עלי נואחי רגֹואן, והי טרף עמארה׳ בלאד אלגוף פי יומנא מן גהה׳ אלשרק, ולים תגד כֿלפהא פי משארקהא קֻרי אבדא אלא בעד מסאפה פי אלרמאל קדר ٢٠ יום חתי יצאלו אלי מסכאת מן גֹיר מא ילאקו נאס פי אלטריק. ומן גהה׳ נגראן שרקי בקבלי אלדואסר ואלחסא מסאפה קריבה, ולים יוגדו יהוד פי הדֿה אלמחלאת אבדא חתי יכֿרגו אלבצרה. ואנא אחדד סכון אליהוד פי נואחי אלימן פי מכאן אכֿר. פמצֿינא עלי כֿראבה מהולה ולים ככֿראיב אלגוף ולא בד אני לקית פיהא תֿנתין או תֿלאתֿ חגאר מכתובה והי קריב רגֹואן. ודֿלך אליום אמסינא פי אלכֿלא. ויום תֿאני סאפרנא בין לכאם אלרמאל וקד נגח עלינא אלמא אלדֿי כאן מעאנא פוק אלגמל. ומעא חרארה׳ אלשמס אזדאד

מעאנא אלעטש ובינמא נסיר ומא נשוף פי תלך אלאקטאר אלא לכאם אלרמאל פאדא בשי מקבל עלינא מן בעיד. פלמא וצל אלינא ואדא הו בדוי מתלתם עלי לקפה וראסה במנדיל, ורקעה ליסתר בהא עורתה ובנדקה וגנביתה לא גיר. פסאלה מרשד בעד מא סלמנא עליה מן חאלה. פקאל אן לה יומין ילאחק בעד אתר דסעה' וחש יריד יתצידה, (202) ואלבדוי פי נפסה מתל אלוחש, ומצא לה פי חאלה. ומרשד יסיר בנא פי אמאכן מא קד ערפהא ולא נאם פיהא. וכל מא אסאלה יא מרשד ואין אלנאם, יקול קריב, חתי אקבל אלמגרב ולא נאם ולא מא נשרב ואלעטש קד גיר עקלי חתי כאצמת אלבדוי מרשד סבב מגאוה' אלטריק. פאנהאני מעלמי יזיד וקאל אלים מא עאטש אלא אנת, חתי תכאצמה ואנא והו לם נכון עאטשין, אלים מא כלנא תחת אלמקדור וללמשיה צאברין, ואנת אצבר ופרג אללה קריב. פתראגע עקלי מן כלאמה וקד רכבת עלי צהר אלגמל גנאבה ואלליל קד אקבל ונחן נלתפת ונמען אלנטר ימנה ויסרה לנשוף מן אין יגיר אללה עלינא בגארתה. פלמא אטלם אלליל ואדא בלאיחה' נאר בעיד מננא גדא פדבינא נחוהא וקד גאבה' עלינא ומא זאד שפנא להא אתאר חתי קרב נצף אלליל אלאכר ואדא בצות כלב ינבח והו בעיד מנא. פתחקקנא לה ודבינא עלי אתר אלצות חתי קרבנא מנה ואדא לואיח פתיל אלבנאדק תתלאמע מן כל גאנב לנא ואלכלאב זאדה' פי שויחהא ותלך לואמע אלפתיל מא זאד שפנאהא חתי תיקן לאולאיך אלבדו אן לים אחנא בגאזיה עליהם. ובעד נאגונא וקאלו מן תכונו, ועאד הם בעיד מנא, (203) פקאל מרשד אחנא אלא צ׳יפאן. פלמא ערפו בנא ארתדו מן תלך אלאמאכן אלתי קד כאן אכמנו פיהא ללחרב ואטפו פתילהם

ואקבלו ירחבו בנא ויסלמו עלינא ואדכׄלונא מחטתהם ובאדרו לנא בעציד אלדׄרה ואלחליב ואלסמן. ואנא סאלתהם אלמא חאל וצולנא. פקאלו אצבר חתי תעשו ונחצׄר לכם אלקהוה. פקלת אעטוני אלמא, ואלקהוה מן בעד. פאעטוני אלקדח והו מן אלכׄשב ממלו מא. פכאן אשרב ומא טפה' לי להבה' אלעטש חתי אנהא עליא מעלמי וקאל אלים מא תצׄר נפסך בכתׄר שרב אלמא ונחן וצאלין מן אלטריק, אצבר חתי נתקהוא ותרוא. פקרבו לנא אלעשא פאכלנא נחן ומרשד גמיעא. אמא אנא פמא קד ערפת מתׄל האויה' אללילה הדׄה פכאן אכל ולם אחסי באלשבע חתי שבעו אצחאבי ורפעו אידיהם מן אלאכל ואנא גאלס אלכם אלעציד, וזאד שרבת מן אלעציד ואלסמן אלדׄי בין אלעציד וגאלס גאיע ומהלוע כאן מא קד אכלת שי. פכׄפת מן לילתי הדׄה וכׄזית עלי נפסי מן אלבדו ומן אצחאבי פרפעת ידי ואנא ארתסף מן שהוה' אלעשא, וקד אכׄלת מא יכפיני תׄלאתׄה איאם ומא דרית אין צאר. ובעד מא תעשינא פי אלכׄדר עלי צׄו להבת אלוקיד אכׄרגונא והם ירחׄבו בנא תׄני מן אלכׄדר נתקהוא קהוה' אלחליב (204) שקׄ אלמחטׄה ליתחדתׄו גמיעהם מעאנא וליסאלונא מן אחואל אלערב אלדׄי גינא מן ענדהם וכיף וקע מעאנא פי טריקנא חתי וצלנאהם ומא אלדׄי מעאנא פי הדׄא אלכׄלא ומא מקצודנא פי ספרנא וכם מסאיׄל להם סביל עאדתהם, דׄלך לסבב אנקטאעהם מן אלנאס. פבינמא נחן נתקהוא קהוה' אלחליב ונתחדתׄ מעאהם פי צׄו אלקמר תחת נגם אלסמא, וקד פרשו בסאט מן אלשער ומרשד פי טרף אלבסאט מן גאנב ובעץׄ אלבדו מלתפתין עליה יעאלמהם ואנא פי אלטרף אלאכׄר אתחדתׄ מעא בעצׄהם, פאדׄא וקד פזׄו אלבדו והרבו שקׄ מן אלמחטׄה, וקד משעו גנאביהם ואנא קאעד מכאני ומבלוד

מן פזّתהם והם יציחו עלׄיא ויקולו אלׄערקב אהרב בא תקתלׄך. ואנא מא סמעת לׄכלׄאמהם ופי אלׄחאלׄ אפתכרת מן אין בדע אלהריב פאדׄא הו מן חיתׄ כאן גאלׄס מרשד ואלׄבדו אצחאבה. פקפזת אלׄי מכאנה ואנא אדוّר פי צׄו אלׄקמר מא אלׄדׄי הרבו מנה והם איצׄא יציחו עלׄיא כׄופהם לׄלׄא תלׄדׄגני. פלׄמא ראית גאנב אלׄבסאט יתחרך מא אלׄדׄי קד ערפת נועהא מן קבלׄ והי מן תחת תלׄעב. פאנתשית ואנתדית וקלׄת אני אבו יוסף, וברמת אלׄעוד וטענתהא מן פוק אלׄבסאט ותותّרת עלׄיהא. פקלׄת לׄא תכׄאפו, תעאלׄו אני קד (205) קתלׄתהא ומא פכית אלׄעוד מנהא אלׄא בעד מא צׄרבוהא בגנאביהם וקד זאדו פי תמדّאחי וקאלׄו לׄים הדׄא אלׄרגלׄ מן אלׄגבאלׄ אלׄא מן אלׄסהולׄ. ובעד זאד תחדתׄנא קלׄילׄ ורקדנא. ואלׄצלׄוה איצׄא מא כאן תפותנא, ולׄו פי אלׄכׄלׄא.

ויום תׄאני קמת אתלׄוא פי הדׄא אלׄמכאן לׄאתפרג עלׄיה ועלׄי אהלׄה. פוגדת אמאכן פסיחה ממלׄוה מלׄח גבלׄי פערפת אן הדׄא אלׄמכאן אולׄ מטרח לׄאלׄדׄי ינקלׄו אלׄמלׄח מן גבלׄ צאפר. ופי נואחי אלׄימן יסמוה מלׄח מארבי, ויסמו הדׄא אלׄמכאן אלׄפצׄי, ומנה יגׄלׄב אלׄי מארב ואלׄי גמיע אלׄאסואק. וזאד אכׄברוני אן ענדהם חלׄא ישתגׄלׄ אלׄפצׄה. פקצדתה ואדׄא לׄים ענדה מן אלׄאת אלׄציגׄה אלׄי אלׄספלׄה ואלׄמטרקה וזק אלׄנאר ואלׄמלׄקאט ואלׄגאז אלׄדׄי יקץ בה לׄא גׄיר. פתחקקת מנה ואדׄא מא יערף תדׄויב אלׄאגסאד אבדא. ושגׄלׄה יטרק אלׄריאלׄ חתי ירק ויקצקצה בוקש, ותחתלׄי באלׄבקש נסואן אלׄבדו עלׄי אלׄברקע אלׄדׄי עלׄי וגוההן. וגׄיר הדׄא ולׄא יערף שי מן אלׄציגׄה. ומא קד אכפאה נאמום אסם חלׄא יעני צאיגׄ אלׄא זאד ופׄאה וגׄלׄטה בשרב אלׄתׄתׄן מן כדׄב פי מדאעה, מן

דון ולו עֻקّאל אלבדו. ואנא למא ראית שישה מן אלרצאץ ועליהא (206) קצבה מן אלחלאל והו ישרב אלתתן מת̇ל אלצדק, שהקת נפסי לנשרב אלתתן, לאני כנת מתולע לה זיאדה פי נשוקה. פלמא אנקטע עליא פי אלכ̇לא פכאן מעלמי יזיד יצ̇חך עליא ויקול חיים אנשק אלרמאלה תעויץ̇ אלב̇רדקאן, ואנא אצבר לכ̇ורתי מת̇ל מא צברת לג̇יר ד̇לך. פקלת ללחלّא אעטיני נכ̇סין, פקאל גבא, וקרّב לי אלחלאלה פמעא כת̇ר אלכ̇ורה גרّיתה נכ̇ס ואחד ואלנכ̇ס אלת̇אני מא בקא פיה דכ̇אן. פקלת לה אסאלך באללה אעטיני תעמירה, פקאל מרחבא. ואעטאני ועא אלתתן וקאל עמّר לנפסך. פאכ̇רת̇ה ואד̇א הו נכّ̇אלה' אלשעיר אלד̇י יסמוהא חסה. פקלת לה לעלבאך אני סאלתך תתן ואנת תעטיני חסה. פקאל הד̇א הו אלד̇י נשרב ומא אלד̇י יכון ג̇ירה. פתקנעת בשרב הד̇ה אלנכ̇אלה חתי אצתרע ראסי ורגעת אלי מעלמי.

וקד תחקקנא מן אלבדו עלי תלך אלנואחי ומעלמי ירקם ד̇לך. אמא סוّרנא מרשד פקד ארגעת מעה מכתוב אלי אלחזם אלי מאלם ן̇ סעיד באסם מעלמי אן נחן וצלנא קריב מארב והו אלפצ̇י בכ̇ירין מסתריחין וקד אנת תמדّ באלך פי מא תוצّינאך אן לא תקבץ̇ אלמשארה אלד̇י ענדך אלא אלי ידי או סרי יחיא אלקארה או כ̇בירי חיים חבשוש לא ג̇יר ואלסלאם. וסאפר (207) פי ד̇לך אליום, יום ת̇אני לוצולנא. ונחן זאד גלסנא לומא יעמלו לנא אלג̇דא. ומעא הולא אלבדו קצבה יכ̇זנו פיהא חואיגהם וקד הי חצנהם. פפתחין אלבאב ת̇נתין בדויאת ואכ̇רגין מן אלקצבה קליל מן אלדקיק ליעמלינה לנא ג̇דא. פלמא ארادין יקפלין אלבאב בעד כ̇רוגהן ואד̇א בדוי כחול יזאחמהן ירויד ידכ̇ל אלקצבה ואלבדויאת

יהזרינה ומא אסתר ידכׄל והן מא קררין וׄוכׄרינה ויגׄלקין אלבאב וקד ארכׄל רגׄל ואחדה אלי אלקצבה, ובינמא הם מתשאבחין וקד אצואתהן עלת קליל, פאקבל בדוי אכׄר וטענה פי רקיק בטנה חתי סקט עלי אלארץׄ מן סאעתה. ואלנסואן אעלין צות אלפתנה ופי אלחאל מא ערפנא אלא וסעיר אלחרב כאין קד אכׄפקו בציאחהם ועוׄאקהם מעא קוארח בנאדקהם גו אלסמא. וגׄליל אלרצאץ קד כׄרת מן כל גאנב, ונחן קאעדין מכאננא וסט אלרמאלה קדאם אלקצבה תחת עין אלשמם והי תקלינא בחרארתהא קׄלי. ופרד נסמה מא זאד שאהדנא אלא דׄכאן אלבארות, חתי מצׄא אכׄתר נצף אלנהאר ולא גׄדא אלדׄי אנכׄדענא לה ואלחרב אירצׄא לם יסכן. ומא אמכננא אלהריב ולו נרום רוסנא כׄוף מן רמי אלבנאדק. פקלת למעלמי הׄוא נקום נרוח, עסי ילטף אללה בנא ולא נהלך בחרארה׳ (208) אלשמם ואלגוע ואלעטש. פקאל מעלמי אני קד תבעת שורך וצדׄקת נציחתך בכׄרגתנא מן צנעא עלי טריק בלאד נהם, ופתח אללה לנא מצאריע בלאד אלגוף וואדי סבא וגׄיר חתי לקינא שי אלדׄי מא אחד מן אלסיאחה קד אכׄבר בהדׄה אלאמאכן ולא כנת קאצד להא ולא ענדי כׄבר מנהא, וכאן מראמי אלספר אלי מארב עלי מא וצף אלסיאח אלאול אלדׄי אכׄבר אן כאן קד קתלוה חתי אמתחנוה אלקתאלה ולינטׄרו הל קד מאת או עאד הו חי פכאן ינשגׄו ראסה באדׄנה ויפלתוהא, אלמעני ללקבאיל אן אדׄא אנתדׄק אלראס נדׄק פקד מאת, ואן לם פעאד אלסיאח חי וזאדו פי קתלה וטענה. ואלמסכין קד ערף חילתהם וכאן ינדׄק בראסה חתי תרכוה והו הרב, ונחן קד סהל אללה טריקנא פי הדׄה אלאמאכן אלכׄאליה אלדׄי לם אחד יקדר יצדׄק בדכׄולנא אליהא אבדא. ומן אלטאף אללה מעי זאד תחוׄזין אדאתי פי חראז

חתי אמתנעת מן אלספר אלי מארב מן חית ולים אדאתי מעי. ועלי כל חאל לו אני דכלת מארב באדאתי מא כאן סלמת מן שרהם קט, ואלפקר קד נפענא אחסן מן אלגני, והוא נסיר ועלי אללה אלדרך. הדא כלאם מעלמי ונחן וסט אלרמאל.

פנהצנא אנפסנא ומשינא מן אלמחטה והו מחל אלפצי חתי כרגנא אלי בין (209) אלבדו אלדין יחתרבו ולם יתערצונא בשי ורצאצהם קד אכתטתנא וסארה׳ פי אלרמאל או פי לחם ונחן מא ערפנא גיר הדא בשי. פבינמא נדב ואלשמס קד מראדהא תגיב ואדא בלכמה׳ כראבה ועלי ראסהא דאר מבניה מן חגאר אלכראבה. פטלעת אליהא ואנא אדור עלי אלמכאתיב פי גדארהא אלכארגה. פלמא וצלת אלי אלרבע אלאכר ואדא בדוי מהיל פי צורתה ואלשיב קד בדא פיה ואלעוד בידה והו קאעד עלי רכבה תחת רבע אלדאר. פלמא שפתה והו שאפני בגת, כפנא גמיעא. הו כאף מני ומשע גנביתה ואנא כפת וברמת אלעוד ואחתדרת עלי נפסי ומעלמי תחת פי אלקפא לים ירא שי. פקאל אלבדוי לעלבאך מא הדא אלגנם. פקלת אלסלאם עליך אני גריב ואדור עלי באב אלדאר הדה לאסאל מן אהלהא אלמסא ענדהם. ואנא קד ערפת באב אלדאר ועארף אן לים פיהא נאם והי כאליה ולכן מא אלדי אגאוב אלבדוי. פקאל (בעד מא תסאלמנא ותחדתנא מן אחואל אלערב אלדי גינא מן ענדהם) לים הנא נאם ואנא קאעד הנא שאופי ללאבל אלדי ירתעין פי הדא אלואדי. פקלת לה ואין אלנאם מננא. קאל גי מן האכא ואכרג אלי האכא ואלנאם קדאמך. פסלמת עליה ונזלת אלי מעלמי (210) ואכברתה במא אתפק לי ומא אערף הו צדק או כקכק. ובינמא נסיר פי דלך אלואדי אלדי תרתעי

פיה אלגמאל וארא בשבאב מן אלבדו אקבל מהתרי עלינא והו יקול, ענדך יא דא אלראגל סלבך יפדיך. פאלתפת עליה וקלת לעלבאך ומא אלדי תנהב עליא. ומא ענדי חתי תטמעני. ומא תלאקי ענדי גיר אלמות שי. פתקאבצנא אנא ויאה מקאבצה ולם קדר מני ואנא איצא לם קדרת אפתך מנה ומא קד אמכננא אלסלאח וארא דאך אלבדוי אלדי קד ערפתה תחת אלדאר אקבל פפרחת לאסתגיר בה סבב אן קד הו לי מתל אלגאר. פקלת לה שוף הדא אלשיטאן אלדי תערצני פי טריקי ואנא גריב ולים ענדי שי ווריד אלפתנה ביני ובינה לא גיה. פקאל דאך אלבדוי אלדי קד אסתגארת בה לא באס אני אנגיך פי בלאדי מן כל מתעריץ עליך. אמא הדא אלשבאב פהו אבני ואנא אלדי ארסלתה ליאכד אלזאד אלדי מעאכם לא גיר מן חית וקד והבכם רבנא לי מאהבה, וקד אנא וולדי אקדם מן גירנא במא מעאכם מן אלזאד (ואלמעני להם פי לפטה' זאד אלפלוס). פקלת לעלבאכם פלו כאן ענדנא זאד מא תשופונא פי אלכלא, ולכן אדא כאן וענדנא זאד פמן (211) גיר קתל וקתאל אסלמה לכם ונפוסנא טיבה. אמא אן כאן מראדכם תנהבו אלדקיק ואלסמן אלדי מא יכפינא ולו ליום פמא תשופוה אלא בעד אלקתאל וכל דלך מות נציף אן אכדתו קותנא פמתנא מן אלגוע חית ונחן פי אלכלא ולים נאם נתעוץ. ואן קאתלנא עלי חיאתנא לא בד מן ינצרנא אללה עליכם ונקתלכם סבב דנבה' עראצכם עלינא ונחן גרבא ומסאכין. פקאל אני מא אריד מנכם לא דקיק ולא שי גיר אלזאד ולכן אכרג אדאתך מן מזאדתך ואמסכהן בידך חתי נשוף. ואנא קד צדקת לה ואנזלת אלמסב מן פוק גנבי ומסכתה בידי אלשמאל ואכרגת בידי אלימאן בעץ מן אלדי וסטה, ולים פיה אלא ٠٠١ דרהם מן אלדקיק וקדר

ך דרהם מן אלסמן, וכ֗בّה מן אלשער וכתאב אלצלוה צג̇יר וכתאב אלמנשור (תפלין) חקّי וחק מעלמי. פבינמא אחסב מא פיה ואפרגהם ד̇לך ואלשבאב אלבדוי תשטّר ונתף אלמסב מן ידי במא פיה והרב. פתבעתה וקבצ̇תה וקד אחסית אלמות. פאקבל אלאב יצאלח ביננא. פלמא שאף אלולד אלאברה מרתוקה פי לחפתי אלמשטّטה, חלף וקאל מא אפתך לה מן יד אלא וקד אעטיתה אלמסלّה יעני אלאברה. פקלת לא אעטיה ואנא במא אג̇לם ומן בא ירקע לי ואנא פי אלכ̇לא ולו (212) כאן תגיב לי אלקימה מא אביעהא מנך אבדא. ובעד תעב ארתצ̇ית אן הו יג̇י ידלנא אלטריק ואסלמהא אגרתה וכאן כד̇לך, פסאר בנא אכת̇ר אלליל ואנא לם אסלמהא לה, ואכ̇ר ספרה מעאנא תרג̇א מני אסלמהא לה לחתי ירגע אלי מחלה כ̇ופה מן אלבדו אהל הד̇א אלמכאן אלד̇י אחנא פיה, לסבב אן בינהם קתול פסלמת אלאברה אגרתה ורגע פי חאלה. ונחן דבינא חתי וצלנא אלי ביות בדו אול אלצ̇ו וג̇לסנא באב אלמסג̇ד חק̇הם. פאקבלו יצלו טלעה׳ אלשמס וכל ואחד מנהם יתמדח ויקול הולא צ̇יופי אליום. ובעד ג̇א ואחד שיטאן מנהם ותחקק עלינא ואכ̇בר אצחאבה אן נחן מן אלזוג̇ לים מן אלערב. פכ̇רגו ג̇מיעהם מן אלמסג̇ד עלי ואחד ואחד וקד זאג̇ה׳ קלובהם מננא ולם זאד אחד מנהם אלתפת עלינא. ובעד אדכ̇לנא ענדה ואחד קבילי וחצّר לנא כ֗סרתין מן אלעיש. אכלנא בעצ̇הא ובעצ̇הא כ̇בّינאהא וזאד קהואנא. פכ̇רגנא פוגדנא כ̇ראבה או ת̇נתין. אמא אלכתאיב פלים פי באלי מא אלד̇י זאד וגדנא פי הד̇ה אלמחלאת.

פרק יב פתוגהנא אלי מארב מן גהה׳ אלשרק מן בין אשגאר אלאת̇ל חתי

וצלנא אלבאב אלשרקי למדינה' מארב. ורגענא נסיר מן תחת אלדאיר מן כ֗ארג כא֞ן מא קד לקינא באב אלמדינה חתי (213) וצלנא אלי אלבאב אלעדני ודכ֗לנא מנה. פעאד נחן דאכ֗לין ואד֗א בכ֗מסה או סתה אנפאר ובינהם ואחד רגל צורתה תשהד עליה אנה מן אהל אלאמר. פלמא שאפנא סאל עלינא ודכ֗לו פי חאלהם. ונחן סאלנא עליה וקאלו הו אלאמיר אלגזאר אמיר מארב. פדכ֗לנא מן ד֗אך אלבאב חתי אנתהינא אלי אלבאב אלג֗רבי וגלסנא קליל קדאם אלבאב מן דאכ֗ל. ואד֗א קבאיל אלבדו יתגמעו אלי הנאך פמא ערפנא אלא ונחן בין אלקבאיל. ומא ערפנא אן להם מלקא אלי הנאך. פרגענא לנדכ֗ל שק֞ אלמדינה פאסתדעאנא קבילי אלי ביתה וכאן קד ערפני מן צנעא. פתצדק עלינא בכ֗בזתין מן אלשעיר וגמנה קהוה וסאר לה פי אלמלקא. ונחן אכלנא ואחדה וואחדה כ֗בינאהא. פבינמא נתקהוא פקאל מעלמי אמצ֗י דו֞ר מא אלד֗י תלקא פי וסט אלמדינה באלמכ֗אדרה חתי נכ֗רג מנהא פי אלחאל ולא לי רג֗בה פי אלגלסה פיהא אבדא ולו אלסאעה אלואחדה. פמצ֗ית ונקלת מא אלד֗י לקית והן קליל כ֗מס או סת חגאר ורגעת אלי ענדה פי סאעתי. וכ֗רגנא מן אלמדינה ועאד אלקבאיל פי אלמגמע. פתפרגנא עלי אלמכאן אלד֗י מת֗ל בנאה' עאד ויסמוה אלקבאיל מסגד סלימאן והו כ֗ארג אלבאב אלג֗רבי וגאנבה אלביר אלד֗י יסתקו מנהא, וכל הד֗א וסט אלכ֗ראבה (214) אלקדימה ולו אלמדינה אלמעמורה אליום הי פוק גאנב מן אלכ֗ראבה אלאולה.

וקד אחכו לנא מן אבן אלאערג אלצנעאני אלד֗י כאן יחפר פי כ֗ראיב מארב ויג֗סל אלתראב ויכ֗רג מנה ד֗הב ופצ֞ה וג֗יר ד֗לך וירסל ליביעוהא פי צנעא. וזאד טפנא בעץ֗ מן תלך אלג֗רק אלד֗י

בכׄשהא וסחׄל מנהא אלתראב. ואנא ערפת אלראגׄל הדׄא והו מן פקרא אלשיאטין אלדׄי כאנו פי צנעא. וכאן מעאשה ישתרי אלקרש חק אצחאב אלצנאיע ואלקרש, יעני אלכנס, חק צאחב אלמהרה ויגׄסלה ויכׄרג מנה מא אלדׄי תלף עלי צאחב אלצנאעה נחאס או רצאץ או פצׄה. פלמא נגחת אלצנאיע מן שדהׄ דׄלך אלוקת כׄצוצא צנאעהׄ אלפצׄה פי צנעא, פכאן אבן אלאערג הדׄא יבכׄש אלדכאכין חק אליהוד אלדׄי כאן ישתגׄלו פיהא ויחפר פיהא מקדאר קאמהׄ אלאנסאן ויגׄסלהא. ובעד מא אכמל אכתׄרהא רגע יחפר וסט סוק עקיל עלי שק שק חתי אכמלה ורגע ינעתׄ דאר אלצׄריבה אלתי כאנהׄ פי קצר צנעא חתי אכמלהא. ובעד וצל אלי מארב ואשתגׄל פיהא חתי מאת. וקצׄיהׄ הדׄא ן̇ אלאערג תקריבא פי סנהׄ ١٢٨٥. ואלי יומנא הדׄא ואלבדו אהל מארב ידכׄלו אלי צנעא ומעא בעצׄהם קדר ١٥ או ٢٠ דרהם ואכתׄר ואקל מן אלדׄהב ואלפצׄה, כלהא מצטנעה. ואכתׄר (215) אלדׄהב אלדׄי יגו בה שדׄר. הדׄא מא נשאהדה ונשתרי מנה. אללה אעלם כם כאן מעא קבאיל סבא מן אלדׄהב ואלפצׄה לחתי אנה ינסאק מעא מרור אלזמאן ואלי יומנא הדׄא ולם ינגח.

ונרגע עלי אלדׄי יסמוה אליום מסגד סלימאן ן̇ דאוד יקולו אן פי תלך אלמעארב כתאיב ערביה פי דאכׄל אלמסגד. ואשראף מארב יערפו סלימאן במסגדה ולים יערפו אלנאס אלדׄי מן קום סלימאן אלדׄי כׄרגו מע רגוע מלכהׄ סבא וסכנו פי בלאדהא ואתׄגרו פיהא בסעאדהׄ מלכהם. ופי אלחאל לם יגאדו מן אליהוד סאכנין פיהא. וקבל סנתין או תׄלאתׄ כאן פיהא יהודי מן צנעא ואסמה סאלם שרעבי פמעא חרפהׄ אלבלאד תפלם והרב מן מארב. פקאלהׄ

קבאיל מארב אן אליהוד כלהא תסתביח אמואל אלקבאיל ולא תכ׳שא אלד׳נוב. ונחן חאשאנא מן הד׳א אלדעוא, ואלחראמי חראמי כאן מן אלקבאיל, כאן מן אליהוד. ובעד מא תמלּהנא קליל קדאם הד׳א אלמסגד מצ׳ינא אלי אלביר ואמלינא טילאענא מנהא וסרנא מן ג׳יר כ׳ביר פי עראץ׳ טריק אלסד׳. פלאקינא כם אמאכן מבניה באלחג׳אר אלמנחותה, לא בד אנהא קבור אלערב (216) אלקדמא לים מן בנאיה׳ קבאיל סבא. וקד שאהדנא כם עט׳אם פי ד׳לך אלמכאן מכסורה ומדקוקה ולם ינגחהן אלזמאן בסוק סיול אלאמטאר חתי אנהן באקיאת פי אלטריק אלי יומנא. ואכ׳תרהן מת׳ל אלד׳י לקית פי אלג׳וף פי כ׳רבה׳ מעין, ולכן הולא לים מחרוקאת באלנאר מת׳ל אלד׳י פי מעין אלד׳י כלהא משויה באלנאר. ובעד כ׳רגנא מן הד׳א אלמכאן ודכ׳לנא בינאת גדאר עט׳ימה קדּאם סדּ מארב חתי וצלנא קריב ד׳לך אלסד אלד׳י בין אלג׳בלין פראינא דאר מהילה פי גאנב אלסד פי עראץ׳ אלג׳בל פטלענא אליהא ולם נגד להא לא באב ולא טאקה ולים להא טריק. פדוּרנא תחתהא מא אלד׳י נגד פיהא מן אלכתאיב ולם וגדנא פיהא שי אלא צדרין או ת׳לאת׳ה פי אלג׳בל מן תחתהא. וקד לקינא עלי כ׳רגתנא מן מדינה׳ מארב אלי הנא בעץ׳ כתאיב. פסרנא מן אלדאר ונחן פי טריק סיל אלאמטאר מן גאנב תלך אלבנאיה פלאקינא פי טריקנא מכאן מרתפע קליל וכאן קד תחוּזנא. פתכלפת אן אנשג׳ מעלמי לעל ישט׳ר ויטלע תלך אלדרג אלעאליה אלד׳י חוזתנא. ובעד תעב אטלעת מעלמי מן הד׳א אלמכאן וסרנא חתי כ׳רגנא מן ד׳לך אלג׳בל וסאפרנא פי ערץ׳ טריק מארב אלי צרואח, פאהפת אלליל עלינא פאמסינא (217) וחדנא פי אלכ׳לא.

ויום ת'אני קמנא נסאפר אלי צרוח. וקד את'נין בדו כאן מראדהם ינהבונא או יקתלונא וקד לאטפנא אללה מנהם בסבב אלמסאפרין אלד'י לאקינאהם חתי וצלנא אכ'ר אליום והו יום אלג'מעה אלי אול בית מן ביות צרוח. פדכ'לנא אלי חוש אלבית וד'א ליס פיה נאס סאכנין אלא רעיאן גאו הם וג'נמהם לימסו פיה והם את'נין קבאיל ות'נתין עד'ארי עריאנאת אלואחדה מנהן עמרהא פי קדר ٢٠ סנה ולים עלי גלדהן אלא אלכ'צלה מן אלסיור. פאכ'רגנא מן אלדקיק ועמלוה לנא כ'בזתין ללסבת ואמסינא מעא אלקבאיל. ופי אלצבאח סארו פי שג'להם לירעו ג'נמהם. ונחן גלסנא מכאננא קד חוזתנא אלסבת. ובעד מא צלינא צלוה' אלסבת גלסנא נתחדת' אנא ומעלמי. פכ'רגת וסט אלנהאר לאתפרג פי גואנב אלבית אלד'י נחן פיה וד'א קד וצלנא אלי כרבה' צרוח ומא ערפנא. פדכ'לת אלי ד'לך אלקצר אלד'י עאד בנאיתה עלי את'ר אלאקדמון ופיה סאכנין את'נין או ת'לאת'ה קבאיל מע אהלהם יחוכון אלבסאט מן אלשער. פגלסת מעאהם ותחדת'נא מן אחואלהם ואחואל אלדניא ואנא אתפכר פי ואחדה חגר כבירה ועליהא סטור כת'ירה. פערפת באלחקיקה אן הד'א הו אלמכאן אלד'י יד'כרה מעלמי (218) ויקול אן בה ברכה פי צרוח ופיהא כתאיב כת'ירה ולים הי ברכה אלא מכאן מן אמאכן סבא ואלכתב מן כ'ארג אלחגר. פגלסת ענדהם חד מא גלסת וזאד תלוות קליל ורגעת אלי מעלמי ואכ'ברתה במא ראיתה וזאד קלת לה ואגב נגלס הנא יום או יומין חתי נכ'לץ שג'לנא ובעד נסאפר, לאני קד ראית הנא כתאיב כת'יר. פקאל לא נגלס אלא נסיר ונשתג'ל כלנא ואלד'י תעמלה פי יומין וחדך נצנעה אנא ויאך פי יום ואחד. פקלת לה מא ימכן אנך תשתג'ל בידך סבב אן אלקבאיל ישופוך ונכ'לף לאנפסנא מצאיב ולא נסלם

שרהם. פקאל לא, כל נשתגֿל גמיעא ולא נגלם אבדא. ובעד מא ראגעתה ולם יסמע, קלת לה אלים תעלם אן כל אלשגֿל צאר עליא ופי אלחאל תריד תדֿרבנא, פאן כאן מראמך מן אלאגרה פלא תחאסב לי אגרה׳ הדֿא אלמכאן ואנא אכֿלצה סביל עאדתי, מא לם, תעלם עליך אני לם אכון לך כֿביר פי הדֿא אלמכאן מא דאם ואנא אשוף אלצֿרר עלינא בין. ואן כאן ולם תראגע פאנשי אללה בכרה אוצלך אלמכאן וארוח לי פי חאלי ולא אקעד מעך אבדא לאני אכֿאף עליך ועלי נפסי בלא שך. פקסי קלבה ולם תראגע לכלאמי. וקד הדֿא שי מן אללה. ויום אלאחד מן אלבדרי (219) סרנא אלי אלקצר ועאד אלבאב מגֿלק ואלקבאיל עאדהם רקוד. פצֿרבת עלי אלבאב חתי קאמו ואפתחו לנא באב אלקצר ודכֿלנא פסאלתהם אלקהוה ואלעיש וקעדת אנא ומעלמי גאנב תלך אלחגר אלמכתובה אלדֿי קד תפרגת עליהא ואכֿברת בהא. פבינמא נחן גאלסין והולא אלבדו קד בדעו ימדו אידיהם פי שגֿלהם והי חיאכה אלשער ואנא אתחדתֿ מעאהם מן אסעד וגדתה בלקיסה וגֿנאהם. ומן הרם זֿ מעין ועמתה בכבכה ושהרתהם. ומן סד מארב וודיאנה אלגֿציבה. פקאל לא תחדתֿנא מן אסעד ולא תחכי לנא מן בכבכה, חדתֿנא מן כנוז זהרא בנת אלאזהר מלכה׳ הדֿא אלקצר, אן כנת צאחב כתאב. קלת לים אנא צאחב כתאב ולם אערף שי ולא בד אן כלהא אלכנוז מכתובה פי הדֿה אלחגר. פקאלו בלא שך אנהא מחקקה פיהא. ואליהוד יערפו פי אלכתב פחדתֿנא ולא תכֿאף ולא תכֿפי מננא. פקלת צחיח אני לים אערף. ולכן ימכן אן כֿבירי יקדר יפכֿך מנהא שי. פאלתפת אלי מעלמי וקלת תפרג יא כֿביר עלי הדֿה אלחגר אלמכתובה אן כאן לך אכֿבאר פקריתהא או חתי נסכֿתהא ותחקקת עליהא עסי

ורזקנא מאלך אלמלך מן קצר זהרא (220) בנת אלאזהר. פלמא ראית מעלמי יזיד קד אכ֗רג אלקלם ואלקרטאס ובדע פי נסכ֗הא סיּבתה וכ֗רגת מן אלקצר וסרת פי אלכ֗ראיב לאדור מא אלד֗י אלקא פיהא פלאקית כפאיה וקד נסכ֗תהא, ובעד ת֗לאת֗ או ארבע סאעאת לקית חגר טוילה ועליהא כ֗תב כת֗יר והי ג֗אמצ֗ה פגלסת תחת באקי ד֗לך אלגדר אלד֗י הי פיה ואלתהית בנקלהא. ובינמא אנא משגול בהא פאד֗א בבדוי קדאמי ידוּר עליא פראיתה והו ינאדי ויקול יהודי יהודי ומא עדף אני קדאמה אנסך֗. פבעד מא לפּית אלקרטאס ואלקלם פי עבּי סנּבת וקלת ומא אלד֗י תריד מני. קאל ומא אלד֗י תפעל הנא. קלת אלא רקוד. קאל היא תעאל קד אלקבאיל רבטו כ֗בירך ירידו יקתלוה וכם לנא נדור לך. פמדית נצ֗רי אלי באב אלקצר ואד֗א קד אגתמעו פיה קבאיל כת֗יר. פלמא ראית קד הם קאבצ֗ין למעלמי, ואלקרטאס אלד֗י קד נסך֗ באידיהם, כ֗פת מן אלנסך֗ אלד֗י מעי פאלתפת מן אוגאההם וגלסת כאני אבול. ובעד כם חגאר וגדאר אדור עליהא לאגפּף אלנגאסה חתי לאחה׳ לי וכבּית אלד֗י מעי בין ת֗נתין חגאר ואנא קדאמהם והם לא ישערון. פוצלת אליהם וקלת יא קבאיל ויא גמאעה׳ אלכ֗יר מא אלד֗י אחשרכם עלינא חתי תכ֗ופונא ואחנא מסאכין וג֗רבא ואנתם אעז ואשהר אלקבאיל תרחבו (221) באלצ֗יף ותכרמו באלג֗ריב. ואליום מא כפא לנא ד֗לך, אלא זאד כ֗ופתונא בחשירתכם ומא נערף לאי סבב. פקאלו אן אלעאקל פלאן דכ֗ל אלי אלקצר ווגד כ֗בירך ינסך֗ מן אלחגר וקאל לה תוקף מא אלד֗י תעמל הנא והו לם יסמע בל ינסך֗ אלחגר ולא ילתפת אלי אלעאקל ויסרע פי שג֗לה ואלעאקל קד הם יצ֗רבה באלמעקרה פי ראסה, ולולא מא מסכו אלקבאיל ביד אלעאקל ואכ֗דו אלנסך֗ מן יד

כֿבירך, לכאן קד קתלוה. פקלת אלעוד באללה יא קבאיל, וטגֿי אלשיטאן לבעץ̇ אלנאס לחתי יכונו לגהנם וקידא. ואנתם יא אשראף אלקבאיל, חאשיכם מן אלמצאיב אלמוחשה ומן תעדא אלגֿריב או אלמסכין, כֿצוצא פי סאחתכם. ותעלמו חקה אן כֿבירי ואלי דֿא אלחין מא יעלם בשי ממא תקולוה סבב אנה גֿריב ואיצֿא מא יערף מן לסאן אלערב שי. ומן חיתֿ ולם ירצֿי אללה עליכם באלאתֿם פקד לאטפכם אללה וסלמתם מציבה' הדֿא אלמסכין אלדֿי מתֿל אלרכֿלה בין אידיכם. פאתקו אללה ולא תצֿלמוה ולו באלכלאם. פגאוב אחדהם וקאל לא תדאפע עלי נפוסכם באלכֿהן ואלתגֿריר וקד ערפנא שגֿלכם ואנתם סאחרין, ונחן לא נקתלכם, כל נרבטכם ונסוקכם אלי עאקלנא פלאן אלדֿי פי מכאן כדֿא ענד אלבדו מסאפה' יומין מן הנא ונסלם לה אלמכתוב אלדֿי נסך̇ ולכם חכמה. ובעצֿהם (222) יקול סיֿבוהם, אן הולא מסאכין ועיב עלינא נתערצֿהם. ומנהם מן יקול לא תצדקו להם, אנהם כֿנאזיר ואליום להם תֿלאתֿה איאם גאלסין פי אלמחל לא בד לשי מא נערפה. ולם יזאלו יהרגו עלינא ויכֿופונא אלי קריב אלעצר או בעדה ואנא קד כלּ גהדי מֻתאקה להם מן גֿיר מפיד ומן מא צֿאק חאלי אעלית צותי וקלת לא ירחם אללה אלדֿי ידור עדֿאבנא, וקד צדק אן לנא תֿלאתֿה איאם, ונחן וצלנא אכֿר נהאר אלגמעה וחוּתנא אלסבת. ופי יומנא הדֿא קצדנא אלספר ואתינא אלי הנא לנסאל מן אלקבאיל כסרה מן אלזאד ופנגאל מן אלקהוה ונסאפר פי חאלנא ולכן לא חול ולא קוה אלא באללה אלעאלי אלעטֿים, אלדֿי נחן מנתצֿרין למא יתצדקו עלינא מן עונתהם חתי נקדר נסאפר פמא וקע לנא אלא הדֿא אלדעוא אלבאטל. ופי אלחאל לא קתלתונא ונסלם אלעדֿאב ולא תרכתונא ונסאפר לנא ולא עאד נשתי מנכם זאד.

ולכן אן כנתם תערפו שרע אלקבילה פאעטונא מן אלזאד לתרגע ארואחנא מן אלגוע, ובעד כתפו בנא וסוקונא אין מא תרידו, או מא תרידו תעמלו עמלתו. פקאל בעצהם לבעץ קד צדק אליהודי הדא, ועיב עלינא נצמרהם מן אלאכל פמן ילתזם בהם ובאכלהם ובעד נכתפהם ונסוק בהם ענד אלבדו, פקאל ואחד מנהם אנא אלתזם (223) בהם ומסך באוידנא מן בינהם ומצי בנא אלי ביתה, ולים הו מן אלקצר, ואלזם חרמתה לתעמל לנא כבזה מן אלעיש. ובינמא אחנא מראעיין דכלת עליה באלכלאם חתי אנה זאד רואנא מן טאקה׳ ביתה אלטריק אלדי נהרב מנהא והי עראץ טריק אלמסאפרין. ובעד סאעה כרגנא מן ביתה וסרנא פי גפלה׳ אלקבאיל. ואנא קד אכדת אלנסך אלדי כביתהן אמא אלנסכה חק מעלמי פמא זאד ארגעוהא. וסאפרנא פי כלאף אלטריק אלדי אסר לנא הדא אלקבילי כוף ללא יתבעונא שיאטינהם חתי וצלנא אלי קריה׳ אלחרגה והי אול קריה מן קרי אליהוד פי חריב בני גבר פדכלנא ענדהם והם מסאכין ואיצא ירחמו ומא ראינא ענדהם שי. פכרגנא מן תלך אלקריה וסרנא פי ואדי חריב ודכלנא קריה תאניה והי אלעארצה ופיהא יהוד ואשהרהם סאלם אלמשרקי. פדכלנא אלי ביתה וקד רחב ואכרם בנא כפאיה. פעאדלנא באלגלום ענדה יומין או תלאת ולם יסאעדה מעלמי. ואנא כאן מראדי לנסתקר ענדה מן גור אלתעב ואלכוף אלדי גרא מענא.

ואנת יא איה אלמתפרג עלי ספרנא הדא אלמוחש אסתקר ותעאל מעי אלי סוק שרע אלקבאיל ותתפרג עלי בעץ מן אחכאמהם (224) ותערף אן לולא מא קדוהם אלקדמא בתרתיב הדא אלשרע והו אלמסמא טאגות, לכאן אלקוי אהלך אלצעיף וכאן קד נגחו

אהל אלימן פי קאדם אלזמאן, סבב בעד אלדול מנהם. והדֿא מא אתפק מע הולא בית אלמשרקי פי סנה׳ ١٣٠٥ והו אן בעד אן תופּי סאלם אלמשרקי אלמדֿכור אלדֿי צׁנּפנא, קאם אבנה שׂכר בעדה עלי שהרה׳ אבוה ענד אלקבאיל. ופי הדֿא אלתאריך כאנה׳ אלבלאד מכֿלפה סביל עאדתהא פי כל וקת. פלמא נצׄר שכר אלמשרקי אן לים עאד מעה חב לידין אלקבאיל אצחאבה מתֿל עאדתהם, אכֿדֿ מן אפכֿר אלסלאח אלדֿי הו מרהון ענדהם פי מא סבק ושדّ עלי חמארה קאצד ליסיר מן מחלה בני גבר אלי בני סחאם אלי נקיב כֿולאן אלמשתהר חזאם ן צאלח אלניני לירהן ענדה דֿלך אלסלאח והן תֿנתין בנאדק ותֿלאתֿה סיוף פי ١٥ או ٢٠ קדח מן אלחב ליקצׄי בה חאגה׳ מעאריפה פי הדֿה אלסאע אלעסרה להם. וקד אדרכוה ותרצדו לה בעץׄ מן שיאטין אלקבאיל. פבינמא יסיר פי טריקה והו אמן באמאן אללה וגיראנה, ואלשיאטין הגמו עליה ורבטוה אלי שגרה פי ערץׄ אלטריק וקד אחשו פי לקפה אלמנדיל אלדֿי מתֿל אלקבע והו אלדֿי עלי ראסה מן פוק אלכופיה. ונהבו מא אלדֿי (225) פוק אלחמאר אלסלאח אלדֿי דֿכרנא וגֿיר. אנמא אלחמאר לם אכֿדֿוה ללא יערף שי בסבב וגידה׳ אלחמאר. ויום תֿאני מצׄו קבאיל מן דֿלך אלמכאן וקד עאינו אלחמאר פערפוה וקאלו הדֿא חמאר אליהודי אלמשרקי לא בד קד קתל וחמארה מסיّב פי אלכֿלא. פדורו עליה פי גואנב הדֿא אלמכאן חתי וגדוה מקתול והו מכתף אלי אלשגרה ואלמנדיל מחשי ומרבוט עלי פמה. פלמא ראוה וערפוה אעלו צות אלבלא באלציאח ואלניאח חתי חצׄרו מן תלך אלנואחי קבאיל ויהוד ולים יערפו מן קאתלה פקברוה יהוד בני סחאם.

ובעד אקבל עם אלמקתול יוסף אלמשרקי מע נסאהם וגֿהאלהם וכֿימו פוק קבר צאלח ן̇ חסין אלניני גארהם והו מן נקבא כֿולאן אלמשהורין חיֿת ואלמקתול וקע פי סאחתה. פלמא עלם אלנקיב חזאם אן עם אלמקתול טרח וכֿים פוק קבר אבוה צאלח אלניני באלבכא ואלעדד, פאקבל באלכבאש ורצֿי אהל אלמקתול חתי ירתפעו מן פוק אלקבר ללא יעיבוה אלקבאיל ויקולו פסל פי גארה ומא קדר יאמנה פי סאחתה. וקד אלתזם להם אנה לא יבקי גהד פי אלבחתֿ חתי יכֿרג אלגֿרים. פקאל אליהודי אן נחן לא ננתזע מן פוק אלקבר אלא וקד גארנא אלמרחום צאלח ן̇ חסין (226) אנבעתֿ מן אלקבר ליסלם לנא אלמקתול חי או מית. ואדֿא לם יכון פיה סתרה ליאמן גיראנה פערפנא לאנפסנא טריק. ואלנקיב חזאם מן וקתֿ מא חצֿר עלי אלמקתול מע אלנאס לם יזאל יבחתֿ ויתכֿציץ מן גֿרמא אלמקתול. פלמא נטֿר אן אליהוד לם ירתפעו מן פוק קבר אבוה ואיצֿא הו אלמסאול בדם אליהודי ענד גיראנה קבאיל בני גבר חיתֿ והו וקע פי סאחתה, פאסתדעא בשיטאן מן אצחאבה ובדֿל לה מן אלחב חמל גמל אגרה׳ מא יסיר פי בלאד כֿולאן יתגסס ויתכֿציץ מן שיאטינהם כיף וקע בהדֿא אליהודי. והדֿא אלשיטאן שד עלי גמלה וסאר יתגסס פי בני סחאם בלאד אלנקבא בית אלניני והו ידעי אנה קאצד ידור ענד מן חב ליכתאל עלי טֿהר גמלה. ובעד וצל אלי טריק ואדי בני גבר ודכֿל אלי בית מן ביות דֿלך אלמחל ליסאל עלי אלחב, פוגד אלקתאלה יתנאזעו עלי טמיעה׳ אלמשרקי. פקאלו לה אנהם מעקלין לה ליקסם בינהם והם יעטוה אגרה מן אלטמע. פקסם בינהם ולם אכֿדֿ לה אגרה. ובעד רגע אלי אלנקיב חזאם אלמדֿכור אלדֿי ארסלה. ואכֿברה אן אלגֿרמא מן קבאיל בני גבר לים מן אצחאבה בני סחאם ולא מן

קבילה תֿאניה. ובינמא אלנקיב חזאם ידור אלחילה כיף ...(?) ואלתהמה כם אומאן וקבלאנהא מע מכֿאסירהא. הדֿה אשארה׳ שרעהם.

(232?)

ונרגע אלי ספרנא אלי בית סאלם אלמשרקי אלדֿי פי טרף בני גבר מן אלגֿרבי ממא ולי נקיל אשגע. פפי דֿלך אליום לוצולנא ענד אכֿונא סאלם קאל מעלמי היא נסאפר וען שרט לא נתחדתֿ מע אחד מן אלקבאיל אלדֿי יסלמו עלינא ויסאלונא פי טריקנא מן אין אחנא ומא גנסנא ומא מעאנא. ובסבב גואבתהם נתחיר פי ספרנא ולא עאד לנא חאגה פי כלאמהם. פקלת לה יא סידי לא באס עלינא ולו תחירנא קליל קד נחן קריבין מן צנעא ולא ימכן כלאמך הדֿא אן נחן לם נלתפת עלי מן אסתדעאנא מן אלקבאיל ונחן צֿעפא וגֿרבא פי בלאדהם. קאל לא בל נסיר ולא נסמע לכלאמהם ולא נקול להם ולא סלאם. פשק עליא כלאמה וקלת פי נפסי ארתבי יא מקאדיר אללה. פאגבתה אני מא אכֿאלף אמרך והיא נסיר. פמשינא ונחן כאלדֿין לא יסמעון ולא ירון בל נסתחב פי אלטריק סחב. ואלקבאיל אלדֿין יפלחון פי אלארץׄ למא ישופונא מסתנכרין פי בלאדהם, יסתדעונא ליסאלונא סביל עאדה׳ אלנאס ונחן לם נגיבהם ולא נלתפת עליהם, חתי וצלנא אלי תחת נקיל אשגע וקד אסתדעונא ...(234) אלמערוף אלדֿי ביני ובינך. פקלת לה וכיף אפתח עלי כֿבירי באלאגרה ומא אלדֿי אקול לה ואנא אערף אן נחן פי אלגֿרבה כם שהר ולים מעאנא שי. וראגל מתֿלך מעתבר והאג וזאיר מא ימכנה יתחדתֿ בחכאיה פארגֿה מתֿל הדֿה. וואגב עליך אן תתצדק עלינא במא ילהמך אללה ליכון לך תֿואב עטים. פקאל אלים מא קד ביננא עהוד אללה אנך לא תכֿפי מני שי. וכֿבירך הדֿא קד אכֿבר בה פי צנעא ן אלמסלמאני אלדֿי גא מן בנדר עדן ואכֿבר אנה נצראני

לים יהודי, והו גאסום ומראדה יכשף אלבלאד לדולתה ויכתב גבאלהא ואראציהא וגֹיולהא ומדנהא וקראהא ואסואקהא. הדֹא אלכלאם קד הז מפתות פי צנעא והם ידורו עליכם. ופי אלחאל אפתח עליה במא כלמתך חתי נשוף גואבה. ואנא למא סמעת כלאמה הדֹא, כֹפת עליה ועלי נפסי כֹוף אלמנאיא חתי תטאיר חואסי ואהתד קואי וקלת פי עקלי יא ותקי באללה. פגאובתה ואנא ארתעד וקלת יא חאג חסין יא חאג חסין ימכן אנך צאדק. אמא אלי הדֹא אלחאל פמא קד תבין לי ולא ואחד כלאם ממא תחכי והו ידעי אן ספרה הדֹא סבב אן ולה אךְ גֹאפל אליום כם סנה. וקד אכֹברוה אנה פי משארק אלימן וכל מכאן נצאלה ונסתעלם אלנאס יחכו בבעץֹ (235) מן אשאראתה, הדֹא דעואה פי ספרה. ולכן תוקע לי וקד אחנא כֹברה׳ טריק חתי אנהץֹ ואגסֹה פי אלמסא ולו בכלמה ואחדה מן כלאמך. פאדֹא כאן צדק ואללה אלקסם מא כֹלית אבן מרה יתגמל בה אלא אנא אקתלה או חתי אטענה קבל אלדֹי שא יקתלוה. ואמא אלפלוס פמא נגד מעה שי אבדא. פתזאחם באלכלאם וקאל לא תחכי לי באלכהן ושיטנה מן שיטנה׳ צנעא. פאדֹא כנת צאדק ואנתו מעאנא פי אלמסיר האתו באדאתכם מעאנא ונחן נתכֹאבר בעד. כל הדֹא אלארתגאז וקד שדת אלקאפלה ונחן נסיר מעאהא חתי טלענא טרף אלנקיל. פאלתוית אלי מעלמי ואכֹברתה בגמיע מא אחכא לי צאחב מארב וקלת לים כֹופנא אלא בסבב אלכתאיב אלדֹי מעאנא. ולכן סלמהן אלי ידי ואנא אכֹביהן חתי לא יבקא עלינא כֹוף ולא נחזן מן כלאמה. ופי סאיר ספרנא מא כאן יגלסין אלא פי קרעה צגֹירה עלי גנבי. ווזמנא הדֹא באלמצאדפה אכֹדהן מעלמי מעה. פרגע עליא יכֹאצמני ויבהדלני וקאל אן נחן קלאל דלאל נהרב מן גֹויר אלצות ונכֹאף מן גֹומנא, וקלובנא ראכֹיה. ולים הם נקבא

חתי יחכמו עלינא והיא נסיר ונתרכהם. פקלת הדה אלשגאעה פי נקיל אשגע מא תנפענא אלא בעד מא תסלמהן אלי ידי. ובעד (236) כיף מא תקול אנא בעדך. ואיצא עאד אלמכאתיב חקי, חות ומא קד סלמת לי מן אלאגרה שי. וכיף תקול אן לים הם נקבא ומא תערף אן אלגאהל מן אלקבאיל יסוי פינא מקצודה ומן יסאל עלינא או מן יקום פי חגתנא ונחן גרבא. ובעד מא רדהן לי ואכפיתהן ארתדית עלי אלחאג חסין וקלת לה אן מא יםכן כלאמך אני אכאטב כבירי בשי מא דמנא פי אלטריק. ופי מסאנא אשוף תדביר לאדכל עליה באלסיאסה. וכוע מא תקול מן אדאתנה נדיהן מעך פאנא עארף אן לים מעאנא שי באלמרה. פמא זאד גאובני ולא בד אנה קד ערף אני אחדתה באלכהן לא גיר. ובעד תמסגעת קליל מע אלקאפלה חתי אדרכתה קד א??א מן כטאבי. פלפית במעלמי זהו יסאבק אלקאפלה בקליל וקלת לה מא אלדי ענדך להדא אלשיטאן אלמתערץ לנא. קאל קד קלת לך היא נסיר ונתרך כלאמהם. פטלענא אלנקיל וקד סבקנאהם חתי וצלנא אלי ראס אלנקיל וקד אלשמס מהמה ללגרוב. ודא בכמסה קבאיל מן אלקאפלה בבנאדקהם מלציה. פקלת למעלמי הולא קד כלפו עלינא והם קאעדין פי ראס אלגבל קדאמנא עלי טריקנא לימסכונא. ולמא וצלתהם קלת אלסלאם עליכם וגלסת לאתחדת מעאהם והם רדו לי סלאם. ומעלמי יסיר פי אלטריק חתי (237) אן נחן מא זאד נטרנאה. ואלקאפלה קד ארתפעת מן אלנקיל. זאנא קלת ללקבאיל אריד אתבע אלכביר ללא יגוא אלטריק. ומן הנאך פארקת אלחאג חסין ואלקאפלה. ודבינא חמלה פי סואד אלליל חתי ראינא צו אלסראג קדאמנא וסרנא עלי שעאעה חתי וצלנא דלך אלבית אלדי אלסראג פיה. פצרבת עלי אלבאב והם יקולו מן פי אלבאב ומן יסתדעינא פי אלליל ונחן יהוד. פפרחת וקלת

אלא אכותכם קד ופדו אלי מטרחכם. פנזלו יפתחו לנא ואלסראג פי אידיהם ואדכלונא ענדהם והם משכין מננא סבב אכתלאף צורנא וחדיתנא מנהם. וכאן פי דלך אלבית מוגב ואלנאם חאצרין מא ערפת הל ערוס או מית. פאכרמו לנא באלעשא וגלסוא לנתחדת מעאהם. וכאן בינהם נפרין מן צנעא פערפתהם והם מא זאד ערפוני. פקאל אחדהם לקד שבהתך יא מָרִי ומא זאד ערפתך אכברני באסמך. פקלת אני ן אלפתיחי מן אלגוף ולכן קד גלסת פי צנעא. פגלם חאיר אלפכר. ואנא קד אכפית אסמי ללא יכרג אלכבר אן קד רגענא חתי אשוף כיף יכון בנא פי צנעא.

ויום תאני מן אלבדרי קאל מעלמי היא נסיר אלי תנעם, ובעד נדכל אלי צנעא. פקלת לה מא ימכן אני אטהר מעך פי תנעם מן (238) כוף בעץ אליהוד אצחאב אליהודי אלמדעי נפסה אנה כחיל בסבב אלמכאצמה ואלנזאע אלדי גרא ביני ובינהם פי אלעאם אלמאצי. פקאל לא תכאף תעאל מעי נכמל שגלנא ובעד פי אמאן אללה. פאטעתה ואנא פי כטר עטים מן כוף משיח אלכדאב ואצחאבה אלדי קד כאן המו עליא באלקתל פי מא סבק.

ואדא כאן מראדך יא איה אלמתפקף אן תתפרג עלי בעץ „משיחי תימן" אלדי אתפקו פי עצרי וערפתהם דאת וצפאת, פאעדל מן טריקנא הדה והי טריק אלסר מן קריה' אלשרפה אלי תנעם. וארגע אלי חריב לנטלע גבל אלטיאל והי טיאל בני גבר ונסתקר תם מא דמנא קריב מנה והו חית קתל אלמשיח אלאול שכר כחיל אלדי וקע כמירה ללמשיחים והדא כבצהם. והו אן פי סנה' ·٧١٢ ללמלך אדמהיל אלמרעש אלמכיף אלמהלך דו אלקרנין

אלפקר ואלקחט אלדי קד דכרנאה פי אול אלכתאב וקת אהטאל דולה' אלימן ווזראהא, ונגאח אסרא צנעא ונואחיהא, ופי תלך אלסנה כאן אחמד אלחימי שיכ'הא. ואסם אלכ'ליפה ן וזיר זהו פי אלסר. פכ'רג מן צנעא ואחד יהודי מסכין וקד ארעא אנה מכשר ללמנתט'ר. ואול אמרה אנה כאן מן אלנאס (239) אלצ'עפא אלד'י מן קצר עקולהם מא יקתדרו יעישו נפוסהם בחילה מן אלמהר. והד'א כאן מהרתה ירקע אדלא אלמא אלמשטטאת לים יקדר יעסל ולו ג'ד'ד והי אצ'עף אלמהר. וכאן ידעי לנפסה אנה מן אלזהדא. ואכת'ר מטאלעתה פי כתב אלתקלידאת (ספרי הקבלה) מן ג'יר שיך' או כ'ביר. פלמא אזתאד מעה אלהד'י זאד ירקם פי קרטאס תרוף ונקט. וסאר בה אלי מדרסה' ואחד מן עלמא אליהוד יום אלסבת וענדה בעץ' נאס. וזאד אסתדעא מן אלמשאהיר ואראד אן יסמעהם כלאמה. פאנכרה ואחד מנהם וזאד אסתהזא בה חתי אן אולאיך אלחאצ'רין מא זאד סמעו מנה כ'בר. אסא אלקרטאס פקד טרחה לואחד מנהם ולם יבין לה מענאה. וקד טלק חרמתה לחתי ימר פי אלקרא לינהי אלנאס באלרגוע אלי אללה ואלתובה מן אלאעמאל אלכ'ביתה. ולם יזאל כדלך חתי אכמל אכת'ר קרי אלימן ואיצ'א וצל אלי בנדר עדן וסכ'ץ' עקול אלמסאכין תמכ'יצ'א. ורגע אלי חריב וקד אענבה אלסכון פי טיאל בני גבר וגלם הנאך מקדאר סנתין והו ינתדי בבני דן חתי יצאלו מן אלמשרק אלי חריב. ואכ'תלפת אלנון באלמים וכאנה' בני דם. ודמה אסתפך בגליל אלרצאץ, וחמלו ראסה אלי צנעא.

נספח*

אמא אלמעאדן אלדי שאהדתהן, פאלאול אלדי אטלעת עליה פי רחילי הו אלדי פי חריב אלקראמיש פי גאיבה, ואסם אלמחל אלדי פיה מעדן אלאסרב וקליל מן אלורק צלב. ואלי יומנא הדא אלמחלאת אלדי אסתכרגו מנהן אלאקדמון הדה אלאגמאד פהן חפאיר גמיקאת פי צדף אלגבל, יסמונהן אלקבאיל אלמדנאת. ואנא אכדת מן תלך אלמאילה קדר קבצה מן אלנים חק אלמכאן הדא והו שבה אלבארות פי לונה והו רזין, פאסתכרגת מנה מן אלאסרב. ודאלך אלמכאן משהור אלא יומנא הדא, יסמוה אלנאם רצאץ תאיב. ואלמחל אלתאני והו פי מארב אלי יומנא הדא, יסתכרגו אלבדו מן בעץ אלמחלאת מן אלדהב ען כל וקת חבוב סגאר מתל אלשדר וגדת מע בעץ מן אלדהב מצוג. פלא בד אן בה הנאך מעדן דהב והו משאהד אלא אליום מן חית ואלאכתר אלדי יסתכרגוה שדר. אלמחל אלתאלת פי תהאמה פי גבל אלצאמר, והו אן פי איאם אלבאשה אסמאעיל חאפץ וגדו קטעה מן אלדהב מקדאר תמאנין דרהם ובעד מא תנאקלת פי אידי אלנאס תגאקצת ווצל אלבאקי אלי יד אלבאשה קדר כמסין דרהם, לאנהא כשנה יכאר תתפתת באליד. פארסלני אלבאשה אלי דלך אלמחל לאלכשף. פלים וגדנא אלא ראיחה' אלכברית תעג פי תלך אלמאילה, וכצאצא אדי צרבנא באלחדיד פי אלגבל אלדו וגדו פיה קטעת אלדהב או חתי באלחגר טלעת ותארת ראיחת אלכברית, ראיחה שדידה. ונחן חפרנא פי אלגבל חית וגדת אלקטעה קדר קאמתין ולם נגד אלא גבל פי תלך אלחפראת.

* כתבי־יד אלה יש להוסיף לעיל (עמ' 246). ראה גם לעיל עמ' 77-78 והערה 69. נוסח כתב־יד ירושלים, דף 98 וכתב־יד שוקן, דף 544.

שלושה כתבי היד מוסיפים את הנוסח דלהלן
אחרי שורה 5 בעמ' 244, לעיל

ואמא גׄרמאהם אהל חצׄור, פקד כתבו עֻקׄאל נהם אלי אלמשיר בצפת אלואקע מן צאחב חצׄור, פארסל אלמשיר לן עיאש שיךׄ בלאד חצׄור וחבסה וכׄאטבה פי אלמקתול, ולמא עלמו נקבא נהם אן שיךׄ חצׄור קד חבסה אלמשיר, כׄתבו אליה מרה תׄאניה אן יטלק גׄרימהם מן אלחבס לאן מא להם פאידה מן חבסה, והם יתטארדו הם ויאה. ואלי יומנא הדׄא קד אכׄדׄו מנה קדר תׄנתין דיאת, ועאד דעוא אלמקתול באקי.

מכתב גלוי
מאת ר׳ חיים חבשוש אל יוסף הלוי
מיום כו תשרי תרנ״ב (1891)[1]

מתוך: י׳ טובי, יהודי תימן במאה הי״א — תולדות ומקורות
תל־אביב תשל״ו, עמ׳ 313-320

צנעא כ״ו תשרי.

לכבוד החה״ש[2] והמרומם, החוקר הבקי בלשונות ומדעים, אבי יודעי שפת עבר, נודע לשם ולתהלה, כמהר״ר[3] יוסף הלוי הצרפתי הי״ו[4] שלום.

זה לי עשרים שנה מעת אשר נפרדת ממני אדוני המלמד ידי לקרב הרחוקים ואצבעותי למלחמת חובה מיום אשר באת למח״ק[5] פה צנעא יע״א[6] בשליחות מי לא אדע אם חברת כי״ח[7] או הממשלה יר״ה[8] להתחקות על עניני השבאים[9] העומדים במרום הרים ובנקיקי הסלעים זולת המושלכים על פני חוצות והמושכבים בין רגבי הזמן[10], והאדון[11] בהסכמתו מחליט

1 נתפרסם בעתון האור ח (תרנ״ב), גליון יב מיום א טבת, עמ׳ נז—נח. וראה לעיל, עמ׳ 70.
2 החכם השלם.
3 כבוד מורנו הרב רבי.
4 השם ישמרהו ויחייהו.
5 למחוז קדשנו.
6 יכוננה עליון אמן.
7 כל ישראל חברים. כאמור לעיל, עמ׳ 69, לא נשלח יוסף הלוי לתימן מטעם כי״ח.
8 ירום הודה. ונראה שכוונתו לממשלת צרפת, שכן יוסף הלוי נשלח לתימן מטעם האקדמיה הספרותית הצרפתית.
9 תושבי תימן הקדומים.
10 כוונתו לשרידי המבצרים של השבאים בראשי ההרים ולקברותיהם.
11 יוסף הלוי.

שמעפר ארץ חמרום [12] נחנו ואת עפר אה״ק [13] לא חננו [14]. לא כן אבי אף שאין משיבין את הגדול בחכמה מ״מ [15] הנני להזכירך מעט מהגדות ספורי הערביים שנגלו לי אח״כ [16] והם מפאכ׳ר המדאן ונשואן אלחמירי [17] וזולתם מעניני שבא ומצביהם עד אשר תמה עליהם החכם החוקר בן ורדה [18] בדברי הימים שלו באמרו מה רבו שנות מלכי חמיר ומה רבו מספר מלכיהם, והיום נמצאו בהמצבות שמות מלכים אין חקר ומה גם הגדות המלך הנשפט בגיא בן הנום הוא היום צ׳ראן [19] שמו אשר היה להם לעבודת המולך והמלך סיף ד׳י יזן [20] הנקרא במשנתך יוסף החמרומי אשר שנו אותה הערביים [21], ומשנת המלך הקדמון ד׳ו נואס [22] לא ראו ולא שמעו [23], ולולא לא התרגז האדון במסעו בארץ יבש גלעד היא אלגוף [24] הנזכרת בספר כפתר ופרח (לא

12 ארץ חמייר, היא ממלכת תימן הקדומה שבית המלוכה בה קיבל על עצמו את היהדות במאה השישית לספירה. ראה ספרו של ח״ז הירשברג, ישראל בערב, תל־אביב תש״ו. מתוך ידענות מביא חבשוש את השם חמיר בצורה הדקדוקית המתאימה בלשון החמירית, וכן להלן גלזרם.

13 ארץ הקודש.

14 ר״ל, שיהודי תימן הם מבני החמיירים ולא מבני ישראל.

15 מכל מקום.

16 אחר כך.

17 מפאכ׳ר המדאן — עלילות המֿדאן — דומה שכוונתו לעשרת ספריו המפורסמים של הסן אבן אחמד אלהמדאני (נפטר ב־945) על תולדות תימן לפני האיסלאם ועתיקותיה; נשואן אבן סעיד אלחמיירי (נפטר ב־1177) אף הוא חקר את תולדות תימן הקדומה. שניהם היו תימנים במוצאם.

18 נראה שכוונתו לסראג׳ אלדין עמר אבן אלורדי, גיאוגרף והיסטוריון מוסלמי. נפטר ב־1457, בעל החיבור ׳כ׳רידת אלעג׳איב ופרידת אלגראיב׳; או שמא לזייד אלדין עמר אבן אלורדי, בלשן והיסטוריון מוסלמי, נפטר ב־1349, בעל החיבור ׳חתמת אלמכ׳תצר פי אכ׳באר אלבשר׳.

19 צ׳וראן הוא יישוב והר באותו שם צפונית מערבית לעיר ד׳מאר. ולא ידעתי אם כוונתו למלך הנקרא צ׳ראן, או למקום בשם זה.

20 יהודי, מצאצאי יוסף ד׳ו נואס, שבעזרת אנושרוואן מלך פרס הצליח לגרש את החבשים מתימן בשנת 575 לערך.

21 הידיעות על יוסף ד׳ו יזן מצויות בחיבוריהם של הסופרים הערבים טברי, נשואן החמיירי ועוד.

22 מלכה היהודי של חמייר (518—525) שהשתלט על הנוצרים שבתימן, אך נוצח בקרב על ידי החבשים בשנת 525 ומצא את מותו במלחמה זו.

23 איני מבין כוונת הדברים, שכן במקורות הערביים יש התייחסויות ליוסף ד׳ו נואס.

כסברתך גוף) על ידי מכתב השלוח להאדון אשר לא ידעתי ממנו דבר זולת הכעס והנחיצה להנסיעה כי עתה היתה משנתו כמשנת רבי׳ הק׳ על פי הקבלה האמתית[25]. ולאות לו משנה ערוכה סדר זרעים[26] זרעיות רבנו ששון הלוי הקדמון הנז׳ בקבלה[27] אשר בא לפני עמידת מחוקק המשלמנים[28] בכמה שנים מבבל לא מתל מלח תל חרשא כנודע וכו׳[29] הם ארבעה משרתיו אלבשאר״י ואלפתיח״י ואלעזיר״י ואלמרחב״י[30], והמה היום זרעיותיהם

24 ג׳וף הוא שם איזור נרחב במזרח תימן, הוא האיזור שבו סייר יוסף הלוי בהדרכת חיים חבשוש. פירוש המלה ג׳וף בעברית הוא ריק, יבש, ומכאן תרגומו של חבשוש ׳יבש גלעד׳. ואמנם בספר כפתור ופרח לר׳ אשתורי הפרחי, ויניציאה ש״ט, דף עא,א כתוב: ״יבש גלעד הוא מזרחי לבית שאן ביושר בשלוש שעות וקורין לו ג׳ופן והוא לשון יובש בערבי״. לא הבנתי מהי סברתו של יוסף הלוי, כפי שמציגה חיים חבשוש. ע. כל פנים, יש כאן רמז לוויכוח שהיה בין שני אנשים אלה בעת מסעם בתימן.

25 ראה מסעות חבשוש, עמ׳ 175—177. חבשוש מודיענו כאן, כי יחסו של יוסף הלוי אליו היה יחס של כעס וכי כל מחשבתו היתה נתונה לנסיעה בלבד. חבשוש מוכיח את הלוי ומודיעו, כי אילו היה יחסו אל חבשוש קורקטי יותר, היה יכול לקבל ממנו ידיעות נוספות על תימן העתיקה ויהודיה, מעין אלו הנזכרות לעיל ולהלן, :בכך היתה בידו משנה סדורה, כשל ר׳ יהודה הנשיא.

26 הראשון בסדרי המשנה, וכאן כוונתו לנושאים גיניאלוגיים.

27 כלומר במסורת המקובלת בפי יהודי תימן. איני יודע מה מקורה של מסורת זו, אך השווה חתימתו של ר׳ שלום יצחק הלוי ז״ל, שבסוף הקדמתו לספר חלק הדקדוק עם פירוש דברי שלום, ירושלים תש״ל, הוא מתייחס למשפחת ששון הלוי.

28 מוחמד.

29 על העולים בימי עזרא מתל מלח ותל חרשא נאמר (עזרא ב,נט): ואלה העלים מתל מלח תל חרשא כרוב אדן אמר ולא יכלו להגיד בית אבותם וזרעם אם מישראל הם. כלומר, לא היו להם כתבי יחש. לעומת כן, לדברי חבשוש, ששון הלוי בא לתימן מבבל, שליהודים שגלו אליה היה ייחוש ברור לישראל.

30 שמות אלה ידועים עד היום כשמות משפחה של יהודי תימן, אך לא ידעתי על סמך מה ייחסם לארבעת משרתיו של ששון הלוי. פתיחי הוא שם משפחה, שחבשוש כנראה מצאו בבית הקברות היהודי העתיק בחורבות בראקיש שבאיזור אלג׳וף. ראה מסעות חבשוש, עמ׳ 115, הערה 61 ועמ׳ 203. עזיר הוא כינויו של עזרא הסופר בקוראן (סורה ט,ל), וכן שמו של יהודי שחי בימי מוחמד. ראה מאמרו של ח״ז הירשברג, מקרון — בעל הקרניים ועזרא — עזיר בן אללה, לשוננו טו (תש״ז), עמ׳ 125—133). בימי מוחמד היה יהודי תימני בשם מרחב שסייע לאחיו היהודים בכ׳יבר במלחמתם נגד מוחמד, אך נפל בקרב לאחר שהפיל חללים הרבה.

למשפחות גדולות ונכבדות בתו׳ שאר אחיהם יושבי תימן וגם זרעיות הלוי הנז׳ חנו לבדם קודם המשלמנים ורובם עד היום הזה שכנו בהנפה הזאת מזרחה מעמק הטבור הוא אלסר [31] אשר לפני מעלות הר הגבורים הוא נקיל אלשג׳אע [32] עד עיר החתונה היא אלערוס [33] למערב כמבואר כ״ז [34] בספר אלאצחאחי [35]. ואלה שמות המקומות הנודעים לנו עתה משכונת הלויים ומעט ישראלים עכשיו בתוכם: מן הטבור אלשרה, וצפא, ועיר צראב, ואלראס, ואלחשישיה, ורוצ׳ת ן׳ חאתם, וד׳הבאן, וקריה׳ אלקאבל, וחנאל, ובחשאן, וואדי צ׳הר, ופדה, וחאז, וחג׳אר סעיד, ואלטרוס, וכעט׳ [36]. ערים מאלה באורך הזמן נעתקו מהם ולא נשאר להם זכר בלתי שרידי בתי קברות שלהם מהלך י״ד שעה באורך ורחב [37] הנפה הזאת היא מצנעא עד העיר הישנה המד״ה בארץ חאשד אשר היתה לפנים לעיר ואם בישראל ועל שמה הרבה משפחות בתימן אשר מתכנים בית אלחמדי ורובם לויים מהלך יום

31 ואדי אלסר מצפון מזרח לצנעא. ראה מה שמביא ספיר, אבן ספיר, א, דף פח, כי יהודי היישוב סר היו לוויים כולם, וכי היתה זו עיר מקלט, וכן שתי ערים נוספות בתימן, שכן "קבלה בידם בעת אשר באו קדמוניהם הראשונים לארץ הזאת עוד לפני גלות הראשון והיה להם ממלכה לעצמם וקדשוה כא״י והפרישו ג״כ ערי מקלט". כפי שציין ספיר, כל יהודי אלסר לוויים; וכן עד היום, כל בני משפחת סרי, שהיא משפחה ענפה ביותר, לוויים הם.

32 מעלה אשג׳ע. ראה מסעות חבשוש, עמ׳ 200—202.

33 עיירה באיזור כוכבאן, מצפון מערב לצנעא, שאף בה מרובים הלוויים. ערוס בערבית פירושו כלה או חתן.

34 כל זה.

35 לא מצאתי זכרו בספרות המוסלמית.

36 אלה המקומות שעלה בידי לזהותם: צפא וצראב — באיזור אלסר, צפונית מזרחית לצנעא; רוצ׳ת אבן חאתם — צפונית לצנעא, מרחק של שלוש שעות לערך, היא הידועה בשם רוצ׳ה. אבן חאתם הוא עלי אבן חאתם שהיה מושל צנעא בשנת 1173, כאשר צבא האיובים שליטי מצרים כבש את תימן; ד׳הב־באן — מערבית לעיירה רוצ׳ה; קרית אלקאבל — נזכרה לעיל, עמ׳ 54; חשישיה — דרומית לרוצ׳ה; ואדי צ׳הר — צפונית מערבית לצנעא, בין כוכבאן לטוילה; חאז — אף היא צפונית מערבית לצנעא, בין שבאם ועמראן; כאעט׳ — נזכרת ברשימת היישובים היהודיים בתימן שהכין פרופ׳ ש״ד גויטיין והמצויה במכון בן־צבי, אך לא צויין בה האיזור שבו היא ממוקמת. כפי שהכותב מציין להלן, רבים מן היישובים שהזכירם לא נותרו בהם אלא שרידי בתי קברות.

37 אורך — ממערב למזרח; רוחב — מדרום לצפון.

וחצי ברוחב[38] והמה היום שוכנים עם שבט אלחרת׳י ואלארחבי וחצי שבט אלחאשדי ובאורך המה שוכנים עם שבט בני חשיש ואלחארת׳י הנז׳ ואל־המדאני[39] כמפורסם בספרי הערביים הקדומים. אלה המקומות אשר הלויים שוכנים בתוך שבטי הערביים עד היום הזה. סליק לה מסכת זרעיות והדרן עלך מסכת טהרות: טהרת בתי בני ישראל אשר היו שוכנים תוך עיר הבירה צנעא בהמקום הנקרא בפי כל עד היום הזה א ל ג ל א כלאמר מקום הגולים כנודע מספריהם בעליל וגם כן הרבה לויים בו והוא מקומם וארצם מאז ומקדם, ואחר הדרישה והחקירה בשטרי וגליוני קדמוני העיר צנעא לא מצאתי זולת זה השם מעת היותו לא אדע[40]. סליק לה מסכת טהרות, ועוד לי מסכתות או אסמכתות מרובות לא מעוטות לנדון זה ומפני הטרדה לא הטרחתיך, ואך העיר תלמ״ץ אשים פה נגדך אשר זכר רבי בנימין במסעותיו[41] והכחשת החכם כמהר״ר יעקב ספיר לו עד שגזר בהשערתו על העיר ת׳לא שאפילו ס׳ קני לא מחזיק[42], ואני הצעיר גליתי את העיר תלמץ להחכם

38 כפי שמציין הכותב, מצויה חמדה במרחק של יום וחצי צפונית לצנעא, באיזור העיר החשובה כ׳מר.

39 איזור זה שהכותב מתארו, מצנעא בדרום עד חמדה בצפון ומצפא וצראב במזרח ועד ואדי צ׳הר במערב, היה בשליטתם של השבטים הנזכרים על ידו בדיוק רב ביותר: מדרום לצפון (׳רוחב׳) פזורים השבטים בני אלחארת׳, ארחב והאשד, כאשר תחומו של שבט האשד משתרע עוד צפונה מעבר לאיזור המתואר; ממזרח למערב פזורים השבטים בני חשיש, בני אלחארת׳ ושבטי המדאן. באיזור זה התרכזו הקהילות היהודיות העיקריות, לבד מן הריכוז במחוז שרעב שבדרום. לדעת חבשוש, כל הלוויים המרובים שבאיזור זה, הם צאצאיו של אותו ששון הלוי הקדמון.

40 כוונת ר׳ חיים חבשוש לשכונת היהודים בתוככי העיר צנעא, שנודעה בשם אלסאילה, שיהודיה גורשו ממנה בעת גלות מוזע (1679—1680). מפורסם היה בית המדרש שבה, שנודע בשם כניסת אלעלמא (מדרש החכמים). בית כנסת זה נחרב כנראה כבר בשנת ש״פ (1620. ראה קורות ישראל בתימן לר׳ חיים חבשוש, ספונות ב, עמ׳ רנ), ונבנה מחדש כמסגד על ידי האימאם בעל גזרת גלות מוזע, אלמהדי אחמד אבן חסן, בשנת הגירוש — 1679. מסגד זה נודע בשם מסגד אלג׳לא, כפי שצויין בכרוניקה תימנית (ראה סערת תימן, עמ׳ י—יא). אף בית המרחץ הכללי של היהודים בצנעא הוחרם על ידי הווקף המוסלמי ונודע בשם חמאם אלג׳לא (ראה שם).

41 מסעות בנימין, מהדורת אדלר, לונדון תרס״ז, עמ׳ מז—מח: ״וטילמס היא כמו כן עיר גדולה ובה כמו מאה אלף יהודים והיא בצורה מאד יושבת בין שני הרים גבוהים, ואנשיה חכמים ונבונים ועשירים ביניהם״.

42 אבן ספיר א, דף מג,ב ודף עב,א בהערה.

התוכן התייר החוקר גלאזרם[43] והודה. והוא בחפשי על המשל המורם בפי כל ההמונים גוים וישראל על איש חריף וחרוץ ״אדא אנת מן מל״ץ פאנא מן תלמ״ץ״[44], ואחר היגיעה מצאתי את העיר העתיקה הזאת והיא היום עיר צעדה הישנה[45] ועד היום הזה יקראו למקום ההוא ואדי תלמ״ץ. ואתה אדוני תשפוט על כל המושנה לפניך כי כל ימי גדלני כאב החשק לכל ידיעה ולא יכלתי לעצור ברוחי מלרדת על כל ענין כאשר ראו עיני כבודך בהביאי לפניך ספר המוסר להחכם המשורר הרם לנו כה״ר יחיא אלצ׳אהרי התימני זצ״ל ובין עליו הבאתי לך מכתבי חמרום המוכנים אתי מקודם זמן. ובקשתיך להודיעני ענינם וסגנונם ואתה בדברי רצון הבטחת אותי ללמדני דרך מכתבי השבאים ויותר על חפצי ורצוני קבלתי על עצמי הנסיעה[46] עמך דבר שלא נסיתי בו, את צנעה עיר מולדתי ואת ביתי נטשתי ואל ארץ גזירה עמך הלכתי, את ילדי שעשועי ואת אחי הנעימים ואת מיודעי הטובים עזבתי, ובאהבתי לרגלי חכמתך נקשרתי, ובעבור להיות מעט תייר ואצלתי מעט מחכמת האדון שמתי נפשי בכפי לארץ לא זרועה ארץ פרא אדם, כאשר ראתה עיניך כל התלאה אשר מצאתנו בדרך עד החזרה אל ביתי, וכל זה איננו שוה לי נגד אויבי ומשטיני המתחסדים והיראים לבל יפול קוץ כ״ש[47] תקרה ממגדל הפורח באויר שמי תימן בחשבם כי זה האיש הצרפתי[48] נפח באף משרתו התימני רוח חיים העקרית חזרה להם ולבניהם ולא לאבותיהם הקדמונים, רובי קרובי ורעי רחקו ממני ושמי במסבתם מנואץ, ובראש כלם הנודע בשער בת עמי לבעל שם חיים נדאף עם הנער בנו אברהם נדאף הפיץ את דבתו רעה על המדע וההשכלה לאמר מינות ואפיקורסות[49]. מה אשיב לאדוני כל תגמולוהי עלי אשר שם פני כחלמיש

43 אדוארד גלאזר (1855—1908). על ביקוריו בתימן ראה ש״ד גויטיין, מי היה אדוארד גלאזר, שבות תימן, עמ׳ 149—154.

44 אם אתה חמקמק הרי אני מתלמץ.

45 הקהילה היהודית הגדולה ביותר בצפון תימן.

46 ראה מסעות חבשוש, עמ׳ 6—7.

47 כל שכן.

48 יוסף הלוי.

49 ר׳ חיים בן שלום נדאף, אביו של ר׳ אברהם נדאף שהיה לימים ראש קהילת עולי תימן בירושלים. השווה דברי ר׳ אברהם על אביו בקונטריסו זכור לאברהם, עמ׳ 157, בעניין עיסוקו בקבלה.

ומצחי כנחושה נגדם ונגד הגוים [50] יודעי ומכירי אשר אלה אחי הפיחו בקרבם רוח קנאה ושנאה על לא חמס בכפי ותהלה לאל לא חתי ולא חתתי מפני משנאי, וה׳ נתן לי בעבורך לשון למודים נגד שכני הגוים עם לא בינות, ובחסדיו יתברך למען האמת מצאתי רעים נאמנים להשכלה והמה הא׳ במעלה והחכם האדון הנכבד כה״ר יוסף בן הנכבד שלום אלבדיחי הי״ו אשר סבל בעדך בהיותך בצנעא פחדים מהשר מחסן מעיץ׳ אשר צוה להביאך לפניו [51], ושני לו במעלת התורה והחכמה כה״ר ח י י ם בן י ח י א עראקי כ״ץ הי״ו [52]. ג׳ החכם התורני הגמרן והנבון כה״ר סאלם בן סאלם שמן הי״ו [53]. ד׳ הוא החכם השנון הפסקן התורני התוכן כה״ר יחיא בן שלמה אלקאפח הי״ו [54]. ה׳ הוא הוא התוכן ההנדסי סעיד אלערוסי הי״ו [55]. הו׳ החכם התורני המשכיל סעיד בן שלמה צאלח הי״ו [56]. הז׳ הוא הגביר הנדיב לב טוב החכם כבוד יוסף בן סעיד פנחס כ״ץ הי״ו [57]. הח׳ הוא האברך הנכבד חיים הי״ו בן הגביר הרם סאלם אלכסאר נ״ע הנודע לשם ולתהלה בכל ערי

50 רומז על מעשי מלשינות כנגדו בפני הגויים בטענות של כפירה, בדומה למעשים הידועים כעשרים שנה לאחר מכן במחלוקת על הקבלה.

51 ר׳ יוסף בן שלום בדיחי כיהן כחכם באשי בשנת 1889/90, לאחר מותו של ר׳ סלימאן קארה. נפטר בשנת 1911. פרט זה, שמוחסן מעיץ׳, שניסה כמה פעמים להשיג את כתר האימאמות, פקד על ר׳ יוסף בדיחי להביא בפניו את יוסף הלוי וסבלו ממנו אינו נזכר במסעות חבשוש. כל שנזכר הוא (מסעות חבשוש, עמ׳ 23 ואילך), שר׳ יוסף בדיחי ניסה להניא את יוסף הלוי מלתור את צנעא הערבית, מחשש לחייו.

52 מחכמי צנעא וחבר בית הדין. נפטר בשנת תרס״ט בהיות כבן שבעים וחמש שנה (סערת תימן, עמ׳ סח).

53 סגן ראש הישיבה בצנעא ומגדולי תלמידי החכמים בקהילה זו. נפטר ברעבון שנת תרס״ה (ראה שם).

54 מחוללה של תנועת דור דעה בתימן. נפטר בשנת תרצ״ב.

55 ריעו וידידו של ר׳ חיים חבשוש. שני אלה ור׳ יחיא קאפח, היוו ׳שלישיית׳ משכילים בצנעא, שהרחיבו הרבה את אופקיה הרוחניים של קהילה זו. ראה תיאור פגישה אחת שלהם עם יוסף הלוי בדברי הרב יוסף קאפח בס׳ קורות ישראל בתימן לר׳ חיים חבשוש, ספונות ב, עמ׳ רפא, פגישה שהוא רואה בה הגורם למהפכה גמורה בנפש השלישיה, כל אחד לפי דרכו. ר׳ סעיד ערוסי נזכר כמה פעמים בס׳ מסעות חבשוש, בקשר ליוסף הלוי.

56 מחכמי הישיבה בצנעא. ראה הליכות תימן, עמ׳ 78, 88.

57 סוחר עשיר מצנעא. בשנת תרנ״ו (1896) נסע לווינה כדי להדפיס שם את הסידור הראשון של יהודי תימן.

מכתב גלוי מר׳ חיים חבשוש

תימן[58]. הט׳ הוא הסופר המהיר המבין עמרם הי״ו בן כבוד החכם החוקר התורני הסופר יחיא קרח נ״ע[59]. הי׳ צורבא מרבנן משכיל ונבון כבוד החכם יחיא בן שלום הי״ו נכד כה״ר סעיד אלאביץ׳[60]. הי״א החכם המשכיל שר החמושים כבוד פינחס בן יחיא פינחס כ״ץ[61]. כל אלה יודעי ספר ומביני מדע באויר שמי צנעא, ועוד ועוד אשר לא זכרתים פן יהיו למשא. תוחלתנו ותקותנו כל זה הזמן הארוך מעת צאתך מארצנו לשמוע או לראות ממעכ״ת[62] גליון ארוך או קצר להחיות בו נפש נכאה ונואלה כמונו בתימן ועד היום כמעט ח״ו[63] לא זכר המליץ את אחיו וישכחם לפני מלכינו ושרינו חברת כי״ח ולפני אדוננו הבארון הירש הי״ו או זולתם ומדוע יגרע שם אבינו מנחלת צדקת הנז׳ ולהביט עלינו בעין חמלתם למען ציון וירושלם להשגיח עלינו במורה ומלמד כשאר אחינו יושבי ארצות הקדם ללמד הנערים תורה וחכמה ולפחת באפם רוח השכלה ולהפיץ ישע ההשכלה האמיתית בארצנו[64] וגם להעיר את אזן הממשלה יר״ה[65] לתת לנו איזה זכיות מזכיות המדינה הראויות לנו לפי מצבנו כפי נמוסיהם, כי עד עכשו לא לנו מהם כי אם ידי נשים רחמניות דבוקות לרחים בעבור להשתכר פת לחם להשיב נפשם העטופות ברעב לדאבון לבנו לעתים לא רחוקות. כקול רעם בגלגל אזני שמע ספרך היקר המדבר מעניני מכתבי חמרום[66] אשר לא ידעתי שמו אם לא יכבד עליך לשלחו לי ואני אתן את דמיו ככל אשר תצוה עלי, משרתך ותלמידך מכבדך ומוקירך.

חיים בן יחיא חבשוש.

58 נראה שכוונתו לר׳ חיים בן סלימאן כסאר שגדל בביתו של קרובו הגביר סאלם אלכסאר. ראה סערת תימן, עמ׳ נז—נח.

59 נוחו עדן. ר׳ עמרם קרח, בנו של ר׳ יחיא קרח, הוא בעל הספר סערת תימן. תחילת דרכו הציבורית כסופר בית הדין בצנעא, וסופו שנעשה לרבה הראשי של קהילת תימן. נפטר בירושלים בשנת תשי״ג.

60 תלמידו וחבירו של ר׳ יחיא קאפח. לאחר מותו של ר׳ יחיא בשנת תרצ״ב, נבחר על ידי הקהילה לתפקיד הרב הראשי. ראה עליו סערת תימן, עמ׳ עה ואילך.

61 מחכמי צנעא (הליכות תימן, עמ׳ 88).

62 ממעלת כבוד תורתך, והכוונה ליוסף הלוי.

63 חס ושלום.

64 כאן עולה לראשונה דרישת יהודי תימן להבאת מורים מחוץ לתימן.

65 ירום הודה.

66 כוונתו למאמרים שפירסם יוסף הלוי בכתבי עת שונים. ראה לעיל, עמ׳ 68, הערה 45.

50. — 9.

51. — 10.

כתובות שבאיות מתימן כפי שפרסמן הלוי בכתב־העת

Journal Asiatique, Sixieme Serie, Tome XIX (1872), p. 137

מפתחות

הספרות שבמפתח מתייחסות לעמודי כתב־היד

המסומנים בסוגרים מרובעים בראש כל עמוד בספר

מפתחות

מפתחות

מפתחות

PREFACE TO THE SECOND EDITION

This edition of Travels in Yemen *is a photomechanical reproduction of the original Judaeo-Arabic text published by the Hebrew University of Jerusalem in 1941 and the Hebrew translation by S.D. Goitein published in 1939 with additions, and an index. The Ben-Zvi Institute wishes to thank the Magnes Press of the Hebrew University for permission to reprint a part of their edition.*

Editor's note: *chapter one to the middle of chapter four were written in Hebrew by Habshush himself. From the middle of chapter four he continued in Arabic at the request of Eduard Glaser.*

Published with the assistance of the Center for Integration of the Oriental Jewish Heritage, the Ministry of Education and Culture.

Printed in Israel

ISBN 965-235-012-5

TRAVELS IN YEMEN

Joseph Halevy's Journey to Najran

in the Year 1870

as related by

HAYYIM HABSHUSH

ORIGINAL JUDAEO-ARABIC TEXT

Hebrew translation, introduction and notes by

SHLOMO DOV GOITEIN

BEN-ZVI INSTITUTE FOR

THE STUDY OF JEWISH COMMUNITIES IN THE EAST

Yad Izhak Ben-Zvi and the Hebrew University of Jerusalem

JERUSALEM 1983

TRAVELS IN YEMEN

as related by

HAYYIM HABSHUSH

מפת תימן מאת אדוארד גלאזר (1886)

מפה מפורטת זו שורטטה בעקבות מסעותיו של אדוארד גלאזר לתימן בשנים 1885-1883. במסעות אלה הסתייע ברשימות של קודמיו ובהם יוסף הלוי. פנייתו של גלאזר לחבשוש הביאה לכתיבת חיבורו (ראה במבוא).

מתוך:

A. Supan (Hrsg.), *Petermanns Mitteilungen,* XXXII (1886), Tafel 1

PROVISORISCHE SKIZZE EINES TEILES VON EDUARD GLASERS REISEN IN JEMEN

Oktober 1883 - März 1884 und Ende April 1885.

VON EDUARD GLASER.

Maſsstab 1 : 500000.

Kilometer (111,3 = 1°)

Statute Miles (69,16 = 1°)

Lohîja
Bawarîd
Kamarân
Isa Bay
Zeidija
HODEIDA
Mantar
W. Sahâm
Hadjur el Jemen
Beni Merwan
Mahfa
Zahra
Kanaus
Dj. Hofâd
Dj. Milhân
Beni Kais
Kaihen
Dj. Nudhâr
Dj. Tais
Beni Isma'îl
Sûk el Khamis
Dj. Bura'
Obâl
Dj. 'Azah
Reima
Sûk er Rabû'
Khaure
Beni Harith
Beled Hamdân
SANÂ
Raudha
Dj. Samâ
Dj. Turân
Djahrân
Khaulân
Nehm
Ôluma
Bilâd Anis
Kabilet el Abs

Östliche Länge van Greenwich

Erklärungen:

——— Reiserouten E. Glasers', 1883 u. 1884.

——— Reise von Hodeida nach Sanâ, 24. April-1. Mai 1885.

○ Orte, an denen sich historische Ruinen befinden.

Transcriptionsweise:

ذ	-	ḍ	س	-	s	ک	-	k
ظ	-	ṭ	ش	-	š	ق	-	ḳ
ط	-	ṭ	ه	-	j	ث	-	th
ج	-	dj	ص	-	ṣ	ع	-	'
ح	-	ḥ	ض	-	dh	غ	-	gh
خ	-	kh	ز	-	z			

…^… = Dehnung …'… Kürze u. Accent.

Wo d und h oder k und h oder t und h aufeinanderfolgen, wie in den Namen: متحطي (Mat-hali), مدحية (Mid-haja), und اكحوم (Ak-hum), ist dies durch einen Trennungsstrich (-) kenntlich gemacht.

Die Küste ist nach W. J. L. Wharton, P. Aldrich und den Officieren des „Fawn“ 1877 - 1882 eingetragen.

(Vergl. Engl. Admiralitäts Karte Nr 143.)

פירסומים של מכון בן־צבי על יהדות תימן

התימנים — היסטוריה, סדרי חברה, חיי רוח — מבחר מחקרים, תשמ״ג
שלמה דב גויטיין

כתבי־היד התימניים במכון בן־צבי, תשמ״ב
יוסף טובי

באין מרבד קסמים — עולי תימן בארץ־ישראל, תרמ״ב-תרע״ד, תשמ״ב
ניצה דרויאן

שירים חדשים לרבי שלום שבזי
תשל״ו

כתבי־עת של מכון בן־צבי

ספונות — מחקרים ומקורות לתולדות קהילות ישראל במזרח
הופיעו כרכים א-טז

פעמים — פרקי עיון במורשת ישראל במזרח
רבעון, הופיעו חוברות 1-15

העטיפה — עיצוב: חנניה כהן
סדר־צילום: אפרת
לוחות: טפשׂר בע״מ
הדפסה: קואופרטיב אחוה בע״מ
כולם בירושלים

ש״ד גויטיין | מסעות חבשוש

